

ISSN 2616-6844

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің
ХАБАРШЫСЫ

ВЕСТНИК

Евразийского национального
университета имени Л.Н. Гумилева

BULLETIN

of the L.N. Gumilyov Eurasian
National University

ҚҰҚЫҚ сериясы
LAW Series
Серия ПРАВО

2 (123)/2018

1995 жылдан бастап шығады
Founded in 1995
Издается с 1995 года

Жылына 4 рет шығады
Published 4 times a year
Выходит 4 раза в год

Astana, 2018
Астана, 2018

Бас редакторы
з.ғ.д., проф.
Амандыкова С.К. (Қазақстан)

Бас редактордың орынбасары
Бас редактордың орынбасары

Ибрагимов Ж.И., з.ғ.д., доцент (Қазақстан)
Сарсенова С.Н., з.ғ.к., доцент (Қазақстан)

Редакция алқасы

Абайдельдинов Е.М.	з.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Абдрасулов Е.Б.	з.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Алебастрова И.А.	з.ғ.к., доцент (Ресей)
Ақпанов А.Н.	з.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Баймаханов М.Т.	з.ғ.д., проф., академигі (Қазақстан)
Балтабаев К.Ж.	з.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Букалерова Л.А.	з.ғ.д., проф. (Ресей)
Жумашева Г.С.	з.ғ.к., доцент (Қазақстан)
Коняхин В.П.	з.ғ.д., проф. (Ресей)
Коробеев А.И.	з.ғ.д., проф. (Ресей)
Кристиан Комплек	д.ю.н., проф. (Польша)
Мукашева А.А.	з.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Мурат Тумай	PhD (Түркия)
Нурғалиева Е.Н.	з.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Тлепина Ш.В.	з.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Томас Давулис	з.ғ.д., проф. (Литва)
Тхабисимова Л.А.	з.ғ.д., проф. (Ресей)
Умирзаков П.К.	з.ғ.к. (Қазақстан)
Хайрмуханмедов Н.И.	PhD (Қазақстан)
Явуз Оглу	PhD (Түркия)

Редакцияның мекенжайы: 010008, Қазақстан, Астана қ., Сәтпаев к-сі, 2, 408 б.
Тел.: (7172) 709-500 (ішкі 31432)
E-mail: vest_law@enu.kz

Жауапты хатшы, компьютерде беттеген: Д. Байтлесова

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің хабаршысы. ҚҰҚЫҚ сериясы
Меншіктенуші: ҚР БЖҒМ «Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті» ШЖҚ РМК
Қазақстан Республикасының Ақпарат және коммуникациялар министрлігімен тіркелген.
27.03.18 ж. № 16992-Ж -тіркеу куәлігі
Мерзімділігі: жылына 4 рет.
Тиражы: 25 дана
Типографияның мекенжайы: 010008, Қазақстан, Астана қ., Қажымұқан к-сі,13/1, тел.: (7172)709-500 (ішкі 31432)

Editor-in-Chief

Doctor of Juridical Sciences
Amandykova S.K. (Kazakhstan)

Deputy Editor-in-Chief
Deputy Editor-in-Chief

Ibragimov Zh.I., Doctor of Juridical Sciences, Assoc.Prof. (Kazakhstan)
Sarsenova S.N., Can. of Juridical Sciences, Assoc.Prof. (Kazakhstan)

Editorial board

Abaydeldinov E.M.	Doctor of Juridical Sciences, Prof.(Kazakhstan)
Abdrassulov E.B.	Doctor of Juridical Sciences, Prof. (Kazakhstan)
Alebastrova I.A.	Can. of Juridical Sciences, Assoc.Prof. (Russia)
Akhpanov A.H.	Doctor of Juridical Sciences, Prof. (Kazakhstan)
Baymakhanov M.T.	Doctor of Juridical Sciences, Prof., Academician (Kazakhstan)
Baltabayev K.Zh.	Doctor of Juridical Sciences, Prof. (Kazakhstan)
Bukalerova L.A.	Doctor of Juridical Sciences, Prof.(Russia)
Khairmuhanmedov N.I.	PhD (Kazakhstan)
Konyakhin V.P.	Doctor of Juridical Sciences, Prof.(Russia)
Korobeyev A.I.	Doctor of Juridical Sciences, Prof.(Russia)
Krystian Complak	Doctor of Juridical Sciences, Prof. (Poland)
Mukasheva A.A.	Doctor of Juridical Sciences, Prof. (Kazakhstan)
Murat Tumay	PhD (Turkey)
Nurgaliyeva E.N.	Doctor of Juridical Sciences, Prof. (Kazakhstan)
Tlepina Sh.V.	Doctor of Juridical Sciences, Prof. (Kazakhstan)
Tomas Davulis	Doctor of Juridical Sciences, Prof. (Lithuania)
Thabisimova L.A.	Doctor of Juridical Sciences, Prof.(Russia)
Umirzakov P.K.	Can. of Juridical Sciences (Kazakhstan)
Yavuz Oglu	PhD (Turkey)
Zhumasheva G.S.	Can. of Juridical Sciences, Assoc.Prof. (Kazakhstan)

Editorial address:2, Satpayev str., of.408, Astana, Kazakhstan, 010008
Tel.: (7172) 709-500 (ext. 31432)
E-mail: vest_law@enu.kz

Responsible secretary, computer layout: Dinara Baytlessova

Bulletin of the L.N.Gumilyov Eurasian National University. Law Series

Owner: Republican State Enterprise in the capacity of economic conduct «L.N.Gumilyov Eurasian National University» Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan
Registered by Ministry of information and communication of Republic of Kazakhstan.
Registration certificate No. 16992-Ж from 27.03.2018
Periodicity: 4 times a year
Circulation: 25 copies
Address of printing house: 13/1 Kazhimukan str., Astana, Kazakhstan 010008; tel.: (7172) 709-500 (ext.31432)

Главный редактор
д.юр.н.
Амандыкова С.К. (Казахстан)

Зам. главного редактора
Зам. главного редактора

Ибрагимов Ж.И., д.юр.н., доцент (Казахстан)
Сарсенова С.Н., к.юр.н., доцент (Казахстан)

Редакционная коллегия

Абайдельдинов Е.М.	д.юр.н., проф. (Казахстан)
Абдрасулов Е.Б.	д.юр.н., проф. (Казахстан)
Алебастрова И.А.	к.юр.н., доцент (Россия)
Ахпанов А.Н.	д.юр.н., проф. (Казахстан)
Баймаханов М.Т.	д.юр.н., проф., академик (Казахстан)
Балтабаев К.Ж.	д.юр.н., проф. (Казахстан)
Букалерова Л.А.	д.юр.н., проф. (Россия)
Жумашева Г.С.	к.юр.н., доцент (Казахстан)
Коняхин В.П.	д.юр.н., проф. (Россия)
Коробеев А.И.	д.юр.н., проф. (Россия)
Кристиан Комплак	д.юр.н., проф. (Польша)
Мукашева А.А.	д.юр.н., проф. (Казахстан)
Мурат Тумай	PhD (Турция)
Нургалиева Е.Н.	д.юр.н., проф. (Казахстан)
Тлепина Ш.В.	д.юр.н., проф. (Казахстан)
Томас Давулис	д.юр.н., проф. (Литва)
Тхабисимова Л.А.	д.юр.н., проф. (Россия)
Умирзаков П.К.	к.юр.н., (Казахстан)
Хайрмуханмедов Н.И.	PhD (Казахстан)
Явуз Оглу	PhD (Турция)

Адрес редакции: 010008, Казахстан, г. Астана, ул. Сатпаева, 2, каб. 408
Тел.: (7172) 709-500 (вн. 31432)
E-mail: vest_law@enu.kz

Ответственный секретарь, компьютерная верстка: Д. Байтлесова

Вестник Евразийского национального университета имени Л.Н.Гумилева. Серия: Право
Собственник: РГП на ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева»
МОН РК

Зарегистрирован Министерством информации и коммуникаций Республики Казахстан.
Регистрационное свидетельство № 16992-Ж от 27.03.18 г.

Периодичность: 4 раза в год

Тираж: 25 экземпляров

Адрес типографии: 010008, Казахстан, г. Астана, ул. Кажымукана, 13/1, тел.: (7172)709-500
(вн.31432)

МАЗМҰНЫ

Мемлекет пен құқықтеориясы, конституциялық құқық

<i>Балмагамбетова В.М.</i> Қазақстан Республикасында жоғарғы оқу білімі жайында заңнама болу кезеңдері.....	8
<i>Есентемирова А.М., Амандықова С.К.</i> Қазақстандағы жоғары білім беру жүйесінің кейбір мәселелер мен перспективалары.....	14

Қаржы құқығы

<i>Сактаганова И.С., Хамзина М.Г.</i> Қазақстандағы бюджеттің құрылуы және бюджет процесі дамуының тарихи-құқықтық аспектілері.....	25

Қылмыстық құқық

<i>Букалерова Л.А., Кутуев А.Р.</i> Ресейде спортта қолдануға тыйым салынған субстанциялар мен (немесе) әдістерді ұйымдастырғаны, таратқаны және қолданғаны үшін қылмыстық жауаптылығы туралы.....	34
<i>Қаржасова Г.Б.</i> Адам саудасымен күрестің тарихи кезеңдері мен адам саудасы қылмыстары үшін жауапкершілікті реттейтін заңнаманың даму ерекшеліктері.....	41

Қылмыстық-процессуалдық құқық

<i>Ақпанов А.Н., Хан А.Л.</i> Теориялық және қолданбалы аспектілерін, ерекшеліктерін, күдіктіден жауап алу Қазақстан Республикасының қылмыстық іс жүргізудегі.....	52
<i>Ахметов А.Т., Медиев Р.А.</i> Тергеу амалдарын жүргізу барысында ақпараттарды электрондық жеткізгішпен жұмыс істеу.....	56

Азаматтық құқық

<i>Ашимова З.С.</i> Аукциондарды құқықтық реттеу.....	61
<i>Нұкушева А.Ә., Амандықова Л.К.</i> Мұрагерлік құқық қабілеттіліктің ерекшеліктері.....	66

Халықаралық құқық

<i>Асанова Т.С.</i> Шарттар мен әдет-ғұрыптар халықаралық құқық көздері ретінде: салыстыру және қарама-қарсылық (контраст).....	72
<i>Жунусбекова А.Ж.</i> Орталық Азиядағы трансшекаралық су ресурстарын пайдалануды халықаралық-құқықтық реттеудің кейбір мәселелері бойынша.....	79
<i>Катренов Д.А.</i> Еуропалық Одақ заңындағы «қызметтің» құқықтық мағынасы.....	86
<i>Мурзағалиев Е.Ч., Сейдеш Б.Б.</i> Еуразиялық Одақ аясында қызмет атқаратын заңгер-халықаралық құқық кадрларын дайындау үшін базалық университетті қалыптастыру.....	90
<i>Ойнарова А.А.</i> Еуразиялық экономикалық одақтың Дүниежүзілік сауда ұйымымен өзара әрекеттесуінің ұйымдық-құқықтық негізі.....	96

Еңбек құқығы

<i>Бекенова А.Б.</i> Қазіргі таңда ҚР әйелдердің еңбегін қорғауды құқықтық реттеу мәселелері.....	107
<i>Исаева А.Ж., Сериев Б.А.</i> Еңбек даулары: теория және тәжірибе мәселелері.....	112

CONTENTS

The theory of the state and the law, the constitutional law

<i>Balmagambetova V.M.</i> The stages of the formation of legislation on higher education in the Republic of Kazakhstan.....	8
<i>Yessentemirova A.M., Amandykova S.K.</i> Some problems and higher education prospects in Kazakhstan.....	14

Financial law

<i>Saktaganova I.S., Khamzina M.G.</i> The budget system of Kazakhstan and historical and legal aspects of development of the budget process.....	25

Criminal law

<i>Bukaleroval A., Kutuev A.R.</i> The criminal liability for the organization, distribution and use of substances and (or) methods prohibited in sport in Russia.....	34
<i>Karzhassova G.B.</i> Features of improvement of legislation regulating activities related to human trafficking and responsibility for human trafficking.....	41

Criminal procedural law

<i>Akhpanov A.N., Khan A.L.</i> Theoretical and applied aspects of features of interrogations suspected of criminal procedure of the Republic of Kazakhstan.....	52
<i>Akhmetov A.T., Mediev R.A.</i> The work with electronic information carrier in the course of investigation.....	56

Civil law

<i>Ashimova Z.S.</i> Legal regulation of auctions.....	61
<i>Nukusheva A.A., Amandykova L.K.</i> Peculiarities of hereditary capacity.....	66

International law

<i>Assanova T.S.</i> Treaties and customs as sources of international law: comparison and contrast....	72
<i>Zhunusbekova A.Zh.</i> About some questions of international legal regulation of use of transboundary water resources in Central Asia.....	79
<i>Katrenov D.A.</i> Legal definition of «service» in the law of the European Union.....	86
<i>Murzagaliev Ye.Ch., Seydesh B.B.</i> Formation of a basic University for the training of international lawyers within the framework of the Eurasian Economic Union.....	90
<i>Oinarova A.A.</i> Organizational and legal basis of interaction between the Eurasian Economic Union and World Trade Organization	96

Labor law

<i>Bekenova A.B.</i> Problems of legal regulation for protection of women's labor in Republic of Kazakhstan in modern stage.....	107
<i>Issayeva A.Zh., Sariyev B.A.</i> Labor disputes: problems of theory and practice.....	112

СОДЕРЖАНИЕ

Теория государства и права, конституционное право

<i>Балмагамбетова В.М.</i> Этапы становления законодательства о высшем образовании в Республике Казахстан.....	8
<i>Есентемирова А.М., Амандықова С.К.</i> Некоторые проблемы и перспективы высшего образования в Казахстане.....	14

Финансовое право

<i>Сактаганова И.С., Хамзина М.Г.</i> Бюджетное устройство Казахстана и историко-правовые аспекты развития бюджетного процесса.....	25

Уголовное право

<i>Букалерова Л.А., Кутуев А.Р.</i> К вопросу об уголовной ответственности за организацию, распространение и применение субстанций и (или) методов, запрещенных для использования в спорте в России.....	34
<i>Каржасова Г.Б.</i> Особенности совершенствования законодательства, регулирующего деятельность, связанную с торговлей людьми и ответственность за торговлю людьми.....	41

Уголовно-процессуальное право

<i>Ахпанов А.Н., Хан А.Л.</i> Особенности допроса подозреваемого в казахстанском уголовном процессе.....	52
<i>Ахметов А.Т., Медиев Р.А.</i> Работа с электронными носителями информации в ходе проведения следственных действий.....	56

Гражданское право

<i>Ашимова З.С.</i> Правовое регулирование аукционов.....	61
<i>Нукушева А.А., Амандықова Л.К.</i> Особенности наследственной правоспособности.....	66

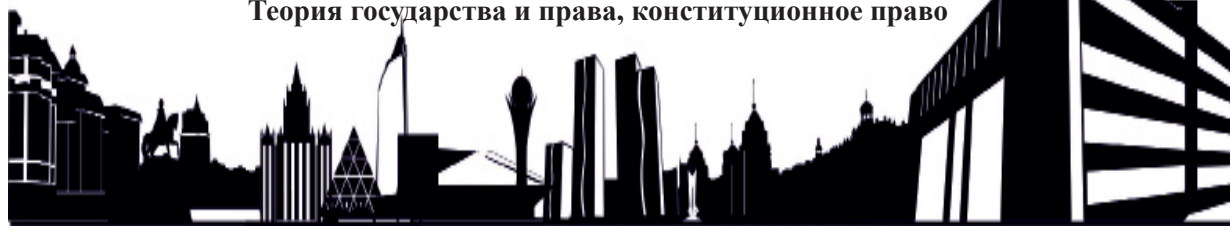
Международное право

<i>Асанова Т.С.</i> Договоры и обычаи как источники международного права: сравнение и контраст	72
<i>Жунусбекова А.Ж.</i> О некоторых вопросах международно-правового регулирования использования трансграничных водных ресурсов в Центральной Азии.....	79
<i>Катренов Д.А.</i> Юридическое определение «услуги» в праве Европейского Союза.....	86
<i>Мурзагалиев Е.Ч., Сейдеш Б.Б.</i> Формирование базового университета для подготовки юристов-международников в рамках Евразийского экономического союза.....	90
<i>Ойнарова А.А.</i> Организационно-правовая основа взаимодействия Евразийского экономического союза и Всемирной торговой организации	96

Трудовое право

<i>Бекенова А.Б.</i> Проблемы правового регулирования охраны труда женщин в РК на современном этапе.....	107
<i>Исаева А.Ж., Сериев Б.А.</i> Трудовые споры: проблемы теории и практики.....	112

Мемлекет пен құқық, конституциялық құқық теориясы
The theory of the state and the law, the constitutional law
Теория государства и права, конституционное право

МРНТИ 10.10.01

В.М. Балмагамбетова

Казахско-Русский Международный университет, Актобе, Казахстан

(E-mail: Venera@list.ru)

Этапы становления законодательства о высшем образовании в Республике Казахстан

Аннотация. В настоящей статье рассматривается становление казахстанского законодательства о высшем образовании в Республике Казахстан, а именно этапы его формирования, которые характеризовались принятием Законов, Постановлений Правительства, определенных образовательных стандартов, иных нормативно-правовых актов, регулирующих сферу образования в Республике Казахстан. Принятие, которых способствовало развитию системы высшего образования в стране. Также в статье отражается роль государства в лице Первого Президента, акимов областей, а именно в запуске Президентской стипендии, предоставления талантливой молодежи образовательных грантов и стипендий акимов, не только для отличников учебы, но и для детей с оппозиционно-вызывающими расстройствами, детей-сирот и иных категорий. Заключительная часть научной статьи повествует об изменениях в области образования за годы независимости и предложений для ее дальнейшего усовершенствования и приближения к европейскому пространству.

Ключевые слова. Высшее образование, этапы, высшее учебное заведение, образовательные стандарты, специальность, законодательство о высшем образовании.

Исследование и реализация результативной перспективно-ориентированной образовательной политики, направленной на развитие народа Казахстана, выступает на современном этапе одним из главных векторов в области государственной политики. Кардинальные изменения, произошедшие за годы независимости Казахстана, позволяют провести анализ этапов становления законодательства о высшем образовании.

Цель данной работы заключается в исследовании становления казахстанского законодательства о высшем образовании, изучении исторических фактов, способствующих ее развитию, определении роли государства, роли государственных и частных университетов.

Вхождение в мировой союз государств стало главной задачей независимого Казахстана в 1991 году, повлекшее задачу имплементации международного законодательства о высшем образовании в национальное. В связи с этим политика государства в области образования была нацелена на преобразование законодательной базы, систему организации и финансирования образования для выполнения поставленной задачи.

Становлению суверенитета Республики, ее экономическому развитию и политической стабильности, способствовали реформы в сфере высшего образования.

Этапы становления законодательства о высшем образовании в независимом Казахстане условно можно разделить на четыре этапа.

Первый этап (1991-1994 гг.), характеризующийся формированием законодательной и правовой базы высшего образования. Первостепенными задачами этапа стало создание новой нормативной базы о высшем образовании, расширение перечня специальностей в связи с потребностями регионов, областей.

На момент обретения независимости в Казахстане функционировало 61 высшее учебное заведение. За годы независимости сеть вузов выросла на 64 единицы. Это было связано либерализацией законодательства, позволяющего создание без жестких требований вузов различной формы собственности [1, 306 стр.].

На данном этапе был разработан Закон Республики Казахстан «О высшем образовании», «Об образовании», также утвержден первый Государственный стандарт высшего образования, определивший структуру высшего образования в Казахстане с разделением на бакалавров и магистров.

В 1991 году в Казахстане обучалось 288,4 тыс. студентов [1, 302 стр.].

Модернизация законодательства об образовании отражалась и в запуске в 1993 году Президентской стипендии «Болашак» [2], тем самым Глава государства предоставил стимул и мотивацию в учебе для талантливых студентов. В выступлении на форуме Международной стипендии «Болашак» Президент Республики Казахстан отметил: «Двадцать лет назад, в трудную эпоху первых лет Независимости, не каждому было дано увидеть наше достойное Будущее. «Я отправил первых стипендиатов для того, чтобы они получили новые знания и смогли вести нашу страну вперед...Независимому Казахстану были остро необходимы профессиональные кадры, имеющие качественное образование международного уровня» [3]. Действительно, это является неотъемлемой частью развития позитивного потенциала у казахстанской молодежи, желая получать знания и достигать определенных высот и развивать отечественную систему образования.

1995-1998 гг – второй этап становления, направлен на совершенствование законодательства о высшем образовании. Задача данного этапа состояла в развитии системы высшего образования, результатом служит утверждение Концепции государственной политики в области образования, также принятие различных положений, регулирующих деятельность высших учебных заведений. Начиная с 1995 года принимаются первые образовательные стандарты Республики Казахстан. На следующий год был утвержден Классификатор специальностей для высшей школы.

Одним из направлений модернизации за годы независимости второго этапа выступает интергация в Европейское пространство высшего образования, что нашло отражение в подписании в 1997 году Лисабонской конвенции. [4]. На мой взгляд, за шесть лет независимости государство реализовало ряд важных мероприятий в области развития высшего образования.

Третий этап (1999-2000 гг.), основан на рассредоточении контроля и финансирования в области образования.

На данном этапе становления законодательства о высшем образовании была разработана и утверждена постановлением Правительства «Новая модель формирования студенческого контингента государственных заведений в Республике Казахстан», то есть получение на конкурсной основе образовательного гранта и образовательного кредита [5]. Действительно, данная модель послужила новым механизмом формирования контингента студентов, то есть коренным образом изменились правила приема в высшую школу. Следовательно, данные изменения предоставили на равных началах возможность получить образование в вузе бесплатно, сдав централизованное комплексное тестирование.

Этап характерен введением системы финансирования, так как предоставлялись квоты для лиц казахской национальности, не являющихся гражданами РК, детей с оппозиционно-вызывающими расстройствами, детей-сирот и детей, оставшихся без попечения родителей, также для сельской молодежи. Исходя из выше изложенного, можно предположить, что численность студентов увеличивалась, благодаря предоставленным, со стороны государства льготам.

За три этапа становления законодательства о высшем образовании максимально увеличилось количество частных университетов, в основном они были гуманитарного, юридического и экономического направления. Исходя из выше изложенного, можно сделать вывод, что интенсивно развивалась конкуренция среди вузов, так и в государственную высшую школу можно было поступить на платной основе.

По данным Национального доклада о состоянии и развитии системы образования Республики Казахстан в 1998 году платно обучалось 47,1% студентов, то в 2016 году данный показатель достиг 73,3% [1, 302 стр.]. И это не всегда соответствует лучшей мировой практике, так как количество образовательных грантов не соответствует количеству студентов.

Четвертый этап (2001-2010 гг.), отражает стратегию развития системы высшего образования.

Изучая Национальный доклад о состоянии и развитии системы образования Республики Казахстан, можно констатировать факт, что именно с 2001 года число вузов снижалось. Считаю, что связано это с нехваткой профессорско-преподавательского состава, библиотек, учебных лабораторий, публикаций, учебно-методических пособий, рядом других причин.

В 2001 году в соответствии с Международным Классификатором системы образования разработан и введен новый Классификатор направлений подготовки и специальностей высшего образования [1, 304 стр.].

На данном этапе также была разработана Государственная программа развития образования в Республике Казахстан на 2005-2010 годы [5]. На основе этого документа были составлены две государственные среднесрочные программы развития образования, первая из которых была утверждена в 2000 году (на период 2000-2005 гг.), вторая – в 2004 году (на период 2005-2010 гг.). Государственная программа развития образования в РК до 2010 года была разработана на базе Концепции развития системы образования РК до 2015 года. В Государственной программе развития образования в Республике Казахстан на 2005-2010 годы приоритеты образовательной политики были нацелены на поиски оптимальных путей адаптации системы высшего образования к условиям рыночной экономики. Программа реализовывалась в два этапа: первый этап – 2005-2007 годы, второй этап – 2008-2010 годы. Программой предусмотрены следующие основные направления развития: переход на 12-летнее среднее общее образование; создание системы технического и профессионального образования; обеспечение трехуровневой системы подготовки профессиональных кадров – бакалавриат – магистратура – докторантура (Ph.D), – основанной на системе академических кредитов, соответствующей положениям Болонской декларации и международным стандартам; создание национальной системы оценки качества образования. Основные направления данной программы законодательно закреплены в новом Законе РК «Об образовании», утвержденного 27 июля 2007г., который соответствует потребностям экономической и общественной модернизации и учитывает международные требования к новым образовательным системам [6].

Таким образом, членство Казахстана в Болонском процессе внесло свои коррективы в законодательство о высшем образовании, помимо перехода на трехуровневую модель обучения, появилась возможность получения двойного диплома, содействие развитию академической мобильности студентов и профессорско-преподавательского состава, обмен опытом, становление трехязычного образования.

В своем Послании Глава Государства народу Казахстана отметил: «Трехязычие должно поощряться на государственном уровне. Мы должны сделать рывок в изучении английского языка» [7].

Нельзя не согласиться со словами Президента Республики о необходимости развития казахского, русского и английского языков. В Республике Казахстан государственным является казахский язык. В государственных организациях и органах местного самоуправления наравне с казахским официально употребляется русский язык [8]. Вышеизложенное подчеркивает необходимость знаний этих языков. Касательно английского языка, то в самых развитых странах мира обучение ведется на английском языке и Казахстану следует стремиться к этой практике. На мой взгляд, владеть в настоящее время тремя языками – модно, перспективно и актуально.

Активно внедряются новые формы управления вузами в соответствии с лучшими мировыми практиками. Впервые в пилотном режиме с 2007 года в вузах страны внедряются попечительские советы. В 84 вузах (9 национальных, 31 государственный, 1 международный, 16 акционированных, 27 частных) функционируют попечительские и наблюдательские советы [1, 305 стр.].

Однако в полной мере попечительские советы начали свое функционирование только 10 лет спустя, начиная с 2017 года.

В казахстанской системе образования наступили большие перемены, отныне управлять деньгами и внутренними делами учебных заведений будут родители, благотворители и социальные партнёры. Об этом решении Министерство образования и науки Казахстана сообщило 29 ноября 2017 года на первом открытом заседании попечительского совета в Алматы.

За длинными речами чиновники доносят мысль: отныне поборам и нарушениям в вузах поставлен надёжный заслон. Все расходы и начисления будут осуществляться прозрачно, попечительскому совету дают шанс контролировать на местах качество образования, моральный климат и финансы, причём как бюджетные, так и благотворительную помощь [9].

Считаю, что надо было давно реализовать деятельность таких независимых и объективных советов, предоставив весь спектр власти распоряжения денежными средствами, что привело бы к прозрачности и борьбе с коррупцией в сфере образования.

В 2009 году для обеспечения преемственности программ бакалавриата и магистратуры принят действующий Классификатор специальностей.

Необходимо также отметить внедрение в 2009 году образовательных грантов и стипендий акимов, предоставляющих стимул для отличников в учебе и помощи социально уязвимым студентам.

Так, например, в 2010 году в Актюбинской области 230 отличников учебы – студенты вузов – получили гранты и стипендии акима области. Объем финансирования составил 35 миллионов тенге. По 300 тысяч тенге аким области вручил шести молодым ученым за научные достижения; 60 студентов высших учебных заведений были награждены именными стипендиями в размере 120 тысяч тенге, 164 студента из малообеспеченных семей получили гранты от 80 тысяч до 365 тысяч тенге в зависимости от годовой оплаты за обучение [10]. «Сегодня я впервые получаю стипендию, хорошие показатели в учебе показываю с первого курса, но сейчас приложу еще больше усилий – не может скрыть радости Руслан Акатов студент 3 курса АГУ им. К. Жубанова [10].

Система высшего образования Казахстана не стоит на месте, она усиленно «движется» вперед. Уполномоченными государственными органами разрабатываются и принимаются нормативно-правовые документы в сфере образования, такие как Государственная программа развития образования и науки Республики Казахстан на 2016-2019 гг., Стратегический план МОН РК на 2017-2021 гг. и др.

Хотелось бы более подробно проанализировать Государственную программу развития образования и науки Республики Казахстан на 2016-2019 годы. Цель программы: повышение конкурентоспособности образования и науки, развитие человеческого капитала для устойчивого роста экономики [11]. Следует отметить, что в программе дан анализ современного состояния системы образования, начиная с дошкольного, заканчивая послевузовским. Программа подробно отражает существующие проблемы и закрепляет пути их решения. Наряду с Государственной программой был утвержден план мероприятий по реализации, в котором ясно прописаны все необходимые действия и меры, способствующие ее осуществлению и продвижению.

Считаю, что плоды реализации программы можно будет констатировать в улучшении качества высшего образования Казахстана.

Исходя из вышеизложенного, можно сделать вывод, что на всех этапах становления законодательства о высшем образовании была проведена колоссальная и плодотворная работа.

В настоящее время также активно обсуждаются изменения и дополнения в действующее законодательство в области образования, что еще раз подтверждает факт необходимости внесений поправок, направленных на развитие и совершенствование качества высшего образования.

Однако, не смотря на все мероприятия, проводимые Республикой Казахстан, существует ряд нерешенных проблем в области высшего образования. Одной из таких является нехватка ученых, так как в настоящее время заниматься наукой, быть преподавателем в высшем учебном заведении не только не престижно, но и не эффективно, в связи с недостаточным уровнем заработной платы, по сравнению с другими трудовыми сферами деятельности.

Следующим недугом в исследуемой области является разрыв теории и практики, яма между научной и практической деятельностью, вследствие чего ухудшается качество образования и практической готовности студентов к работе. Несомненно, большая часть специалистов не продолжают обучение после первой ступени высшего многоуровневого образования, что отражается на снижении отечественного уровня образования.

Формирование и развитие образовательной системы в Республике Казахстан осуществляется на основе национальных традиций и мировых тенденций в области образования. В ней обеспечивается равенство доступа ко всем ступеням, единство ее элементов и требований, преемственность всех ступеней обучения [12].

Регулярные и обязательные инвестиции в сферу образования и науки, могут помочь в подготовке конкурентоспособных специалистов, тем самым поднять высшее образование в Республике на новую международную ступень.

Таким образом, за период независимости наша страна сделала шаг вперед по усовершенствованию системы образования. Реформирование законодательства о высшем образовании есть ступень к будущему народу Казахстана, беззаботную жизнь ее граждан.

Список литературы

1. Национальный доклад о состоянии и развитии системы образования Республики Казахстан (за годы независимости) [Электронный ресурс]. – 2017. – URL: <http://edu.gov.kz/ru/> (дата обращения 11.03.2018)
2. Постановление Правительства Республики Казахстан №1394 «Об учреждении международных стипендий Президента Республики Казахстан «Болашак» для подготовки кадров за рубежом», (утратило силу) [Электронный ресурс]. - 05.11.1993. - URL: <http://adilet.zan.kz/rus/index/docs> (дата обращения 11.03.2018)
3. Выступление Президента Республики Казахстан на «Форуме международной стипендии «Болашак» [Электронный ресурс]. - 29.11.2013. – URL: <http://www.akorda.kz/ru> (дата обращения 18.03.2018)
4. Закон Республики Казахстан №202-І «О ратификации Конвенции о признании квалификаций, относящихся к высшему образованию в Европейском регионе» [Электронный ресурс]. – 13.12.1997. URL: <http://adilet.zan.kz/rus/index/docs> (дата обращения 18.03.2018).
5. Указ Президента Республики Казахстан N 1459 «О государственной программе развития образования на 2005-2010 годы» [Электронный ресурс]. – 11.10.2004. URL: <http://adilet.zan.kz/rus/index/docs> (дата обращения 18.03.2018)
6. Закон Республики Казахстан №329-ІІІ «Об образовании» [Электронный ресурс]. 27.07. 2007. – URL: <http://adilet.zan.kz/rus/index/docs> (дата обращения 18.03.2018)
7. Послание Президента Республики Казахстан – лидера нации Н.А. Назарбаева народу Казахстана «Социально-экономическая модернизация – главный вектор развития Казахстана» [Электронный ресурс]. - 27.01. 2012. URL: <http://www.zakon.kz> (дата обращения 18.03.2018)
8. Конституция Республики Казахстан [Электронный ресурс]. - 30.08.1995. - URL: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/K950001000-> (дата обращения 19.03.2018)
9. Карюгина М. О больших переменах в системе образования заявили в МОН РК. В образовании Казахстана наступает новая эпоха, когда директора школ и вузов будут подчиняться родителям учеников [Электронный ресурс]. - 30.11.2017. - URL: https://cpm.kz/ru/portal/blogs/?blog=u39870-blog-s11&page=post&post_id=189238 (дата обращения 19.03.2018)
10. Сариева Б. Стипендии акима – лучшим. – Актобе: Актыбинский вестник, 18 марта 2010. С 4
11. Государственная программа развития образования и науки Республики Казахстан на 2016 - 2019 годы [Электронный ресурс].- 01.03.2016. - URL: http://shahtinsk.gov.kz/ru/prog_4 (дата обращения 16.07.2018)
12. Жакенов Г. Национальный доклад по развитию системы высшего образования Республики Казахстан [Электронный ресурс]. – URL: http://old.unesco.kz/education/he/kazakh/kazakh_ru.htm (дата обращения 18.03.2018)

В.М. Балмагамбетова

Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, Ақтөбе, Қазақстан

Қазақстан Республикасында жоғарғы оқу білімі жайында заңнама болу кезеңдері

Аннотация. Жоғары білімі туралы, атап айтқанда оны қалыптастыру кезеңдері қарайды, олар Қазақстан Республикасында қазақстандық заңнаманың қалыптасуы осы бапта айқындалған саласын реттейтін заңдардың, Үкімет қаулылары Қазақстан Республикасында білім беруді білім беру стандарттарын, өзге де нормативтік-құқықтық актілердің қабылдануына сипатталды. Елдегі жоғары білім беру жүйесін дамыту, оларды қабылдау ықпал етті. Сондай-ақ Президент стипендиясының тұңғыш Президентінің атынан мемлекеттің рөлі көрсетіледі, атап айтқанда, талантты жастарды іске бапта, облыстар әкімдерінің оқу үшін ғана емес, сонымен үздіктерді бар балаларға арналған білім беру, гранттар мен стипендиялар беру оппозиция мазасыздық туғызатын бұзылуынан, жетім балалар мен өзге де санаттарын. Тәуелсіздік жылдарында және оны одан әрі жетілдірілуі және Еуропалық кеңістігіне жақындау үшін ұсыныстар білім беру саласындағы ғылыми қорытынды бөлімі бабының өзгерістер туралы жан-жақты мағлұмат береді.

Түйін сөздер. Жоғарғы оқу білімі, кезеңдер, жоғарғы оқу орныны, білім беру стандарттары, мамандық, жоғарғы оқу білім жайында заңнама.

V.M. Balmagambetova

Kazakh-Russian International University, Aktobe, Kazakhstan

The stages of the formation of legislation on higher education in the Republic of Kazakhstan

Abstract. In this article formation of the Kazakhstan legislation on the higher education in the Republic of Kazakhstan, namely stages of it formation which were characterized by adoption of Laws, Government resolutions, certain educational standards, other normative legal acts regulating education in the Republic of Kazakhstan is

considered. Acceptance which contributed to the development of system of the higher education in the country. Also in article the role of the state in the person of the First President, akims of areas, namely in start of the Presidential grant, granting to talented youth educational grants and grants of akims, not only for excellent students, but also for children with oppositional and defiant frustration, orphan children and other categories is reflected. A final part of the scientific article narrates about changes in the field of education for years of independence and offers for it further improvement and approach to the European space.

Key words. Higher education, stages, higher educational institution, educational standards, specialty legislation on higher education.

References

1. Natsional'nyj doklad o sostojanii i razvitii sistemy obrazovaniya Respubliki Kazahstan (za gody nezavisimosti) [on the state and development of the educational system of the Republic of Kazakhstan (for years of independence)]. Available at: <http://edu.gov.kz/ru/> (accessed 11.03.2018)
2. Postanovlenie Pravitel'stva Respubliki Kazahstan №1394 «Ob uchrezhdenii mezhdunarodnyh stipendij Prezidenta Respubliki Kazahstan «Bolashak» dlja podgotovki kadrov za rubezhom» [«On the establishment of international scholarships of the President of the Republic of Kazakhstan «Bolashak» for the training of personnel abroad»]. Available at: <http://adilet.zan.kz/rus/index/docs> (accessed 11.03.2018)
3. Vystuplenie Prezidenta Respubliki Kazahstan na «Forume mezhdunarodnoj stipendii «Bolashak» [«Bolashak International Scholarship Forum»]. Available at: <http://www.akorda.kz/ru> (accessed 18.03.2018)
4. Zakon Respubliki Kazahstan №202-I «O ratifikatsii Konventsii o priznanii kvalifikatsij, odnosjaschihsja k vysshemu obrazovaniju v Evropejskom regione» [«On the ratification of the Convention on the Recognition of Qualifications relating to Higher Education in the European Region»]. Available at: <http://adilet.zan.kz/rus/index/docs> (accessed 18.03.2018)
5. Ukaz Prezidenta Respubliki Kazahstan N 1459 «O gosudarstvennoj programme razvitija obrazovaniya na 2005-2010 gody» [«On the State Program for the Development of Education for 2005-2010»]. Available at: <http://adilet.zan.kz/rus/index/docs> (accessed 18.03.2018)
6. Zakon Respubliki Kazahstan №329-III «Ob obrazovanii» [«On Education»]. Available at: <http://adilet.zan.kz/rus/index/docs> (accessed 18.03.2018)
7. Poslanie Prezidenta Respubliki Kazahstan – lidera natsii N.A. Nazarbaeva narodu Kazahstana «Sotsial'no-ekonomicheskaja modernizatsija – glavnyj vektor razvitija Kazahstana» [«Socio-economic modernization is the main vector of development of Kazakhstan»]. Available at: <http://www.zakon.kz> (accessed 18.03.2018)
8. Konstitutsija Respubliki Kazahstan [The Constitution of the Republic of Kazakhstan]. Available at: http://adilet.zan.kz/rus/docs/K950001000_ (accessed 19.03.2018)
9. Karjugina M. O bol'shih peremenah v sisteme obrazovaniya zajavili v MON RK. V obrazovanii Kazahstana nastupaet novaja `epoha, kogda direktora shkol i vuzov budut podchinjat'sja roditeljam uchenikov [On the big changes in the education system was announced in the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan. In the formation of Kazakhstan, a new era is approaching, when the directors of schools and universities will obey the parents of the students]. Available at: https://cpm.kz/ru/portal/blogs/?blog=u39870-blog-s11&page=post&post_id=189238 (accessed 19.03.2018)
10. Sarieva B. Stipendii akima – luchshim [Akim's scholarships - the best]. (Aktobe, 2010).
11. Gosudarstvennaya programma razvitiya obrazovaniya i nauki Respubliki Kazahstan na 2016 - 2019 gody Available at: http://shahtinsk.gov.kz/ru/prog_4 (accessed 16.07.2018)
12. Zhakenov G. Natsional'nyj doklad po razvitiju sistemy vysshego obrazovaniya Respubliki Kazahstan [on the development of higher education in the Republic of Kazakhstan] Available at: http://old.unesco.kz/education/he/kazakh/kazakh_ru.htm (accessed 18.03.2018)

About the author:

Балмагамбетова В.М. – докторант Казахско-Русского Международного университета, ул. Айтеке би 52, Актобе, Казахстан.

Balmagambetova V.M. – doctoral student of Kazakh-Russian International University, Aiteke Bi Street, 52, Aktobe, Kazakhstan.

МРНТИ 10.05.01

А.М.Есентемирова¹, С.К.Амандыкова²

Евразийский национальный университет имени Л.Н.Гумилева, Астана, Казахстан
(E-mail: bam051289@inbox.ru¹, amandykova@mail.ru²)

Некоторые проблемы и перспективы высшего образования в Казахстане

Аннотация. В статье рассматриваются проблемные аспекты правового регулирования высшего образования и автономии вузов, представление рекомендаций по совершенствованию данных процессов. Применяются методы анализа и синтеза; метод сравнительного правоведения, на примере правоприменительной практики зарубежных стран; формально-юридический метод. Выявлена и обоснована необходимость нормативного закрепления понятия «автономия вуза», также проанализированы вопросы относящиеся к компетенции вузов. Предложено на государственном уровне закрепить возможность вузов внедрить практикоориентированные специализации с учетом требований работодателей для расширения конкурентного рынка образовательных услуг. Также в статье внимание обращается на вопросы правового статуса преподавателей вузов. Значение результатов работы выражается в совокупности рекомендаций и предложений, направленных на совершенствование законодательства Республики Казахстан о высшем образовании.

Ключевые слова. Автономия вуза, академическая свобода, система образования, качество высшего образования, Болонский процесс.

Система высшего образования Казахстана находится в активном поиске новых путей эффективного внедрения в мировое образовательное пространство. Во всем мире идет постоянная работа по совершенствованию системы образования. Основная цель развития системы высшего образования – предоставление качественных услуг образования на уровне мировых стандартов, удовлетворение долгосрочных стратегических интересов общества, государства и личности, повышение качества подготовки специалистов путем системного реформирования вузовской системы.

За короткий срок своего развития казахстанская система образования, в том числе высшее образование, значительно изменилась. Республика Казахстан интегрируется в европейское образовательное пространство, учитывает международные стандарты в сфере образования в контексте вступления Казахстана во Всемирную торговую организацию и интеграции в Болонский процесс. Немало положительных и позитивных моментов в проводимой реформе государства, в следствии чего, казахстанские вузы стали узнаваемы в списке мировых рейтинговых компаний, ученые и преподаватели получили возможность стажироваться в лучших вузах и научно-исследовательских центрах мира, студенты по программе мобильности получили возможность обучаться в лучших вузах мира, активно создаются научно-исследовательские институты и центры, в связи с ликвидацией традиционных диссертационных советов прекратилась раздача дипломов кандидатов и докторов наук, государство выделяет огромные суммы денег для развития науки и образования и т.д. Вышеназванные меры, проводятся в целях обеспечения качества высшего образования и активизации научной деятельности в вузах.

Теоретическое осмысление таких проблем, как оптимизация статуса вуза, соотношение автономии и государственного контроля, адекватные общественным переменам изменения в системе управления высшим образованием, а также анализ законодательства и практики позволяет определить общее состояние правовой урегулированности деятельности вузов и наметить пути совершенствования законодательства о высшем образовании. Все это должно способствовать достижению наиболее рационального сочетания между общественными, групповыми, личными и иными интересами при определении функций вузов, установлении их прав и обязанностей, законодательном закреплении их роли в общественной жизни [1, 3 стр.].

Стоит заметить, что правовое регулирование образовательной деятельности и право в целом выступают в качестве инструментов реализации Болонского процесса и одновременно средствами управления процессами интеграции.

Реформа системы образования в Республике Казахстан должна осуществляться комплексно, на основе грамотно и скрупулезно разработанной научной концепции, добротной нормативно-правовой базы, способных учесть наличное состояние образования в республике с позиций его задач, функций, ступеней, особенностей, методологии, тенденций развития и т.д. Безусловно, при

этом данные структурные компоненты образовательной системы должны органично вплестаться в общий контекст стратегического курса развития страны. Для установления адекватности трансформационных процессов в области образования генеральной цели построения высоко развитого демократического общества с социально ориентированной рыночной экономикой, глубокого осознания существующих проблем, масштабного прогнозирования эволюции образования и мер по повышению его результативности, необходимо решение ряда методологических задач. Прежде всего, важно определить понятие образования, образовательного процесса в их современном значении, выявить структуру, субъектов образовательного процесса, его задачи. Также мы должны осознать необходимость автономии вузов, что в свою очередь даст возможность конкуренции вузов, формирующих свои программы на базе практических рекомендаций работодателей, и конкурентоспособности преподавателей и выпускников на рынке в современных условиях интеграции и глобализации.

Присоединение Казахстана в 2010 году к Болонскому процессу открывает большие возможности для казахстанских университетов в реализации совместных образовательных проектов, такие как двудипломное образование, взаимное признание академических курсов, международных аккредитаций, выдачи выпускникам казахстанских вузов общеевропейского приложения к диплому.

Присоединившись к Болонскому процессу, Казахстан как страна-участница принимает на себя обязательства по выполнению его основных параметров до 2020 года: обязательных, рекомендательных и факультативных.

Вхождение в мировое образовательное пространство юридически обязывает казахстанские вузы соответствовать международным стандартам и критериям международных рейтинговых компаний и агентств.

Вопросы обеспечения качества стали инструментами национальной политики, в основе которых лежат политические мотивы укрепления связи высшего образования с рынком труда и повышение статуса своих университетов. Кроме того, ежегодно казахстанские вузы улучшают свои позиции в мировых академических рейтингах [2].

Вместе с тем, существует ряд нерешенных вопросов, не позволяющих полноценно осуществить поставленные государством задачи в сфере высшего образования. В большинстве случаев – это проблемы организационного и правового характера.

Во-первых, не соблюдаются основные принципы управления системой образования, утвержденные актами Болонского процесса при взаимных отношениях между субъектами образовательных отношений. А именно, не правильное понимание и толкование принципов и правил европейского пространства высшего образования. Основные акты Болонского процесса (Великая хартия университетов, Болонская декларация и др.) провозглашают принципы «автономии и независимости университетов», «уважение национальных систем образования» и др.

Само понятие автономия университетов можно трактовать и понимать по-разному; как показывает практика, даже в тех странах (США, странах Европы, Австралия, Япония, Китай, Россия), где экспорт образовательных услуг является приоритетной отраслью экономики, независимо от того, государственный или частный вуз, автономия вуза сопровождается высокой ответственностью вуза перед государством, местными исполнительными органами и обществом в целом.

Автономия высшего учебного заведения (институциональная автономия) – самостоятельность в подборе и расстановке кадров (персонала), в осуществлении учебной, научной, финансово-хозяйственной и иных видов деятельности в соответствии с национальным законодательством, зафиксированная в конкретных нормативных актах (миссии, Уставе и т.п.), регулирующих деятельность высшего учебного заведения [3].

В Лимской декларации Всемирной службы университетов академическая свобода трактуется в духе образовательного либерализма, представляет собой в первую очередь комплекс прав и свобод учащихся и обучающихся в секторе высшего образования, условие реализации миссии университетов, демократическое самоуправление [4].

В «Великой хартии университетов» указано: «Университет действует внутри общества с различной организацией, являющейся следствием разных географических и исторических условий, и представляет собой институт, который критически осмысливает и распространяет культуру путем исследования и преподавания. Чтобы отвечать требованиям современного мира, в своей

исследовательской и преподавательской деятельности он должен иметь моральную и научную независимость от политической и экономической власти» [5].

Институт автономии использован в 16 таких документах из 50. Анализ современного понимания термина «автономия вуза» в новых условиях, соотношение автономии, подотчетности и обеспечения качества был проведен в «Тенденциях в учебных структурах высшего образования Европы» (Trends III) (2003 г.) [6, 22–23 стр.].

В Меморандуме о Болонском процессе в Бергенском цикле, принятом на Международной конференции в Брюсселе (2005 г.), подчеркивается, что «институциональная автономия сама по себе не может гарантировать академическую свободу или качество высшего образования. Автономия должна осуществляться в национальных рамках, которые уравнивают институциональную свободу широкими социальными целями... Необходимо поддерживать и расширять административную автономию высших учебных заведений внутри государственного сектора [7, 48–62 стр.].

Лиссабонская декларация 2007 года выделяет четыре разновидности автономии вузов:

- Академическая автономия – это способность принятия решений об академических программах, о методах и направлениях обучения, дисциплинах, присуждении степеней.
- Организационная автономия – это возможность независимого создания структурных подразделений и утверждение должностей, заключение контрактов, выборы должностных лиц и управляющих органов.
- Финансовая автономия – это способность получения и распоряжения финансовых средств, принятие решений об оплате студентов за обучение, накопление профицита.
- Кадровая автономия включает в себя ответственность за рекрутинг, карьерное продвижение и определение заработной платы ППС вузов [8].

На соотношение институциональной автономии и государственной ответственности за сферу высшего образования было обращено внимание и на Конференции министров в Левене в апреле 2009 года [9, 167–174 стр.].

Как мы видим, в международных документах под академической автономией понимается «автономия с ответственностью». Университеты должны обладать академической свободой, иметь право самостоятельно формировать свою стратегию, выбирать свои приоритеты в обучении и проведении научных исследований, расходовать свои ресурсы, профилировать свои программы и устанавливать свои критерии для приема профессоров и учащихся.

Самое главное, автономия и независимость должна действовать в тех вузах, где есть реальная система выборности должностных лиц вуза. Автономные вузы должны в первую очередь работать в интересах государства, общества, региона, где расположен вуз (например, как в штатах США). Деятельность автономных вузов должна быть прозрачной и должно соблюдаться строгая отчетность.

В Казахстане государственные вузы автономностью, особенно, финансовой автономностью не обладают. Даже если есть, то в незначительной степени. Это ограничивает их права и не дает полноценно развиваться на международном уровне. А частные вузы абсолютно автономны и независимы во всех отношениях, а именно, в академической, финансовой, организационной. И никакой ответственности перед государством, обществом не несут. Институт попечительского совета, якобы, контролирующая их деятельность никакой юридической силой не обладает, т.е. квазисоветательный орган вуза.

Сегодня настоящая автономия заключается в том, чтобы перейти наконец от слов к действиям, это настоящее делегирование ответственности с осуществлением контроля апостериори, прозрачность. Успех автономии лежит, в первую очередь, в доверии к университетам. Они сами должны вызвать это доверие, должны суметь заслужить его [10].

Структурные преобразования в высшей школе, связанные с реализацией концепции непрерывного многоуровневого образования и преобразования вузов в учебно-научно-производственные комплексы, нуждаются в правовой поддержке.

Предоставленные вузам права и академические свободы, возложенные обязанности позволяют им уже сегодня исполнять свои функции и решать поставленные задачи, свидетельствуют о реальном наполнении вузовской автономии. Компетенция вузов в административно-правовых отношениях обусловлена их положением как управляемых объектов и самоуправляемых систем.

Необходимым условием деятельности образовательного учреждения является его автономия, охватывающая академические свободы и самостоятельность в области финансово-хозяйственной деятельности, научных исследований, в формировании органов самоуправления. Оптимальным режимом считается достижение баланса между автономией и государственным контролем [1].

В ст.30 Конституция РК закрепила: «Государство устанавливает общеобязательные стандарты образования. Деятельность любых учебных заведений должна соответствовать этим стандартам» [11]. Таким образом для вузов стандарты образования устанавливаются государством, следовательно жесткая регламентация учебного процесса, обусловленная необходимостью следовать нормам ГОСО, в известной степени затрудняет реализацию автономности вузов, сотрудничество казахстанских вузов с зарубежными, в особенности при реализации совместных образовательных программ.

Чтобы отвечать требованиям современного мира, в своей исследовательской и преподавательской деятельности он должен иметь моральную и научную независимость от политической и экономической власти». Автономия означает самостоятельность вузов в решении вопросов, отнесенных к их компетенции. Реальная автономия вузов имеет место в ситуации, когда учредитель выполняет свои обязательства по финансированию вузов и созданию необходимых условий для их деятельности, а все вопросы, относящиеся к содержанию образования, методике преподавания, штатному расписанию и т.п., вузы решают самостоятельно. При этом учредитель – и не только он - может, разумеется, «заказывать» вузу подготовку специалистов, необходимых для национальной экономики и культуры, что оформляется соответствующим образом (контрактом) [12].

Существовавшая в прошлом система академического самоуправления подвергается критике за ее неспособность реагировать на современные вызовы времени. Усиливается конкуренция между вузами в вопросах формирования образовательных программ, которые отвечают современным требованиям работодателей, поощряется поиск новых финансовых источников и расширение базы привлекаемых ресурсов.

Профильность вузов и их открытие социуму значительно усиливают конкурентную борьбу между университетами за привлечение абитуриентов, внебюджетных средств и побуждают их активизировать внутренние резервы. Наряду с этим происходит реорганизация управленческих структур вуза, усиливается профессионализация на различных уровнях управления (ректорат, деканат и т.д.), что является предпосылкой для введения управления на контрактной основе с целью привлечения руководителей, имеющих предпринимательское мышление и стратегическую управленческую компетентность [13, 34 стр.].

Структура и функции вузов, учебные планы и программы, несмотря на объявленную университетскую автономию, в значительной степени определяются инструкциями государственных органов управления образованием, которые решают многие вопросы деятельности вузов. Совершенно очевидно, что тенденция автономизации затронула прежде всего централизованную модель, вызвав к жизни определенную децентрализацию управления, которая проявляется в трех аспектах автономии государственных университетов: административной, финансовой, педагогической.

Административная автономия предполагает установление выборности ректора, предоставление ему права назначать проректоров, право вуза самостоятельно составлять и утверждать штатное расписание, формировать внутреннюю структуру управления, создавать структурные подразделения и т.д.

Финансовая автономия предполагает право свободно распоряжаться финансами, выделяемыми государством, а также другими частными и общественными средствами, предоставляемыми в распоряжение вуза; право оказывать платные образовательные услуги; право распоряжаться доходами, полученными от самостоятельной деятельности.

Педагогическая автономия предполагает самостоятельность в разработке учебных планов и программ, выборе методов обучения и тематики научных исследований, выборе способов проверки знаний и итоговой аттестации.

Академическая свобода университетов в различных странах мира выступает в качестве гарантии независимости их внутренней интеллектуальной жизни, либеральных принципов управления ими и обеспечивает инновационный характер развития вуза.

Во-вторых, сейчас вузы стали полноправными субъектами рыночной экономики, производящими

интеллектуальную продукцию и услуги, и потому актуальным становится соответствовать динамично развивающемуся обществу.

- с уникальными образовательными программами, учитывающими специализацию. С этой целью, на наш взгляд, нужно предоставить студентам свободу выбора учебных дисциплин, читаемых на других факультетах. С тем, чтобы дать им возможность, скажем, наряду с экономическими дисциплинами, получить необходимые юридические знания, и наоборот, с последующей выдачей академической справки.

- подкрепляющие теоретическое обучение практическими навыками посредством дуальной системы обучения. Поскольку достижение конкурентоспособности специалистов высокого класса должно стать преимуществом вуза в фактической доле трудоустроенных выпускников по специальности.

Важным требованием работодателя является наличие опыта не менее одного года. Данный подход подвигает выпускника к совмещению учебы с работой, что становится отрицательным фактором в процессе подготовки специалиста. У университетов есть возможность решить данную проблему, свести к минимуму данный фактор [14, 22 стр.]. Для этого необходимо, чтобы, например, при юридических клиниках вузов студенты имели шанс получить такой опыт и желательно в разных областях права, где студенты отрабатывали бы определенное количество обязательных часов по оказанию юридической помощи населению и получали вождеденный опыт.

Таким образом, отношения субъектов рынка образовательных услуг опираются на сотрудничество и соперничество конкурентоспособных вузов.

Вузам необходим новый формат обучения специалистов. Высшему образованию нужны нестандартные подходы и отсутствие формализма и зависимости от государственной сферы. В целях улучшения качества образования специалистов юридического профиля, следовало бы немного отойти от стандартных подходов к образованию, обрести независимость от привязанности к государству.

Независимость вузов является основой для создания нестандартизированного конкурентного образования, где должны соблюдаться: добросовестная конкуренция, обычаи делового оборота, этика деловых отношений, открытость и прозрачность, ив котором заинтересованными являются вузы, их потребители (обучающиеся и работодатели) и бизнес-партнеры.

Как и в любом секторе рынка, на рынке образовательных услуг требуется разнообразие вузов [15, 10 стр.].

Потребители образовательных услуг черпают из этого соперничества несомненную пользу, приобретая, как минимум, свободу выбора места получения образования.

На сегодняшний день международные образовательные услуги предоставляют страны Европейского союза, США, Китай, страны Ази-атско-Тихоокеанского региона — Тайвань, Гонконг, Австралия и Новая Зеландия.

Конкуренция на международном рынке образовательных услуг в последние десятилетия резко усиливается [16], что обусловлено:

- массовостью высшего образования во многих странах;
- расширением сферы использования информационных и сетевых технологий;
- интернационализацией рынка труда и потребностью в квалифицированных специалистах;
- ростом числа частных фирм и международных институтов, предоставляющих образовательные услуги, в том числе на международном рынке образовательных услуг;
- реализацией программ совместных дипломов;
- признанием идеи развития экономики, основанной на знаниях.

Любые недостатки и преимущества вузов являются ключевыми оценочными критериями определения степени их конкурентоспособности через содержание образовательных программ и условий их реализации, методики и технологии образовательной деятельности (E-Learning, start-up и т.д.), образовательный менеджмент.

Во многих вузах Казахстана, да и в вузах постсоветских стран тоже, в сфере высшего юридического образования основное внимание акцентируется на развитие уголовного и уголовно-исполнительного производства (судей, следователей, криминалистов, прокуроров) и государственного аппарата. Рыночная же экономика все больше нуждается в квалифицированных кадрах, требуемых именно

в сфере правового сопровождения предпринимательской деятельности (корпоративные юристы, адвокаты, юристы государственных компаний, юристы в области некоммерческого права, специалисты нотариата, юристы по международному праву), что в свою очередь требует внедрение специализации в образовательный процесс.

Для обеспечения качественных образовательных услуг данного направления, требуется целый ряд ресурсов (сильнейших педагогических, материально-технических, информационно-коммуникативных, и других). Необходима база для подкрепления теоретических знаний практическими навыками (к примеру, зал судебных заседаний, юридическая клиника), т.е. практикоориентированность образовательного процесса (например, засчет дуального обучения). Подавляющее же большинство вузов Казахстана предоставляют больше теоретические, нежели практические навыки обучения.

Отдельное направление занимает определение уровня услуг рынка образования, оценивание качества обучения через разработку четких рейтинговых критериев оценки вузов, их ранжирования работодателями. В этом аспекте интересен опыт России, где создана межведомственная комиссия по вопросам повышения качества высшего юридического образования. По решению данной комиссии, был создан Банк экспертов при Ассоциации юристов России. Именно эти эксперты проводят общественную аккредитацию вузов, которые готовят юристов [17].

Немаловажным в оценке качества обучения, на наш взгляд, должен быть вопрос ранжирования работодателями. К примеру, в сфере казахстанского юридического образования данную деятельность могла бы осуществлять KazBAR (Казахстанская Ассоциация коммерческих юристов).

Также, нам явно не хватает гласности и прозрачности деятельности вузов в Казахстане. К примеру, в США ректора вузов ежегодно отчитываются о финансовой деятельности университетов перед коллективом преподавателей и студентов. Подобная практика должна распространяться в Казахстане на все государственные и частные вузы. В республиканской печати должны публиковаться в обязательном порядке ежегодные финансовые отчеты всех высших учебных заведений Казахстана.

Помимо вышеназванных проблем, также имеют место негативные тенденции в кадровом обеспечении вузов: отсутствует системное воспроизводство профессорско-преподавательского состава, широко практикуется работа по совместительству [18, 45-52 стр.]. Причиной этому является, незаинтересованность университетов в системе трудовой мотивации сотрудников, с одной стороны, чрезмерное администрирование образовательного процесса, не позволяющим гибко реагировать на достижения науки и техники, учитывать изменившиеся потребности производства, с другой.

К тому же кредитные технологии требуют серьезного развития методологической базы. Однако, преподаватели в вузах Казахстана за них не получают оплату, но обязаны их выполнять, несмотря на то, что многие методические разработки носят авторский характер. В результате снижается мотивационная заинтересованность преподавателей заниматься методической работой.

В качестве примера европейских исследований по данной проблематике можно привести изучение мотивации труда в Финляндии, выполненное Тапани Алкулой. Он замечает, что сотрудники проводят значительное время в вузе, в котором работают, поэтому для сотрудников важно социальное окружение и ожидания по поводу работы. Весь универсум таких ожиданий автор обозначает понятием «ориентация на работу» («work orientation») [19].

По его теории, существуют три основных типа ожиданий от работы – инструментальные, ценностные и социальные. Под инструментальными Алкула, прежде всего, понимает различного рода материальные стимулы, например, обеспечение нормальных условий существования; под ценностными – разного рода желания, которые в целом можно охарактеризовать как моральное удовлетворение, а под социальными – желание, работая, выполнять определенную функцию в обществе.

В отечественной сфере образования, к сожалению, среди основных проблем центральное место занимает проблема поиска эффективных путей совершенствования системы мотивации труда преподавателей, так как человеческий фактор является определяющим в деятельности образовательного учреждения. В связи с этим во многих государственных документах закреплены основные положения о поддержке и мотивации преподавателей. Однако, вследствие недофинансирования сферы образования и отсутствия научно обоснованных моделей мотивации труда профессорско-преподавательского состава, проблема рациональной организации системы мотивации преподавателей вузов остается особенно актуальной.

Социальный статус ППС вузов в неблагоприятном положении. Данная тенденция сохраняется повсюду. На сегодняшний день, чтобы нормально существовать преподаватели вынуждены работать в двух или даже трех местах. Чтобы научные показатели были нормальными приходится до поздней ночи заниматься научной деятельностью. В среднем, чтобы отвечать требованиям и критериям, которые ставятся преподавателям, необходимо работать по 15-18 часов в сутки. Поэтому, многие ученые предпочитают работать в административных должностях, где высокая зарплата, нет умственной работы по написанию научной работы, а также существует реальная возможность продвижения по карьерной лестнице.

Во многих развитых странах, где существуют научно-исследовательские университеты, профессорско-преподавательскому составу предоставлены все необходимые для занятия научной деятельностью, т.е. отдельный кабинет с доступом в научно-информационные базы, средства связи, оргтехника и т.д. Подобное отношение к профессорско-преподавательскому составу со стороны вуза выступает как важный стимулирующий фактор.

Ведь, В Коммюнике конференции в Левене / Лувен-ла-Неве (2009 г.) четко указывается, что докторские программы должны обеспечивать высококачественные исследования по различным дисциплинам и во все большей степени дополняться междисциплинарными и межотраслевыми программами. Государственным органам и учреждениям высшего образования необходимо сделать более привлекательной карьерную траекторию начинающих исследователей [20].

Необходимо отметить, что нормы Закона РК «О науке» по вопросам социального обеспечения и стимулирования работников сферы образования и науки не работают. С юридической позиций говоря нормы являются мертвыми. Необходимо принять ряд подзаконных актов по реализации этих норм.

В Законе РК «Об образовании» нет четкого регулирования норм в сфере определения «статуса» преподавателя, на обеспечение конституционного права на образование вне зависимости от форм собственности учебных заведений. Следует, также создать налоговые стимулы для социальной поддержки вузами студентов и преподавателей, но при этом МОН РК должно строго контролировать нормативные положения действующего законодательства об образовании.

Необходимо отметить, что одним из главных субъектов всех болонских преобразований является преподаватель высшего учебного заведения. Именно он играет ключевую роль в реализации положений Болонского процесса, поскольку без изменения его правосознания в сторону принятия новых положений (по организации учебного процесса, применению новых педагогических технологий, использованию академической мобильности и прочее) невозможно эффективное проведение любых модернизационных изменений в высшей школе.

Воздействовать на преподавателя возможно методами убеждения, правового просвещения, регулярного информирования и обучения нововведениям, мотивацией к активному участию в реализации модернизации высшего профессионального образования, которое изменяет высшее образование и формирует основу для успешного проведения запланированных реформ [21]. Именно из этих проблем мы и должны исходить при анализе и мониторинге вузовской системы.

Как показывает практика, без должного внимания к ППС, качество образования в вузах поднять невозможно. Отсюда вытекает, что не создав условия, мы рискуем потерять лучших профессоров, которые могут писать и активизировать научно-исследовательскую деятельность вуза. А это весьма важно, когда университеты берут статус научно-исследовательских университетов.

В результате проведенного исследования, можно сделать следующие выводы:

- Установлено, что при взаимных отношениях между субъектами образовательных отношений не соблюдаются основные принципы управления системой образования, утвержденные актами Болонского процесса. А именно, неправильное понимание и толкование принципов и правил европейского пространства высшего образования принципы «автономии и независимости университетов», «уважение национальных систем образования» и др.

Обосновано, что автономия и независимость должна действовать в тех вузах, где есть реальная система выборности должностных лиц вуза (ректора, проректора, деканов, заведующих кафедрами и т.д.). Более того, автономные вузы должны в первую очередь работать в интересах государства, общества, региона, где расположен вуз (например, как в штатах США). Деятельность автономных вузов должна быть прозрачной и соблюдаться строгая отчетность.

• Выявлено, что в нормативно-правовых актах уполномоченного органа в сфере высшего и послевузовского образования не достаточно отрегулирован вопрос о педагогической загруженности ППС кафедр вузов. Одной из острых проблем вузовской системы является объем академической нагрузки преподавателей. Как нам известно, преподаватели вузов за один учебный год ведут занятия по нескольким дисциплинам, это колеблется от 5 до 15 дисциплин. Это последствия того, что в нормативно-правовых актах МОН РК и внутривузовских актах этот вопрос не достаточно отрегулирован. Данный пробел в действующем законодательстве, регулирующем академические вопросы, предоставляет возможность руководству вуза расширительно толковать данный вопрос и субъективно принимать решение.

• Доказано, что для достижения успешности, конкурентности и эффективности в нынешней предпринимательской среде необходимы высококвалифицированные полиязычные специалисты международного класса, наиболее востребованные на профессиональном рынке труда. Одной из важнейших составляющих социально-экономического развития современного общества является сфера высшего юридического образования.

В этой связи, в соответствии с Государственной программой развития образования в Республике Казахстан до 2020 года и Концепцией правовой политики Республики Казахстан на период с 2010 до 2020 годы, открывающей новый этап в программе развития и укрепления национальной правовой системы и Новой экономической политикой «Нурлы жол», определяющей пути для вхождения Республики Казахстан в число тридцати наиболее развитых стран мира, обуславливает необходимость в подготовке юристов нового поколения, способных решать и реализовывать поставленные Главой государства задачи на региональном и международном рынках.

Для решения вышеназванных проблем управления вузовской системой, необходимо:

- в первую очередь законодательно закрепить понятие «автономия вуза», также какие именно вопросы относятся к компетенции вузов;
- по причине отсутствия на уровне законодательных и подзаконных актов в сфере высшего послевузовского образования четких разъяснении об автономности и независимости вузов, необходимо принять внутри вузовские локальные акты, предоставляющие автономию и свободу для научной деятельности;
- для реализации автономии вузов необходимо ввести систему выборности должностных лиц вуза;
- на уровне вуза и ее структурных подразделений активизировать ППС, совершенствовать методы поощрения и мотивации, в том числе, научных сотрудников;
- на уровне акта министерства ограничить число дисциплин, которые может проводить преподаватель за один учебный год. В крайнем случае, необходимо решением ученого совета вуза разрешить данный вопрос в положительную сторону;
- усилить работу по борьбе с формализмом и бумаготворчеством вузовской системы;
- вузам необходимо разработать уникальные образовательные программы, учитывающие специализацию с учетом требований работодателей для расширения конкурентного рынка образовательных услуг;
- вузам нужно усилить практикоориентированность образовательных программ для повышения уровня трудоустройства выпускников;
- в целях гласности и прозрачности деятельности вузов нужно ввести ежегодную официальную отчетность деятельности вузов.

Список литературы

1. Барабанова С. В. Правовое положение вузов в Российской Федерации: Адм.-правовой аспект : диссертация ... кандидата юридических наук : 12.00.02.- Казань, 1996.- 156 с.
2. Министерство образования и науки Республики Казахстан Центр Болонского процесса и академической мобильности, Отчет о реализации принципов Болонского процесса в Казахстане, Национальный офис программы Эразмус, Астана, 2012.
3. Байденко В.И. Болонский процесс: глоссарий (на основе опыта мониторингового исследования) / Авт. сост.: В.И. Байденко, О.Л. Ворожейкина, Е.Н. Карачарова, Н.А. Селезнева, Л.Н. Тарасюк / Под ред. В.И. Байденко Н.А. Селезневой. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2009. – 148 с.
4. Academic Freedom 1990. A Human Rights Report / Ed. by L. Fernando. Geneva, 1990. – URL: // revistas.ucm.es/index.php/ASEM/.../15624

5. Болонский процесс в документах – URL: //www.rumi.ru // Научный журнал.pf/articles/issn_1993-5552_2007_5_110.pdf
6. Reichert S., Tauch C. Trends in Learning Structures in European Higher Education III. 2003. 22–23 с.
7. «From Bologna to Bergen: A Mid-Term Review from the Academics' Point of View». Bologna Conference. Policy Statement on the Bologna Process in the 'Bergen' Round (EI), Brussels, February 12, 2005. Брюссель, 12 февраля 2005, 48–62 с).
8. Абдрашева Д. Автономия в ведущих зарубежных университетах и возможности для казахстанских вузов – URL: // http://iac.kz/ru/node/4776
9. The Bologna Process 2020 – The European Higher Education Area in the new decade. Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education, Leuven and Louvain-la-Neuve, 28–29 April 2009.167–174 с).
10. Ален Берез «Автономия как шанс для наших учебных заведений», Дата публикации статьи 20.01.12
11. Конституция Республики Казахстан (принята на республиканском референдуме 30 августа 1995 года) (с изменениями и дополнениями по состоянию на 10.03.2017 г.) – URL:// http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1005029
12. В чем заключается принцип автономии вузов? – URL: // http://www.bologna.spbu.ru/faq/83-2012-07-09-14-02-28
13. Певзнер М.Н., Ширин А.Г. Отечественные и зарубежные университеты: на пути к автономии. // Вестник Новгородского государственного университета.2012 - № 70.
14. Биржанова К.С. Место и роль теории государства и права в системе юридического образования и её практическая значимость // Вестник Гуманитарного университета транспорта и права имени Д.А. Кунаева. – 2015. – №2(55), С. 22.
15. Душин А. Конкуренция вузов на российском образовательном рынке // Вузовский вестник, – 2010 – Т.103. № 7. - С.10.
16. Большакова Л.К. Конкуренция на международном рынке образовательных услуг // http://www.sworld.com.ua/index.php/ru/economy-411/world-economy-and-international-economic-relations-411/10792-411-0809
17. Мауленов К. Горжусь, что я юрист и сын поэта Сырбая. – URL:// https://www.zakon.kz/4518639-gorzhuschto-ja-jurist-i-syn-pojeta.html
18. Муликова С.А., Тажигулова Г.О., Абильдина С.А. Подготовка будущих специалистов как условие вхождения в мировое экономическое сообщество // Международный журнал экспериментального образования. –2013. – № 1, 2013. С. 45-52.
19. Дряхлов Н., Куприянов Е. Системы мотивации персонала в Западной Европе и США // https://www.cfin.ru/management/people/motivation_sys.shtml
20. Асаул А.Н., Капаров Б. М., Управление высшим учебным заведением в условиях инновационной экономики под ред. д.э.н, проф. А. Н. Асаула – СПб.: «Гуманистика», 2007. – 280 стр.
21. Бутенко О.С. Изменение правосознания участников образовательного процесса в связи с модернизацией отечественного высшего профессионального образования. – URL:// t21.rgups.ru/archive/doc2007/6/02.doc

А.М.Есентемирова, С.К.Амандықова

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан

Қазақстандағы жоғары білім беру жүйесінің кейбір мәселелер мен перспективалары

Аннотация. Мақалада жоғары білімді реттейтін құқықтық аспектілердің мәселелері, жоо-ларға дербестік ұсыну, осы процестерді жетілдіретін бойынша ұсынымдар қарастырылған.

Талдау және синтез әдістері қолданылады; шет елдердің құқық қолдану тәжірибесі, мысал ретінде салыстырмалы құқықтану әдісі; формалды-заңды әдіс.

Жоғары оқу орнының «автономиясы» анықталды және нормативтік ұғымын бекіту қажеттілігімен негіздеген, сондай-ақ талданып, жоо-лардың құзыретіне жататын мәселелер талданды.

Жұмыс берушілердің талаптарын ескере отырып еңбек нарығында білім беру қызметтерде бәсекелестікті кеңейту мақсатында жоғары оқу орындарында мамандықтарды тәжірибиеге көздейтіндей енгізу мемлекеттік деңгейде бекіту мүмкіндігі ұсынылған.

Сондай-ақ, мақалада жоғары оқу орындарының оқытушылардың құқықтық мәртебесі мәселелеріне назар аударылады.

Қазақстан Республикасының жоғары білім беру туралы заңнаманы жетілдіруге бағытталған ұсынымдар мен ұсыныстар жұмыс мәнінің нәтижелерінің жиынтығында көрсетіледі.

Түйін сөздер. ЖОО-ларға дербестік ұсыну, академиялық еркіндік, білім беру жүйесі, жоғары білім беру сапасы, Болон қағидалары.

A.M.Yessentemirova¹, S.K. Amandykova²

L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan
(E-mail: bam051289@inbox.ru1, amandykova@mail.ru2)

Some problems and prospects higher education in kazakhstan

Abstract. The paper discusses the issues of legal regulations of higher education in Kazakhstan. It mainly focuses on the university autonomy and raises the importance of the academic freedom. The regulatory framework is aligned with the Bologna process, as well as the country's regulations and the State programmes. The paper also provides recommendation on how to overcome obstacles and nurture the development of the education system. The purpose of this paper is the analysis of problem aspects of legal regulation of the higher education and autonomy of higher education institutions. Value of results of work is expressed in total the recommendations and offers directed to improvement of the legislation of the Republic of Kazakhstan on the higher education. The findings from what can be considered as an experiment in the field of educational reform during the rigid economic and social periods can be useful to the public authorities, higher education institutions and the international organizations, which are engaged in processes of reform in education. Also influence of considerable practical recommendations on administrative decisions of legislative, educational bodies and society in general is important.

Key words. University autonomy, academic freedom, the education system, quality of higher education, the Bologna process.

References

1. Barabanova S. V. Pravovoe polozhenie vuzov v Rossijskoj Federacii: Adm.-pravovoj aspekt dis. kandidata juridicheskikh nauk [Legal status of higher education institutions in the Russian Federation: Adm.-legal aspect, Can. of jurisprudence thesis], Kazan', 1996. 156 p.
2. Ministerstvo obrazovaniya i nauki Respubliki Kazahstan Centr Bolonskogo processa i akademicheskoy mobil'nosti, Otchet o realizacii principov Bolonskogo processa v Kazahstane [Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan Center for the Bologna process and academic mobility, Report on the implementation of the principles of the Bologna Process in Kazakhstan] (National office of the Erasmus program Astana, 2012).
3. Bajdenko V.I. Bolonskij process: glossarij (na osnove opyta monitoringovogo issledovaniya) / Avt. sost.: V.I. Bajdenko, O.L. Vorozhejkina, E.N. Karacharova, N.A. Selezneva, L.N. Tarasjuk / Pod red. V.I. Bajdenko N.A. Seleznevoj [Bologna process: glossary based on the experience of monitoring research] / Avt. state: V.I. Bidenko, O.L. Vorozhejkina, E.N. Karacharova, N.A. Selezneva, L.N. Tarasyuk / Under the science. Ed. Dr. ped. Sciences, Professor V.I. Bidenko and Dr. Tech. Sciences, Professor N.A. Seleznevoy] (Issledovatel'skij centr problem kachestva podgotovki specialistov, (Research Center for Quality Problems in Training Specialists, Moscow, 2009, 148)
4. Academic Freedom 1990.A Human Rights Report / Ed. by L. Fernando.Jeneva, 1990. Available at:// revistas.ucm.es/index.php/ASEM/.../15624
5. Bolonskij process v dokumentah [The Bologna process in documents]. Available at: 5//www.rumi.ru // Nauchnyjzhurnal.rf/articles/issn_1993-5552_2007_5_110.pdf
6. Trends in Learning Structures in European Higher Education III. S. Reichert, S. Tauch. 2003. (Tendencii v uchebnyh strukturah vysshego obrazovaniya Evropy III.S.Rajhert, K. Tauh, S. 22–23).
7. «From Bologna to Bergen: A Mid-Term Review from the Academics' Point of View». Bologna Conference. Policy Statement on the Bologna Process in the 'Bergen' Round (EI), Brussels, February 12, 2005. («Ot Bolon'i k Bergenu: promezhutochnaja ocenka akademicheskikh krugov» Mezhdunarodnaja konferencija. Memorandum o Bolonskom processe v Bergenskom cikle (EI), Brjussel' 12 fevralja2005 g., S. 48–62).
8. Abdrasheva D. Avtonomija v vedushhiih zarubezhnyh universitetah i vozmozhnosti dlja kazahstanskih vuzov Available at: // http://iac.kz/ru/node/4776
9. The Bologna Process 2020 – The European Higher Education Area in the new decade. Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education, Leuven and Louvain-la-Neuve, 28–29 April 2009. (Bolonskij process 2020 – Evropejskoe prostranstvo vysshego obrazovaniya v novom desjatiletii. Kommjunique evropejskih ministrov, otvetstvennyh za vysshee obrazovanie. Leven/Luven-la-Nev, 28–29aprelja 2009 g., S. 167–174).
10. Alen Berec, prezident Universiteta Strasburga, «Avtonomija kak shans dlja nashih uchebnyh zavedenij», Data publikacii stat'i 20.01.12
11. Konstitucija Respubliki Kazahstan (prinjata na respublikanskom referendumе 30 avgusta 1995 goda) (s izmenenijami i dopolnenijami po sostojaniju na 10.03.2017 g.) Available at: // http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1005029
12. V chem zaključaetsja princip avtonomii vuzov? // http://www.bologna.spbu.ru/faq/83-2012-07-09-14-02-28
13. M.N.Pevzner, A.G.Shirin. Otechestvennye i zarubezhnye universitety: na puti k avtonomii. // Vestnik Novgorodskogo gosudarstvennogo universiteta. - № 70. – 2012
14. Birzhanova K.S. Mesto i rol' teorii gosudarstva i prava v sisteme juridicheskogo obrazovaniya i ejo praktičeskaja znachimost' // Vestnik Gumanitarnogo universiteta transporta i prava imeni D.A. Kunaeva, №2(55), 2015, S. 22

15. Dushin A. Konkurencija vuzov na rossijskom obrazovatel'nom rynke / Vuzovskij vestnik (The competition of universities in the Russian educational market), 2010 – Т.103, № 7. С.10.
16. Bol'shakova L.K. Konkurencija na mezhdunarodnom rynke obrazovatel'nyh uslug // <http://www.sworld.com.ua/index.php/ru/economy-411/world-economy-and-international-economic-relations-411/10792-411-0809>
17. Maulenov K. Gorzhus', chto ja jurist i syn pojeta Syrbaja // <https://www.zakon.kz/4518639-gorzhus-chto-ja-jurist-i-syn-pojeta.html>
18. Mulikova S.A., Tazhigulova G.O., Abil'dina S.A. Podgotovka budushhih specialistov kak uslovie vhozhdenija v mirovoe jekonomicheskoe soobshhestvo // Mezhdunarodnyj zhurnal jeksperimental'nogo obrazovaniya, № 1, 2013, S. 45-52
19. Drjahlov N., Kuprijanov E. Sistemy motivacii personala v Zapadnoj Evrope i SShA // https://www.cfin.ru/management/people/motivation_sys.shtml
20. Asaul A.N., Kaparov B. M., Upravlenie vysshim uchebnym zavedeniem v uslovijah innovacionnoj jekonomiki pod red. d.je.n, prof. A. N. Asaula – SPb.: «Gumanistika», 2007. – 280 s.
21. Butenko O.S. Izmenenie pravosoznaniya uchastnikov obrazovatel'nogo processa v svjazi s modernizaciej otechestvennogo vysshego professional'nogo obrazovaniya // t21.rgups.ru/archive/doc2007/6/02.doc.

Сведения об авторах:

Есентемирова А.М. - докторант PhD Евразийского национального университета имени Л.Н.Гумилева, Астана, Казахстан.

Амандыкова С.К. - профессор Евразийского национального университета имени Л.Н.Гумилева, д.ю.н., Астана, Казахстана,.

Yessentemirova A.M. Eurasian National University named after L.N. Gumilyov, Satpayev str., Astana, Kazakhstan.

Amandykova S.K. - Eurasian National University named after L.N. Gumilyov, Satpayev str., Astana, Kazakhstan,

МРНТИ 10.21.31

¹И.С.Сактаганова, ²М.Г. Хамзина

*Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан
(E-mail: Aridnis@mail.ru¹, m.hamzina@mail.ru²)*

Қазақстандағы бюджеттің құрылуы және бюджет процесі дамуының тарихи-құқықтық аспектілері

Аннотация. Ғылыми мақалада бюджет құрылысының тарихи-құқықтық аспектілері және бюджеттік процестің қалыптасу ерекшеліктері қарастырылған. Мақалада бюджеттік құралдардың қалыптасуы, бөлісуі және пайдалану процесі, бюджеттік болжамдаудың негізгі мақсаттары, бюджеттендіру қағидалары қарастырылған. Зерттелген тақырыптың өзектілігі мен маңыздылығы бүгінгі таңдағы өзгерістерімен тікелей байланысты және оның ғылыми-тәжірибелік маңызы айқын. Мемлекеттік бюджеттің даму кезеңдері және бюджеттік жоспарлаудың негізгі қағидалары зерттелген. Қазақстан Республикасының бюджет процесі аясындағы ұлттық заңнамасына талдау жүргізілді. Бюджет үрдісінде, бюджеттендірудің қағидаларына сәйкес, нәтижеге бағытталған бюджеттік бағдарламаларды жетілдіру қажет. Бюджеттің біртұтас жіктелуі бюджет жазбасын құрастыруға мүмкіндік береді. Мемлекеттік шығындар мен республикалық және жергілікті деңгейдегі маңызы бар бюджеттік бағдарламаларды жыл сайын бағалау методологиясын жүзеге асыруы бюджет ресурстарын тиімді пайдалануға мүмкіндік береді.

Түйін сөздер. Республикалық бюджет, бюджеттік жоспарлау, бюджеттік процедура, бюджеттік процесс, бюджеттік құрылысы, бюджеттік бақылау, бақылау жүйесі.

Зерттеу тақырыбының кіріспесі. Қазіргі таңда бюджет кез келген мемлекетке қоғамдық қажеттіліктерді қанағаттандыру үшін ақшалай қор ретінде қажет. Бірақ қаржы тарихы бойынша, бюджет ешқашан да мемлекеттің барлық даму кезеңдеріне тән емес болған. Яғни, ұзақ уақыттар бойы мемлекет бюджетке ие болмаған. Алайда барлық еуропа мемлекеттерінде, оған қоса, Ресейде де кірістер жиналып және шығыстар өндірілген, яғни заңи нормаларға негізделген кірістер мен шығыстардың танымал жүйесі болған.

Зерттеудің мақсаты мен міндеттері. Қазақстан Республикасындағы бюджет жүйесінің құрылысы мен бюджет жоспарлаудың даму жолдарын зерттеу және заңнаманы талдау болып табылады. Бюджет мемлекет өзінің қаржы жоспарын енгізген кезден бастап пайда болған. Бюджет ағылшын тілінен аударғанда қор деген мағынаны білдіреді. XVI-XVII ғ.ғ. Англияда қауым палаталары корольдер субсидиясын бекіткен кезде, қазынашылық канцлері отырыс бітер алдында қағаз жүзіндегі заң жобасы сақталынатын қожынын ашатын. Бұл әрекет бюджеттің ашылуы деп аталды, кейіннен қоржын атауы құжатқа ауыстырылды. XVII ғ. аяғында мемлекеттің парламентпен бекітілген кірістері мен шығыстары жоспарын құрайтын құжат та бюджет деп аталынды [1, 423б.].

Сонымен бюджет дегеніміз не? Аталған терминнің түсінігін анықтау үшін «қаржы» түсінігіне мән аударайық.

Қаржы дегеніміз орталықтандырылған және орталықсыздандырылған қаржы құралдарын құру, бөлу, қайта бөлу процестерінде қалыптасатын императивті ақша қатынастарының жүйесі.

Сондықтан, бюджет деп бюджет қоры қалыптасатын және пайда болатын процестерден туындаған императивті ақша қатынастарының жүйесін айтуға болады.

Бюджеттің пайда болуы мемлекеттің дамуы мен оның қаржы ресурстарына деген сұранысының артуымен тікелей байланысты.

Бюджет – орталықтандырылған ақша қорының құралу көздері мен жұмсалыу бағыттарын сипаттайтын экономикалық категория, ақшалай кіріс пен шығыстың балансы.

Қазақстан Республикасы Бюджет Кодексінің 3-бабы 12-тармақшасына сәйкес, бюджет дегеніміз мемлекеттің өз міндеттері мен функцияларын іске асыруды қаржылық қамтамасыз етуге арналған орталықтандырылған ақша қоры.

Орталықтандырылған ақша қорының құрылуы және жұмсалыуы бюджеттің кірісі мен шығысының тиімді жұмыс істеуі арқылы жүзеге асады. Мемлекетке қажетті ақша қаражаттарын «кіріс» жинақтаса, жалпы мемлекеттік қажеттіліктерге орталықтандырылған қордан бөлінетін қаржы «шығыс» болады.

Бюджет кірістері – ол мемлекеттік функцияларды орындауға қажетті елдің бір ортаға топталған қаржы ресурстарының бөлігін және заңнамаларға сәйкес билік органдарының әр деңгейлеріне иелік етуге ақысыз және қайтарылмайтын тәртіппен түсетін ақша құралдарын көрсетеді. Олар ақша құралдар қоры қалыптасу процесінде пайда болатын экономикалық қатынастарды әлпеттейді. Бюджет кірістері түсінігі мемлекет кірістері түсінігінен біршама қысаң, бірақ олардың республиканың мемлекеттік кірістер құрылымында шешімді мәні бар[2, 244б.].

Бюджет кірістерінің басты материалды көзі – ол Ұлттық табыс. Ұлттық табыстың өсуі мемлекет кірістері мен мемлекеттік бюджет кірістері көлемінің тұрақты ұлғаюын қамтамасыз етеді. Мемлекеттік кірістердің айтарлықтай бөлігі – ол өндіріс пен айналым салалары мен әр түрлі меншік формаларының кәсіпорындарында жасалынған қоғамның таза табысы. Сонымен бірге, мемлекет жалпы мемлекеттік мұқтаждықтарды қанағаттандыру үшін әр түрлі кәсіптік іс-әрекетпен және өндірістік пен өндірістік емес салаларда шұғылданатын азаматтардың табысының бөлігін өз кірістеріне алады.

Бюджетке түсетін кірістер, оларды жұмылдыратын формалар мен әдістер жиынтығы мемлекеттік бюджеттің түсімдер жүйесін құрады. Мұндай түсімдер маңында Бюджет кодексімен тағайындаған белгілі мөлшерде және тағайындаған мерзімде бюджет есебіне алынатын міндетті төлемдер түсініледі.

Бюджет түсімдерінің негізін салықтар мен алымдар түрлерінде жұмылдыратын төлемдер құрайды. Республика аумағында орналасқан меншік және шаруашылық формаларынан тәуелсіз барлық заңды тұлғалар мен азаматтар қолданыстағы заңнамаларға сәйкес бюджетке салықтар, алымдар және міндетті төлемдер төлеуге тартылады. Салықтар, алымдар мен төлем төлеушілер, яғни заңды және жеке тұлғалар оларды бюджетке төлеудің басқа төлемдерден басымдылығын қамтамасыз ету мен әрекеттегі заңнамаларға сәйкес оларды уақытымен және толығымен төлеуге жауапкершіліктері тағайындалады.

Мемлекеттік бюджет кірістері салықтық түсімдерге, салықтық емес түсімдерге, негізгі капитал сатудың кірістеріне, ресми трансферттерге, мемлекетке ақысыз негізде берілген ақшаларға бөлінеді. Республикада бюджет кірістерінің құрылымында ең үлкен үлес салмақты салықтық түсімдер құрайды.

Салықтар, алымдар, баж салықтары арқылы экономиканың басымдылық салалары мен бөлек экономикалық аумақтарды жетілдіруге немесе олардың дамуын баяулауға, тұрғындардың бөлек топтарының табыстарын реттеуге, белгілі бір экономикалық іс-әрекетті ынталандыруға не болмаса одан бас тартуға мүмкіндік жасауға болады[3, 17б.].

Мемлекеттің функцияларын іске асыру мүмкін, егерде олар материалдық құралдармен қамтамасыз етілсе, себебі мемлекеттің іс-әрекеті мемлекеттік құралдардың тікелей шығыстарымен байланысты. Шығыстар нақты шығындардың көлемін көрсетеді. Сондықтан, бюджеттердің барлық деңгейлері бойынша мемлекеттік шығыстардың бір-бірімен өзара байланысты нақты түрлерінің жиынтығы әрбір мемлекеттің бюджет шығыстар жүйесі болып табылады. Шығыстар жүйесін құру-құралдардың арнаулы бағыттау, үнем режимі мен мемлекеттік құралдарды жұмсаудың қайтып оралмас принциптеріне негізделеді.

Мемлекеттік бюджет шығыстары жүйесі бірнеше факторлармен шарттанады, олардың ішінде

негізгі болып мемлекеттің табиғаты мен функциялары, елдің әлеуметті-экономикалық даму деңгейі, мемлекеттің әкімшілік-аумақтық жайластырушылығы, бюджеттік құралдар беру формалары саналады. Мемлекеттік бюджет шығыстарының құрамы мен құрылымы олардың экономикалық мазмұны және жалпы ішкі өнімді бөлу жөніндегі мемлекет алдында тұрған мақсаттармен анықталады. Бюджет шығыстарының ел экономикасындағы рөлі мен мәнін анықтау мақсатпен олар әр түрлі белгілер бойынша жіктеледі. Бюджет кодексінде бюджет жүйесінің барлық деңгейлері бойынша әрекеті бар бюджет шығыстарының жіктеуі тағайындалған.

Мемлекеттің барлық шығыстары негізінде мемлекеттік бюджетте шоғырланған құралдар арқылы қаржыландырыланады. Бұл шығыстарды қоғамдық қайта өндірістегі рөліне байланысты келесі екі топқа бөлуге болады:

- өндірістік қорларды ұлғайту мен өндірістің үздіксіз процесін қамтамасыз ету үшін;
- қоғам мүшелерінің әлеуметті-мәдениеттік мұқтаждықтарын қанағаттандыру үшін.

Бірінші топқа – мемлекеттік бюджеттің экономиканы қаржыландыруға бағытталған шығыстары жатады. Екінші топқа – әлеуметті-мәдениеттік шараларды, білім беруді, ғылым, қорғаныс пен мемлекетті басқаруды қаржыландыру үшін арналған бюджет шығыстары жатады.

Осы екі топ арасындағы арақатынас бюджеттің тиімділігін анықтайды. Экономиканың бәсеке қабілеттігі дамуға бағытталған шығындардың деңгейі қаншалықты жоғары және бюджеттің тұтынушылық шығындары соған сәйкес төмен болса, соғұрлым бюджет құралдарын пайдалану тиімділігі жоғары болады. Әрине, бюджет құралдарын пайдалану тиімділігі бұл арада мемлекеттік бюджеттің шығыстарын қалыптастыру әдістеріне, мемлекеттің жүргізіп жатқан әлеуметтік саясатына және елдің бүгінгі күнгі әлеуметті-экономикалық ахуалына байланысты [4, 456].

Бюджет түрлері бойынша шығыстарды қалыптастыру ерекшеліктері олардың арнаулары маңында жатыр. Сондықтан бюджет түрлері бойынша шығыстарды қалыптастырғанда келесі негізгі факторларды есептеу қажет:

- басқару органдары арасындағы функцияларды шектеу;
- мекемелердің бағынушылығы;
- мекемелердің іс-әрекет шекарасы;
- шығыстарды тиісті бюджетке апару.

Республикалық бюджеттің шығыстары келесі бағыттар бойынша қаржыландыру үшін қалыптасады:

- жалпы сипаттағы мемлекеттік қызметтер;
- қорғаныс, қоғамдық тәртіп, қауіпсіздік;
- құқықтық, соттық, құқық қорғау қызметтері;
- білім беру;
- денсаулық сақтау;
- әлеуметтік көмек және әлеуметтік қамтамасыз ету;
- мәдениет, спорт, туризм және ақпарат кеңістігі;
- тұрғын үй-коммуналдық шаруашылығы;
- ауыл, орман, су, балық шаруашылықтары мен қоршаған ортаны қорғау және жер қатынастары;
- өнеркәсіп, құрылыс және жер қойынауын пайдалану;
- көлік және коммуникация;
- басқа да бағыттар.

Осыған сәйкес, бірақ тиісті әкімшілік аумақтарға арналған шығыстар бағыттары төмен тұрған бюджеттер деңгейлері бойынша да қалыптасады. Жергілікті бюджеттер шығыстарын қалыптастыру Бюджет кодексімен, нормативті-құқықтық актілермен және тиісті маслихаттар шешімдерімен реттеледі. Биліктің жергілікті органдарына аумақтардың экономикалық және қаржылық базаларын пайдалану жөнінде өкілеттік берілген. Әрбір бөлек әкімшілік-аумақтардың экономикалық базасы ретінде жергілікті тұрғындардың әлеуметті-экономикалық мұқтаждықтарын қамтамасыз ету үшін қажетті кірістер көздері болатын меншікті мүлік пен оларға берілген объектілер саналады. Ал қаржылық база болып меншікті бюджеттік құралдар мен жоғары тұрған бюджеттерден берілетін ресми трансферттерден қалыптасатын қаржылық ресурстар табылады [5, 266].

Бюджет жүйесінің әрбір деңгейінің шығыстар құрамы мен қалыптасуы әрекеттегі заңнамалық актілермен, тиісті аумақ бойынша қаржыландыруы қажет нақты объектілер және олардың іс-әрекетін қамтамасыз ету үшін қажетті шығындармен анықталады.

Мемлекеттік бюджет кез келген мемлекеттің қаржылық жоспар жүйесінде негізгі болып табылады, себебі мемлекеттің қаржы қатынастарын қаржы жүйесінің әртүрлі салаларымен ағымдағы жылға анықтап бір жүйеге біріктіреді. Бюджетті ең маңызды қаржы жоспары деп бекіту, оның ұлттық кірістерді қайта бөлудегі маңызды орнын сипаттайды, қоғамдық өндірістегі ерекші рөлін көрсетеді. Мысалы, мемлекеттік бюджет арқылы ұлттық кірістің 50%, яғни көптеген елдердің ақша құралдарының $\frac{3}{4}$ бөлігі. Бұл мемлекетке жалпы мемлекеттік қажеттіліктерді ғана емес, сонымен қатар қоғамның барлық өміріне активті түрде әсер етеді, мемлекеттің әлеуметтік және экономикалық даму бағдарламаларының орындалуын қамтамасыз етеді. Бюджеттің қоғамдық өмірдегі дәрежесі оған заң күшін береді. Сондықтан кез келген елдің бюджеті жоғары заң органдарымен бекітіледі – парламент, ал оның кіріс және шығыс бөліктерінің орындалуы бюджет процесі қатысушылары үшін міндетті болады.

Сонымен, мемлекетке экономикалық және әлеуметтік реттеуді жүзеге асыруға мүмкіндік беретін маңызды механизмдердің бірі – қаржылық механизм, оның маңызды буыны мемлекеттік бюджет болып табылады. Мемлекет дәл осы қаржы жүйесі арқылы мемлекеттік органдарға жүктелген функцияларды жүзеге асыру мүмкіндігін қамтамасыз ете отырып, орталықтандырылған ақша құралдарын құрады және орталықтандырылмаған ақша қорларының қалыптасуына әсер етеді. Бюджет жүйесі – мемлекеттің қаржы жүйесінің құрамдас бөлігі болып табылады. Қазақстан Республикасы Бюджет кодексінің 3-бабының 12-тармақшасына сәйкес, бюджет жүйесі - бюджеттердің және Қазақстан Республикасы Ұлттық қорының, сондай-ақ бюджеттік процестер мен қатынастардың жиынтығы.

Бюджет жүйесінің тарихына тоқтала кетсек. 1991 жылдан бастап Қазақстан Республикасының бюджет жүйесі түбірлі өзгерістерге ұшырады. Бұған дейін Қазақстанның мемлекеттік бюджеті, басқа одақтас республикалардың мемлекеттік бюджеттері сияқты, КСРО-ның мемлекеттік бюджетіне кірді, онда ел аумағының барлық бюджеттері, соның ішінде ауылдық және поселкелік бюджеттер де қамтылып көрсетілді. Ол одақтық бюджеттен, 15 одақтас республиканың мемлекеттік бюджеттерінен және мемлекеттік әлеуметтік сақтандыру бюджетінен тұрды[4, 316].

Одақтық бюджетке 1970-1990 жж. мемлекеттік бюджет ресурстарының жалпы ауқымының 50-52 % тиді, оның 35% республикалардың республикалық бюджеттерінің және 15% жергілікті бюджеттердің қарамағында болды[5, 286].

1991 жылдың 17 желтоқсанында Қазақстанның бюджет құрылысын анықтаған «Бюджет жүйесі туралы» бірінші заңға қол қойылды. Оның негізгі идеясы бюджет жүйесінің бөліктеріне республикалық және жергілікті бюджеттер дербестігін беру еді. Әртүрлі деңгейлер бюджеттерінің бірлік қағидаты әлі заңмен белгіленбеген болатын.

Нарытық экономикаға көшумен байланысты экономикалық және саяси сфералардағы өзгерістер, 1995 жылғы 30 тамызда жаңа Конституцияны қабылдау, 1995 жылы жаңа салық заңнамасын енгізу сонымен бірге Қазынашылық органдарын құру 1996 жылғы 24 желтоқсанда «Бюджет жүйесі туралы» Қазақстан Республикасы заңын дайындауға себеп болды. Заңда бюджет жүйесінің қағидаттары ескерілді, бюджетті жасаудың, қараудың, бекітудің, атқарудың және атқарылуын бақылаудың тәртібі регламенттелінді. Субвенциялар, субсидиялар, ресми трансферттер, мемлекеттік кепілдер, қарыздар, қарыз алу және борыш, үкіметтің және жергілікті атқарушы органдардың резервтері сияқты жаңа ұғымдар енгізілді. Мемлекеттік бюджеттің кірістері жалпы мемлекеттік салықтар, алымдар, төлемдер және жергілікті салықтар мен алымдар болып бөлінді. 1998 жылдан бастап Ұлттық банкпен тура қарыз алу тоқтатылды. 1997 жылы кірістер мен шығыстардың жаңа бюджеттік сыныптамасы енгізілді, ол бюджеттің шығыстарын бағдарламалардың орындалуымен өзара үйлесуіне жағдай жасады.

1999 жылдың сәуірінде «Бюджет жүйесі туралы» үшінші заң қабылданды. Жергілікті бюджеттердің теңгерімділігін қамтамасыз ету мақсатында барлық өңірлер үшін кірістерді бірыңғай бөлу енгізілді және бюджеттік алынымдар мен субвенциялардың механизмі белгіленді. Түсімдердің түрлері бойынша республикалық және жергілікті бюджеттердің арасында кіріс бөлігін бөлу жүргізілді; тиісінше республикалық бюджеттен және жергілікті бюджеттерден қаржыландырылатын мемлекеттің функциялары шектелінді.

Республикалық бюджет пен жергілікті бюджеттер арасында ресми трансферттердің ұзақ мерзімді мөлшерлері негізінде жергілікті бюджеттердің теңгерімділігі жүзеге асырылатыны анықталды. Мемлекеттік бюджетте мемлекеттік бюджеттен тыс қорлар шоғырландырылды.

2002 жылы Стратегиялық жоспарлау агенттігін, Экономика және сауда министрлігін, Мемлекеттік кірістер министрлігін, Экономика және бюджеттік жоспарлау министрлігін Қаржы министрлігін қайта ұйымдастыру бюджеттік үдерісті реформалауда маңызды кадам болды. Сонымен бірге бюджетті жоспарлау мен оның атқарылу функциялары бөлінді.

2009 жылы қолданысқа енгізілген Бюджеттік Кодекс бюджет жүйесін жаңғыртуға мүмкіндік берді[5, 336.].

Оның негізінде бюджет процесіндегі стратегиялық және бағдарламалық құжаттардың рөлі, нәтижеге бағдарланған бюджеттендіру үлгісіне көшуге сәйкес бюджет бағдарламаларын қалыптастыру, қызмет нәтижелеріне қол жеткізу үшін бюджеттік бағдарламалар әкімшілерінің жауапкершілігін арттыру, нәтижелерді бағалау, мемлекеттік қаржылық бақылауды жандандыру сияқты шешуші салаларды қамтитын үш жылдық бюджет жасалынды. Бұл Бюджеттік кодекс бюджет процесі сатыларындағы барлық операцияларды – стратегиялық бағыттар мен мақсаттар негізінде бюджеттік өтінімдерді қалыптастыру мезетінен – әрбір мемлекеттік орган қызметінің нәтижелерін кешенді бағалауды жүргізуге дейін регламенттейді. Жаңа Бюджет кодексінің нормалары бюджеттік қаражаттар мен мемлекеттік активтерді пайдалану тиімділігін арттыруға мүмкіндік туғызуға жетелейді.

Бюджеттік заңнама бюджеттік, бюджетаралық қатынастар, бюджет жүйесінің жұмыс істеуінің, бюджеттік қаражаттардың құралуы мен пайдаланылуының негізгі қағидаларын және механизмдерін, сонымен бірге Қазақстан Республикасы Ұлттық қорының қалыптасуы мен пайдаланылуын белгілейді. Бюджет жүйесінің жұмыс істеуі бюджеттердің әртүрлі деңгейлерінің өзара байланысына негізделеді және оларды жоспарлау, әзірлеу, қарау, бекіту, атқару, бақылау тәртібімен, сондай-ақ республикалық және жергілікті бюджеттердің атқарылуы туралы есеппен қамтамасыз етіледі.

Бюджет процесінің негізінде Қазақстан Республикасының бюджет жүйесіне тән принциптер жатыр:

1) бірыңғайлық принципі - бюджет жүйесін ұйымдастырудың және оның жұмыс істеуінің бірыңғай принциптерін қолдану, Қазақстан Республикасында бірыңғай бюджет сыныптаамасын және бюджет процесінің бірыңғай рәсімдерін пайдалану;

2) толымдылық принципі - бюджетте және Қазақстан Республикасының Ұлттық қорында Қазақстан Республикасының заңнамасында көзделген барлық түсімдер мен шығыстардың көрсетілуі, бюджет қаражаты бойынша талап құқықтарының басқаға берілуі сияқты, бюджет қаражатын пайдалана отырып, өзара талаптарды есепке жатқызуға жол бермеу;

3) реалистік қағидаты – бекітілген (нақтыланған, түзетілген) бюджет көрсеткіштерінің әлеуметтік-экономикалық даму болжамдарының, аумақтарды дамыту бағдарламаларының, мемлекеттік органдардың стратегиялық жоспарларының бекітілген (нақтыланған, түзетілген) параметрлеріне, бағыттарына сәйкес келуі;

4) транспаренттілік принципі - мемлекеттік немесе заңмен қорғалатын өзге де құпия болып табылатын мәліметтерді, сондай-ақ қоғам мен бұқаралық ақпарат құралдары үшін бюджет процесінің міндетті ашықтығын қоспағанда, Қазақстан Республикасының бюджет заңнамасы саласындағы нормативтік құқықтық актілерді, бекітілген (нақтыланған, түзетілген) бюджетті және олардың атқарылуы туралы есептерді, стратегиялық жоспарлар мен олардың іске асырылуы туралы есептерді, Қазақстан Республикасының Ұлттық қорын қалыптастыру туралы және пайдалану туралы ақпаратты міндетті түрде жариялау;

5) дәйектілік принципі - мемлекеттік органдардың бюджеттік қатынастар саласында бұрын қабылданған шешімдерді сақтауы;

6) нәтижелілік қағидаты – стратегиялық жоспарларда, аумақтарды дамыту бағдарламаларында және (немесе) мемлекеттік органдардың бюджеттік бағдарламаларында көзделген нәтижелердің көрсеткіштеріне қол жеткізуге бағдарланған бюджетті әзірлеу және атқару;

7) бюджеттердің дербестік принципі - түрлі деңгейдегі бюджеттер арасында түсімдердің тұрақты

бөлінуін белгілеу және осы Кодекске сәйкес олардың жұмсалыу бағыттарын айқындау, осы Кодекске сәйкес мемлекеттік басқарудың барлық деңгейлерінің бюджет процесін дербес жүзеге асыру құқығы, жергілікті бюджеттердің атқарылуы барысында қосымша алынған кірістерді және жергілікті бюджеттер қаражатының қалдықтарын жоғары тұрған бюджетке алып қоюға жол берілмеуі, төменгі бюджеттерге оларды тиісті өтеусіз, қосымша шығыстар жүктеуге жол берілмеуі;

8) сабақтастық принципі - өткен кезеңде бекітілген әлеуметтік-экономикалық даму болжамдарына, базалық шығыстарға, бюджеттік мониторинг қорытындыларына, нәтижелерді бағалауға негізделген республикалық және жергілікті бюджеттерді жоспарлау;

9) негізділік принципі - бюджет жобасына қандай да болсын түсімдерді немесе шығыстарды енгізу қажеттігін және олардың көлемдерінің негізділігін айқындайтын нормативтік құқықтық актілер және басқа да құжаттар негізінде бюджетті жоспарлау, сондай-ақ бюджет қаражаты мен мемлекет активтерін Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес пайдалану;

10) уақтылылық принципі - республикалық және жергілікті бюджеттерге, Қазақстан Республикасы Ұлттық қорының қолма-қол ақшаның бақылау шотына түсімдерді есептеу және оларды Қазақстан Республикасының Ұлттық банкіндегі Үкімет шотына аудару, міндеттемелер бойынша қаржыландырудың жеке жоспарларына сәйкес мемлекеттік мекемелердің міндеттемелер қабылдауы, төлемдер бойынша қаржыландырудың жеке жоспарларына сәйкес төлемдер жасау және тиісті нормативтік құқықтық актілерде белгіленген тәртіпті сақтай отырып, мерзімінде бюджет қаражатын алушылар шоттарына аудару;

11) кассаның бірыңғайлық принципі - бюджетке барлық түсімдерді бірыңғай қазынашылық шотқа есептеу және бірыңғай қазынашылық шоттан барлық көзделген шығыстарды ұлттық валютамен жүзеге асыру;

12) тиімділік қағидаты – бюджет қаражатының бекітілген көлемін пайдалана отырып, ең үздік тікелей және түпкілікті нәтижеге қол жеткізу немесе бюджет қаражатының аз көлемін пайдаланып, тікелей және түпкілікті нәтижеге қол жеткізу қажеттігін негізге ала отырып, бюджетті әзірлеу және атқару;

13) жауапкершілік принципі - тікелей және түпкілікті нәтижелерге қол жеткізуге және бюджеттік бағдарламалар әкімшілері мен мемлекеттік мекемелер басшыларының және квазимемлекеттік сектор субъектілерінің Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес келмейтін шешімдер қабылдағаны үшін жауапкершілігін қамтамасыз етуге бағытталған қажетті әкімшілік және басқару шешімдерінің қабылдануы;

14) бюджет қаражатының атаулылығы мен нысаналы сипатының қағидаты – бюджеттік бағдарламалар әкімшілерінің, квазимемлекеттік сектор субъектілерінің Қазақстан Республикасының заңнамасын сақтай отырып, квазимемлекеттік сектор субъектілерінің жарғылық капиталына қатысу арқылы бюджет қаражатын стратегиялық жоспарларда, аумақтарды дамыту бағдарламаларында және (немесе) мемлекеттік органдардың бюджеттік бағдарламаларында бюджеттік инвестициялардың қаржылық-экономикалық негіздемелерінде көзделген нәтижелердің көрсеткіштеріне қол жеткізуге бағыттауы және пайдалануы[6, 196.].

Бюджет жүйесін құрудың барлық қағидаттары өзара үйлестірілген және бір-бірін толықтырып отырады, олар егеменді еліміздің Конституциясында және өзге де заңдар мен заңнамалық актілерде көрсетілген.

Сонымен қатар, Жаңа Бюджеттік Кодексте бюджет процесінің барлық сатылары, яғни, бюджеттің әзірленуі, бекітілуі, атқарылуы және бюджет деңгейлері егжей-тегжейлі көрсетілді.

Оның дәлелін келесі нормадан көруге болады: Қазақстан Республикасының Бюджет Кодексінің 6-бабына сәйкес, Қазақстан Республикасында келесідей деңгейдегі бюджеттер бекітіледі, атқарылады және дербес болып табылады.:

- республикалық бюджет;
- облыстық бюджет, республикалық маңызы бар қала, астана бюджеттері;
- аудан (облыстық маңызы бар қала) бюджеті.

Осы аталған бюджет деңгейлерінің ішінде, облыстық бюджет, республикалық маңызы бар қала, астана бюджеттері, аудан (облыстық маңызы бар қала) бюджеті жергілікті бюджеттерге жатады.

Бюджет Кодесінде белгіленген жағдайларда, Қазақстан Республикасында төтенше мемлекеттік бюджет әзірленуі, бекітілуі және атқарылуы мүмкін.

Қазақстан Республикасында талдамалы ақпарат ретінде пайдаланылатын және бекітуге жатпайтын мемлекеттік және шоғырландырылған бюджет, облыстардың бюджеті жасалады.

Заңнамада бұл бюджет түрлеріне келесідей анықтамалар берілген.

Өз араларында өзара өтелетін операциялар ескерілместен, республикалық және жергілікті бюджеттерді біріктіретін, мемлекеттің орталықтандырылған ақша қоры болып мемлекеттік бюджет табылады.

Шоғырландырылған бюджет деп өз араларында өзара өтелетін операциялар ескерілмей, республикалық бюджетті, облыстардың, республикалық маңызы бар қалалардың, астананың бюджеттерін, Қазақстан Республикасының Ұлттық қорының түсімдері мен шығыстарын біріктіретін мемлекеттің орталықтандырылған ақша қорын айтамыз.

Облыс бюджеті өз араларында өзара өтелетін операциялар ескерілместен, облыстық бюджетті, аудандар (облыстық маңызы бар қалалар) бюджетін біріктіретін орталықтандырылған ақша қоры болып табылады.

Зерттеудің әдіснамалық базасы мен әдістері: мақаланы жазу әдіснамасы зерттеу тақырыбын объективті және жан-жақты танудың негізгі әдісі ретінде шындықты танудың диалектикалық әдісіне негізделген. Бұл зерттеуде жалпы мынадай ғылыми зерттеу әдістері пайдаланылды: формальды-логикалық (индукция, шегеру, талдау, синтездеу, гипотеза, ұқсастық), сондай-ақ, арнайы құқықтық әдістер: салыстырмалы-құқықтық және де формальды-құқықтық.

Бұдан мынадай қорытындыға келуге болады: Бюджет заңнамасы бойынша бюджеттің барлық түрлері мен деңгейлері дербес болып табылады. Бюджет жүйесінде орталық орынды сәйкесінше қаржы жылына Қазақстан Республикасының Заңымен бекітілетін республикалық бюджет алады. Қазақстан Республикасының бюджет жүйесінің дербестік принципі мемлекеттік басқарудың барлық деңгейлерінің бюджет процесін дербес жүзеге асыру құқығын береді. Сонымен қатар, мемлекеттік басқарудың нақты деңгейіне Бюджет кодексімен сәйкесінше бюджет деңгейі бекітілген: республикалық бюджет, Астана және Алматы қалаларының бюджеті, облыстық және облыстық маңызы бар қалалардың бюджеті, аудан бюджеті[7, 101б.].

Оған қоса, мемлекеттік реттеу аясындағы бюджетаралық қатынастардың негізгі мақсаты болып барлық бюджет деңгейлерінің бюджеттік қамтамасыздандырылуын тегістеу және атқарушы билікпен Қазақстанның барлық аумағында мемлекеттік қызмет деңгейлерінің бірінғай берілуі табылады. Аталған мақсатқа жету тек жеке аудан мен облыс мүдделерінің мемлекетке бағынуына негізделген орталықтандырылған түрлі деңгейдегі бюджеттер арасында кірістер мен шығыстарды бөлуде мүмкін. Біздің елімізде бюджетаралық қатынастарды осылай реттеу механизмі бар, яғни, республикалық және жергілікті бюджеттерге түсетін түсімдер түрлері мен мемлекеттік қызметтің барлық бағыттары бойынша шығыстардың жүзеге асырылуы заңмен анықталған.

Әдебиеттер тізімі

1. Жунусова Р.М., Жусупова А.К., Утибаева Г.Б. Бюджетное планирование и прогнозирование: учебное пособие. / Р.М. Жунусова, А.К. Жусупова, Г.Б. Утибаева. – А.: Экономика, 2014. – 568 с.
2. Худяков А.И. Финансовое право Республики Казахстан. Особенная часть: учебник. / А.И. Худяков. – А.: «Издательство «Норма-К», 2002. - 344 с.
3. Улюкаев А.В. Проблемы государственной бюджетной политики: науч.-практич. пособие./ А.В. Улюкаев. - М.: Дело, 2014. – 246 с.
4. Серикбаева А.С., Кулекеев Ж.А., Султангазин А.Ж., Зейнельгабдин А.Б., Мухаметкарим А.М. Проблемы эффективности использования средств государственного бюджета Республики Казахстан в условиях развития рыночных отношений: учебное пособие. / А.С. Серикбаев, Ж.А. Кулекеев, А.Ж. Султангазин, А.Б. Зейнельгабдин, А.М. Мухаметкарим. - Астана: Палитра, 2013. – 215 с.
5. Конакбаев С.К. Оптимизация бюджетного процесса в условиях обеспечения устойчивой экономики: Автореферат. дис. ...к.э.н. Алматы, 2006, (стр. 3).
6. Даум Л.К. Бюджетное планирование и межбюджетные отношения: международный опыт и перспективы: пособие. / Л.К. Даум. – Астана, 2012. – 135 с.
7. Кадырова М.Б. Бюджетное планирование в Республике Казахстан: учебное пособие. / М.Б. Кадырова. – Астана, 2010. – 179 с.

И.С. Сактаганова, М.Г. Хамзина

Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан

Бюджетное устройство Казахстана и историко-правовые аспекты развития бюджетного процесса

Аннотация. В научной статье рассмотрены историко-правовые аспекты организации бюджета, особенности развития бюджетного процесса. В статье изучены вопросы становления системы бюджетного устройства, распределение бюджетных ресурсов, принципы бюджетной процедуры, цели и задачи бюджетной процедуры. Актуальность и практическая значимость исследуемой темы обусловлена рядом причин и имеет не только научное, но и практическое значение. Рассмотрены этапы развития государственного бюджета, основные принципы бюджетного планирования. Рассмотрены задачи, элементы и принципы бюджетного контроля, а также полномочия государственных органов, осуществляющих бюджетный контроль. Проанализировано национальное законодательство в сфере бюджетного процесса Республики Казахстан. Необходимо в соответствии с изменениями в бюджетном законодательстве усилить контроль за распределением и правильностью освоения бюджетных средств по ключевым направлениям развития государства.

Ключевые слова. Республиканский бюджет, бюджетное планирование, бюджетная процедура, бюджетный процесс, бюджетное устройство, бюджетный контроль, система контроля.

I.S. Saktaganova, M.G. Khamzina

L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

The budget system of Kazakhstan and historical and legal aspects of development of the budget process

Abstract. This scientific article describes the historical and legal aspects of the organization budget and features of the development of the budget process. Relevance and practical significance of the research topic due to several reasons and has not only scientific but also practical significance. The stages of development of the state budget, the basic principles of budget planning. Analyzed national legislation in the sphere of the budgetary process of the Republic of Kazakhstan. In a scientific article describes the institutional framework of the budgetary control of the Republic Kazakhstan. Relevance and practical significance of the topic due to several reasons and has not only a scientific but also practical significance. The problems, elements and principles of budget control, as well as the powers of state bodies exercising budgetary control.

Key words. The Republican budget, budget planning, budget procedure, budget process, budgetary system, budgetary control, controls system, competent authorities.

References

1. Junusova R.M., Jusupova A.K., Utibaeva G.B. Byudzhethnoye planirovaniye i prognozirovaniye [Budget planning and forecasting] (Economika, Almaty, 2014).
2. Hudiakov A.I. Finansovoye pravo Respubliki Kazakhstan [Financial Law of the Republic of Kazakhstan] (Izdatelstvo «Norma-K, Almaty, 2002).
3. Ulukaev A.V. Problemy gosudarstvennoy byudzhethnoy politiki [Problems of state budgetary policy] (Delo, Moscow, 2014).
4. Serikbaeva A.S., Kulekeev J.A., Sultangazin A.J., Zeynelgabdin A.B., Muhametkarim A.M.. Problemy effektivnosti ispol'zovaniya sredstv gosudarstvennogo byudzheta Respubliki Kazakhstan v usloviyakh razvitiya rynochnykh otnosheniy [Problems of the effectiveness of using the state budget funds of the Republic of Kazakhstan in the conditions of the development of market relations] (Palitra, Astana, 2013).
5. Konakbaev S.K. Optimizatsiya byudzhethnogo processa v usloviyah obespecheniya ustojchivoj jekonomiki: Avtoreferat. dis. ...k.je.n. [Optimization of the budgetary process in conditions of ensuring a stable economy]. Almaty, 2006. 3 p.
6. Daum L.K. Byudzhethnoye planirovaniye i mezhyudzhethnyye otnosheniya: mezhdunarodnyy opyt i perspektivy [Budget planning and interbudgetary relations: international experience and prospects] (Astana, 2012).
7. Kadyrova M.B. Byudzhethnoye planirovaniye v Respublike Kazakhstan [Budget planning in the Republic of Kazakhstan] (Astana, 2010).

Сведения об авторах:

Сактаганова И.С. – заң ғылымдарының кандидаты, Азаматтық және экологиялық құқық кафедрасының доценті, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Сәтпаев көш. 2, Астана, Қазақстан.

Хамзина М.Г. - Старший преподаватель кафедры Теории и истории государства и права, Конституционного права, ЕНУ им. Л.Н.Гумилева, Астана, Казахстан.

Saktaganova I.S. - Candidate of jurisprudence, Associate Professor Department of Civil and ecological law, L.N. Gumilyov ENU, Astana, Kazakhstan.

Hamzina M.G. - Senior scientific lecturer Department of Theory and History of Law, Constitutional Law, L.N. Gumilyov ENU, Astana, Kazakhstan.

ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚ
Criminal law
Уголовное право

МРНТИ 10.77.51

Л.А. Букалерева, А.Р. Кутуев

*Российский университет дружбы народов, г. Москва, Россия
(E-mail: ugovnoe_pravo@list.ru)*

К вопросу об уголовной ответственности за организацию, распространение и применение субстанций и (или) методов, запрещенных для использования в спорте в России

Аннотация. Статья посвящена моделированию уголовной ответственности за организацию, распространение и применение субстанций и (или) методов, запрещенных для использования в спорте. В качестве объектов для проведения исследования авторами выбраны разработанные в теории уголовного права авторские модели уголовной ответственности в сфере использования запрещенных в спорте субстанций и методов нельзя.

В статье авторами обоснована и выделена целесообразность установления уголовной ответственности за применение субстанций и (или) методов, запрещенных для использования в спорте для разных видов субъектов: профессионального спортсмена; для непрофессионального спортсмена; для чиновников; для медицинских работников за организацию применения субстанций и (или) методов, запрещенных для использования в спорте; для тренеров; для иных лиц.

В статье также рассматривается процесс распространения запрещенных в спорте препаратов также могут вовлечены и иные лица, имеющие отношение к профессиональному спорту. В качестве таковых могут выступать: бывшие профессиональные спортсмены, сохранившие связи и контакты в мире профессионального спорта; руководители и менеджеры спортивных команд; иные лица, напрямую имеющие отношение к профессиональному спорту и контакты, которые позволяют распространять запрещенные препараты и методы.

В результате проведенного исследования авторы предложили дополнить главу 22 УК РФ статьями предусматривающими ответственность за организацию применения субстанций и (или) методов, запрещенных для использования в спорте и распространение субстанций, запрещенных для использования в спорте.

Ключевые слова. Распространение, применение, субстанции, методы, запрещенные для использования в спорте, уголовная ответственность, модель.

9 февраля 2018 года Генсек CAS М. Риб сказал, что 47 спортсменам из России отказано в заявлениях об участии в XXIII Зимних Олимпийских играх в южнокорейском Пхенчхане 2018 года. Ранее, осенью 2017 г. МОК и его президент Т. Бах признали наличие допинговой программы в России и лишили аккредитации наш Олимпийский комитет. Всего, за последнее время за применение запрещенных препаратов и методов в спорте было дисквалифицировано более 250 российских спортсменов. Как следствие, последовали обвинения в адрес России в государственной поддержке системы допинга.

Одной из основных мер, которая позволит доказать приверженность России к «чистому спорту» должно стать установление уголовной ответственности за совершение отдельных действий, связанных со склонением, распространением и применением субстанций и (или) методов, запрещенных для использования в спорте. Распространенность применения запрещенных в спорте препаратов и методов показывает неэффективность имеющихся предупредительных мер. В этой связи, установление уголовной ответственности за совершение правонарушений в данной области, является серьезным шагом в аспекте их предупреждения. На наш взгляд, необходимо

смоделировать основные пути дальнейшего развития отечественного уголовного законодательства в сфере охраны конкурентных отношений в спорте.

Представляется, что наиболее эффективным является моделирование дальнейших возможностей развития уголовного законодательства в сфере распространения и применения субстанций и (или) методов, запрещенных для использования в спорте, на базе элементов и признаков состава преступления. При этом, поскольку признаки объекта и субъективной стороны рассматриваемых преступлений не меняются для всех преступлений в рассматриваемой сфере, за основу будут взяты признаки субъекта и объективной стороны преступлений в сфере распространения и применения субстанций и (или) методов, запрещенных для использования в спорте.

В действующем уголовном законодательстве предусмотрена ответственность за склонение спортсмена и применение в отношении спортсмена субстанций и методов, запрещенных в спорте. Эти деяния подробно были исследованы во второй главе диссертации. Однако данными деяниями не исчерпывается перечень возможных общественно-опасных деяний, связанных с допингом. Рассмотрим иные возможные деяния, которые могут быть криминализованы в рассматриваемой области в сочетании с отдельными признаками специального субъекта рассматриваемых деяний:

а) Уголовная ответственность для профессионального спортсмена за применение субстанций и (или) методов, запрещенных для использования в спорте.

Вопрос о возможности введения уголовной ответственности для спортсменов за применение запрещенных субстанций и методов в спорте достаточно часто обсуждается в юридической литературе. На наш взгляд, следует согласиться с точкой зрения, что непосредственно за применение допинга уголовная ответственность является излишней.

Спортсмен, уличенный в применении запрещенных препаратов дисквалифицируется на длительные сроки; при повторном случае – пожизненно. Как правило, это означает окончание профессиональной карьеры, а, значит, фактическое лишение профессии. В этом аспекте потенциальная возможность такого наказания для спортсмена уже должна иметь достаточную превентивную силу. Кроме того, по своей природе, наказание в виде дисквалификации является близким к уголовному наказанию в виде лишения права заниматься определенной деятельностью. При этом, как показывает практика применения именно этого наказания, является наиболее эффективным в случае нарушения определенных профессиональных обязанностей (в частности, в отношении врачей и чиновников). Поэтому, на наш взгляд, введение специальной уголовной ответственности за применение профессиональными спортсменами субстанций и (или) методов, запрещенных для использования в спорте, будет противоречить ряду принципов криминализации в данной сфере. В частности, – повышенной общественной опасности деяния, характерного для преступного деяния и принципу невозможности воздействия на определенный вид общественно опасного поведения другими, не уголовно-правовыми запретами (в данном случае, дисциплинарной ответственностью). Следует отметить также, что в мировой практике установления ответственности за нарушение антидопинговых правил ответственность спортсмена редкость. Она есть только в законодательстве ФРГ, где предусмотрена уголовная ответственность для спортсменов за прием запрещенных препаратов и методов.

Проведенный опрос практикующих юристов показал, что 92% процента из них согласно с невозможностью введения специальной уголовной ответственности за применение профессиональным спортсменом субстанций и (или) методов, запрещенных для использования в спорте.

Однако более сложным представляется вопрос о возможности ответственности спортсмена за применение запрещенных в спорте субстанций и методов в том случае, если они применяются с корыстной целью. В современном профессиональном спорте такая ситуация является вполне возможной. Например, суммы призовых в некоторых видах спорта, таких как, теннис, гольф, бокс могут исчисляться миллионами или даже десятками миллионов американских долларов.

Например, призовые американского велогонщика Лэнса Армстронга составили более 10 млн. долларов. Позже выяснилось, что во время всех своих пяти побед «Тур Де Франс» он принимал запрещенные препараты и методы в спорте. В результате чего был дисквалифицирован.

Учитывая такую коммерциализацию спорта, проведения огромного количества коммерческих соревнований у многих спортсменов возникает желание легкого достижение финансового

благополучия за счет использования запрещенных препаратов. Представляется, что такие случаи следует рассматривать как мошенничество в сфере профессионального спорта, что соответствует общей норме о мошенничестве, предусмотренной ст. 159 УК РФ - хищение чужого имущества или приобретение права на чужое имущество путем обмана или злоупотребления доверием. В данном случае, применяя запрещенный препарат или метод с целью получения финансовой прибыли от организаторов соревнований спортсмен использует обман, как способ достижения результата. Потерпевшим от преступления становится организатор соревнования.

Такой подход к квалификации в случае применения допинга с целью получения финансовой или иной материальной выгоды поддержали 65% опрошенных практикующих юристов.

б) Уголовная ответственность для непрофессионального спортсмена за применение субстанций и (или) методов, запрещенных для использования в спорте.

Применение запрещенных препаратов и методов в спорте распространено не только в сфере профессионального спорта, но и среди непрофессионалов тоже. Например, различные стероиды часто используются людьми, занимающимися бодибилдингом и пауэрлифтингом. Однако применение таких препаратов и методов вне профессионального спорта не несет опасности для общества. Безусловно, существует потенциальная угроза применения некоторых из них непосредственно для здоровья конкретных спортсменов. Но в действующем российском законодательстве сформирован однозначный подход, согласно которому вред собственному здоровью не является уголовно-наказуемым деянием. Этот подход, в частности, проявляется в отсутствии уголовной ответственности за применение наркотических средств и членовредительство самому себе.

Соответственно, криминализация такого деяния не будет соответствовать целому ряду принципов криминализации. В частности, общественной опасности деяния; уголовно-политического соответствия; принципу невозможности воздействия на определенный вид общественно опасного поведения другими, не уголовно-правовыми запретами; учета положительных и отрицательных моментов криминализации.

Таким образом, уголовная ответственность для непрофессионального спортсмена за применение субстанций и (или) методов, запрещенных для использования в спорте, исключена.

в) Уголовная ответственность для чиновников за организацию применения субстанций и (или) методов, запрещенных для использования в спорте.

В последние несколько лет стала чаще звучать мысль о возможности ответственности чиновников за организацию применения субстанций и (или) методов, запрещенных для использования в спорте[1].

Появление дискуссии на эту тему во многом было спровоцировано обвинениями России в наличии допинга на государственном уровне под патронажем высших спортивных чиновников. В частности, во время конференции ВАДА в 2016 г. в докладе Р. Макларена было заявлено о систематической поддержке махинаций с допингом во многих видах спорта (как летних, так и зимних) на государственном уровне, о подмене проб атлетов на Олимпиаде в Сочи при поддержке спецслужб, о прямом руководстве министерства спорта незаконными манипуляциями с пробами[2]. При этом в скором времени состоялись отставки целого ряда высших российских чиновников в мире спорта, что многими было расценено, как косвенное подтверждение их участия в программе по поддержке допинга в России. Соответственно, встал вопрос о возможности введения уголовной ответственности для таких лиц за организацию применения субстанций и (или) методов, запрещенных для использования в спорте.

Данное деяние представляет собой наиболее опасную форму деятельности в исследуемой сфере, поскольку в таком случае применение допинга систематизируется и выходит на абсолютно новый уровень. Вовлеченность отдельных спортсменов в применение запрещенных препаратов по собственной инициативе перетекает в повсеместное употребление допинга. Соответственно, наличие такой структуры потенциально может повлечь за собой существенный ущерб конкурентным отношениям в сфере спорта, а также репутации государства на международной арене.

Однако введение уголовной ответственности за рассматриваемое деяние, совершенное спортивными чиновниками, на наш взгляд, является излишним по двум причинам:

1) Небольшая распространенность совершенного деяния. В настоящий момент имеют место в наличии доказательства единичных случаев. Как следствие, не будет соблюден принцип относительной распространенности деяния.

2) В уголовном законодательстве уже существуют специальные нормы об ответственности должностных лиц, к которым, согласно действующему законодательству, относятся в том числе государственные спортивные чиновники и высшие чиновники в отдельных спортивных федерациях.

г) Уголовная ответственность для медицинских работников за организацию применения субстанций и (или) методов, запрещенных для использования в спорте.

Медицинские работники достаточно часто становятся вовлеченными в допинговые скандалы. В мировой практике были случаи, когда обнаруживались целые лаборатории, в которых систематически, в большом объеме, применялись различные запрещенные в спорте препараты и методы.

Например, следователь Гюнтер Юнгер заявлял, что доктор Португалов, врач Всероссийской федерации легкой атлетики рассылал российским спортсменам e-mail с рекомендациями, как правильно применять допинг[3]. В ряде европейских стран ранее были явлены лаборатории по применению допинга и переливанию крови в отношении велосипедистов. При этом во всех случаях применение допинга носило массовый характер и такие лаборатории имели десятки клиентов.

В 2008 г. немецкий телеканал ARD (Первый канал немецкого телевидения) распространил информацию, согласно которой не менее 30 спортсменов мирового уровня из разных видов спорта, в том числе лыжных гонок, биатлона и велоспорта, подозреваются в использовании «кровяного допинга», который они получали в Венском банке крови Human Plasma[4].

Указанные факты свидетельствуют о том, что участие медицинских работников в организации употребления допинга отдельными спортсменами является достаточно распространенным явлением. Повышенную общественную опасность таким действиям создает то, что врачи обладают специальными знаниями в данной области, которые используют для причинения вреда охраняемым общественным отношениям. Помимо этого, наличие специальных знаний и навыков позволяет им организовать применение допинга на систематической основе в отношении большого количества лиц.

В этой связи, введение повышенной уголовной ответственности для медицинских работников за организацию применения субстанций и (или) методов, запрещенных для использования в спорте, представляется правильным.

д) Уголовная ответственность для тренеров за организацию применения субстанций и (или) методов, запрещенных для использования в спорте.

Еще одним вариантом развития уголовного законодательства в рассматриваемой сфере является возможная специальная (уголовная) ответственность для тренеров за организацию применения субстанций и (или) методов, запрещенных для использования в спорте. В практике встречаются случаи, когда к ответственности за применение запрещенных препаратов или методов в спорте привлекаются спортсмены, тренирующиеся у одного и того же тренера, группы тренеров или в одном и том же центре спортивной подготовки. Данные факты косвенно свидетельствуют о наличии систематизированного и организованного приема запрещенных в спорте препаратов и методов в таких группах.

При этом тренеры изначально наиболее приближены к спортсменам: составляют их планы подготовки, непосредственно руководят тренировочным процессом и др. Как следствие, они имеют возможность организовать применения допинга и систематизировать его. Представляется, что данные факторы свидетельствуют о повышенной общественной опасности деяний, связанных с организацией применения субстанций и (или) методов, запрещенных для использования в спорте. Следовательно, установление специальной уголовной ответственности для таких лиц, на наш взгляд, является обоснованным.

е) Уголовная ответственность для иных лиц за организацию применения субстанций и (или) методов, запрещенных для использования в спорте.

Прежде всего, потенциально такая ответственность может коснуться букмекеров, владельцев, руководителей и менеджеров спортивных команд. Ситуацию, при которой кто-то из указанных лиц может организовать употребление препаратов и методов, запрещенных в спорте, вполне возможно смоделировать. Это связано с тем, что они глубоко вовлечены в спортивный мир и имеют свои экономические и иные личные интересы.

Однако на практике не было зафиксировано ни одного случая употребления допинга большим

числом лиц, которое было организовано на основании решения букмекеров, владельцев, руководителей и менеджеров спортивных команд.

Таким образом, под сомнение следует поставить наличие принципа относительной распространенности деяния в данном случае. Следовательно, необходимости установления уголовной ответственности для указанных лиц за организацию применения субстанций и (или) методов, запрещенных для использования в спорте, на наш взгляд, в современных условиях нет.

ж) Уголовная ответственность для медицинских работников за распространение субстанций, запрещенных для использования в спорте.

Еще одним вариантом деяния, связанного с допингом, традиционно рассматриваемым на уровне теории уголовного права и порой закрепленного в качестве преступного в зарубежном уголовном законодательстве, является распространение субстанций и (или) методов, запрещенных для использования в спорте. Например, в 2011 году в нескольких городах Валенсии (Испания) были арестованы 18 человек, которых подозревают в продаже спортсменам запрещенных препаратов. Акция была проведена в рамках специальной операции. Преступную группу возглавляли три бывших спортсмена, а большая часть из арестованных проживала в Валенсии. Они занимались распространением запрещенных препаратов для представителей различных видов спорта. Среди задержанных - три сотрудника медицинских учреждений, которые и поставляли допинг. В результате обысков, были обнаружены тысячи доз анаболиков, ЭПО, гормонов роста, клембутерола и других средств, которые спортсмены используют для повышения своих спортивных результатов[5].

Медицинские работники нередко участвуют в распространении запрещенных в спорте препаратов и методов. Это связано, прежде всего, с наличием специальных знаний и навыков, которые позволяют не только поставлять препараты, но и давать рекомендации по их применению. Также медицинские работники, занимающиеся распространением запрещенных препаратов, могут быть связаны с отдельными спортсменами или спортивными командами, исходя из своей служебной деятельности (например, врач команды, физиотерапевт и т.д.) Такое положение позволяет им находиться в доверительных отношениях с отдельными спортсменами, давать советы и консультации. Как следствие, систематизировать распространение допинга внутри спортивного коллектива. В этой связи, участие таких лиц в распространении запрещенных в спорте препаратов и методов представляет повышенную общественную опасность.

Следовательно, на наш взгляд, уголовная ответственность для медицинских работников за распространение субстанций и (или) методов, запрещенных для использования в спорте, необходима.

з) Уголовная ответственность для тренеров за распространение субстанций, запрещенных для использования в спорте.

Помимо медицинских работников, традиционно приближенными к профессиональным спортсменам являются тренеры. Поэтому рассмотрим возможность уголовной ответственности для тренеров за распространение субстанций и (или) методов, запрещенных для использования в спорте.

Особые доверительные отношения, складывающиеся, как правило, между спортсменами и тренерами также могут быть использованы для распространения запрещенных препаратов. При этом, не всегда речь идет о вовлечении новых спортсменов; запрещенные препараты могут поставляться тренерами и тем спортсменам, которые ранее уже использовали их.

Например, в 2014 году Американское антидопинговое агентство (USADA) объявило о восьмилетней дисквалификации Джона Драммонда – экс-тренера спринтера Тайсона Гэя. Он был наказан за торговлю и распространение запрещенных препаратов. Во время закрытых слушаний Гэй заявил, что запрещенную субстанцию в 2012 году ему посоветовал его бывший тренер – олимпийский чемпион Сиднея в эстафете Джон Драммонд, с которым Гэй перестал сотрудничать после Игр в Лондоне[6].

Были зафиксированы и иные случаи участия тренеров в распространении запрещенных препаратов и методов в спорте. В этой связи, на наш взгляд, установление уголовной ответственности для тренеров за распространение субстанций и (или) методов, запрещенных для использования в спорте, является обоснованным.

и) Уголовная ответственность для иных лиц за распространение субстанций, запрещенных для использования в спорте.

В процесс распространения запрещенных в спорте препаратов также могут быть вовлечены и иные лица, имеющие отношение к профессиональному спорту. В качестве таковых могут выступать: бывшие профессиональные спортсмены, сохранившие связи и контакты в мире профессионального спорта; руководители и менеджеры спортивных команд; иные лица, напрямую имеющие отношение к профессиональному спорту и контакты, которые позволяют распространять запрещенные препараты и методы.

Например, в ходе расследования в отношении бывшего директора московской антидопинговой лаборатории Г. Родченкова СК РФ было установлено, что Родченков в корыстных целях незаконно реализовывал запрещенные медицинские препараты, применяемые в качестве допинга. Предварительно установлено, что он незаконно приобретал эти препараты в США, а продавая, обещал клиентам, что он скроет факт обнаружения запрещенных веществ в их пробе[7].

Таким образом, имеется не только возможность совершения таких действий, но в практике зафиксированы случаи участия иных лиц, имеющих непосредственные контакты в мире профессионального спорта в распространении запрещенных в спорте препаратов и методов.

Следовательно, криминализация распространения субстанций, запрещенных для использования в спорте иными лицами представляется нам обоснованной и необходимой, а также, в полной мере, соответствующей выделенным нами принципам криминализации деяний, связанных со склонением, распространением и применением субстанций и (или) методов, запрещенных для использования в спорте.

Попробуем смоделировать уголовно-правовые нормы об ответственности за организацию применения и распространение субстанций и (или) методов, запрещенных для использования в спорте. В этой связи сделаем несколько тезисов.

1. Объединение в один состав преступления ответственность за организацию применения субстанций и (или) методов, запрещенных для использования в спорте, и их распространение невозможно. Это связано, как с различными субъектами ответственности за рассматриваемые преступления, так и различной степенью общественной опасности. Организация применения допинга является более общественно опасным деянием, поскольку предполагает создание целой системы, направленной, как на вовлечение новых спортсменов в употребление запрещенных препаратов и методов, так и «обслуживание» уже принимающих допинг спортсменов. Соответственно, такое деяние способно нанести значительно больший вред охраняемым уголовным законом общественным отношениям.

2. Рассматриваемые деяния, как и иные преступления, связанные с запрещенными в спорте препаратами и методами, посягают на конкурентные экономические отношения в сфере профессионального спорта. Следовательно, данные составы преступления должны быть расположены в гл. 22 УК РФ. При этом, для того, чтобы не нарушать логику построения законодательства, данные деяния следует поместить вслед за уже имеющейся в гл. 22 УК РФ нормой, предусматривающей ответственность за нарушение конкурентных отношений в сфере профессионального спорта - оказание противоправного влияния на результат официального спортивного соревнования или зрелищного коммерческого конкурса (ст. 184 УК РФ).

3. Организация применения субстанций и (или) методов, запрещенных для использования в спорте, предполагает умышленную деятельность, связанную организацией систематического приема субстанций и (или) методов, запрещенных для использования в спорте в отношении одного или более спортсменов. Фактическими действиями, связанными с организацией, как представляется, могут являться: создание специальных лабораторий, в которых спортсмены применяют запрещенные в спорте препараты и методы; организация и проведение различных исследований с целью повышения эффективности запрещенных в спорте препаратов и методов и т.д. Исходя из современной практики, субъектами рассматриваемого преступления могут быть медицинские работники и тренеры.

4. Распространение субстанций, запрещенных для использования в спорте предполагает систематическую возмездную или безвозмездную передачу другим лицам (продажу, дарение, обмен, уплату долга, дачу взаймы и т.д.), запрещенных для использования в спорте субстанций. Субъектом рассматриваемого преступления потенциально может выступать любое лицо, которое связано с миром профессионального спорта и, следовательно, имеет возможность распространять

запрещённые препараты. Однако такая деятельность, осуществляемая тренерами и медицинскими работниками представляет большую общественную опасность в виду возможности постоянного нахождения рядом со спортсменами, наличия доверительных отношений с ними такие лица получают возможность распространить запрещенные в спорте препараты в значительно больших размерах.

Список литературы

1. Русанов Г. Кого наказывать за допинг? // Ведомости. – 2016. – 11 апр.
2. ВАДА получило доказательства поддержки допинга в России на государственном уровне [Электрон. ресурс]. – 2016. – URL: <https://politota.d3.ru/vada-poluchilo-dokazatelstva-podderzhki-dopinga-v-rossii-na-gosudarstvennom-urovne-1133708> (дата обращения: 12/04/2018).
3. Следователь WADA: доктор Португалов рассылал спортсменам рекомендации по применению допинга [Электрон. ресурс]. – 2015. – URL: https://www.gazeta.ru/sport/news/2015/11/17/n_7899329 (дата обращения: 12.04.2018)
4. Немецкие спортсмены подозреваются в применении допинга [Электрон. ресурс]. – 2017. – URL: <http://www.skisport.ru/news/cross-country/5292> (дата обращения: 12.04.2018)
5. Бывшие испанские спортсмены распространяли допинг [Электрон. ресурс]. – 2011. – URL: <http://www.espanarusa.com/ru/news/article/145993> (дата обращения: 12.04.2018)
6. Экс-тренер Гэя дисквалифицирован на 8 лет за торговлю стероидами [Электрон. ресурс]. – 2014. – URL: <http://www.sport-express.ru/doping/news/757424> (дата обращения: 12.04.2018)
7. СК выявил, что Родченков незаконно приобретал и распространял допинг среди спортсменов [Электрон. ресурс]. – 2016. – URL: <http://tass.ru/sport/3428503> (дата обращения: 12.04.2018)

Л.А. Букалерева, А.Р. Кутуев

Ресей халықтар достығы университеті, Мәскеу, Ресей

Ресейде спортта қолдануға тыйым салынған субстанциялар мен (немесе) әдістерді ұйымдастырғаны, таратқаны және қолданғаны үшін қылмыстық жауаптылығы туралы

Аннотация. Мақала спортта қолдануға тыйым салынған субстанциялар мен (немесе) әдістерді ұйымдастырғаны, таратқаны және қолданғаны үшін қылмыстық жауаптылықты моделдеуге арналған.

Зерттеу объектілері ретінде авторлар қылмыстық құқық теориясында әзірленген спортта тыйым салынған субстанциялар мен әдістерді қолдану саласында қылмыстық жауаптылықтың авторлық модельдерін таңдады.

Мақалада авторлармен әртүрлі субъектілер үшін спортта қолдануға тыйым салынған субстанциялар мен (немесе) әдістерді пайдаланғаны үшін қылмыстық жауаптылықты белгілеу орындылығы негізделді және атап өтілді: кәсіби спортшы үшін; кәсіпқой емес спортшы үшін; лауазымды тұлғалар үшін; спортта қолдануға тыйым салынған субстанциялар мен (немесе) әдістерді қолдануды қйымдастырғаны үшін медицина қызметкерлері үшін; тренерлер үшін; өзге тұлғалар үшін.

Сондай-ақ, мақалада спортта тыйым салынған препараттарды тарату процесіне спортшылардан өзге, кәсіби спортқа қатысы бар, тұлғалар қатыса алатыны қарастырылған. Оларға келесі тұлғалар жатады: кәсіби спорт әлемінде байланыстарды жоғалтпаған бұрынғы кәсіби спортшылар; спорт командаларының басшылары мен менеджерлері; кәсіби спортқа тікелей қатынасы бар және байланыстар арқылы тыйым салынған препараттар мен әдістерді тарата алатын өзге тұлғалар.

Өткізілген зерттеу нәтижесінде авторлар РФ ҚК 22 тарауын спортта қолдануға тыйым салынған субстанциялар мен (немесе) әдістерді қолдануды ұйымдастырғаны үшін жауаптылықты қарастыратын баптармен толықтыруды ұсынды.

Түйін сөздер. Тарату, қолдану, субстанциялар, әдістер, спортта тыйм салынған, қылмыстық жауаптылық, модел.

L.A. Bukalerova, A.R. Kutuev

Peoples' Friendship University of Russia, Moscow, Russia

The criminal liability for the organization, distribution and use of substances and (or) methods prohibited in sport in Russia

Abstract. The article is dedicated to modeling the criminal responsibility for the organization, distribution and use of substances and (or) methods prohibited in sport. As the objects for the study, the authors chose their own models of criminal responsibility developed in the theory of criminal law in the sphere of the use of substances and methods prohibited in sport.

The authors substantiated and highlighted the reasonability of criminal liability for the use of substances and (or) methods prohibited in sport for different types of subjects: a professional athlete; for a non-professional athlete; for officials; for medical personnel for organizing the use of substances and (or) methods prohibited in sport; for trainers; for other persons.

The article also discusses the situations of distribution of drugs banned in sport when other persons related to professional sport may also be involved. They can be former professional athletes, who retained connections in the world of professional sport; managers of sports teams; Other persons who are directly related to professional sport and those who allow the distribution of prohibited drugs and methods.

As a result of the study, the authors have proposed to supplement Chapter 22 of the Criminal Code with articles providing for liability for the organization of the use of substances and (or) methods prohibited in sport and for the distribution of substances banned in sport.

Key words. Distribution, use, substances, methods, prohibited for use in sport, criminal liability, model.

References

1. Rusanov G. Kogo nakazyvat' za doping? [Whom to punish for doping?], Vedomosti.[statements] (2016). 11 Apr.
2. WADA poluchilo dokazatel'stva podderzhki dopinga v Rossii na gosudarstvennom urovne [WADA received evidence of support for doping in Russia at the state level] [Electronic Resource] Available at: <https://politota.d3.ru/vada-poluchilo-dokazatelstva-podderzhki-dopinga-v-rossii-na-gosudarstvennom-urovne-1133708> (accessed date: 12/04/2018).
3. Sledovatel' WADA: doktor Portugalov rassylal sportsmenam rekomendacii po primeneniyu dopinga [WADA investigator: Dr. Portugalov sent out recommendations to athletes on the use of doping] [Electronic Resource]. - 2015. Available at: https://www.gazeta.ru/sport/news/2015/11/17/n_7899329 (accessed date: 12/04/2018) [in Russian]
4. Nemeckie sportsmeny podozrevayutsya v primeneniі dopinga [German athletes are suspected of using doping] [Electronic Resource] Available at: <http://www.skisport.ru/news/cross-country/5292> (accessed date: 12/04/2018)
5. Byvshie ispanskiye sportsmeny rasprostranyali doping [Former Spanish athletes distributed doping] [Electron. resource] Available at: <http://www.espanarusa.com/en/news/article/145993> (accessed date: 12/04/2018).
6. Eks-trener Gehya diskvalificirovan na 8 let za trgovlyu steroidami xEx-trainer Gay was disqualified for 8 years for trafficking in steroids [Electronic Resource] Available at: <http://www.sport-express.ru/doping/news/757424> (accessed date: 04/12/2018).
7. SK vyyavil, chto Rodchenkov nezakonno priobretal i rasprostranyal doping sredi sportsmenov [The investigative committee found that Rodchenkov illegally acquired and distributed doping among athletes] [Electron resource] Available at: <http://tass.ru/sport/3428503> (accessed date: 12/04/2018) [in Russian]

Сведения об авторах:

Букалерева Л.А. – д.ю.н. профессор, заведующий кафедрой уголовного права, уголовного процесса и криминалистики РУДН, Москва, Россия.

Кутуев А.Р. – Аспирант кафедры уголовного права, уголовного процесса и криминалистики РУДН Москва, Россия.

Bukalereva L.A. – Doctor of Law, Professor, Head of the Department of Criminal Law, Criminal Procedure and Criminalistics of the RUDN-University, Moscow Russia.

Kutuev A.R. – Postgraduate Student, Chair of Criminal Law, Criminal Procedure and Criminalistics, RUDN-University Moscow Russia.

XFTAMP 10.77.

Г.Б. Қаржасова

Қазтұтынуодағы Қарағанды экономикалық универсиеті, Қарағанды, Қазақстан
(E-mail: GKB24@mail.ru)

Адам саудасымен күрестің тарихи кезеңдері мен адам саудасы қылмыстары үшін жауапкершілікті реттейтін заңнаманың даму ерекшеліктері

Аннотация. Мақалада адам саудасымен күрестің тарихи кезеңдері мен адам саудасы қылмыстары үшін жауапкершілікті реттейтін заңнаманың даму ерекшеліктері қарастырылады.

Адам саудасының трансұлттық құрамдас бөлігі әртүрлі бағыттардан жасалған және экономикасы мықты да, нашар да дамыған елдердің территориясынан өтетіндіктен бұл өте маңызды ахуалды мәселе. Адам саудасы мемлекет үшін ең құнды болып табылады әрі ол адам құқықтары мен бостандықтарына қол

сұғады, екіншіден көлеңкелі экономиканы дамытуға әсерін тигізіп отырған құбылыстардың біріне жатады. Адам саудасы қылмыстарымен күресуде сапалы заңнаманы жетілдіру және адам саудасы қылмыстарының қылмыстық-құқықтық реттелуін қарастыру ерекше мән беретін жайт. Тақырып аясында адам саудасы байланысты халықаралық құқықтық нормалар адамды қанаудың кез келген нысандарына тыйым салатыны жайлы мән-жайлар және адам саудасы қылмыстарының қылмыстық-құқықтық реттелуін қарастыру, олардың алдын алу жолдары талданып талқыланған.

Түйін сөздер: Адам саудасы, құлдық пен құл саудасы, адам еркіндігі, адам құқықтары мен бостандықтары, халықаралық қауымдастық, ұлттық қауіпсіздік, халықаралық құқықтық нормалар, трансұлттық қылмыс.

Кіріспе: Адам саудасы мәселесі адамзат пайда болғалы бері келе жатыр және халықаралық қауымдастықтар бұл қылмысты жеке тұлғаға қарсы ең күрделі қылмыстардың қатарына әлдеқашан қосып үлгерген. Бұл келеңсіз құбылыспен күрес әр түрлі тәсілдермен жүргізілуде, алайда бұның біреуіне қарамастан адам саудасы әлі өмір сүріп келеді. Аталмыш құбылыстың деңгейі есірткі мен қару сатудың деңгейімен пара-пар.

Адам саудасы – әрбір адамның заңмен бекітілген жеке құқығын ескерместен, оларға зорлық-зомбылық көрсету, азапты, ауыр жұмыстарға еріктен тыс салу, адамдық бостандығын аяққа таптау арқылы белгілі бір топтардың, тұлғалардың, яғни оңай табыс табу жолын көздеу арқылы адамдарды пайда табудың көзіне айналдыруы сипатындағы жағымсыз құбылыс.

Зерттеу жұмысының мақсаты мен міндеттері: Адам саудасы қылмыстарына қарсы күрес мәселелерін қазақстандық және халықаралық дәрежеде талдау, адам саудасы қылмыстарының қылмыстық-құқықтық реттелуін теориялық тұрғыда қарастыру, олармен күрес жолдарын ұсыну. Аталған мақсатқа жету үшін келесі міндеттер қойылады:

- адам саудасы түсінігін ашу, сипаттама беру;
- адам саудасы қылмыстарын жіктеу;
- адам саудасы қылмыстарының қылмыстық-құқықтық реттелуін сипаттау;
- адам саудасы қылмыстарымен күрес бойынша халықаралық ынтымақтастық.
- қылмыстық құқықтағы адамға қарсы жасалатын қылмыстық құқық бұзушылықтар ұғымы мен белгілеріне талдау жасау;
- адам саудасы бойынша жасалатын қылмыстық құқық бұзушылықтар бойынша тағайындалатын жауаптылықтың ерекшеліктеріне зерттеу жүргізу;

Қазіргі кезеңде «адам саудасы» деген көрініс ғаламдық ақпарат алмасу және әлемдік еңбек қорларын қолдану сияқты нақты фактілерді білдіреді. Бұл құбылыстарды адам құқықтарының әмбебап стандарттарының жоғарғы деңгейі, оларды қорғау тетіктерінің эволюциясы және заманауи құқықтық сананың тоқтата алмауы ақылға қонбайтын сияқты. Әлеуметтану және құқықтану саласының зерттеушілері мемлекеттің ұлттық қауіпсіздігіне және халықаралық қауымдастықтың тұрақтылығына қауіп төндіретін жеке тұлғаның еріксіз ахуалымен байланысты ұғымдарға жиі көңіл бөледі. Адам саудасының трансұлттық құрамдас бөлігі әртүрлі бағыттардан жасалған және экономикасы мықты да, нашар да дамыған елдердің территориясынан өтеді. ХЕҰ сарапшылары адам саудасы «шындығында ғаламдық мәселе болып табылады, және әлемнің көп елдері – олар не жеткізуші, не алушы, не транзит орны, немесе осылардың бәрі бір мезетте» деп санайды. Мәжбүрлі еңбек пен қызметті қолданудың қаржылай басымдылығы БҰҰ жарғысымен жарияланған – тілі мен діні, жынысы, нәсіліне қарамастан барлығына адам еркіндігі мен құқықтарын құрметтеу және сақтау негіз болатын қағиданың бірімен қарсы әрекетте болып табылуы.

Халықаралық құқықтық нормалар адамды қанаудың кез келген нысандарына тыйым салатынын атап өткен жөн. Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясының 4-бабында көрсетеді: «Ешкім де құлдықта немесе кіріптарлықта ұсталуы тиіс емес; құлдық пен құл саудасына, қандай түрде болса да, тыйым салынады». [1, 65б.] Азаматтық және саяси құқықтар туралы халықаралық пактінің 8-бабында ешкім де кіріптарлықта ұсталуы тиіс емес (2-т.) және ықтиярсыз немесе міндетті еңбекке мәжбүрленуі тиіс емес (3(а)-т.) екені айтылған. [2, 23б.] Экономикалық, әлеуметтік және мәдени құқықтар туралы халықаралық пактіні айтатын болсақ, мұнда құлдыққа немесе кіріптарлық күйіне тыйым салыну жанама түрде әр адамның «өз еркімен тандап алған немесе өз еркімен келіскен» еңбегімен күнкөріс жасау мүмкіндігін жариялаған 6-баптың 1-тармағында бекітілген. [3, 58б.]

Тарихы: Адам саудасымен күрестің тарихы тереңде жатыр, оның ішінде мемлекет іші

деңгейіндегі адам саудасымен күрес XVIII ғасырдан бастау алады. Алғаш 1789 жылы Францияда адам және азаматтың құқықтары декларациясы қабылданған. [4, 456.] Аталған декларация бостандық, меншік құқығы, қауіпсіздік, қанауға қарсы тұру секілді адамның табиғи және ажырамас құқықтарын қамтамасыз ету мемлекеттің ең басты басымдығы болуға тиіс екенін бекітті.

Халықаралық құқықта адам саудасымен күрес мәселесі 1919 жылы Версаль бейбітшілік келісімі негізінде құрылған Халықаралық еңбекті ұйымдастыру ұйымының пайда болуымен арта бастады. Кейінірек, 1946 жылы бұл қозғалыс БҰҰ жүйесінің мамандандырылған мекемесіне айналды.

Халықаралық еңбекті ұйымдастыру қозғалысының қызметі алғашында құлдықты, адам саудасын және оған ұқсас қатынастарды бірлесіп жоюға бағытталған болатын. Оның ішінде ХЕҰ-ның 1930 жылы қабылданған № 29 мәжбүрлі немесе міндетті еңбек туралы Конвенциясы аталған еңбек түрлерінің барлық нысанын қысқа уақыттың ішінде жоюға негізделген. Конвенция бойынша «Мәжбүрлі немесе міндетті еңбек» термині «қандай да бір тұлғаның өз еркімен қызмет көрсеткісі келмеуі, қандай да бір жазалау қауіпімен қорқыту арқылы кез-келген жұмыс немесе қызмет көрсету» деген ұғымды білдірді (Конвенцияның 2-бабы, 1- бөлімі). Тек әскери сипаттағы қызмет және жұмыс; қарапайым азаматтық міндеттер; немесе өзіне қатысты шығарылған сот шешімі негізінде талап етілетін жұмыс; төтенше жағдайлардағы жасалатын жұмыс; және де ұсақ қоғамдық жұмыстар бұл анықтамаға жатпады. (2-бап. 2-бөлік).

Басқа да халықаралық сипаттағы маңызды актілерге 1925 жылдың 25-ші қыркүйегінде қол қойылған құлдыққа қатысты Женева Конвенциясын, Еуропа Кеңесінің адам саудасымен күрес туралы 1925 жылғы Конвенциясын, 1953 жылы қабылданған адам саудасы және үшінші тұлғалармен жезөкшілікпен айналысуға қанауға қарсы Конвенция және тағы да басқаларын жатқызуға болады.

Г. Загорский, М. Кауфман, Т.Ф. Моисеев, М. Радутнаялардың пікірі бойынша Ресейдегі адам саудасымен күрес саласындағы заңнаманың қалыптасуын бірнеше кезеңге бөліп қарауға болады. [5, 36 б.]

Бірінші кезеңде (X ғ – XIX ғ ортасы.) адам саудасы заңдастырылған болатын. Тек заңсыз адам саудасы мен лауазымын пайдаланып құлға айналдыру және азат адамды құлдыққа сату үшін ғана жауаптылық қарастырылған.

Екінші кезеңде (XIX ғ ортасы – 2003 ж.) ресейлік заңнамаға құлдыққа сату, адам саудасы, оның ішінде бала саудасы үшін қылмыстық жауаптылықты көздейтін нормалар ене бастады.

Адам саудасы үшін жауаптылықты бекітетін жалпыға ортақ норма Ұлы Петр кезіндегі заңнамада пайда болды. Кешіректеу - 1845 жылғы қылмыстық және түзету жазалары Жинағы ішінде және 1903 жылғы Қылмыстық Жинақ құрамында адам саудасы қылмысының құрамы тұжырымдалған болатын, оның объективті және субъективті жағы анықталған еді. Адам саудасы жөніндегі заңнаманың қалыптасу жолындағы маңызды кез деп 1861 жылғы крепостнойлық құқықтан бас тартуды айта аламыз. Сол кезден бастап ресейлік заңнама толығымен құлдықтың, құл саудасының және солармен ұқсас институттар мен әдет-ғұрыптардың заңдылық элементтерінен «тазарды».

Кеңестік заңнамада адам саудасы туралы норманың жоқ болуы елде бұл құбылыстың болғанын ресми түрде жоққа шығарумен тікелей байланысты. Тек 1995 жылы ған жаңа Ресейде кәмілеттік жасқа толмағандарды саудалағаны үшін арнайы норма енгізілген болатын, ол 2003 жылы жалпыға ортақ адам саудасы үшін жауаптылықты туындататын нормамен ауыстырылады. Айтып кететіні, адам саудасы туралы ресейлік заңнаманың дамуы алдымен КСРО кезіндегі, содан кейін Ресей Федерациясының адам саудасы және оған ұқсас іс-әрекеттер жайындағы жауаптылықты көздейтін халықаралық құжаттарды ратификациялауымен қатар жүрді.

РФ Қылмыстық кодексіне 127.1 бапты енгізу адам саудасы үшін жауаптылық институтының дамуы үрдісінде маңызды кезең болып табылды. Көпжылдық заңшығару қызметінің тәжірибесі, қылмыстық құқық ғылымының жетістіктері және Халықаралық қауымдастықтың тәжірибесі осы бапта көрініс тапты. [6, 106.]

Зерттеудің методологиялық негізі. Жұмыста ғылыми зерттеудің жалпы және жеке әдістері қолданылған: тарихи, диалектикалық, жүйелі-құрылым-дық, салыстырмалы-құқықтық т.б. Аталған әдістер зерттеліп отырған тақырып төңірегінде, кең пайдаланылған объективтілік, көпжақтылық, тарихилық пен нақтылық қағидасы талаптарымен қатар қолданылған.

Адамзат қауымы адам саудасы мәселесін ұзақ уақыт көлемінде шешуге тырысты, дегенмен бұл бағыттағы іс-шаралардың басым бөлігі XIX ғасырдан бастап атқарыла бастады, өйткені құлдыққа тыйым салу жөніндегі сұрақ халықаралық қарым-қатынастағы ең өзекті мәселеге айналған болатын.

Құл саудасына жол бермеушілікті ең алғаш бүкіл әлем деңгейінде 1815 жылдың 27 қаңтарында Вена конгресінде қабылданған арнайы декларация бекітті. Конгрестің қатысушы-мемлекеттері бұндай сауданың тез арада жойылуға тиіс екенін жариялады, бірақ бұл мақсатқа жетудің жолдарын көрсеткен жоқ.

Осы бағыттағы келесі қадам болып 1818 жылғы Аехан конгресі табылды, онда Африкадан әкелінетін құл саудасына тыйым салынып қана қоймай, қылмыс ретінде танылатын болды. 1822 жылғы Верон конгресінде негрлерді саудалаудан бас тартуға қатысты Қаулы қабылданды. [7, 1526.] Алайда бұл конгресстердің шешімі қатысушы-мемлекеттердің қылмыстық заңнамасында көрініс таппады, тек декларация ретінде қалып қоя берді. Адам саудасы қылмысымен күрестің тәжірибелік іс-шаралары 1841 жылы 20 желтоқсанда Англия, Франция, Ресей, Австрия және Пруссия арасында қол қойылған Лондондық келісім нәтижесінде келді. [8, 60-61б.] Аталған келісімге сәйкес Америкаға негр-құлдарды тасымалдауға тыйым салынды және адам саудасы қарақшылыққа теңестірілді, ол кезде қарақшылық қылмыстық жазаланатын. Аталған мемлекеттердің әскери кемелеріне құл тасымалдауымен күдік туғызған кез-келген су көлігін тоқтатып тексеруге құқық берілді. [9, 576.]

1885 жылы Берлин конференциясында 16 мемлекет Конго жайында Бас актіге қол қойды. Бұл акт Конгоны құл тасымалдаудың транзиттік жолы және еріксіздердің нарығы ретінде пайдаланылуына қосымша тыйым салынды және құлдық және құл саудасына халықаралық-құқықтық шектеу қойды.

1899 жылы Лондонда әйелдерді жезөкшелік мақсатында саудалаумен күрес бойынша Халықаралық конгресс өткізілді. Конференция аталған қылмыстармен күрес жүргізу үшін көпжақты келісімдерге отыруға, бірлесе отырып жұмыс істейтін жезөкшелікке қарсы ұлттық комитеттер құруға шақырды және әйелдер саудасының жан түршігерлік деректері жайлы сөз қозғады. Бұндай комитеттер көптеген елдерде құрыла бастады, оның ішінде 1900 жылы Ресейде де құрылды. Ол ұйым «Әйелдерді қорғаудың Ресейлік қоғамы» деп аталған болатын. Оның мақсаттарына «әйелдерді жезөкшелікпен айналысудан қорғау және оның құрбандарын бұрынғы өмірлеріне қайтару; жезөкшеліктің зияны және адамгершілік туралы түсініктерді тарату; Магдалина деп аталатын баспаналар жасақтау кірді». [10, 49б.]

Келесі маңызды халықаралық акт – 1890 жылы Брюссель конференциясында қабылданған Бас акті. Аталған Конференцияға қатысып отырған мемлекеттерге құл саудасына қарсы күрестің тәжірибелік іс-шараларын қабылдау міндет етілген болатын. Бұл келісімге қатысушы-мемлекеттер өз еркі жоқ адамдарды күштеп басып алғаны үшін қылмыстық жауаптылықты заңнамаларына енгізу жөнінде және құл саудасына жол бермеуге бағытталған іс-шараларды (құлдарды тасымалдау жүзеге асырылатын жолдарды бөгеу үшін арнайы әскери постылар құру, постылардың жұмыс тәртібін бекіту) атқару жөніндегі міндетті өз мойындарына алды.

1910 жылы «ақ күндердің саудасына» қарсы Халықаралық конвенция қабылданды. Бұл құжатты ратификациялаған 13 ел «жеңгетайлықты» жүзеге асырушыларды қылмыстық жазалау жөнінде міндеттенді. Аталмыш келісім Ұлттар Лигасының қызметінің шегінде қабылданған болатын. Оны құрастырушылар адам саудасы мәселесіне қатты көңіл бөлгені соншалықты, Ұлттар Лигасының мандатына «әйелдер және балалар саудасына қатысты келісімдердің орындалуын қамтамасыз етудің жалпы бақылауын» жүргізудің қажеттілігі жөнінде ереже енгізілген болатын.

Айта кететін бір жайт, жоғарыда қарастырылған халықаралық-құқықтық актілер құл саудасын толықтай жоюды емес, оған құр қарсы тұруды көздеген еді. Тек 1919 жылғы Сен-Жермен келісімі ғана қол қоюшы тараптарға құлдық пен құл саудасын толықтай жою үшін барлық күштерін жұмсауын талап еткен болатын. Адам саудасымен күрестегі келесі түбегейлі маңызды оқиға болып 1926 жылдың 25 қыркүйегінде Ұлттар Лигасының бастамасымен 38 мемлекет қол қойған Құлдық туралы Конвенция табылады (оның мүшесі Кеңес Одағы да болған еді). Бұл Конвенция адам саудасымен күреске бағытталған жаңа заманғы халықаралық құқықтың нормаларының жүйесін қалыптастырудың іргетасын қалаған болатын.

Тараптар біртіндеп және мүмкіндігінше қысқа уақыт ішінде құлдықты барлық нысанымен толықтай жою міндетін өздеріне алды, сонымен қатар аталған іс-әрекеттерді жүзеге асырғаны үшін қылмыстық жауаптылықты көздейтін заңнама қабылдау, құлдықты жою үшін ортақтасып жұмыс істеу жөніндегі келісімдерге қол жеткізілді. Конвенция ең негізгі мақсаттардың бірі ретінде қатысушы-мемлекеттерге құлдық пен құл саудасының алдын-алу мен жою жайындағы нормаларды ұлттық заңнамаға енгізуін бекітті және аталған заң ережелерін бұзғаны үшін жауаптылық пен «қатал» жаза енгізуді міндеттеді. [12, 504-507б.]

1926 жылғы Құлдық туралы Конвенцияның қабылдануы халықаралық қауымдастықтың құлдық пен құл саудасының алдын-алу мен күресіне бағытталған құжаттарын жүйелендіру мақсатындағы алғашқы қадамдарының бірі болған еді. 1926 жылғы Құлдық туралы Конвенцияның талаптарына сәйкес, 1932 жылғы Ұлттар Лигасының резолюциясының негізінде және 1934 жылғы Лига Кеңесінің резолюциясына сай құлдықпен күрес бойынша сарапшылардың кеңесші комитеті құрылды. Алайда Е.С. Пчелинцевтің пікірі бойынша, «аталған облыстағы Ұлттар Лигасының іс-шаралары тәжірибелік жағынан жүзеге асу кезеңіне жетсе де, олар жергілікті сипатта ғана болатын және нақты қандай да бір саяси мақсаттарды көздеген» [13, 182б.]. Осылайша, 1926 жылғы Құлдық туралы Конвенция іс жүзінде құлдықты жойған жоқ, тек адамзат үшін бұл кеселді құбылысты жою жөніндегі мемлекеттердің ниетін ғана білдірген болатын

Екінші дүниежүзілік соғыстан кейін отаршылдық жүйеге күйреуге ұшырады. Қарастырылып отырған қылмыстармен күрес БҰҰ шегінде жүргізіле бастады. БҰҰ Бас Ассамблеясы 1948 жылдың 10 желтоқсанында Адам құқықтарының жалпыға ортақ декларациясын қабылдады, оның 4- бабында «ешкім құлдықта немесе еріктен тыс жағдайда болмауға тиіс»; құлдық және құл саудасының барлық нысанына тыйым салынады» делінген. Алайда бұдан кейін де адам құқықтары бойынша Халықаралық конференцияның арнайы комиссиясының толық емес деректеріне сәйкес, сол кездің өзінде 9 миллиондай құл тіркеуде болған.

1949 жылы 2 желтоқсанда қабылданған Адамдарды сатуға және үшінші тұлғалардың жезөкшелікті пайдалануына қарсы күрес туралы Нью-Йорк Конвенциясы адам саудасымен күрестегі маңызды қадам болып табылады. Аталған құжат осы мәселе саласында осыған дейін қабылданған барлық халықаралық келісімдердің орнын басты. (1-4 б).

1949 жылғы Адамдарды сатуға және үшінші тұлғалардың жезөкшелікті пайдалануына қарсы күрес туралы Конвенция қатысушы мемлекеттердің алдына тұлғаның абыройы мен жоғары құндылығымен сыйыспайтыны ретінде жезөкшелік пен онымен ілесе жүретін адам саудасымен күресу мақсаттарын қояды.

1949 жылғы Конвенцияның күмәнсіз прогрессивті қадамдардың бірі болып табылды. Онымен бірге, оны ратификациялаған сәттен бастап, қазіргі уақытқа дейін Конвенция аргументтелген сындарға тап болып келе жатыр, оның есепке алынбай қалған, ескірген тәсілдері қазіргі таңда тиімді халықаралық құқықтық институт ретінде қызмет ете алмайды. Аталған Конвенцияны тек 72 мемлекеттің қана ратификациялауы оның бірқатар ережелеріне күмән тудырады, себебі олар бүгінгі күннің шындығына, батыс елдерінің көбісінің заңнамаларына қарама-қайшылық тудырады. Салыстыру үшін 169 ел қол қойған әйелдерді кемсідудің барлық нысанын жою туралы Конвенцияны атауға болады.

1956 жылы ХЕҰ Құлдықты, құл саудасын және құлдыққа ұқсас институттар мен әдет-ғұрыптарды жою туралы қосымша Конвенцияны қабылдауға бастама көрсетті. Сол жылы 7 қыркүйекте БҰҰ-ның Экономикалық және Әлеуметтік Кеңесінің № 608 резолюциясы негізінде шақырылған 43 мемлекет қатысқан Женева конференциясы құлдық, құл саудасы, құлдыққа ұқсас институттар мен дәстүрлерді жою жөніндегі Қосымша Конвенциясыны қабылдады, бұл құжат 1926 жылғы Құлдық туралы Конвенцияның ережелерін жетілдерген болатын. Конвенцияның басты назары құлдыққа ұқсас институттар мен дәстүрлерге аударылған еді.

1956 жылғы Қосымша Конвенцияның 3-бабында құлдарды бір елден екінші елге кез-келген көлік түрімен тасымалдау немесе тасымалдауға оқталу, сонымен қатар осы қылмыстарға қатысқаны үшін қылмыстық жауаптылық бекітілді.

Нәтижелігі: Жоғарыда көрсетілген жағдайды ескере отырып, осы зерттеу жұмысының негізгі идеясы адам саудасы қылмыстық құқық бұзушылықтарының қазіргі кезеңдегі құқықтық реттелуін, онымен күрес жүргізудің халықаралық-құқықтық мәселелерін ашып көрсету алдын алу болып табылады.

Пікірлік талқылаулар: И.Н. Лебединецтің пікірі бойынша бұл құжат 1926 жылғы Құлдық туралы Конвенцияның ережелерін жетілдерген болатын, алайда бұл халықаралық келісімде де қысқа уақыт ішінде құлдықты толығымен жою жөніндегі норма болмаған еді. Конвенция мұндай институттар санына қарыздық кіріптарлықты, басыбайлы жағдайын және әйелдер мен балаларды сый ақы үшін беруге байланысты дәстүрлерді («отбасылық» құлдық деп аталатын) жатқызады. Конвенцияға қатысушылар олардың туларын заңды пайдаланатын кемелер мен ұшатын аппараттардың құлдарды

тасымалдауына бөгет жасауға міндеттеледі. Қатысушы мемлекеттердің порттары, аэродромдары мен жағалаулары құлдарды тасу үшін пайдаланбауы керек (3-баптың 2-тармағы). 1956 жылғы Конвенцияның 6-бабының 1-тармағы құлдыққа қатысты қылмыстық әрекеттер құрамының тізіміне «өзге адамды құлға айналдыру немесе басқа адамды немесе басқа адамнан тәуелді адамды құлдыққа беруге көндіру немесе мұндай әрекеттерді жасауға ұмтылу, немесе оған бірге қатысуды» қосады.

Қатысушы елдерден осы құрамдарды ұлттық қылмыстық заңнамаға инкорпорациялауды және кінәлі адамдарды жазалауын жүзеге асыруды талап етеді. XX ғасырдың 20-50-шы жылдары қабылданған және құлдық пен мәжбүрлі еңбекке қарсы күреске бағытталған халықаралық-құқықтық шарттардың басты басымдылығы ретінде келесілерді санауға болады: адам саудасы процесін сүйемелдейтін қылмыстардың құрамы мен құқықтық анықтамасы белгіленген; халықаралық-құқықтық нормаларды қатысушы мемлекеттердің ұлттық заңнамасына енгізу жүйесі ішінара қарастырылған; қатысушы елдердің осы істермен күресте, және әсіресе адамдарды заңсыз әкелу мен ұстауды ескертуде ақпаратпен алмасу және ынтымақтасу тетігі ұсынылған. 1998 жылы қабылданған.

Халықаралық қылмыстық соттың Римдік статуты (ХҚС) құлдыққа салуды, сексуалдық құлдыққа және жезөкшелікке мәжбүрлеуді адамзатқа қарсы қылмыс ретінде анықтайды (7-баптың 1 с) және g) тармақтары). «Құлдыққа салу» термині «кез келген немесе тұлғаға қатысты меншік құқығына байланысты барлық заңдылықты жүзеге асыру, адам және әсіресе әйелдер мен балалардың саудасы кезінде осындай өзіне заңдылықты қамтиды (7-баптың 2 с) тармағы». Құлдық ахуалы немесе адамның еріксіз жағдайы келесі белгілермен анықталады: адамның жеке тұлға негізіне салынған табиғи, бастапқы құқықтары мен бостандығын кеміту; адамның бостандығына шек қою және жүріс-тұрысын заңсыз бақылау, соның ішінде тікелей зорлықты және оның жанама әдісін де қолдану (қауіп-қатерлер, бопсалау, қорқыту); адамның еңбек қызметіне тиісті өтемақы төлеуден бас тарту және оның келісімінсіз ауыр және қауіпті жұмысқа оны еріксіз көндіру; адамды белгілі бір жабық жерде ұстау, оны күштеп орнын ауыстыруы және оған зорлап берген істің түрін мәжбүрмен орындау; адамдардың жеке топтарының қорғалмаған жағдайын пайдалану (соғыс кезіндегі соғысқа қатысы жоқ жергілікті халық, отбасы дәстүріне тәуелді әйелдер, кәмелет жасқа толмаған балалар).

Мамандардың бағалауы бойынша жыл сайын тек еуропалық елдерге адам саудасынан зардап шегуші ретінде 200 мыңнан 500 мыңға дейін адамдар жіберіледі. Жыл сайын 700 мыңға жуық адам сауда нысаны жағдайына ұшырайды және елдердің шекарасы арқылы орын ауыстырады. Адам саудасының қазіргі нысандары келесі факторларға негізделеді: иммиграцияның басым құрамдас бөлігі оның заңсыз бөлігінде көрсетілген, одан құқықтық алаңнан тыс қолданылатын адамдар контингенті қалыптасады; бүгінгі күні еңбек көші-қоны жұмыс берушіге көбінесе жұмыспен қамтудың кез келген шартына дайын жалдамалы жұмысшылардың кең түріне ие және ұсынады; азаматтық қоғамда ең осал санаттар отбасылық ортаға, дәстүр мен әдет-ғұрыпқа тәуелді әйелдер, балалар мен жасөспірімдер болып табылуда.

Қорытынды: 2010 жылғы 30 шілдеде БҰҰ Бас Ассамблеясы БҰҰ-ның адам саудасына қарсы күрестің Ғаламдық жоспарын қабылдады, ол төрт аспектіні қамтиды:

1. Адам саудасының алдын алу (теңсіздіктің экономикалық, саяси, мәдени факторларын жою; осы мәселені зерттеу; ақпараттық-түсіндіру науқандарын көбейту; мүше елдермен ынтымақтасу арқылы және т.с.с.);

2. Адам саудасының құрбандарын қорғау және оларға көмек көрсету (қылмыскерлердің қылмыстық жауапкершілігі; адам саудасынан зардап шегушілерге көмек көрсету алгоритмі; адам саудасынан зардап шеккендер үшін БҰҰ ерікті жарналарының мақсатты қорын құру және т.с.с.);

3. Адам саудасы түріндегі қылмысты қудалау (адам саудасының болжамды жағдайларын тергеуді күшейту; мемлекеттің құқықтық, көші-қон, шекаралық және басқа сәйкес органдарының ақпарат алмасу арқылы бір-бірімен ынтымақтасуға қозғау салу және т.с.с.);

4. Адам саудасымен күрес ісінде серіктестік ынтымақтастықты нығайту (адам саудасымен күрес ісінде халықаралық, аймақтық және субаймақтық ынтымақтастықты күшейту; адам саудасымен күрес жөніндегі Мекемеаралық үйлестіру тобын нығайту). ЕҚЫҰ және Халықаралық көші-қон ұйымын қоса алғандағы әртүрлі халықаралық ұйымдар адам саудасымен күрес мәселесімен белсенді айналысатынын көрсеткен жөн. Мысалы, 2003 жылы ЕҚЫҰ Министрлер кеңесі ЕҚЫҰ-ның адам саудасымен күрес бойынша әрекет ету жоспарын бекітті және ЕҚЫҰ аясында осы жамандыққа

қарсы әрекет тетігін құрды. Адам саудасына қарсы әрекет ету мәселесі бойынша ЕҚЫҰ-ның арнайы өкілі мен үйлестірушісінің бюросы жұмыс істейді.

Өз кезегінде Халықаралық көші-қон жөніндегі ұйым әлем елдерінің үкіметтеріне адам саудасымен күреске, адам саудасын тоқтатуға бағытталған әртүрлі бағдарламаларды орындау, адам саудасынан зардап шеккендерге көмек көрсету және қорғау, сонымен қатар адам сатушыларды қудалау арқылы қолдау көрсетеді. Көтеріліп отырған адам саудасы мәселесі барлық елдерде, соның ішінде Еуропалық одақтың елдерінде байыпты мазасыздықты тудырады. Зардап шегушіні ескерту, қорғау, қолдау және саудашыларды қудалау мақсатында 2012 жылы Еуропалық комиссия 2012-2016 жылдарға арналған адам саудасын жою жөніндегі Еуропалық Одақтың стратегиясын қабылдады. Еуропалық Одақтың заңына сәйкес адам саудасы адамды сексуалдық немесе еңбекке қанау мақсатында жасалған қылмысты ғана қоспайды, оның негізгі құқықтарын бұзу да кіреді. Еуроодақтың ықпал негізінде үш ұстаным жатыр: адам саудасының алдын алу; қылмыскерлерден зардап шегушіледі қорғау; адам саудалаушыларды қылмыстық жауапкершілікке тарту.

Балаларды қанаудан қорғаудың халықаралық-құқықтық ұстанымдары Балаларды адам саудасынан қорғау туралы мәселе аса маңыздылыққа ие болып отыр, ол көбінесе қамқорлық тақырыбы және бір уақытта олардың жасына, дербессіздігіне, қорғансыздығына байланысты мәжбүрлеу нысаны ретінде қабылданады. БҰҰ мәліметтері бойынша жыл сайын өз елінен әкетілетін және құлдыққа сатылатын әйелдер мен балалардың әлем бойынша саны 1 млн.-ға жуық. Сарапшылар балалар саудасы ұйымдасқан балалар жезөкшелігі және порнография өндірісі, өндіріс пен қызмет көрсету саласындағы балалар еңбегі және үй құлдығы, балаларды қайыршылық және мүшелер мен тіндерді алу мақсатында қолдану, балаларды заңсыз асырап алу сияқты нысандарда айқындалады деп санайды. Балаларды қорғау бастапқыда әмбебап халықаралық келісімдерде қарастырылған.

1999 жылы қабылданған Балалар еңбегінің ең жаман түрлеріне тыйым салу және жою жөніндегі шұғыл шаралар туралы ХЕҰ №182 Конвенциясы (ҚР оған 2002 ж. қосылды) мыналарды: құлдықтың барлық түрлерін немесе мысалы, балаларды сату және оларды саудалау, қарыз кіріптарлығы мен басыбайлы тәуелділік, сондай-ақ мәжбүрлі немесе міндетті еңбек, оның ішінде балаларды қарулы қақтығыстарда пайдалану үшін оларды мәжбүрлі немесе міндетті жалдау сияқты құлдыққа ұқсас практиканы; баланы жезөкшелікпен айналысу үшін, порнографиялық өнім өндіру үшін немесе порнографиялық қойылымдар үшін пайдалануды, азғырып-көндіруді немесе ұсынуды; белгілі бір халықаралық келісімдерде белгіленгендей, баланы заңсыз қызметпен айналысу үшін қолдануды, азғырып-көндіруді немесе ұсынуды (есірткі заттарды өндіру және сату үшін); өзінің орындалу жағдайы немесе сипаты жағынан балалардың денсаулығына, қауіпсіздігіне немесе адамгершілігіне зиян келтіруі мүмкін қызметті жатқызады (3-бап). ТМД елдерінің аумағында сексуалдық құлдыққа тартылған балалардың көп пайызын бастапқыда өзінің ата-аналары немесе жақын туыстары отбасындағы материалдық өтемақыға сатылғандар құрайды. Бұл туралы ХЕҰ зерттеулерінде «Қазіргі Ресейдегі еріксіз еңбек: реттелмейтін көші-қон мен адам саудасы» келтірілген осындай сауда-саттықтың зардап шегушілерімен сұхбаттың қорытындысы айтады.

2005 жылғы Адам саудасына қарсы іс-қимыл туралы Еуропа Кеңесі Конвенциясының 2-бабының 2-тармағы қатысушы мемлекеттер егер сөз бала туралы болса, кез келген түрде зардап шегушінің жеке басын ашуды немесе оны теңдестіретін мағлұматтарды жариялауды болдырмау үшін шара қолдануды нұсқайды. Ерекшелік оның отбасын табу үшін немесе осындай әдіспен оның қорғауы мен әл-ауқаты қамтамасыз етілетін жағдайлар құрайды.

Әйелдерді адам саудасынан және кемсітуден қорғаудың халықаралық-құқықтық кепілдіктері 1979 жылғы Әйелдерді кемсітудің барлық нысандарын жою туралы Конвенциясы (Қазақстан оны 1998 жылы ратификациялаған) «әйелдерге қатысты кемсіту» терминінің мағынасын анықтайды. Онда «әйелдердің саяси, экономикалық, әлеуметтік, мәдени, азаматтық немесе кез-келген басқа салалардағы адамның құқықтары мен негізгі бостандықтарын олардың отбасылық жағдайына қарамастан, ерлер мен әйелдердің теңдігі негізінде пайдалануын немесе іске асыруын әлсіретуге немесе мойындалуын жоққа 50 шығаратын жыныс белгісі бойынша кез-келген айырмашылық, қоспай қою немесе шектеу» (1-бап) бекітілген. Бұл оның мазмұны құрылатын Конвенцияның негізгі нормасы.

Конвенциядағы нормалар құрылымы тәртібінен өзгешелікті 6-бап құрайды, қатысушы

мемлекеттерге «әйелдер саудасы мен жезөкшелікті пайдаланудың барлық түрін жою үшін, заңнамалық түрді қоса отырып, барлық тиісті шараларды» қабылдауға міндеттейді. БҰҰ Адам саудасына қарсы хаттамасы (ҚР оған 2008 жылдан бері қатысады) «шыққан, тасымалданған және жеткен елдерде адам саудасымен күреске тегіс қамти алатын халықаралық тәсілді» құру мақсатында қабылданған. Хаттаманың негізгі мақсаттары «әйелдер мен балаларға ерекше назар аударып, адамдарды сатудың алдын алу және онымен күресу» және «адам құқықтарын толық құрметтей отырып, осындай сауда құрбандарын қорғау және оларға көмек көрсетуден» (2-бап) тұрады.

Қазіргі уақытта елдің ерікті түрде іске асатын әйелдер мен балаларды отанына қайтару туралы шешімді қабылдауды дайындау кезіне назар салынуда (8-бап). Ел аралық зерттеулер жүргізген, Әйел саудасына қарсы Коалиция мен Еуропалық әйелдер лоббиінің мамандары жастан кіші адамдарды жезөкшелікке қолданған жағдайда «оларды әрдайым отбасының бір мүшесі, оларды сексуалдық қанауға ұшырататын жағдайға орналастыра немесе сата отырып алып келеді» деген қорытындыға келді. Проблема өзінің отбасының бастамасымен немесе олардың қатысуымен сауда-саттықтың құрбаны болған әйелдер мен балаларға отанында баспанамен қамтамасыз ету қажеттігінде

Әйелдерге қатысты зорлық-зомбылықпен күрес БҰҰ Бас Ассамблеясының 48/104 Қарарымен 1993 жылғы 20 желтоқсанда жарияланған Әйелдерге қатысты зорлық-зомбылықты түбегейлі жою туралы декларациясына сәйкес әйелдерге қатысты зорлық-зомбылық жыныстық белгісі негізінде жасалған және әйелдерге дене, жыныстық немесе психологиялық залал келтіретін немесе жапа шектіретін кез келген зорлық-зомбылық іс-әрекеті, сондай-ақ осындай іс-әрекеттерді жасауға қоқан-лоққы көрсету, қоғамдық немесе жеке өмірінде болсын мәжбүрлеу немесе ерікті түрде бостандығынан айыру дегенді білдіреді. БҰҰ «гендерлік зорлық-зомбылық» терминін мұндай зорлық гендерлік теңсіздіктен шығатынын және заңдар, институционалдық және қоғамдық нормалар оған жол беретінін дәлелдеу үшін қолданады; гендерлік зорлық-зомбылық бұл тек қана гендерлік теңсіздіктің көрінуі емес, ол көбінесе гендерлік теңсіздіктің нығаюына мүмкіндік туғызады. Гендерге негізделген зорлық-зомбылық – бұл бір жыныс өкілінің қарама-қарсы жыныс өкіліне қарсы қолданатын зорлық-зомбылығы.

Зорлықтың бұл түрі әйелдер мен ерлер арасындағы теңсіздікті көрсетеді және нығайтады, сондай-ақ зардап шегушінің денсаулығына, абыройына, қауіпсіздігі мен бостандығына зиян тигізеді. Ол адам құқығы бұзылуының кең спектрін, балаларға сексуалдық зорлық көрсету, зорлау, үй зорлығы, сексуалдық дәмешілік, әйелдер мен қыздарды саудалау және жаман әдеттерді қоса алады. Бұл жағдайлар терең психологиялық зақым қалдырады, денсаулықты бұзады, әйелдердің репродуктивті және сексуалдық денсаулығын қоса алғандағы денсаулығын бұзады және кей кездері өліммен аяқталады. Гендерлік негіздегі зорлықтан (ГНЗ) зардап шегушілер туралы көп жалған стереотиптік нанымдар бар, ал шындығында кез келген әйел оның құрбаны болуы мүмкін. ГНЗ зардап шегушілері арасында байлар мен кедейлер, білімділер және сауатсыздар, тұрмыс құрғандар, жесірлер және ажырасқандар кездеседі.

Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымы (ДДСҰ) ерте ме, кеш пе әрбір бесінші әйел ГНЗ құрбаны болатыны туралы баға берді (WHO, 1997). Басқа бағалау бойынша әйелдердің үштен бірі зорлықтың құрбаны болады. 2008 жылдың ақпан айында БҰҰ Бас хатшысы Пан Ги Мун дүние жүзінде әйелдер мен қыздарға қарсы зорлықты болдырмауға және тоқтатуға бағытталған күш салуға бірігуіне арналған көпжылдық науқанды күшейтті. [14] Науқан 2008-2015 жылдарға есептелген, сол арқылы Мыңжылдық декларациясында тұжырымдалған даму саласындағы мақсаттарға жетудің белгіленген мерзіміне орайластырылған.

Науқан үкіметті, азаматтық қоғамды, әйелдер ұйымдарын, жастарды, жеке секторды, БАҚ және БҰҰ-ның барлық жүйесін әйелдер мен қыздарға қарсы зорлықтың әлемдік пандемиясына қарсы күресте күш біріктіруге шақырады. Науқанның негізі ретінде халықаралық саяси-құқықтық қоры және осы мәселенің аясында шоғырланған, БҰҰ жүйесінің серіктері, үкіметтер мен ҰЕҰ тарапынан бастамалар санының көбеюі көрсетілген мықты қозғайтын күшті қолданады.

Отбасындағы зорлық-зомбылық (үй зорлығы) – интимді серіктесінің немесе отбасы мүшесі жасаған тәни, психологиялық, сексуалдық, сонымен қатар экономикалық зорлық. 2007 жылғы 8 наурызда БҰҰ Бас хатшысы Пан Ги Мун «Әйелдерге қарсы зорлықтың жүгенсіздігі барлық континентте де, барлық елдерде және қоғамның барлық тобында жалғасуда. Ол әйелдер, олардың отбасылары мен қоғам үшін тұтасымен ең ауыр зардабын тигізеді. Дегенмен мұндай зорлық

көпшілік қоғамда тыйым салынғанымен, шынайы өмірде оны көбінесе жасырады немесе оған бойсұнып көнеді» деген болатын. Әйелдерге қатысты зорлық-зомбылықпен күресте стратегияны анықтаған негізгі құжат халықтың артуы мен дамуы жөніндегі халықаралық конференцияның іс-әрекеттер бағдарламасы (Каир, 1994 жыл) болып табылады.

Қазақстанда әйелдер мен балаларға қатысты зорлық-зомбылықтың деректерін тоқтатуға арналған қажетті заңнамалық база құрылған. 2009 жылы «Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы туралы» және «Ерлер мен әйелдердің тең құқықтарының және тең мүмкіндіктерінің мемлекеттік кепілдіктері туралы» ҚР Заңдары қабылданды. Зорлық-зомбылық субъектілеріне әйелдер мен балаларға қарсы қылмыс пен заң бұзушылық үшін қылмыстық және әкімшілік жауапкершілік қарастырылған. Сонымен бірге, Қазақстанның денсаулық сақтау секторындағы гендерлік зорлық-зомбылыққа қарсы жауап іс-шараларды күшейтуге бағытталған.

Осылайша, адам саудасы халықаралық қауымдастықпен бірауыздан жеке тұлғаға қарсы ауыр, трансұлттық қылмыс ретінде мойындалды. Барлық дерлік халықаралық-нормативтік құжаттар қарастырылып отырған қылмысты жасағаны үшін «қатал» жазаны ұлттық қылмыстық заңнамаға енгізуді мақсат етеді.

Жаңа заманда халықаралық-құқықтық құжаттардың санының ауқымды болғанына қарамастан, адам саудасы мәселесі осы уақытқа дейін шешімін тапқан жоқ. Аталмыш құбылыс түрленген қалпында кездеседі және өкінішке орай барлық әлемге таралып үлгерген.

Зерттеу ұсынысы: Қылмыстық жауапкершілікті күшейту мақсатында адам және кәмелетке толмағандардың саудасымен байланысты қылмыстарды жасаған адамдарға ескіру мерзімін қолданбау туралы заңнамалық белгілеуді ұсынамыз. Дәл осы ұсыныммен жүз пайыз келісуга болады, яғни қылмыстық саясатты ізгілендерген (гуманизация) орынды, алайда адам саудасына қатысты қылмыстарға жауаптылықты неғұрлым қатайтқан дұрыс.

Сондықтан қорыта келе адам саудасының құрбандарын көзіміз шалса, қам-қарекетсіз қалмайық, «адам саудасы» дертінің «сыртқы белгілерін» сылап-сипап қою емес, оларды «жүйелі емдеуді» жүзеге асырайық.

Әдебиеттер тізімі

1. Джесси Рассел., Торговля людьми/ Джесси Рассел. -М: Bookvika, 2012.-184 с.
2. Кислова Е.А. Борьба с рабством и работорговлей в международном праве // Российский следователь. – 2015. – № 10. – С. 42-45.
3. Наумов А.В. Международное уголовное право/А.В. Наумов. -М.: Юрайт, 1999.-368 с.
4. Беляева Л.И., Кулакова Н.Г. Торговля несовершеннолетними и меры борьбы с ней/ Л.И. Беляева. -М.: 2011. – 430 с.
5. Мизулина Е.Б. Торговля людьми и рабство в России. Международно-правовой аспект./ Е.Б. Мизулина -М.: Юристь, 2016. – 265 с.
6. Галенская Л.Н. Международная борьба с преступностью.-М.: Междунар. отношения, 2012. – 314 с.
7. Пчелинцев Е.С. Правовые вопросы экономического и социального сотрудничества государств по материалам Лиги Наций/ Е.С. Пчелинцев. -М.: 2015. - 298 с.
8. Игнатенко Г.В., О.И. Тиунов. Международное право/ Г.В. Игнатенко. -М.: 2016.- 276 с.
9. Блатова Н.Т. Международное право в документах/ Н.Т. Блатова. -М.:2013. 256 с.
10. Абукирова Н.И. Противодействие торговле людьми/ Н.И. Абукирова. -М.: 2012. - 366 с.
11. Құлдықты, құл саудасын және құлдыққа ұқсас институттар мен әдет-ғұрыптарды жою туралы қосымша Конвенция. - Женева,1956.
12. Международно-правовые механизмы противодействия торговле людьми и незаконной трудовой миграции, Евразийский юридический журнал № 4 (47) 2012. – С. 32-36.
13. Ратов И. «Торговля людьми в ЕС» Политическое образование. - 2016. 10-13 С.
14. Всемирный доклад о торговле людьми Управления ООН по наркотикам и преступности. – URL: <http://www.unodc.org/documents/human-trafficking>(дата обращения: 2017)

Г.Б. Қаржасова

Қарағандық экономикалық университет Қазпотребсоюзы, Қарағанда, Қазақстан

Особенности совершенствования законодательства, регулирующего деятельность, связанную с торговлей людьми и ответственность за торговлю людьми

Аннотация. В статье рассматриваются этапы торговли людьми и особенности законодательства, регулирующего ответственность за торговлю людьми.

Данный вопрос остается актуальным, так как международная торговля людьми имеет место быть не только в плохо развитых, неразвитых странах, но и в других. Совершенствование законодательства о качестве борьбы с торговлей людьми и уголовно-правовое регулирование преступлений, связанных с торговлей людьми, имеют особое значение. В контексте этой темы будут обсуждаться обстоятельства, связанные с запретом на использование юридического бюллетеня по правам человека, связанного с торговлей людьми.

Ключевые слова. Торговля людьми, рабство и рабское рабство, эпилепсия, права и свободы человека, международное сообщество, национальное меньшинство, юридическая реплика, транснациональная преступность.

G.B. Karzhassova

Karaganda economic University of Kazpotrebsoyuz, Karaghandy, Kazakhstan

Features of improvement of legislation regulating activities related to human trafficking and responsibility for human trafficking

Abstract. The article considers the stages of human trafficking and the particular legislation governing liability for this type of trafficking.

This question remains relevant as the international trafficking takes place not only in the less developed, underdeveloped countries, but also in others. The improvement of the legislation on anti-trafficking and criminal-legal regulation of crimes related to human trafficking are very important. In the context of this topic will discuss the circumstances related to the prohibition of the use of the legal Bulletin on human rights associated with human trafficking.

Key words. Human trafficking, slavery and slave slavery, epilepsy, the rights and freedoms of man, the international community, minority, legal replica and transnational crime

References

1. Djessi` Rassel Torgovlia liydmi [Trafficking in persons] (Moscow, Bookvika, 2012).
2. Kislova E.A. Bor`ba s rabstvom i` rabotorgovlei` v mejdynarodnom prave, Rossi`i`ki` sledovatel` [Combat slavery and the slave trade in international law] Russian investigator. (10), 42-45 (2015). [in Russian]
3. Naymov A.B. Mejdy`narodnoe y`golovnoe parvo [international criminal law] (Moscow, 1999).
4. Beliaeva L.I., Kylakova N.G. Torgovlia nesovers`ennoletnimi I mery bor`by` s nei [Trafficking in minors and measures of combating] (Moscow, 2011).
5. Mi`zy`li`na E.B. Torgovlia li`ydmi` i` rabstvo v Rossi`i`. Mejdy`narodnoi`-pravovoi` aspect [Trafficking in persons and slavery in Russia. an international legal standpoint] (Moscow, 2016).
6. Galenskai`a L.N. Mejdy`narodno`a bor`ba s prestypnost`iy [international police crime-combating] (Moscow, 2012).
7. Pc`eli`ncev.E.S. Pravovi`e vaprosi` ekonomi`ceskogo i` soci`al`nogo sotrydnicestva gosydarstv po materi`alam Li`gi` Naci`i` [«Legal issues of economical and social cooperation of States by materials of League of Nations] (Moscow, 2015).
8. Gnatenko G.V. O.I` .Ti`y` nov. Mejdy`narodnoe pravo [International law] (Moscow, 2016).
9. Blatova N.T. . Mejdy`narodnoe pravo v doky`mentah [International law in documents] (Moscow, 2013).
10. Aby`bakirov .N.I` .Proti`vadei`stvie torgovle liydmi [combating trafficking in persons] (Moscow, 2012).
11. Quldyqy qyl say`dasyn ja`ne quldyqqa uqsas i`nsti`ty`ttar men a`det-g`uryptardy joi`y ty`raly kosyms`a konvenci`a [Supplementary Convention on slavery and slavery kind of institutions, and destruction of traditions] (Geneva, 1956).
12. Mejdy`narodno- pravovye mehani`zmy protivodei`svi`e Torgovlie li`ydmi` i` nezakonnoi` try`davo`i` mi`graci`i`, Evrazi`i`ski` iyridi`ceski`i` jy`rnal [International-law mechanisms of combating human trafficking и illegal labour migration, Eurasian law journal, 4 (47) 32-36. (2012).
13. Ratov I.Torgovlia liydmi v ES. Poli`ti`ceskoe obrazovani`e,(2016).[«Human trafficking in EU». Political education, 10-13 (2016). [in Russian]
14. Vsemi`rnyi` doklad o torgovle li`ydmi Y`pravleni`e OON po narkotikam i` presty`pnosti`. Available at: <http://>

[www.unodc.org/ documents/human-trafficking./](http://www.unodc.org/documents/human-trafficking/)[Global Report on Trafficking in Persons United Nations Office on Drugs and Crime. http://www.unodc.org/documents/human-trafficking] (accessed 2017)

Автор туралы мәлімет:

Қаржасова Г.Б. – PhD докторы, Жалпықұқықтық және арнайы пәндер кафедрасының доценті Қазтұтынуодағы Қарағанды экономикалық университеті, Академическая 9 көшесі, Қарағанды, Қазақстан.

Karzhassova G.B. – Doctor of philosophical Sciences, associate Professor of law and special disciplines, Karaganda economic University of Kazpotrebooyuz, Akademicheskaya 9th street, Karaghandy, Kazakhstan.

Қылмыстық-процессуалдық құқық
Criminal procedural law
Уголовно-процессуальное право

МРНТИ 10.79.21

А.Н. Ахпанов¹, А.Л. Хан²

¹Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилёва, Астана, Казахстан

²Карагандинская академия МВД РК им. Б. Бейсенова,
Караганда, Казахстан

(E-mail: ¹ahpanov_a@mail.ru, ²kaforp@mail.ru)

Особенности допроса подозреваемого в казахстанском уголовном процессе

Аннотация. Авторами статьи исследован вопрос об особенностях допроса подозреваемого, как одного из значимых участников досудебного расследования в уголовном процессе Республики Казахстан. В частности, обозначена проблема соблюдения гарантий прав личности в досудебных стадиях при реализации подозреваемым своего основного права – права на защиту от предъявленного подозрения. Анализ соответствующих норм Уголовно-процессуального кодекса РК показывает, что законодатель, в отличие от процессуальной формы гарантий правосудия, не устанавливает однозначного предписания относительно последовательности и количества допросов подозреваемого в каждом случае установления его процессуального статуса. Дается конструктивно-критическая оценка прикладному толкованию права подозреваемого на защиту, обосновывается необходимость теоретического толкования норм права применительно к рассматриваемой проблеме. Вносится предложение об упорядочении и однозначном понимании конституционного права на защиту от подозрения (обвинения) путем дачи подозреваемым показаний на соответствующих этапах расследования. Проводится сравнительно-правовой анализ постановления о привлечении в качестве подозреваемого и постановления о квалификации деяний подозреваемого в зависимости от наступления правовых последствий для лица, в отношении которого они вынесены. Предлагается разграничить по видам допрос подозреваемого в зависимости от начального или окончательного подозрения.

Ключевые слова. Уголовный процесс, показания, гарантии, процессуальный статус, подозреваемый, подозрение, квалификация деяний, постановление, допрос, право на защиту.

С принятием УПК РК 2014 года изменился общетеоретический подход к структурному построению расположенных в нем некоторых судостроительных процедур. В частности, прослеживается отказ от их пошаговой, детальной регламентации и переход от общих положений к особенностям их производства как в отношении отдельных институтов, так и отдельных процессуальных действий.

Например, производство предварительного следствия и дознания рассматривается не в отдельных главах (как это предусматривалось ранее – гл. 24 и гл. 37 УПК РК 1997 года), а в рамках общих условий досудебного расследования (гл. 24 УПК РК). Либо вместо отдельной нормы «допрос подозреваемого» (ст. 216 УПК РК 1997 года) – только особенности допроса подозреваемого (ст. 216 УПК РК 2014 года). Тем самым законодатель идет по пути упрощения процессуальных форм за счет сокращения процессуальной регламентации сходных процедур бланкетного характера, что, в конечном итоге, способствует быстроте процесса расследования.

С другой стороны, при общей обвинительной направленности уголовного процесса (доказанность обвинения лежит в основе любого итогового решения), наблюдается тенденция к снижению репрессивности уголовно-процессуальных процедур с одновременным увеличением правоспособности их участников.

Подобное положение ставит законодателя в двойственное положение: необходимо предусмотреть

процедуры, которые были бы способны учитывать и публичный интерес государства, направленный на предотвращение преступности, и частный интерес конкретного гражданина, направленный на максимальное соблюдение его прав и свобод и ограждение его от произвола или пристрастия со стороны органов уголовного преследования и суда. Этим, на наш взгляд, обусловлено отделение обвинительной (исполнительной) власти от судебной: когда досудебное расследование отдано полиции, а разрешение дела – суду. С учетом разделения властей, значение письменности производства значительно возрастает, поскольку только письменные документы могут служить гарантией законности и обоснованности принятого решения и обеспечения всех прав и свобод, вовлеченных в уголовный процесс участников, в последующих его стадиях.

Между тем в правоприменительной практике прослеживается устойчивая тенденция к сокращению письменных процедур, поскольку это якобы влечет к уменьшению его бюрократизации. Полагаем, что это не так. Отсутствие в нормах закона указаний на обязательность вынесения постановлений или производства следственных действий еще не означает их ненужности. Рассмотрим это на примере одного из основных, активных участников досудебного расследования – подозреваемого.

Появление указанного участника закон связывает либо с принятием решения об установлении его статуса, либо с установлением квалификации его деяния, либо с его задержанием, либо с его допросом в отношении совершенного им уголовного проступка (ч. 1 ст. 64 УПК РК). Лицо теряет статус подозреваемого в связи с необоснованностью подозрения или в связи с приобретением статуса обвиняемого (чч. 7, 8 ст. 64 УПК РК).

Такая предельная формализация начала и окончания пребывания подозреваемого в указанном статусе обусловлена письменностью процесса, как одной из гарантий правосудия. В противном случае, в последующем, противоположная сторона защиты может использовать подобное упущение как основание для оценки проведенного действия в качестве недопустимого, вследствие существенного ограничения процессуальных прав подозреваемого путем несоблюдения предусмотренной законом процессуальной формы.

С другой стороны, законодатель проявляет непоследовательность в отношении другой гарантии - соблюдения прав личности, о чем свидетельствует отсутствие в законе императива об обязательности его допроса в каждом случае приобретения им статуса подозреваемого. Между тем значение допроса подозреваемого определяется двойственной процессуальной природой его показаний. Во-первых, это самостоятельный источник доказательств (ч. 2 ст. 111 УПК РК), а во-вторых, он выступает как наиболее доступная форма защиты от подозрения, позволяющая изложить имеющиеся у него доводы [1, 609].

Между тем в практической деятельности отношение к допросу подозреваемого неоднозначно. Проведенный нами опрос на территории Карагандинской области и города Астаны представителей органов, ведущих уголовный процесс (50 следователей, 35 дознавателей, 25 процессуальных прокуроров, 20 судей) и 30 представителей адвокатуры, а также изучение действующих (50) и архивных уголовных дел (30) показал, что вопрос о последовательности и количестве допросов после установления статуса подозреваемого отдан на откуп самого правоприменителя.

Анализ полученных результатов показывает, что этой проблеме не придается должного значения и правоприменитель действует по своему усмотрению, порою ограничиваясь лишь одним допросом: либо после задержания подозреваемого, либо после вынесения постановления о квалификации деяния подозреваемого.

Основной аргумент опрошенных, в том, что в законе не прописана обязательность допроса после вынесения постановления о признании подозреваемым (в отличие от допроса после задержания – ч. 3 ст. 64 и ч. 1 ст. 131 УПК РК), а есть только общие процедуры, регламентирующие обязанность его допроса (чч. 5, 6 ст. 64 УПК РК) и его особенности (ст. 216 УПК РК), предусматривающие императив об обязательности выяснения отношения подозреваемого к предъявленному подозрению (признает или не признает свою вину).

Тем самым отсутствие допроса после вынесения постановления о признании подозреваемым не рассматривается контролирующими, надзирающими или разрешающими органами как существенное нарушение уголовного процесса, требующее немедленного реагирования. Помимо этого практики исходят из законодательной установки проведения всех следственных действий, подтверждающих подозрение перед задержанием (ч. 3 ст. 128) и, в этой связи, необходимостью вынесения постановления о квалификации деяния до начала первого допроса.

Однако при этом не принимается в расчет то, что постановление о признании лица подозреваемым и постановление о квалификации его деяний имеют различные юридические последствия:

- после вынесения постановления о признании подозреваемым (начальное подозрение) лицо может защищаться от подозрения всеми доступными способами, обусловленными неограниченностью подозрения, которые могут привести к отказу от него и переходом в другой процессуальный статус или вообще, к прекращению пребывания в статусе участника расследования;

- после вынесения постановления о квалификации деяния подозреваемого (окончательное подозрение) к лицу может быть применена мера пресечения, включая и содержанием под стражей, а в случае доказанности подозрения - он приобретает статус обвиняемого с последующим переходом в статус подсудимого, осужденного или оправданного, влекущим постановку обвинительного или оправдательного приговора).

В результате приходим к выводу о том, что проведение допроса подозреваемого - это обязательное условие, возникающее как после начального, так и окончательного подозрения, обеспечивающее ему реализацию его права на защиту путем дачи или отказа от дачи показаний.

В первом случае допрашиваемому после установления его личности и разъяснения принадлежащих ему прав, объявляется в чем он подозревается, а затем предлагается изложить свою позицию в отношении выдвинутого подозрения, а во втором случае - выясняется, согласен ли он с квалификацией его деяния (признает или не признает свою вину), а затем предлагается подтвердить или защищаться от инкриминируемого ему деяния.

Поэтому полагаем, что право подозреваемого дать показания по поводу имеющегося против него подозрения (ч. 5 ст. 64 УПК РК) относится к начальному подозрению (задержание, вынесение постановления о признании подозреваемым), а выяснение его отношения к инкриминируемому деянию (признает ли он себя виновным: полностью, частично или не признает) – к окончательному подозрению (ч. 2 ст. 216 УПК РК).

При ином толковании закона, проведение одного допроса подозреваемого вместо двух, должно однозначно рассматриваться как нарушение уголовно-процессуальной формы доказывания, влекущее существенное ущемление прав и свобод подозреваемого.

Помимо процедурных особенностей (ст.ст. 64, 212 УПК РК), требует разрешения и вопрос, к какому виду нужно относить допрос после вынесения постановления о квалификации деяния подозреваемого: к дополнительному (чч. 1, 2 ст. 211 УПК РК) или повторному (ч. 3 ст. 211 УПК РК).

Исходя из предписаний закона, дополнительный допрос проводится в случае неполноты проведенного следственного действия, а повторный – в случае сомнения в достоверности или допустимости содержания проведенного следственного действия.

Полагаем, что оба критерия разграничения допроса не отражают сущности получения показаний по поводу инкриминируемого деяния, поскольку, во-первых, он ограничен объемом подозрения и не может выходить за его рамки (если, конечно, сам подозреваемый не изъявит такого желания), а во-вторых, он может не противоречить первоначальным показаниям, достоверность которых не подвергается сомнению.

Поэтому мы считаем, что последующий допрос подозреваемого должен носить конкретный характер, исключая двойное его понимание и обозначаться как «допрос подозреваемого после квалификации его деяний» со ссылкой на ст. 199 УПК РК, регламентирующую общий подход к проведению следственных действий, не имеющих самостоятельную регламентацию в законе.

Аналогичный подход должен применяться и в отношении свидетеля, имеющего право на защиту [2, 110-116; 3, 144-148].

Список литературы

1. Теория доказательств в советском уголовном процессе / Отв. ред. Н.В. Жогин, изд. 2-е, исправленное и дополненное. - М., Юридическая литература. -1973.
2. Ахпанов А.Н., Хан А.Л. О случаях обязательного участия по уголовным делам адвоката свидетеля, имеющего право на защиту // Вестник Института законодательства РК. - 2017. № 2 (47). – С. 110-116.
3. Ахпанов А.Н., Хан А.Л. О процессуальном статусе свидетеля, имеющего право на защиту: теоретические и прикладные аспекты // Актуальные проблемы борьбы с преступлениями и иными правонарушениями: Материалы четырнадцатой международной научно-практической конференции / Под ред. А.А. Андреева. - Барнаульский юридический институт МВД России. Барнаул - 2016. - Ч. 1. - С. 144-148.

А.Н. Ақпанов¹, А.Л. Хан²

¹ Л.Н. Гумилёв атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан

² Б. Бейсенов атындағы ҚР ИМ Қарағанды академиясы, Қарағанды, Қазақстан

Теориялық және қолданбалы аспектілерін, ерекшеліктерін, күдіктіден жауап алу Қазақстан Республикасының қылмыстық іс жүргізудегі

Аннотация. Авторлары-бабының зерттелді сұрақ ерекшеліктері туралы күдіктіден жауап алу, бір маңызды қатысушылар сотқа дейінгі тергеп-тексеру Қазақстан Республикасы қылмыстық іс жүргізуде. Атап айтқанда, белгіленген проблемасы кепілдіктерді сақтау мен адам құқығын сотқа дейінгі сатыларында іске асыру кезінде күдікті өзінің негізгі құқықтары – құқық қорғауды күдік тағылған. Талдау, тиісті нормалар ҚР Қылмыстық іс жүргізу кодексінің көрсеткеніндей, заң шығарушы, айырмашылығы іс жүргізушілік нысандарын кепілдіктерін сот төрелігінің белгілемейді бір мағынада қатысты нұсқама реттілігі мен санын тергеу күдіктінің әрбір жағдайда оның процессуалдық мәртебесі. Беріледі конструктивті-сыни бағалау қолданбалы түсіндіру сезіктінің қорғану қажеттігі негізделеді теориялық түсіндіру құқық нормалары қолданылатын қарастырылып отырған проблема. Туралы ұсыныс енгізеді ретке келтіру және однозначном түсінуге конституциялық құқығын қорғауды, күдікті (айыптауды) беру арқылы күдіктінің айғақтарды тиісті кезең.

Түйін сөздер. Қылмыстық процесс, көрсеткіштері, кепілдіктер, іс жүргізу мәртебесі, сезікті, күдікті, біліктілігі әрекеттер, қаулы, жауап алуға, қорғалуға құқығы бар.

A.N. Akhpanov, A.L. Khan

¹L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan², B. Beysenov KA MIA RK, Karaganda, Kazakhstan

Theoretical and applied aspects of features of interrogation suspected of criminal procedure of the Republic of Kazakhstan

Abstract. A question is investigational the authors of the article about the features of interrogation suspected, as one of meaningful participants of pre-trial investigation in criminal procedure of the Republic of Kazakhstan. In particular, the problem of observance of guarantees of rights for personality marks in the pre-trial stages during realization suspected the basic right are rights of defence from the produced suspicion. The analysis of corresponding norms of code of criminal procedure of PK shows that a legislator, unlike the judicial form of guarantees of justice, does not set an unambiguous binding over in relation to a sequence and amount of interrogations of the establishment of his judicial status suspected of every case. A structurally-critical estimation is given to the applied interpretation of right suspected on defence, the necessity of theoretical interpretation of norms of right is grounded as it applies to the examined problem. A suggestion is made about organization and unambiguous understanding of constitutional right of defence from suspicion.

Key words. Criminal procedure, testimonies, guarantees, judicial status suspected, suspicion, qualification of acts, decision, interrogation, right of defence.

References

1. Teorija dokazatel'stv v sovetskom ugovnom processe [Theory of proofs in soviet criminal process], Otv. red. N.V. Zhogin, izd. 2-e, ispravlennoe i dopolnennoe «Juridicheskaja literatura», 1973. («Legal literature», Moscow, 1973).

2. Ahpanov A.N., Han A.L. O sluchajjah objazatel'nogo uchastija po ugovnym delam advokata svidetelja, imejushhego pravo na zashhitu [About the cases of obligatory participation on the criminal cases of advocate of witness, having a right of defence], Vestnik Instituta zakonodatel'stva RK [Bulletin of Institute legislation of RK], 2 (47), 110-116 (2017).

3. Ahpanov A.N., Han A.L. O processual'nom statuse svidetelja, imejushhego pravo na zashhitu: teoreticheskie i prikladnye aspekty [On procedural status of a witness, has the right to protection: theoretical and applied aspects], Aktual'nye problemy bor'by s prestuplenijami i inymi pravonarushenijami [Actual problems of struggle against crimes and other offences], Materialy chetyrnadcatoj mezhdunarodnoj nauchno-prakticheskoy konferencii [Materials of the Conference], Pod red. A.A. Andreeva, Barnaul'skij juridicheskij institut MVD Rossii [Barnaul Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of Russia], 144-148 (2016). [in Russian]

Сведения об авторах:

Ахпанов А.Н. - профессор кафедры уголовно-правовых дисциплин ЕНУ им. Л.Н. Гумилёва; доктор юридических наук, заслуженный работник МВД РК, Астана, Казахстан.

Хан А.Л. - профессор кафедры досудебного расследования преступлений Карагандинской академии МВД РК им. Б. Бейсенова, кандидат юридических наук, Караганда, Казахстан.

Akhpanov A. N. - Professor of the Department of Criminal Law L.N. Gumilyov ENU, Doctor of jurisprudence, honored worker of the Ministry of Internal Affairs of RK, Astana, Kazakhstan.

Khan A.L. - Candidate of jurisprudence, Associate professor of the Department of organization of investigation of crimes B. Beysenov KA MIA RK, Karaganda, Kazakhstan.

МРНТИ 27.25.19

А.Т. Ахметов¹, Р.А. Медиев²

*Академия правоохранительных органов при Генеральной прокуратуре Республики Казахстан
(E-mail: ¹bake-khan@mail.ru, ²rina_okp@mail.ru)*

Работа с электронными носителями информации в ходе проведения следственных действий

Аннотация. Данная статья посвящена анализу понятия «электронный носитель информации» в теории уголовно-процессуального права Республики Казахстан. Так как в действующем уголовно-процессуальном законодательстве Республики Казахстан отсутствует понятие «электронный носитель информации». Также в данной статье рассмотрены задачи, стоящие перед следователями правоохранительных органов Республики Казахстан при проведении обыска в сфере компьютерных коммуникаций и изъятия. Предложенные в работе рекомендации необходимые для объективного проведения уголовно-процессуальных действий следователем в работе с электронными носителями информации. Авторы предложили внесение поправки в регламентацию «изъятия электронных носителей информации» в рамках производства следственных действий – обыска и выемки по уголовно-процессуальному законодательству Республики Казахстан. Тем самым предложено раскрыть в Уголовно-процессуальном кодексе Республики Казахстан понятие «электронный носитель информации».

Ключевые слова. Электронный носитель информации, уголовно-процессуальное законодательство Республики Казахстан, следственные действия, изъятие электронных носителей, обыск, выемка.

В условиях, когда киберпреступность приобретает все более организованные формы, а экономические преступления совершаются технически оснащенными группами, актуальной является задача совершенствования уголовно-процессуальных средств, обеспечивающих установление объективной истины и защиту конституционных прав и интересов физических и юридических лиц Республики Казахстан. Следует отметить, что на сегодняшний день 70 процентов преступлений в сфере информационных технологии являются латентными.

В общедоступной универсальной интернет-энциклопедии термин «информационные технологии» понимается как процессы, методы поиска, сбора, хранения, обработки информации [1], и обрабатываются они персональными компьютерами, моноблоками, ноутбуками или планшетами. То есть персональные компьютеры как объект процессуальных действий, нередко попадают в сферу деятельности правоохранительных органов. Они могут являться орудием совершения преступления, например, в виде неправомерного доступа к электронным носителям информации, копирования, уничтожения и другие.

В данном аспекте вопрос о работе с электронными носителями информации в ходе проведения следственных действий, является важным в теории уголовно-процессуального права. Прежде чем перейти к рассмотрению данного вопроса необходимо определить, что такое электронный носитель информации.

В Уголовном кодексе Республики Казахстан (далее - УК РК) дано разъяснение понятию: «электронный носитель» как материальный носитель, предназначенный для хранения информации в электронной форме, а также записи или ее воспроизведения с помощью технических средств (п. 41 ст. 3 УК РК) [2]. Что же касается понятия «материального носителя» то ученые-юристы России определяют ее как карты памяти или дискеты, CD-, DVD-диски, жесткие диски компьютера, магнитные ленты и другие информативные электронные устройства [3,4].

Можно предположить, что действующая редакция понятия электронный носитель в УК РК, появилась после изложения в редакции п.60 ст.1 Закона Республики Казахстан «Об информатизации» [5]. То есть понятие «электронный носитель» многократно упоминается в Законе Республики Казахстан «Об информатизации» и УК РК, однако законодатель не разъясняет его содержание в Уголовно-процессуальном законодательстве Республики Казахстан (далее - УПК РК), как это сделано в отношении ряда других терминов (ст. 7 УПК РК).

Хотя еще в 2007 году А.В. Сырбу в своих трудах отмечал, что «существующая нормативная правовая база, регулирующая получение и использование информации с компьютерных систем, требует дальнейшего совершенствования. Так, в нормах уголовно-процессуального права и криминалистики не раскрыты такие понятия как: компьютерные системы, снятие информации, носитель информации, понятие и виды информации и др.» [6].

Необходимо отметить, что УПК РК направленно на обеспечение законных прав и интересов участников уголовного судопроизводства, детально регламентирует порядок проведения следственных действий (ч.13 ст.254 УПК РК), в ходе которых может быть произведено изъятие вещественных доказательств в виде электронных носителей информации.

Вещественные доказательства в виде электронных носителей информации играют важную роль в установлении обстоятельств преступлений. При этом, изъятие вещественных доказательств в виде электронных носителей информации, влечет ограничение прав собственников на изымаемые предметы и документы. В установленных законом случаях такие следственные действия производятся с санкции следственного судьи (п.п. 14,15 ч.1 ст. 55 УПК РК).

Расширение сферы применения современных информационных технологий, появление новых видов преступлений все чаще вызывают необходимость изъятия в ходе осмотров, обысков и выемки электронных носителей информации, на которых может находиться важная для уголовного дела информация.

В своих трудах А.Т. Завотпаева отмечает, что задачами обыска при расследовании преступлений в сфере высоких информационных технологий являются отыскание и изъятие:

1) орудий, используемых для совершения преступления в сфере компьютерной информации, в том числе носителей информации, примененных для копирования похищенной информации или содержащие программы «взлома» защиты компьютера, вредоносные программы, иные программы и файлы данных (например, библиотеки паролей и имен), использованные при совершении преступления;

2) компьютерной информации;

3) специальной литературы, посвященной вопросам компьютерной безопасности, эксплуатации ЭВМ, создания вредоносных программ, неправомерного доступа к компьютерной информации, принципов и алгоритмов организации компьютерных сетей, программного обеспечения и прочие;

4) иных вещественных доказательств и документов, имеющих значение для дела;

5) разыскиваемого лица [7].

Порядок производства обыска и выемки установлен главой 31 УПК РК, но регламентация производства изъятия электронных носителей информации при обыске отсутствует. Полагаем, что законодатель отнес электронные носители информации к вещественным доказательствам, так как, согласно ч. 1 ст. 118 УПК РК, вещественными доказательствами признаются предметы, если есть основания полагать, что они служили орудиями уголовного правонарушения или сохранили на себе следы уголовного правонарушения, или были объектами общественно опасного посягательства, а также деньги и иные ценности, предметы и документы, которые могут служить средствами к обнаружению уголовного правонарушения, установлению фактических обстоятельств дела, выявлению виновного лица либо опровержению его виновности или смягчению ответственности [8].

В комментариях к УПК РК отмечено, что закон особо оговаривает, что при производстве выемки обязательно применение научно-технических средств, а в обыске они используются при необходимости в этом. Кроме того, в отдельных случаях целесообразно участие иных специалистов в зависимости от характера совершенного уголовного правонарушения и целей обыска и выемки, которые имеют технические и иные специальные знания [9].

Тем не менее, следователю стоит придерживаться следующих рекомендаций:

– если при изъятии электронных носителей информации невозможно вскрыть корпус персональных компьютеров либо это может привести к утрате информации, физическому повреждению ее носителя либо приведению к неисправному состоянию необходимо изъять ее целиком для лабораторного исследования;

– нельзя использовать специальную поисковую и досмотровую технику, один из элементов которой — источник электромагнитных или магнитных излучений (металлодетекторы, магниты,

электронные стетоскопы, рентгеновские установки), поскольку их применение может привести к стиранию информации на носителях;

– при необходимости изъятия жесткого диска персонального компьютера целесообразно изъять весь процессорный (системный) блок;

– в случае изъятия печатающего устройства (принтера) необходимо помнить, что в настоящее время возможна идентификация печатной продукции, изготовленной лишь на матричном (игольчатом) принтере. Для лазерного (электрографического) и струйного типов принтеров данный анализ практически невозможен [7].

В заключении хотелось бы отметить, что работа с электронными носителями информации в ходе досудебного производства, на наш взгляд, неразрывно связана с процессуальными действиями по их изъятию.

Из вышеизложенного можно сделать следующие выводы.

Уголовно-процессуальное законодательство Республики Казахстан не раскрывает определения понятия «электронные носители информации» как это сделано в отношении ряда других терминов (ст. 7 УПК РК). В связи с этим предлагаем включить в ст. 7 УПК РК определение содержащиеся в п. 41 ст. 3 УК РК, разъясняющую некоторые понятия, содержащиеся в кодексе в следующей редакции: электронный носитель информации – материальный носитель, предназначенный для хранения информации в электронной форме, а также записи или ее воспроизведения с помощью технических средств.

Также полагаем, что УПК РК следует дополнить регламентацией «изъятие электронных носителей информации» в рамках порядка производства обыска и выемки установленной ст.254 главы 31 УПК РК.

Список литературы

1. Информационные технологии. [Электрон.ресурс]. – URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%98%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%BD%D1%8B%D0%B5_%D1%82%D0%B5%D1%85%D0%BD%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%B8%D0%B8 (дата обращения: 12.02.2018)
2. Уголовный кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 года № 226-V ЗРК.
3. Скобелин С. Ю. Использование специальных знаний при работе с электронными следами // Российский следователь, 2014. № 20. С. 32.
4. Федюкина А. Ю. Электронный носитель информации как доказательство по уголовным делам // Отечественная юриспруденция 2016. - № 12 (14), - С.
5. Закон Республики Казахстан «Об информатизации» от 24 ноября 2015 года № 418-V «Об информатизации» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 28.12.2017 г.) (Электрон.ресурс). – URL: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=33885902&show_di=1#pos=4;-112 (дата обращения: 12.02.2018)
6. Сырбу А.В. Перехват сообщений в системе следственных действий: Учебное пособие/ А.В. Сырбу. – Караганда: Карагандинский юридический институт МВД РК им. Б.Бейсенова, 2007. – 106 с.
7. Нугманова (Завотпаева) А.Т. Преступления в сфере высоких информационных технологий: теория и практика их расследования на первоначальном этапе. Дисс. на соискание ученой степени к.ю.н., – Караганда, 2007. – 180 с.
8. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан от 4 июля 2014 года № 231-V ЗРК.
9. Когамов М.Ч. Комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Республики Казахстан / под ред. Даулбаева А.К. – Алматы: Жеті Жарғы, 2015. – Т.2. – 191 с.

А.Т. Ахметов , Р.А. Медиев

*Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының жанындағы
құқық қорғау органдары академиясы*

Тергеу амалдарын жүргізу барысында ақпараттарды электрондық жеткізгішпен жұмыс істеу

Аннотация. Аталған мақала қылмыстық іс жүргізу құқығы терориясында «ақпараттарды электрондық жеткізгіш» түсінігін талдауға арналған. Өйткені, Қазақстан Республикасының қолданыстағы қылмыстық-процестік заңнамасында «ақпараттарды электрондық жеткізгіш» түсінігі қарастырылмаған. Жұмыста компьютерлік коммуникация саласында тінту жүргізу және алудың міндеттері қарастырылған. «Ақпараттарды электрондық жеткізгіш» жұмысында тергеу іс-әрекеттерін объективті жүргізу үшін қажетті

пікірлер ұсынылған. Авторлар тінту және алу – тергеу іс-әрекеттері өндірісінің аясында «ақпараттарды электрондық жеткізгіштерді алуда» регламентацияға толықтырулар енгізуді ұсынады. Сондай-ақ, Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік кодексінде «ақпараттарды электрондық жеткізгіш» түсінігін ашу ұсынылады.

Түйін сөздер. Ақпараттарды электрондық жеткізгіш, Қазақстан Республикасының қылмыстық-процестік заңнамасы, тергеу әрекеттері, электрондық жеткізгіштерді алу, тінту, алу.

A.T. Akhmetov , R.A. Mediev

*The Academy of law enforcement agencies
under the General Prosecutor's office of the Republic of Kazakhstan*

The work with electronic information carrier in the course of investigation

Abstract. This paper is devoted to the analysis of the concept of “electronic information carrier” in the theory of criminal procedure. Since the current criminal procedural legislation of the Republic of Kazakhstan does not include the concept of “electronic information carrier”, the author attempts to formulate this definition. The paper deals with the tasks facing police officers who investigate crimes in the field of computer communications before the search, during the conduction of investigative actions and the seizure of electronic information carrier.

The author recommended making changes in the procedure of the investigation of such crimes, which in general will lead to the objectivity of these activities. Moreover, they proposed amendments to the procedure of the “seizure of electronic information carrier” in the conduct of such investigative actions as “search and seizure”. It is also proposed to disclose the concept of «electronic information carrier» in the Criminal procedure code of the Republic of Kazakhstan.

Key words. Electronic information carrier, criminal procedural legislation of the Republic of Kazakhstan, investigative actions, seizure of electronic information carrier, search, seizure.

References

1. Informacionnye tehnologii. [Information technology. Available at: https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%98%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%BD%D1%8B%D0%B5_%D1%82%D0%B5%D1%85%D0%BD%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%B8%D0%B8 (accessed 12/02/2018)]
2. Ugolovnyj kodeks Respubliki Kazahstan ot 3 iúlâ 2014 goda [The Criminal Code of the Republic of Kazakhstan of July 3, 2014] №226-V ZRK. [No. 226-V ZRK].
3. Skobelin S. Û. Ispol'zovanie special'nyh znanij pri rabote s èlektronnymi sledami [Use of special knowledge in working with electronic tracks], [1] Rossijskij sledovatel' [2] [Russian investigator], 20, 32, (2014).
4. Fedükina A. Û. Èlektronnyj nositel' informacii kak dokazatel'stvo po ugolovnym delam, [1] Otečestvennââ ùrisprudenciâ [[Electronic medium of information as evidence in criminal cases][Domestic jurisprudence] 14 (12), (2016) .
5. Zakon Respubliki Kazahstan «Ob informatizacii» ot 24 noâbrâ 2015 goda № 418-V «Ob informatizacii» (s izmeneniâmi i dopolneniâmi po sostoâniû na 28.12.2017 g.) [Law of the Republic of Kazakhstan «On Informatization» of November 24, 2015, No. 418-V «On Informatization» (as amended and updated as of December 28, 2017)] Available at: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=33885902&show_di=1#pos=4;-112 (accessed 12/02/2018)
6. Syrбу A.V. Perehvat soobšenij v sisteme sledstvennyh dejstvij: [Interception of messages in the system of investigative actions] (Karaganda Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after B. Beisenov, Karaganda, 2007).
7. Nugmanova (Zavotpaeva) A.T. Prestupleniâ v sfere vysokih informacionnyh tehnologij: teoriâ i praktika ih rassledovaniâ na pervonaçal'nom ètape. [Crimes in the sphere of high information technologies: theory and practice of their investigation at the initial stage.] Diss. na soiskanie učennoj stepeni k.û.n., Karaganda, 2007, 180 p.
8. Ugolovno-processual'nyj kodeks Respubliki Kazahstan ot 4 iúlâ 2014 goda [The Criminal Procedure Code of the Republic of Kazakhstan of July 4, 2014] № 231-V ZRK. [No. 231-V ZRK].
9. Kogamov M.Č. Kommentarij k Ugolovno-processual'nomu kodeksu Respubliki Kazahstan [Commentary on the Criminal Procedure Code of the Republic of Kazakhstan] Almaty: Žeti Žargy 2, 91(2015).

Сведения об авторах:

Ахметов А.Т. – докторант Академии правоохранительных органов при Генеральной прокуратуре Республики Казахстан, классный чин: юрист 2 класса, Астана, Казахстан.

Медиев Р.А. – доцент кафедры Специальных юридических дисциплин Академии правоохранительных органов при Генеральной прокуратуре Республики Казахстан, доктор философии (Phd), классный чин: младший советник юстиции, Астана, Казахстан.

Akhmetov A.T. – doctoral student of the Academy of law enforcement agencies at the Prosecutor General’s office of the Republic of Kazakhstan, class rank: lawyer 2 class, Respubliki str., 16, Kosshy, Astana, Kazakhstan.
Mehdiyev R.A. – associate Professor of the Department of Special legal disciplines of the Academy of law enforcement agencies at the Prosecutor General’s office of the Republic of Kazakhstan, doctor of philosophy (Phd), class rank: junior counselor of justice, Astana, Kazakhstan.

МРНТИ 10.27.61

З.С. Ашимова

*Академия правосудия при Верховном Суде Республики Казахстан, Астана, Казахстан
(E-mail: zauresh_ashimova@mail.ru)*

Правовое регулирование аукционов

Аннотация. В данной статье автором проведено исследование аукционов как одной из форм торгов в системе конкурсных обязательств Республики Казахстан. Проанализировано понятие аукциона, данное в нормативной правовой базе. Подробно описан и разграничен аукцион, проведенный английским и голландским методом. В статье дана историческая ретроспектива возникновения и развития аукционов. Установлен перечень нормативной правовой базы, регулирующий основания возникновения и порядок проведения аукционов. Также проанализирован и рассмотрен распространенный на сегодняшний день такой вид аукциона как электронный аукцион. В статье рассмотрены сильные и слабые стороны процедуры аукциона как формы торгов, на которые следует обратить внимание участникам данных правоотношений. В работе поставлена цель исследовать особенности аукционной деятельности в условиях формирования рыночных отношений, предложить основные направления дальнейшего развития и совершенствования функционирования аукционов.

Ключевые слова. Конкурсные обязательства, аукцион, виды аукционов, электронный аукцион, публичная оферта, торги.

Введение. Аукционы, как одна из форм торгов, давно закрепились в истории мировой экономики. Развитие капиталистической формы собственности повлекло за собой сначала возникновение аукционов, осуществлявшихся в рамках национального масштаба, преимущественно в форме принудительных и добровольных торгов, а затем стали возникать международные аукционы, которые приобрели большую популярность.

Для дальнейшего проведения аукционов потребовалась правовая регламентация данного способа возникновения гражданско-правовых обязательств.

Постановка задачи. Несмотря на принятие ряда нормативно-правовых актов, регламентирующих аукцион как инструмент для заключения выгодных сделок, мы видим, что на уровне законодательства не урегулировано ряд вопросов.

В гражданском законодательстве Республики Казахстан п. 1 ст. 910 Гражданского Кодекса (далее ГК) гласит, что в ней регулируются «конкурсные обязательства, возникающие из публичного обещания вознаграждения, и обязательства, возникающие на основе тендера, аукциона и иных форм торгов, установленных законодательными актами Республики Казахстан», а п. 1 ст. 916 ГК РК, что «при торгах в форме аукциона продавец обязуется продать предмет аукциона тому участнику аукциона, который предложит за него наиболее высокую цену» [1].

Таким образом, законодатель определяет аукцион как одну из форм торгов наряду с тендером. Однако в определении аукциона мы видим, что в ГК закреплён только так называемый «английский метод» проведения аукциона и отсутствует широко применяемый «голландский метод». Не видим мы в составе статьи 916 ГК РК и такого вида аукциона как электронные аукционы.

Эти и другие вопросы определили задачи проведенного исследования.

Цели. В этой связи основная цель данной статьи – комплексное историко-правовое исследование аукциона в Республике Казахстан как формы продажи товаров и услуг с момента его появления вначале XVIII в. до настоящего времени, выявление его места и роли в развитии отечественной торговли.

История. Сегодня аукцион обоснованно считается наиболее демократичной, доступной для самого широкого круга покупателей формой продажи товаров, основанной на принципах классической конкуренции.

Простота участия, широкие возможности заключения сделки (не только лично, но и через доверенное лицо, заочное поручение, Интернет, по телефону), оперативность получения последней информации о торгах в любое время суток привлекают к участию в аукционах все больше людей во всем мире.

Термин «аукцион» произошел от латинского слова «auctio» – возрастание, увеличение [2].

Становление аукционов относится к периоду возникновения и развития капитализма, при котором товарное производство становится всеобщим.

Уже в самом начале аукционы носили как добровольный, так и принудительный характер. В зависимости от вида аукциона менялись и объекты торговли. Объектом принудительных аукционов являлась конфискованная по тем или иным причинам недвижимость или иное имущество. Объект добровольных аукционов составляли такие товары как пушнина, табак, чай, пробковая кора, племенной скот и другие, отличавшиеся однородностью.

В процессе развития стали возникать международные аукционы, проводившиеся достаточно регулярно 2-4 раза в год. Их центрами были такие города, как Лондон, Нью-Йорк, Амстердам, Калькутта, Ливерпуль, Кейптаун, Сидней и др. Для каждого аукционного товара сложился свой центр аукционной торговли.

Несмотря на распространение аукциона, в Республике Казахстан свое развитие обрел с момента обретения независимости и регламентации его как вида конкурных обязательств в ГК.

Правовое регулирование аукциона в современном Казахстане осуществляется следующей нормативной правовой базой: Гражданский Кодекс РК, Налоговый Кодекс РК, Закон РК «О государственном имуществе», Закон РК «О государственных закупках», «Правила проведения торгов по реализации арестованного имущества в форме электронного аукциона», утвержденные приказом Министра юстиции Республики Казахстан от 27 марта 2014 года №125, «Правила организации и проведения торгов (конкурсов, аукционов) по продаже земельного участка или права аренды земельного участка», утвержденные постановлением Правительства Республики Казахстан от 13 ноября 2003 года N 1140, «Правила реализации арестованного имущества, в том числе на торгах в форме электронного аукциона», утвержденные приказом Министра юстиции Республики Казахстан от 20 февраля 2015 года № 100, «Правила организации и проведения аукционов по реализации арестованного имущества должников судебными исполнителями», утвержденные приказом Министра юстиции Республики Казахстан от 28 февраля 2000 г. N 21, Правила проведения электронного аукциона по продаже имущества (активов) должника (банкрота), «Правила проведения Национальным Банком Республики Казахстан аукционов в рамках реализации денежно-кредитной политики», утвержденные постановлением Правления Национального Банка Республики Казахстан от 28 января 2016 года № 21 и другие.

Методы исследования. Методологическая основа настоящего исследования представлена целостным комплексом принципов и методов научного анализа, присущих правовой науке.

Основу проведенного исследования составили всеобщий метод познания – диалектический, а также общенаучные методы исследования – анализа, в том числе системный анализ, индукция и другие. Из частно-научных методов в статье были использованы: конкретно-социологический, статистический, сравнительно-правовой, гипотетико-дедуктивный методы исследования.

Из частно-научных методов использованы:

- конкретно-социологический,
- историко-правовой;
- формально-логический;
- документальный метод;
- гипотетико-дедуктивный способ исследования, который помог создать систему дедуктивно-

связанных между собой гипотез по теме исследования, из которых выведены утверждения об эмпирических фактах

Обсуждение. Кратко рассмотрев историю возникновения и развития аукционов, перейдем к характеристике их сущности, учитывая при этом особенности аукционной деятельности в Республике Казахстан.

Отметим, что в экономической и юридической литературе имеются различные определения аукциона.

А.Б. Кошербаева, С.А. Катенова, считают, что аукционы – это специально организуемые рынки, на которых продавец использует принцип соперничества между несколькими покупателями, присутствующими одновременно при продаже. Основным девизом аукционной торговли является получение прибыли продавцом. Покупатель при этом имеет право предварительного осмотра товаров, предложенных на аукционный торг, так как ни устроители аукциона, ни продавцы после продажи товара с аукциона не принимают никаких претензий в отношении качества товара, исключая скрытые дефекты [3 81, с. 225].

Так, И. Липсиц определяет аукцион как форму организации торговли, при которой товары предлагаются к продаже аукционистом в ходе открытых торгов. Обычно товары продаются лицу, предложившему наивысшую цену [4 82, с. 252].

В энциклопедической литературе аукцион характеризуется как способ продажи некоторых товаров (пушнины, табака, чая и др.) отдельными партиями, при котором товар (или образцы его) предварительно выставляют для осмотра возможными покупателями. О времени и месте проведения аукциона сообщается заранее. Общие условия продажи товаров определяются продавцом. Покупателем партии считается лицо, предложившее в ходе проведения аукциона наивысшую цену. При продаже на аукционе в отличие от обычной продажи исключается ответственность продавца за качество проданного товара [5 83].

А. Амбарцумов предлагает следующее определение, «аукцион - публичная продажа, продажа с публичного торга в заранее назначенном месте и в заранее установленное время какого-либо товара или имущества, заблаговременно выставляемого для осмотра. Продаваемый товар или имущество достается покупателю, предложившему самую высокую цену» [6 84, с. 302].

Наряду с указанными, были изучены также многие другие определения. Все они во многом схожи, часто отличаются лишь словесной формой выражения.

Общие черты существующих определений аукциона можно свести к следующему: аукцион - это форма организации торговли (публичной продажи, продажи с публичного торга), осуществляемая в установленное время и в заранее намеченном месте, с предварительной выставкой товара, при которой имущество приобретает покупатель, предложивший наивысшую цену [7 85].

На сегодняшний день получили развитие два вида аукционов: аукцион, проводимый путем английского метода и голландский аукцион.

Английский аукцион – это аукцион, проводимый на повышение цены, победителем которого становится то лицо, которое предложило наивысшую цену. Таким образом, мы видим, что в ст. 916 регламентируется только английский аукцион.

Голландский аукцион – это вид аукциона, на котором цена будет понижаться, пока кто-либо из участников торгов не сделает ставку. Первое сделанное предложение считается успешной аукционной заявкой и будет означать продажу, если предложенная цена окажется выше резервной. Этот тип аукциона отличается от классического, при котором происходит повышение цены в результате конкуренции между участниками торгов.

В статье 101. Закона «О государственном имуществе» от 1 марта 2011 года, мы видим, что проведение аукциона предусмотрено двумя методами: на повышение цены и на понижение цены [8].

В Республике Казахстан особо активно данный вид торгов используется на интернет-ресурсе, размещенным в сети Интернет по адресу: www.gosreestr.kz, предоставляющим единую точку доступа к электронной базе данных продавцов и реализуемыми ими объектами государственной собственности, квазигосударственного сектора и негосударственного имущества.

Таким образом, существуя на практике данный вид торгов должен найти свое отражение в ГК. И на наш взгляд было бы целесообразно победителем на аукционе признавать не то лицо, что предложит наивысшую цену, а лицо, предложившее наилучшую цену для продавца.

С развитием интернет-технологий в Казахстане стали активно использоваться такие виды аукционов, как электронный аукцион, проводимый дистанционно с помощью электронных торговых площадок или специальных сайтов.

В соответствии с Законом РК «О государственных закупках» от 4 декабря 2015 года аукцион проводится на веб-портале государственных закупок в день и время, указанных в протоколе о допуске к участию в аукционе. В целях определения потенциальных поставщиков, рассмотрение заявок на участие в аукционе осуществляется аукционной комиссией, которая проверяет, соответствуют ли заявки квалификационным требованиям и требованиям аукционной документации. Таким образом, при осуществлении государственных закупок аукцион будет обращен четко ограниченному кругу лиц, соответствующему требованиям, установленным организаторами торгов. Аукцион проводится путем снижения текущего предложения о цене, начиная с наименьшей стартовой цены участника аукциона для приобретения товара, являющегося предметом проводимого аукциона, на шаг аукциона [9]. Здесь мы видим, предусматривается голландский метод проведения аукциона, на понижение цены.

В Регламенте проведения электронных торгов по продаже имущества на веб-портале реестра государственного имущества, утвержденном решением Совета директоров АО «Информационно-учетный центр» от 23 мая 2014 года, электронный аукцион – это форма торгов на веб-портале реестра, при которой участники заявляют свои предложения публично.

Здесь мы видим признаки публичной оферты. В соответствии с п.5 ст.395 ГК РК: «Содержащее все существенные условия договора предложение, из которого усматривается воля лица, делающего предложение, заключить договор на указанных в предложении условиях с любым, кто отзовется, признается офертой (публичная оферта)».

Однако мы здесь видим не просто публичную оферту, а публичное предложение заключить договор, которое направлено на вызов состязательности между потенциальными контрагентами. Но в то же время при такой форме торгов как аукционы состязательность минимизирована, т.к. победителем будет признаваться лицо, предложившее наилучшую цену.

Принимая решение участвовать в аукционе, необходимо проанализировать сильные и слабые стороны данной формы торгов.

Сильными сторонами можно считать:

1. Широкий выбор товаров, предоставляемых на аукционах. Покупатель сам решает соглашаться или нет на условия торгов.
2. Возможность купить товар дешевле реальной рыночной стоимости. Здесь важен аспект информированности покупателя об интересующем товаре.
3. Аукционы – действующий антикоррупционный механизм. Т.к. аукционы проводятся публично, потенциальные покупатели могут отслеживать ход проведения торгов.
4. Гарантия подлинности всех товаров, выставяемых на продажу. Т.к. прежде чем выставять лот, организаторами торгов проводятся тщательные экспертизы.
5. Наличие обширной базы клиентов.
6. Аукцион при проведении государственных закупок существенно экономит бюджетные средства и время. Для потенциальных поставщиков возникает возможность получить равные возможности при участии в процессе государственных закупок.
7. Повышает конкурентоспособность.

Среди слабых сторон можно выделить:

1. Возможность сговора участников. Количество участников торгов может быть зафиксировано еще до начала аукциона. Кроме того, действующие компании могут помешать участию в торгах новичков.
2. При голландском методе организатор торгов может потерять часть доходов, если неизвестно, какую максимальную цену готовы заплатить участники, а цель аукциона – продать лот по максимально возможной цене [10].

Выводы. На наш взгляд правовое регулирование аукциона в Республике Казахстан еще не получило должного освящения. Аукцион как форма торгов, несмотря на свою распространенность, недостаточно изучен в юридической литературе. А ряд положений об аукционах необходимо включить в Гражданский Кодекс Республики Казахстан: изменить существующее определение аукциона, включить понятие электронный аукцион.

Список литературы

- 1 Гражданский Кодекс Республики Казахстан (Особенная часть): принят 1 июля 1999 года. – URL: // http://adilet.zan.kz/rus/docs/K990000409_
2. Большой энциклопедический словарь. – URL:// <http://www.vedu.ru/bigencdic/>.
3. Кошербаева А.Б., Катенова С.А. Международное коммерческое дело/ А.Б Кошербаева.. – А.: Қазақ университеті, 2002. – 379 с.
4. Липсиц И.В. Словарь коммерсанта/ И.В. Липсиц. – М.: Машиностроение: ИНФРА-М, 1999. – 352 с.
5. Большая советская энциклопедия. - Изд. 3-е / под ред.А.М. Прохорова. – М.: «Советская энциклопедия 1970. – Т. 2. – 455 с.
6. Амбарцумов А.А. и др. 1000 терминов рыночной экономики. – М.: Крон-Пресс, 1993. – 304 с.
7. Калугина О.П. Аукционы, их сущность, ценообразование и совершенствование функционирования: дис. ... канд. экон. наук. – Воронеж, 2000. - 121 с.
8. Закон Республики Казахстан. О государственном имуществе: принят 1 марта 2011 года. – URL: // <http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1100000413>.
9. Закон Республики Казахстан. О государственных закупках: принят 4 декабря 2015 года. – URL:// http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30115056.
10. Володина Е.Е., Девяткин Е.Е., Суходольская Т.А. Классификация и характеристика способов проведения аукционов по продаже радиочастотного спектра.// Журнал «Труды НИИР» – Москва– 2013. – №4– С.25.

З.С. Ашимова

Қазақстан Республикасының Жоғары Сот жанындағы Сот төрелігі Академиясы, Астана, Қазақстан

Аукциондарды құқықтық реттеу

Аннотация. Бұл мақалада автор Қазақстан Республикасының конкурстық міндеттемелер жүйесіндегі сауда-саттықтың бір түрі ретінде аукциондардың зерттеуін жүргізді. Нормативтік-құқықтық базада берілген аукцион тұжырымдамасы талданды. Ағылшын және голланд әдістерімен өткізілген аукцион толығырақ сипатталған. Мақалада аукциондардың пайда болуы мен дамуының тарихи ретроспективасы берілген. Аукциондарды өткізу негізін және оны өткізу тәртібін реттейтін нормативтік-құқықтық базаның тізбесі белгіленді. Сонымен қатар аукционның бір түрі электрондық аукцион ретінде кеңінен таралған. Мақалада аукциондық рәсімнің күшті және әлсіз жақтарын осы құқықтық қатынастарға қатысушылардың назарына ұсынылатын сауда-саттық түрінде қарастырылды. Жұмыстың мақсаты нарық қатынастарын қалыптастыру жағдайында аукциондық қызметтің ерекшеліктерін зерттелген, аукциондардың жұмыс істеуін одан әрі дамытуы мен жетілдірудің негізгі бағыттарын ұсынуға бағытталған.

Түйін сөздер. Конкурстық міндеттемелер, аукцион, аукционның түрлері, электрондық аукцион, жария офферта, сауда-саттық.

Z.S. Ashimova

Academy of Justice under the Supreme court, Astana, Kazakhstan

Legal regulation of auctions

Abstract. In this article, the author conducted a study of auctions as one of the forms of bidding in the system of competitive obligations of the Republic of Kazakhstan. The concept of the auction given in the regulatory legal framework is analyzed. The auction conducted by the English and Dutch methods is described in detail and delineated. The article gives a historical retrospective of the emergence and development of auctions. The list of the regulatory legal framework regulating the grounds for the formation and procedure for holding auctions is established. Also analyzed and considered widespread to date, this type of auction as an electronic auction. The article considers the strengths and weaknesses of the auction procedure as a form of bidding, which should be addressed to the participants of these legal relations. The aim of the work is to investigate the peculiarities of the auction activity in the conditions of the formation of market relations, to suggest the main directions for further development and improvement of the functioning of auctions.

Key words. Competitive obligations, auction, types of auctions, electronic auction, public offer, bidding.

References

1. Grazhdanskiy Kodeks Respubliki Kazakhstan (Osobennaya chast): prinyat 1 iyulya 1999 goda [The Civil Code of the Republic of Kazakhstan (Special Part): adopted on July 1, 1999]. Available at: // http://adilet.zan.kz/eng/docs/K990000409_

2. Bol'shoy entsiklopedicheskiy slovar' [The Big Encyclopedic Dictionary]. Available at: // <http://www.vedu.ru/bigenedic/>.
3. Koshherbaeva AB, Katenova S.A. Mejdwnarodnoe kommerçeskoe delo [International business.], (Almaty: Kazakh University 2002).
4. Lipsits I.V. Slovar' kommersanta [Dictionary of the merchant.] (Moskow, 1999).
5. Bol'shaya sovetskaya entsiklopediya. [Great Soviet Encyclopedia.] - Ed. 3-e / under red. Prokhorov(Moskow, 1970).
6. Ambartsumov A.A. i dr. 1000 terminov rynochnoy ekonomiki. [1000 terms of market economy.] (Kron-Press, Moscow, 1993).
7. Kalugina O.P. Auctions, their essence, pricing and improvement of functioning: dis. ... cand. econ. sciences. - Voronezh [Auctions, their essence, pricing and improvement of functioning: dis. ... cand. econ. sciences.] (Voronezh, 2000, 121 p.).
8. Zakon Respubliki Kazakhstan. O gosudarstvennom imushchestve: prinyat 1 marta 2011 goda [Law of the Republic of Kazakhstan. On State Property: adopted on March 1, 2011]. Available at: // <http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1100000413>.
9. Zakon Respubliki Kazakhstan. O gosudarstvennykh zakupkakh: prinyat 4 dekabrya 2015 goda [Law of the Republic of Kazakhstan. On public procurement: adopted on December 4, 2015]. Available at: // http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30115056.
10. Volodina E.E. Devyatkin E.E. Sukhodolskaya T.A. Klassifikatsiya i kharakteristika sposobov provedeniya auktsionov po prodazhe radiochastotnogo spektra [1] Zhurnal «Trudy NIIR» [2] [Classification and characteristics of the methods for conducting auctions for the sale of the radio-frequency spectrum] Magazine «Proceedings of NIIR»] 4, 25(2013).

Сведения об авторе:

Ашимова З.С.– Заведующая кафедрой Гражданского права и процесса, Академия правосудия при Верховном Суде Республики Казахстан, ул. Бейбитшилик 46, Астана, Казахстан.
Ashimova Z.S. – Head of the Department of civil law and process, The Academy of Justice under the Supreme court, Beybitshilik str., Astana, Kazakhstan.

ISRSTI 10.45.01

¹A.A. Nukusheva, ²L.K. Amandykova
«Bolashak» Academy, Karagandy, Kazakhstan
(E-mail: ¹akuka007@mail.ru, ²monamie2000@mail.ru)

Peculiarities of hereditary capacity

Abstract. Currently, the law does not distinguish between potential (possible, prospective) and actual heirs, possible and real testators, inheritance and inheritance rights in practice. A correct understanding of these definitions has a significant theoretical and practical significance. According to the authors there is a special hereditary capacity of a citizen who, from birth to his death, has the status of an alleged heir. Analytic legislation, various points of view, existing in the legal literature, allowed the authors to conclude: each person is simultaneously a possible testator and a possible heir. Everyone has his own circle of possible heirs, who have hereditary legal capacity. Despite the fact that hereditary legal capacity is possessed by everyone from the moment of birth, it is special. In the case of possible heirs, according to the law, it arises because of family-kinship ties. Some subjects acquire hereditary legal capacity by virtue of a will (legal entity, international organization, foreign country).

Key words. Civil capacity, hereditary capacity, testator, heir, testamentary legal personality.

The modern development of the theory of civil law and the practice of its application necessitated the consideration of the concept of hereditary capacity.

Civil capacity as a subject's ability to have civil rights and bear responsibilities (Article 13 of the Civil Code of the Republic of Kazakhstan), can still be considered an ability to be a subject of civil legal relations [1]. Civil legal capacity arises from the moment of the birth of a citizen and is recognized equal for all citizens. Elements of the content of civil capacity are, in particular, the ability (ability) of a citizen to inherit and bequeath property (Article 14 of the Civil Code of the Republic of Kazakhstan) [1]. Thus, all citizens have the same ability to inherit and bequeath property. However, with this understanding of hereditary legal capacity, it is impossible to explain the hereditary legal capacity of legal entities, the state, foreign countries, or international organizations. It is impossible to explain the deprivation or restriction of

the hereditary legal capacity of citizens and its restoration.

The problem is that the legislator, practitioner and most researchers do not distinguish, as noted, potential (possible, presumed) and actual heirs, possible and real testators, hereditary capacity and the right to inherit. In literature, especially the Soviet one, there is practically no term for hereditary capacity. A correct understanding of these definitions has a significant theoretical and practical significance.

It is necessary to distinguish potential and actual heirs from anyone, although it was K.P. Pobedonostsev only who from all the pre-revolutionary civilizations pointed out that «before the inheritance is opened, there is no heir to him, in the sense of civil law; if there are people in the cash who, by kinship, even if closest to the owner, can be considered prospective heirs, this assumption has no legal value. Until the very moment of opening the inheritance, it is impossible to foresee with sufficiency which of the prospective heirs will be available or in living, and who will be called truly heir» [2, 341 p.].

Thus, K.P. Pobedonostsev clearly shared the prospective and real heirs, and also noted the inability to pinpoint which of the heirs expected to become heirs, which is relevant today, since these two groups of persons may not coincide [2, pp. 341 - 348]. However, K.P. Pobedonostsev did not explain how the alleged prospective (real) heirs appear, believing that these facts are evident given the time of existence of both and the basis of inheritance.

K.D. Kavelin, another famous civilian, mentioned hereditary capacity, believing that the right to inherit, above all, presupposes legal capacity; and whoever does not have it cannot inherit. Limited capacity allows the right to inherit only within the boundaries of legal capacity, but lack of legal capacity does not deprive the right to inherit [3, 623 p.].

Other civilians pointed to the ability to inherit [4, 559 p.]. At the same time, it did not reveal from what moment the legal capacity to inherit arises, and from whom: the alleged heir or the heir himself.

B.B. Tcherepakhin distinguished the consequences caused by certain circumstances, although all these circumstances in the aggregate he considered necessary for the realization of universal succession [5, pp. 408-414]. In order to transfer to the heirs of the whole set of rights and obligations of the testator, a consistent accumulation of the legal facts specified by law is required, which are divided into three groups. The first group consists of legal facts that are prerequisites for the emergence of the right of inheritance, which are consolidated in their totality at the time of opening the inheritance. This group is divided into two subgroups: legal inheritance by law and legal inheritance by will. The second group of legal facts is represented by the discovery of inheritance. By the opening of the inheritance, the first legal composition of the hereditary succession is completed, leading to the emergence of the right of heirs to accept the inheritance. The final legal fact of the legal composition of the heir's right to inheritance is the act of accepting the inheritance [5, pp. 408-414].

As we see, B.B. Tcherepakhin also identified the prerequisites for the emergence of the right to inherit. At the same time he, like many scientists of that and the present time, did not pay attention to the fact that if certain prerequisites are necessary for the appearance of the heir, then some prerequisites are also necessary for the appearance of the testator, in connection with which he points to the birth of children from the testator and finding incapacitated persons in need of dependent deceased.

In the general theory of law, along with sectoral legal capacity, special legal capacity is allocated that is associated with a particular profession or position [6, pp. 522-523]. The general and special legal capacity of legal entities among civilians is beyond doubt. Special legal capacity as an element of the legal mode (legal status) in the opinion of R.P. Manankova «assumes the existence of a general and therefore can be considered as a derivative of the latter legal category. Differences between them can be carried out on several grounds: on a circle of persons, on the grounds and the moment of occurrence, and also on their maintenance. Similarity manifests itself in their functions: both of them are elements of the legal status of a citizen. General legal capacity is an element of a general legal status, along with basic rights, freedoms and responsibilities; special legal capacity fulfills the same role in the maintenance of a special legal status, that is, it enters into it as one of the elements» [7].

It seems that there is a special hereditary capacity of a citizen who, from birth to his death, has the status of an alleged heir. At the same time, every citizen is simultaneously a potential testator and an alleged heir, has a range of possible testators and possible heirs, although for sure no one knows who will become an heir or an inheritor. Due to the family-related nature of inheritance and the law, the peculiarity of hereditary legal capacity is that it arises in the person not with respect to any and every citizen, but only in

relation to a certain circle of persons. If no one knows in advance which property he will own, with whom and what transactions he will conclude, whether he will engage in entrepreneurial activity or not, then each individual knows his possible testators and potential heirs. The initial certainty of the potential heirs of a particular possible testator makes it possible to consider hereditary capacity as special.

Recognition of special hereditary capacity corresponds to the concept of dynamic understanding of legal capacity that was described by M.M. Agarkov and which is currently supported by some authors [8, 67 p.].

With respect to inheritance, it can be said that the ability to inherit, as provided in Art. 14 of the Civil Code of the Republic of Kazakhstan, has the highest degree of abstraction and refers us to «second-kind possibilities», that is, to the possibility of having a specific inheritance right after each of its possible testators (special hereditary capacity) [1]. For example, relatives of a possible testator up to the fifth degree of kinship, adopted and their descendants, adoptive parents and their relatives, spouse, disabled dependents, stepfather and stepson (stepdaughter) have hereditary legal capacity. Precisely because every citizen knows his close relatives, he hopes to become the heir of some of them, although no one can be completely sure of this, because there is freedom of will. A testament generates the hereditary capacity of persons who are not potential heirs of the testator by law (not relatives, legal entities, public entities, etc.). By virtue of a will containing a testamentary refusal, the potential beneficiary has the ability to acquire the right to receive a legate. However the testator can deprive or restrict the hereditary capacity of his possible heirs by law in relation to himself.

It is the relationship, the marriage, the adoption, the above property, the dependency of the disabled person, as well as the will, that are the legal facts that the ability to inherit in general is specified in relation to a certain citizen, establishing who, if he dies, can be called to inherit and inherit his property .

During the life of a person, the circle of his potential heirs and possible testators can change for various reasons: marriage or divorce, the birth of a child or the death of a potential heir, the adoption of a new law, otherwise determining the range of possible heirs by law or limiting the freedom of will, etc.

Even the nature of relations between close relatives affects the range of their potential heirs, since a citizen who is a potential testator, knowing these relations, can deprive a potential heir of hereditary capacity with respect to himself or her, by making a will. The testator has the right to cancel, change, supplement the will, as a result of which changes in the composition of the alleged heirs may occur.

Having a general civil legal capacity, a citizen may not acquire special hereditary capacity, unless he has a spouse, parents and children, other relatives, he will not be adopted or recognized as someone else's dependent (for example, an abandoned child who has not created a family) and no one bequeaths his property. If he has property, then he is an alleged testator, since he has the right to leave a will, and if he does not do so, his property after death will be inherited as a fad. The hereditary legal capacity of entities that inherit escheat property is generated by circumstances provided for by law.

Since the hereditary capacity of each person is predetermined by its circle of potential testators, its peculiarity is that it can be lost in relation to one particular potential testator, but it remains in relation to other possible testators of this person. When adopting a right-giving and at the same time law-abiding fact is the court decision on the transfer of the child for adoption. Marriage of a parent with a child also generates not only the hereditary legal capacity of the spouses, but also the stepfather (stepmother) and stepchild (stepdaughter).

Legal facts that terminate the hereditary capacity of a potential heir in relation to a specific alleged testator are various circumstances: events, actions (lawful and unlawful), court decision, etc. An event that stops legal capacity, including special, is the death of a citizen. The lawful act that deprives a potential heir under the law of hereditary capacity, as noted, is a will, by which a potential testator bequeaths all his property to an unauthorized person. The divorce terminates the hereditary legal capacity of the former spouses in relation to each other. The court's decision to transfer the child for adoption terminates the hereditary capacity of the adopted child against his parents and other relatives, but generates the hereditary legal capacity of the adopted and his descendants in relation to the adoptive parents and their relatives. The decision of the court to deprive the parent of parental rights terminates his hereditary capacity for the child, against whom he is deprived of parental rights. Liquidation of a legal entity or a public entity, to which the property is bequeathed, until the death of the testator, terminates their hereditary capacity.

A possible heir loses the ability to inherit after a specific potential heir by virtue of committing intentional

wrongful acts against him or his possible heirs, confirmed by a verdict or a court decision (Article 1045 of the Civil Code of the Republic of Kazakhstan) [9].

The peculiarity of hereditary capacity is that it can be reanimated, restored by the will of a potential testator, who can forgive his potential heir, who has been recognized as unworthy, by bequeathing his property. An adult son or daughter can also forgive his parent, deprived of parental rights and not restored to them, bequeathing his property to him. Restriction of hereditary capacity in these cases arises on the basis of a judicial act, and the basis for its restoration is the will of the victim who made the will, which is provided by law.

Recognition of hereditary capacity of the special in no case does not oscillate the static and equality of the civil legal capacity of individuals. Hereditary capacity, as noted, is an element of general civil legal capacity, every citizen has it from birth to his death. It determines the range of potential heirs with respect to a particular alleged testator. The fact that the existence of hereditary capacity depends on specific life circumstances cannot testify to its other, rather than civil-legal nature. The civil legal capacity of a particular person may also vary, be limited (terminated and renewed) due to certain circumstances provided for by law. For example, a court decision on recognizing a citizen as incapacitated terminates his ability to be a trustee or attorney, a testator, trustee, etc. The court's decision to restore legal capacity is a legal fact that renews all previously lost opportunities. Article 18 of the Civil Code of the Republic of Kazakhstan provides for the possibility of limiting civil legal capacity in cases specified in the law [1]. Circumstances that generate, restrict or terminate hereditary capacity are also provided for by law. The law provides the testator with the opportunity to deprive the heir by the law of inheritance (Article 1046 of the Civil Code of the Republic of Kazakhstan) [9]. In fact, you cannot deprive what is not. What is called «deprivation of inheritance» in the language of the law actually means depriving the testator of his potential heir by the law of hereditary legal capacity in relation to himself.

P.S. Nikitiuk distinguished the testamentary legal personality, although he admitted a certain inconsistency of his judgments. He noted that the legacy is formally recognized by every citizen, but unlike other elements of a citizen's legal capacity, it is actually narrowed by the strictly personal character of the will as a transaction that cannot be performed through a representative. Therefore, we can say that the right to bequeath appears in the citizen with the appearance of his right to make a decision on the execution of a will or with the emergence of his testamentary capacity. Simultaneous emergence of testamentary capacity and testamentary legal capacity, their inseparable connection because of the impossibility of realizing one in the absence of the other, make them a single legal category [10, p.118]. Thus, P.S. Nikityuk does not distinguish between the testamentary legal capacity and the right to bequeath, does not determine when the testamentary capacity arises, and when - the right to bequeath [10, p.118].

In fact, we can talk about the legal personality of the testator. According to paragraph 1-1 of Article 1046, a will is made by a citizen who has full legal capacity at the time of his commission [9]. Testamentary legal capacity, as an element of civil legal capacity, arises from a citizen from the moment of birth. Testamentary legal capacity arises from the moment the citizen acquires full civil capacity. Thus, the testamentary legal capacity and the right to bequeathed arise simultaneously and are generated by some circumstances - the attainment of the age of majority, marriage, when the age of marriage is reduced in accordance with the established procedure (art. 17, paragraph 1-2 of the Civil Code of the Republic of Kazakhstan), emancipation (art.22-1 Civil Code of the Republic of Kazakhstan) [1].

Testamentary personality can be called hereditary only conditionally, bearing in mind that the testator himself, after which the inheritance is opened, cannot be a party to the hereditary legal relationship.

The presence of a hereditary personality is supported by G.S. Limansky, who points out that the heir possesses a certain hereditary-legal status inherent only in him, the content of which, in addition to other elements (for example, hereditary legal guarantees), includes hereditary legal personality, including hereditary capacity and legal capacity [11, pp.19-20] .

It does not take into account that full civil legal capacity allows the citizen to independently exercise all his rights, including the right of inheritance, and if it is absent, it is filled by the legal representative of the heir.

Summarizing, we can conclude that all citizens are possible testators and heirs, but not with respect to any and every person. Any person has his own specific range of possible testators and prospective heirs. This circle is determined by existing family-related ties, but it can be changed by the will of a possible testator who has made a will.

Hereditary capacity is the prerequisite of calling a possible heir to the inheritance and the emergence of his subjective inheritance right. Hereditary capacity may be lost or restricted with respect to a particular possible testator, but it persists with regard to other possible testators.

Conclusions: Each person is simultaneously a possible testator and a possible heir. Everyone has his own circle of possible heirs, who has hereditary legal capacity. Despite the fact that hereditary legal capacity is possessed by everyone from the moment of birth, it is special. In the case of possible heirs, according to the law, it arises because of family-kinship ties. Some subjects acquire hereditary legal capacity by virtue of a will (legal entity, international organization, foreign country).

Elements of hereditary capacity are the possibility of calling for inheritance and the acquisition of the right to inherit. In relation to a particular potential testator, it may be lost as a result of various circumstances: a will to which a possible heir is deprived of hereditary capacity in relation to the testator, recognition of a possible heir as unworthy, changes in the marital status. The hereditary legal capacity lost by an unworthy heir apparent may be reanimated by the injured probable testator. Loss of hereditary capacity in relation to one possible testator does not mean its loss in relation to other possible testators of such a person. These approaches should be taken into account by the legislator, by judicial practice and developed in the doctrine.

References

1. Гражданский Кодекс Республики Казахстан (Общая часть) Введен в действие Постановлением Верховного Совета РК от 27 декабря 1994 года № 269-ХІІ. – URL: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=1006061
2. Победоносцев К.П. Курс гражданского права. В 3-х томах / Под редакцией и с биографическим очерком В. А. Томсинова. Том 1. М.: Зерцало, 2013. — 768 с. (серия «Русское юридическое наследие»)
3. Кавелин К. Д. Избранные произведения по гражданскому праву/ К. Д. Кавелин. М.: Центр ЮрИнфоР, 2003. - 722 с.
4. Синайский В.И. Русское гражданское право/ В.И. Синайский. – М.: Статут, 2002. – 638 с.
5. Черепяхин Б.Б. Труды по гражданскому праву/ Б.Б. Черепяхин. – М.: Статут, 2001. – 479 с.
6. Теория государства и права: Курс лекций / Под ред. Н.И. Матузова и А.В. Малько. – 2-е изд., перераб. и доп. М.: Юрист, 2001.–776с.
7. Мананкова Р.П. Специальный правовой статус как критерий классификации субъектов правоотношений . – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/spetsialnyy-pravovoy-status-kak-kriteriy-klassifikatsii-subektov-pravootnosheniy>
8. Агарков М.М. Обязательство по советскому гражданскому праву/ М.М. Агарков. М.: Юридическое издательство НКЮ СССР, - 1940. - 192 с.
9. Гражданский кодекс Республики Казахстан (Особенная часть) от 1 июля 1999 года № 409-І. –URL: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=1013880
10. Никитюк П. С. Наследственное право и наследственный процесс/ П. С. Никитюк. - Кишинев: Штиинца, 1973. - 256 с.
11. Лиманский Г.С. Наследственное правоотношение: теоретико-методологические и практические проблемы. Автореф. дис....д-ра юрид.наук. М.- 2006. – 46 с.

А.А. Нукушева, Л.К. Амандыкова

Академия «Болашак», Караганда, Казахстан

Особенности наследственной правоспособности

Аннотация. В настоящее время в законодательстве, в практике не различают потенциальных (возможных, предполагаемых) и фактических наследников, возможных и реальных наследодателей, наследственную правоспособность и право наследования. Правильное понимание названных дефиниций имеет существенное теоретическое и практическое значение. По мнению авторов существует специальная наследственная правоспособность гражданина, который с момента рождения и до своей смерти обладает статусом предполагаемого наследника. Анализ национального законодательства, различных точек зрения, существующих в юридической литературе, позволил авторам сделать вывод: каждый человек одновременно является возможным наследодателем и возможным наследником. У каждого имеется свой круг возможных наследников, которые обладают наследственной правоспособностью. Несмотря на то, что наследственной правоспособностью обладает каждый с момента рождения, она является специальной. У возможных наследников по закону она возникает в силу семейно-родственных связей. Некоторые субъекты приобретают наследственную правоспособность в силу завещания (юридического лица, международной организации,

зарубежной страны).

Ключевые слова. Гражданская правоспособность, наследственная правоспособность, наследодатель, наследник, завещательная правосубъектность.

А.Ә. Нукушева, Л.К. Амандыкова

«Болашақ» Академиясы, Қарағанды, Қазақстан

Мұрагерлік құқық қабілеттіліктің ерекшеліктері

Аннотация. Қазіргі уақытта заңнамада, тәжірибеде болуы мүмкін (әлеуетті) және іс жүзіндегі мұрагерлерді, мүмкін және іс жүзіндегі мұраны қалдырушыларды, мұрагерлік құқық қабілеттілік және мұрагерлік құқықты ажыратпайды. Жоғарыда аталған ұғымдарды дұрыс түсінудің теориялық және тәжірибелік маңызы бар. Авторлардың пікірінше туғаннан бастап қайтыс болғанға дейін мүмкін мұрагердің мәртебесіне ие азаматтың арнайы мұрагерлік құқық қабілеттілігі бар.

Ұлттық заңнаманы және заң әдебиеттеріндегі түрлі көзқарастарды талдау авторларға төмендегі тұжырым жасауға мүмкіндік берді: әрбір адам бір мезгілде мүмкін мұраны қалдырушы және мүмкін мұрагер болып табылады.

Өркімнің өз мұрагерлік құқық қабілеттілігіне ие мүмкін мұрагерлері бар. Өркім мұрагерлік құқық қабілеттілікке туғанынан бастап ие болады, бірақ бұл құқық қабілеттілік арнайы болып табылады. Заң бойынша мүмкін мұрагерлерде бұл құқық қабілеттілік отбасы - туыстық қатынастардың негізінде пайда болады. Кейбір субъектілер мұрагерлік құқық қабілеттілікке өсиет бойынша ие болады.

Түйін сөздер. Азаматтық құқық қабілеттілік, мұрагерлік құқық қабілеттілік, мұраны қалдырушы, мұрагер, өсиеттік құқық субъектілік.

References

1. Grazhdanskij Kodeks Respubliki Kazahstan (Obshhaja chast) Vveden v dejstvie Postanovleniem Verhovnogo Soveta RK ot 27 dekabrya 1994 goda № 269-XII [Civil Code of the Republic of Kazakhstan (General part). Put into effect by the Decree of the Supreme Council of the RK dated December 27, 1994 № 269-XII]. Available at: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=1006061.
2. Pobedonoscev K. P. Kurs grazhdanskogo prava. V 3-h tomah / Pod redakciej i s biograficheskim ocherkom V. A. Tomsinova. Tom 1. [The course of civil law. In 3 volumes / Edited and with a biographical sketch of V.A. Tomsinov. Volume 1.](Zercalo, Moscow, 2013) (serija «Russkoe juridicheskoe nasledie»).
3. Kavelin K. D. Izbrannye proizvedenija po grazhdanskomu pravu. [Selected works on civil law], (Centr JurInfoR, Moscow, 2003).
4. Sinajskij V.I. Russkoe grazhdanskoe pravo. [Russian Civil Law], (Statut, Moscow, 2002). [in Russian]
5. Cherepahin B.B. Trudy po grazhdanskomu pravu. [Works on civil law], (Statut, Moscow, 2001). [in Russian]
6. Teorija gosudarstva i prava: Kurs lekcij / Pod red. N.I. Matuzova i A.V. Mal'ko. – 2-e izd., pererab. i dop. [Theory of State and Law: Course of Lectures / Ed. N.I. Matusow and A.V. Malko. - 2nd ed.], (Jurist#, Moscow, 2001). [in Russian]
7. Manankova R.P. Specialnyj pravovoj status kak kriterij klassifikacii sub#ektov pravootnoshenij [Special legal status as a criterion for the classification of subjects of legal relations]. Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/spetsialnyy-pravovoy-status-kak-kriteriy-klassifikatsii-subektov-pravootnosheniy>.
8. Agarkov M.M. Objazatel'stvo po sovetskomu grazhdanskomu pravu. [Obligation under Soviet Civil Law], (Legal publishing house NYU USSR, Moscow, 1940).
9. Grazhdanskij kodeks Respubliki Kazahstan (Osobennaja chast) ot 1 ijulja 1999 goda № 409-I [The Civil Code of the Republic of Kazakhstan (Special Part) dated 1 July 1999 No. 409-I]. Available at: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=1013880.
10. Nikitjuk P.S. Nasledstvennoe pravo i nasledstvennyj process [Hereditary law and hereditary process], (Shtiinca, Kishinev, 1973). [in Russian]
11. Limanskij G.S. Nasledstvennoe pravootnoshenie: teoretiko-metodologicheskie i prakticheskie problemy. Avtoref. dis....d-ra jurid.nauk. [The hereditary relationship: theoretical, methodological and practical problems. Author's abstract. dis Dr. of Law. Science], Moscow, 2006, 46 p.

Халықаралық құқық

Международное право

International law

МРПТИ 10.87.08

T.S. Assanova

*Kazakh University of Economics, Finance and International Trade, Astana, Kazakhstan
(tleules_a@mail.ru)*

**Treaties and customs as sources of international law:
comparison and contrast**

Abstract. The interrelation between treaties and customs is an issue of high importance in international law. Both these sources considerably diverge from each other through a number of critical features, ranging from different processes and mechanisms of the creation of rules to wide fundamental divisions as to the application of laws in practice. Therefore, rules derived from treaties and customs may become asymmetrically opposed to each other, which often leads to a conflict of laws. Moreover, the considered issue remains a subject of disagreements in international law doctrine today. This paper aims to provide an understanding as to the extent to which treaties and customs are distinguished from each other in international law through the analysis of key characteristics of these sources. A key emphasis is made on the role of custom in modern international law, as well as the influence of harmonization processes in international conventional law on the existence and the usage of international customs in international judicial bodies.

Keywords. Sources of international law, international treaty, international custom, treaty law, international customary law.

Introduction. Sources of international law have had the most significant role in international legal order due to the creation and regulation of relationships among the subjects of international law. Historically, it is known that communication between States was regulated by customs as a fundamental source and as «one of the main pillars of international law» [1, 221 p.] which is universally binding for all States across the world. However, the increase in the number of States over the last century has created demand for clearer regulation of international affairs among them through treaties. As a consequence, the Vienna Convention on the Law of Treaties (VCLT) 1969 followed by the Vienna Convention on the Law of Treaties between States and International Organizations 1986 as well as a huge rise in the number of treaties more generally have been adopted. Although treaties are the modern and flexible sources of international law, they would not exist and function without customs of international law independently. This paper will attempt to examine the significance of the relationship between treaty law and customary international law, analyze the role of treaties in the international law system and make its comparison to international customs and evaluate the functions of custom as a fundamental source of international law in contrast to treaties.

The relationship between treaty law and customary international law. Treaties and customs as sources of international law have had a close relationship and interrelation alongside the development of international law. It is witnessed in many judicial cases of international courts. Thus, Article 38 (1) of the Statute of the International Court of Justice (ICJ) states that «The Court, whose function is to decide in accordance with international law ... shall apply:

- a. international conventions, whether general or particular, establishing rules expressly recognized by the contesting states;
- b. international custom, as evidence of a general practice accepted as law;
- c. the general principles of law recognized by civilized nations;
- d. ... judicial decisions and the teachings of the most highly qualified publicists of the various nations, as subsidiary means for the determination of rules of law». [2]

However, it gives the wrong impression that treaties have a higher priority than customs due to its feature as a formal source of international law and that it is widely practiced by States as a flexible and modern tool. Moreover, it is hardly believable that treaties could function solely and regulate all concerning global issues of international community. That is to say that «... custom and treaty always exist simultaneously» [3, 92 p.] and therefore, there could not be hierarchy among them. Akehurst stated that «many cases regard treaties as authority for customary law only in certain circumstances» [4]. However, «... in other circumstances treaties are not authority for customary law» [4, 43 p.], the North Seas Continental Shelf Cases [5] about claims of delimitation and equidistance between West Germany, Denmark and Netherlands and the Fisheries Jurisdiction Case [6] with fisheries zone claims between Federal Republic of Germany and Iceland, are the examples of it, where custom is a more applicable source of international law [7]. Moreover, it is likely to be misunderstood that treaties could outweigh customs and undermine its value as it was listed first in Article 38 of the ICJ Statute. Some scholars advocate this point of view and therefore Gamble argues that the interrelation of this two sources of international law are obscured by the Statute «... as if treaty and custom were two parallel lines in Euclidian geometry». [8] However, others argue that there is no priority and they are listed «... in the order in which they should be used by the Court» [9, 156 p.]. In other words, the Court might consider the provisions of treaties where it is applicable before having recurrence to the custom of international law.

Therefore, the relationship of treaties and customs of international law could be complemented by each other as well as being in conflict. The relationship of international law rules is addressed in the VCLT in its relationships between treaties, between treaties and norms of jus cogens, and customary norms. [10] Despite «the general superiority of treaties» [11; 41], it is superseded when it refers to jus cogens rules as a rules of customary international law [11, 41 p.]. Evidence of this is in Article 53 of the VCLT which states that: «A treaty is void if, at the time of its conclusion, it conflicts with a peremptory norm of general international law. ... a peremptory norm of general international law is a norm accepted and recognized by the international community of States ... from which no derogation is permitted ...». [12] In other words, it clearly shows that customary international law overrides the conventional rule in cases of conflict with the jus cogens concept.

Furthermore, the interrelation of treaties and custom as sources of international law is explicitly shown in the VCLT which includes the provision that «... the rules of customary international law will continue to govern questions not regulated by the provisions of the present Convention, ...» [12] as well as other international conventions such as the 1961 Vienna Convention on Diplomatic Relations which has the following statement in its Preamble «... the rules of customary international law should continue to govern questions not expressly regulated by the provisions of the present Convention, ...». [13] These provisions show the inevitable incorporation of customary rules with treaties, which, as Thirlway states «... customary law is relevant to any question on which the treaty does not speak, ...». [14, 139 p.]

It is important to point out one of the functions of international custom connected to the interpretation of provisions of treaties. This states that this «... remains invisible, but alive and present» [14, 139 p.]. For instance, according to Article 31 of the VCLT interpretation of treaties «... shall be taken into account, together with the context ... any relevant rules of international law applicable in the relations between the parties». [12] It means that custom could give direction for further clarification and usage of conventional rules.

In sum, it is important to note that customs and treaties are interdependent and interrelated where «... the value of these sources varies and ... depend on the circumstances». [15, 24 p.] In addition, the interrelation and reference of treaties to custom and vice versa are inevitably in a close connection «... as intertwined threads in the fabric of international law». [8, 312 p.] In other words, isolation or prioritizing one of them should not be considered as both could be equally and simultaneously related to certain cases of international law as well as separately. The following section will analyse the significance of treaties and their comparison to customs in international legal system.

The role of treaties in the international law system in comparison to international customs. Treaties are the main form of creating international regulations and agreements nowadays, with variety of written types such as conventions, protocols, covenants, acts and others. Article 2 of the VCLT defines a treaty as «... an international agreement concluded between States in written form and governed by international law ...» [12] which emphasizes its institutional features such being in a written form and the result of an agreement

of parties that is completely contrary to the characteristics of customs. Being a voluntary act of parties however, it forces an obligation under Article 26 of the VCLT «... must be performed ...in good faith» [12] known as a rule of customary international law as *pacta sunt servanda* principle. [11, 31 p.] It is important to note that such a rule of customary international law adds to the value of treaties.

Furthermore, the preamble of the VCLT states that «... the ever-increasing importance of treaties as a source of international law ...» [12], although it is not a binding provision, it certainly implicitly points towards the significance of treaties. It should be explained with reasons that parties require a clarification of their rights and duties in a written form and it is believed that «it is obvious that only international treaties can serve as a source of the specific and detailed legal regulation of the relations of states». [16, 23 p.]

Nowadays, due to a steady increase in the trade and globalisation process, treaties proliferated in a variety of areas and in its rate of adoption. Most of the issues which were regulated by international custom have been subsequently covered by treaties on a specific matter [17], for instance, the Law of the Sea Convention [18] and the Vienna Convention on Diplomatic Relations [13]. Moreover, conventions, in contrary to customs, could be concluded for expected future issues in order to prevent or resolve them as a source of international law. [16, 23 p.]

Furthermore, it is clearly shown that the system of treaty law with a process of binding or termination etc, can be clearly resolved by detailed written conventional rules as it is known as «... well-trodden ground» [19, 612 p.]. In other words, it is the result of state practice of negotiation in regulating foreign affairs through consent and consensus.

However, one of the main distinctions of treaties from custom is that they are not likely to be binding on the States who do not ratify them, though may sign them. An example of it, is the North Seas Continental Shelf cases where the ICJ stated that «... not having become a party to the convention it could not claim any rights ...» [5]. Therefore, West Germany had not any legal rights and obligations because of absence of ratification of the Geneva Convention on the Continental Shelf 1958 [20], though they had signed it. It is worth noting that international treaties as a source of ‘hard’ international law which is binding by consent of states and imposing obligations have disadvantages, such as protracted processes of negotiations and making consensus in some provisions, signing and ratifying them. It is the case, especially, where it is challenging to make the balance of interests between powerful and influential States, for instance, the United Nations Convention on the Law of the Sea (UNCLOS) 1982 which the USA did not sign due to disappointment and disagreement with the provisions of Articles 17-32 about innocent passage in the territorial sea as well as deep seabed rules. [21] Many branches of international law are struggling, nowadays, with a lack of multilateral treaties, for example, international disaster law and international disaster response law [22] as well as others. It is because of the legal nature of treaties which create obligations and States are unwilling to be bound by them. Thus, states tend to use ‘soft’ international law tools and practices, and accepting them as a law, and then emerging through this process it becomes hard law. [23]

In addition, Article 34 of the VCLT states that ‘[a] treaty does not create either obligations or rights for a third State without its consent’ [12] which is the main difference of a treaty from customs unless it consists of rules of customary international law. Furthermore, Article 38 of this convention states that «... a rule set forth in a treaty from becoming binding upon a third State as a customary rule of international law, recognized as such». [12] One of the features of treaties therefore is that it creates and codifies customary international law. For instance, the Multilateral International Covenant on Civil and Political Rights 1966 [24] is the main example of codifying basic and inherent human rights as the customary rules.

Unlike customary international law, it is known that treaties conclude provisions of the consequences of its unilateral termination and suspension or breach. The main difference is that treaties provide mechanisms for resolving the disputes and strategy of liability in any event of violation. For instance, UNCLOS includes the provisions that «... a State shall be free to choose, ... one or more of the following means for the settlement of disputes ... :

- (a) the International Tribunal for the Law of the Sea ...;
- (b) the International Court of Justice;
- (c) an arbitral tribunal ...;
- (d) a special arbitral tribunal ...». [18]

It explicitly shows that violation of conventional rules does not lead to termination of treaty. Furthermore, it means that a treaty is still in force and parties have rights to claims, and are bound by its obligations. It

certainly shows characteristics of treaties such as detailed choice and clarity of acts of parties, flexibility and consistence.

In summary, according to legal features it seems that treaties as a primary source of international law have certainly more advantages, compared to customs, such as persuasiveness and authoritativeness of structure. Furthermore, there is a difference of treaties from custom as it «speaks with one voice». [25, 300 p.] In addition, the proportion of signed and ratified State parties gives weight and might facilitate transition of treaty to customary international law. Thus, next section will examine fundamental features of international custom as a classic source of international law and its contrast to the conventional law.

Custom as a fundamental source of international law in contrast to treaties.

Custom as a source of international law, historically, has provided the regulation of relationships between states «... as evidence of a general practice accepted as law» [2]. Legal scholars claim that it has two components such as a general practice and that it should be accepted as law. While the former is stated as «objective» or «material» related to state practice, the latter refers to «subjective» element known as *opinio juris* which is the consent or belief of the state. [26, 7 p.] Thus the formation of custom as a source of international law is dependent on a State practice, practice of international institutions and individuals, quantity of practice such as repetition, time duration, the number of States participating in a practice and others [4]. It is believed that the emergence of custom is informal due to the impossibility of determining the exact time of its creation as a rule. Moreover, repetitive practice of certain behaviour of subjects of law could bring belief that it is legal. It leads to the term of *opinio juris* according to the state practice that it is binding by law and it is converted as a custom of international law [27]. In addition, some legal scholars claim that various types of treaties as well as process of concluding them are the example of State practice. [28] It is however still a controversial issue of the international legal system as there is no definite agreed definition of international custom among legal scholars.

Nevertheless, it is important to note that a rule of custom is likely to be bound to the state which has not consented with practice and usage of such a rule [4, 23 p.]. In this case it is worth noting that international courts and tribunals play a significant role in the process of shaping the international customs [29]. For instance, in North Sea Continental Shelf cases the ICJ stated that «... customary law rules and obligations which, by their very nature, must have equal force for all members of the international community, and cannot therefore be the subject of any right of unilateral exclusion exercisable at will by any one of them in its own favour». [5] It is therefore known as one of the universal features of international customs as creating rights and obligations for all States whether they consented and accepted it or not. [29, 390 p.] The question of whether such a State has participated in the formation of the custom or not is not concerned. That is the most important difference of international customs from treaties which do not have such capacity to be bound by non-parties. However, there are those who argue that a State can withdraw from the international custom analogous to the treaty law [30, 68 p.] which is likely to be challenging in reality, though there is the principle of persistent objector with States' choice or objection in the formation and participation of State practice, fully or partially. [31]

Although international custom is binding on all States, it has its strengths and weakness. For example, some legal scholars state that «custom remains in the background because, as a source of international law, it can produce only general and broad legal obligations». [16, 23 p.] Thus, there is the significance of customs in some areas such as the law of the sea where the increase and emergence of economic interests and demands are unlikely to be regulated by conventional norms [9, 166 p.]. Conversely, some areas such as the outer space sphere, nevertheless, where customs play a significant role emerging in a short time through State practices based on the general principles of using and exploring outer space for the development and interests of the international community. [16, 23 p.] As a result of State practice, consequently it could further be embodied in the rules of multilateral treaties.

Along with the differences from treaties, there are some similarities in both these sources of international law. For example, the process of crystallizing custom does not cease or become suspended even after the emergence of a new one [26, 20 p.] likewise with treaties with their countermeasure provisions in case of any breach or violation.

Furthermore, in contrast to treaties, withdrawing from international custom is not allowed even in a situation of a fundamental change of circumstances. [17] It shows the universal character of international customs, though it might lack such institutional features. Contrary to treaties, it is believed that the violation

of customs leads to changing the custom or the emergence of the new one, while signed but not ratified treaties or violation of its provision make it a 'dead letter' without any force and effect unless it concludes rules of customary international law.

To sum up, although it seems that customs have fewer advantages than treaties, many legal scholars have had a great interest in its development and influence, and «because much of international law has developed as customary international law and continues to do so». [1, 221 p.] In other words, the scope of the custom as a source of international law is much broader due to its function of universality, formation of foundation of legal rules as well as filling the gaps.

Conclusion. This paper has analyzed features and functions of treaties and custom as sources of international law. Although no hierarchy exists between them, evidence of their interrelation and connection with advantages and disadvantages of both sources can be clearly seen. Over the last decades by the Vienna Conventions, decisions of cases of the ICJ have been given clarification in the treaty law [32] which, on the one hand, shows that conventional law as a State practice is a primary source of international law. On other hand, international custom as a fundamental source of international law, has contributed to the development of international law. While some writers discuss the weaknesses of custom, others even characterized it as «shrouded in mystery and paradox» [19, 612 p.]. It is worth noting that custom plays a significant role in the law-making process of international law such as filling the space and gaps of treaties as well as assisting in interpretation of its provisions. [19, 612 p.] In conclusion, there is little doubt that treaties and custom are most important sources of international law, and they «... influence each other in practice» [15, 20 p.] as well as providing the content of international law with a significant role in the law-making process of the former, and creating the basis for creation a law of the latter.

References

1. Verdier P.-H., Voeten E. How does Customary International Law Change? The Case of State Immunity, *International Studies Quarterly*. - 2015. –Vol. 59. - P.209-222.
2. United Nations, Statute of the International Court of Justice, 18 April 1946 [Электрон.ресурс]. – 1946. – URL: <http://www.refworld.org/docid/3deb4b9c0.html> (дата обращения: 05.05.2018).
3. Bing J. B. The Relations between Treaties and Custom // *Chinese Journal of International Law*. - 2010.–Vol. 9. - P.81-109.
4. Akehurst M. Custom as a Source of International Law // *British Yearbook of International Law*. - 1976. – Vol. 47. № 1. – P. 1-53.
5. North Sea Continental Shelf Cases(Federal Republic of Germany v. Denmark; Federal Republic of Germany v. Netherlands), ICJ Reports 1969, International Court of Justice, 20 February 1969 [Электрон.ресурс]. – 1969. – URL: <http://www.refworld.org/cases,ICJ,50645e9d2.html> (дата обращения: 10.05.2018).
6. Fisheries Jurisdiction Case (United Kingdom v Iceland), ICJ Reports 1974, International Court of Justice, July 25 1974 [Электрон.ресурс]. – 1974. – URL: http://www.worldcourts.com/icj/eng/decisions/1974.07.25_fisheries1.htm (дата обращения: 15.05.2018).
7. Scott G.L., Carr C.L. The International Court of Justice and the Treaty-Custom Dichotomy // *Texas International Law Journal*. - 1981. –Vol.16. - P.347-359.
8. Gamble J.K. The Treaty-Custom Dichotomy: An Overview // *Texas International Law Journal*. – 1981. –Vol. 16. - P.305-319.
9. Cassese A. *International Law*. - Oxford: Oxford University Press, 2005. - 558 p.
10. Sands Ph. Sustainable Development: Treaty, Custom, and the Cross-Fertilization of International Law // in Boyle A., Freestone D. (eds), *International Law and Sustainable Development*. - Oxford: Oxford University Press, 1999. - P.39-60.
11. Dixon M. *Textbook on International Law*. - Oxford: Oxford University Press, 2013. - 393 p.
12. United Nations, Vienna Convention on the Law of Treaties, 23 May 1969, United Nations, Treaty Series, Vol. 1155, P. 331 [Электрон.ресурс]. – 1969. –URL: <http://www.refworld.org/docid/3ae6b3a10.html> (дата обращения 25.05.2018).
13. United Nations, Vienna Convention on Diplomatic Relations, 24 April 1963[Электрон.ресурс]. – 1963. –URL: <http://www.refworld.org/docid/3ae6b3648.html> (дата обращения30.05.2018).
14. Thirlway H. *The Sources of International Law*. - Oxford: Oxford University Press, 2014. - 239 p.
15. Crawford J. *Brownlie's Principles of Public International Law*. 8thedn. Oxford: Oxford University Press, 2012. - 803 p.
16. Vereshchetin V.S., Danilenko G.M. Custom as a Source of International Law of Outer Space // *Journal of Space Law*. - 1985. –Vol. 13. - P.22-35.

17. Bradley C.A., Gulati M. Withdrawing from International Custom // The Yale Law Journal. - 2010. -Vol. 120. № 2. - P.202-275.
18. United Nations General Assembly, Convention on the Law of the Sea, 10 December 1982 [Электрон.ресурс]. – 1982. –URL: <http://www.refworld.org/docid/3dd8fd1b4.html> (дата обращения 02.06.2018).
19. Wood M. International Organizations and Customary International Law // Vanderbilt Journal of Transnational Law. - 2015. -Vol. 48. № 3. - P. 609-620.
20. International Law Commission, Convention on the Continental Shelf, 29 April 1958, United Nations, Treaty Series, Vol. 499, P. 311 [Электрон.ресурс]. – 1958. – URL: <http://www.refworld.org/docid/3ddb8e6a4.html> (дата обращения 06.06.2018).
21. Butler W.E. Custom, Treaty, State Practice and the 1982 Convention // Marine Policy. - 1988. - Vol. 12. - P.182-186.
22. Tokunaga E. Evolution of International Disaster Response Law: Toward Codification and Progressive Development of the Law / in Caron D.D., Kelly M.J. and Telesetsky A. (eds), The International Law of Disaster Relief. Cambridge: Cambridge University Press, 2014. - P.46-64.
23. Bohoslavsky J.P., Li Y., Sudreau M. Emerging Customary International Law in Sovereign Debt Governance? // Capital Markets Law Journal. - 2013. –Vol. 9. № 1. - P.55-72.
24. United Nations General Assembly, International Covenant on Civil and Political Rights, 16 December 1966, United Nations, Treaty Series, Vol. 999, P. 171 [Электрон.ресурс]. – 1966. – URL: <http://www.refworld.org/docid/3aeb63aa0.html> (дата обращения 10.06.2018).
25. Baxter R.R. Multilateral Treaties as Evidence of Customary International Law // British Yearbook of International Law. - 1965. –Vol. 41. - P.275-300.
26. Final Report of the Committee Statement of Principles Applicable to the Formation of General Customary International Law. International Law Association. 2000. Committee on Formation of Customary (General) International Law. London Conference. - 66 p.
27. Shaw M. N. International Law. - Cambridge: Cambridge University Press, 2014. - 981 p.
28. Weisburd A.M. Customary International Law: The Problem of Treaties // Vanderbilt Journal of Transnational Law. - 1988. –Vol. 21. № 1. - P.1-46.
29. Verdier P.-H., Voeten E. Precedent, Compliance, and Change in Customary International Law: An Explanatory Theory // American Journal of International Law. - 2014. –Vol. 108. - P.389-434.
30. Helfer L.R. Exiting Custom: Analogies to Treaty Withdrawals // Duke Journal of Comparative & International Law. - 2010.–Vol. 21.- P.65-80.
31. Quince Ch. The Persistent Objector and Customary International Law. Denver, Colo: Outskierts Press, 2010.- 131 p.
32. Keller P. The Concept of Treaty in International Law by Jan Klabbers // International and Comparative Law Quarterly. - 1998. –Vol. 47. - P.240-241.

Т.С. Асанова

Қазақ экономика, қаржы және халықаралық сауда университеті, Астана, Қазақстан

Шарттар мен әдет-ғұрыптар халықаралық құқық көздері ретінде: салыстыру және қарама-қарсылық (контраст)

Аннотация. Шарттар мен әдет-ғұрыптар арасындағы ара-қатынас халықаралық құқықта үлкен маңызға ие. Осы екі қайнар көз бір-бірінен бірқатар маңызды ерекшеліктермен өзгешеленеді, атап айтқанда, ережелердің қалыптасуының әртүрлі процесстері мен механизмдерінен бастап құқықтың практикада қолдану барысында айырмашылықтарының фундаменталдық бөлінуіне дейін. Демек, шарттар мен әдет-ғұрыптардан туындайтын ережелер бір-біріне асимметриялы түрде қарама-қайшы болуы мүмкін, бұл көбінесе құқықтық қарама-қайшылыққа әкеледі. Сонымен қатар, бұл мәселе бүгінгі күні халықаралық құқықтың доктринасында келіспеушіліктердің бірі ретінде қарастырылып отыр. Бұл мақала мақсаты халықаралық құқықтағы шарттар мен әдет-ғұрыптардың қайнар көз ретінде негізгі сипаттамаларын талдау арқылы бір-бірінен қандай дәрежеде ерекшеленетіні туралы түсінік беруге арналған. Негізгі назар қазіргі уақыттағы халықаралық құқықтағы әдет-ғұрыптардың рөліне, сондай-ақ үйлесімділік процестердің халықаралық шарттар құқығына әсер етуі және халықаралық сот органдарының практикасында халықаралық әдет-ғұрыптардың болуы мен қолданылуы болып табылады.

Түйін сөздер. Халықаралық құқықтың қайнар көздері, халықаралық шарт, халықаралық әдет-ғұрып, шарттық құқық, халықаралық әдет-ғұрып құқығы.

Т.С. Асанова

Казахский университет экономики, финансов и международной торговли, Астана, Казахстан

**Договоры и обычаи как источники международного права:
сравнение и контраст**

Аннотация. Взаимосвязь между договорами и обычаями является вопросом, имеющим большое значение в международном праве. Оба этих источника значительно расходятся друг от друга по ряду важнейших признаков, начиная от различных процессов и механизмов создания правил до широких фундаментальных разделов относительно применения права на практике. Поэтому правила, вытекающие из договоров и обычаев, могут стать асимметрично противоположными друг другу, что часто приводит к конфликту права. Более того, сегодня рассматриваемый вопрос остается предметом разногласий в доктрине международного права. Настоящая статья призвана обеспечить понимание того, насколько договоры и обычаи отличаются друг от друга в международном праве посредством анализа ключевых характеристик этих источников. Основное внимание уделяется роли обычаев в международном праве в настоящее время, а также влиянию процессов гармонизации в международном конвенционном праве на существование и использование международных обычаев в международных судебных органах.

Ключевые слова. Источники международного права, международный договор, международный обычай, договорное право, международное обычное право.

References

1. Verdier P.-H., Voeten E. How does Customary International Law Change? The Case of State Immunity, *International Studies Quarterly*, 59, 209-222 (2015).
2. United Nations, Statute of the International Court of Justice, 18 April 1946. Available at: <http://www.refworld.org/docid/3deb4b9c0.html> (accessed: 05.05.2018).
3. Bing J. B. The Relations between Treaties and Custom, *Chinese Journal of International Law*, 9, 81-109 (2010).
4. Akehurst M. Custom as a Source of International Law, *British Yearbook of International Law*, 47 (1), 1-53 (1976).
5. North Sea Continental Shelf Cases (Federal Republic of Germany v. Denmark; Federal Republic of Germany v. Netherlands), ICJ Reports 1969, International Court of Justice, 20 February 1969. Available at: <http://www.refworld.org/cases,ICJ,50645e9d2.html> (accessed: 10.05.2018).
6. Fisheries Jurisdiction Case (United Kingdom v Iceland), ICJ Reports 1974, International Court of Justice, July 25 1974. Available at: http://www.worldcourts.com/icj/eng/decisions/1974.07.25_fisheries1.htm (accessed: 15.05.2018).
7. Scott G.L., Carr C.L. The International Court of Justice and the Treaty-Custom Dichotomy, *Texas International Law Journal*, 16, 347-359 (1981).
8. Gamble J.K. The Treaty-Custom Dichotomy: An Overview, *Texas International Law Journal*, 16, 305-319 (1981).
9. Cassese A. *International Law*. (Oxford University Press, Oxford, 2005).
10. Sands Ph. Sustainable Development: Treaty, Custom, and the Cross-Fertilization of International Law, in Boyle A., Freestone D. (eds), *International Law and Sustainable Development* (Oxford University Press, Oxford, 39-60 1999).
11. Dixon M. *Textbook on International Law* (Oxford University Press, Oxford, 2013).
12. United Nations, Vienna Convention on the Law of Treaties, 23 May 1969, United Nations, Treaty Series, Vol. 1155, P. 331. Available at: <http://www.refworld.org/docid/3ae6b3a10.html> (accessed 25.05.2018).
13. United Nations, Vienna Convention on Diplomatic Relations, 24 April 1963. Available at: <http://www.refworld.org/docid/3ae6b3648.html> (accessed 30.05.2018).
14. Thirlway H. *The Sources of International Law* (Oxford, Oxford University Press, 2014).
15. Crawford J. *Brownlie's Principles of Public International Law* (8th edn, Oxford, Oxford University Press, 2012).
16. Vereshchetin V.S., Danilenko G.M. Custom as a Source of International Law of Outer Space, *Journal of Space Law*, 13, 22-35 (1985).
17. Bradley C.A., Gulati M. Withdrawing from International Custom, *The Yale Law Journal*, 120 (2), 202-275 (2010).
18. United Nations General Assembly, Convention on the Law of the Sea, 10 December 1982. Available at: <http://www.refworld.org/docid/3dd8fd1b4.html> (accessed 02.06.2018).
19. Wood M. International Organizations and Customary International Law, *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, 48 (3), 609-620 (2015).
20. International Law Commission, Convention on the Continental Shelf, 29 April 1958, United Nations, Treaty Series, Vol. 499, P. 311. Available at: <http://www.refworld.org/docid/3ddb8e6a4.html> (accessed 06.06.2018).
21. Butler W.E. Custom, Treaty, State Practice and the 1982 Convention, *Marine Policy*, 12, 182-186 (1988).
22. Tokunaga E. Evolution of International Disaster Response Law: Toward Codification and Progressive Development of the Law, in Caron D.D., Kelly M.J. and Telesetsky A. (eds), *The International Law of Disaster Relief* (Cambridge, Cambridge University Press, 46-64 (2014)).

23. Bohoslavsky J.P., Li Y., Sudreau M. Emerging Customary International Law in Sovereign Debt Governance?, *Capital Markets Law Journal*, 9 (1), 55-72 (2013).
24. United Nations General Assembly, International Covenant on Civil and Political Rights, 16 December 1966, United Nations, Treaty Series, Vol. 999, P. 171. Available at: <http://www.refworld.org/docid/3ae6b3aa0.html> (accessed 10.06.2018).
25. Baxter R.R. Multilateral Treaties as Evidence of Customary International Law, *British Yearbook of International Law*, 41, 275-300 (1965).
26. Final Report of the Committee Statement of Principles Applicable to the Formation of General Customary International Law. International Law Association. 2000. Committee on Formation of Customary (General) International Law. London Conference. - 66 p.
27. Shaw M. N. *International Law* (Cambridge University Press, Cambridge, 2014).
28. Weisburd A.M. Customary International Law: The Problem of Treaties, *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, 21 (1), 1-46 (1988).
29. Verdier P.-H., Voeten E. Precedent, Compliance, and Change in Customary International Law: An Explanatory Theory, *American Journal of International Law*, 108, 389-434 (2014).
30. Helfer L.R. Exiting Custom: Analogies to Treaty Withdrawals, *Duke Journal of Comparative & International Law*, 21, 65-80 (2010).
31. Quince Ch. *The Persistent Objector and Customary International Law* (Outskierts Press, Denver, Colo, 2010).
32. Keller P. The Concept of Treaty in International Law by Jan Klabbbers, *International and Comparative Law Quarterly*, 47, 240-241 (1998).

Сведения об авторе:

Assanova T. S. — Kazakh University of Economics, Finance and International Trade, Lecturer of Law Subjects of Department of Management and Marketing, Head of the Law Department, LLM Master of Laws in International Law Astana, Kazakhstan.

Асанова Т.С.— Қазақ экономика, қаржы және халықаралық сауда университеті, «Менеджмент және Маркетинг» кафедрасы құқық пәндері оқытушысы, заң бөлімінің бастығы, Заң ғылымдары магистрі (LLM Master of Laws in International Law), Астана, Қазақстан.

XFTAP 10.59.91

А.Ж. Жұнусбекова

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан
(E-mail: aigerim112@mail.ru)

Орталық Азиядағы трансшекаралық су ресурстарын пайдалануды халықаралық-құқықтық реттеудің кейбір мәселелері бойынша

Аннотация. Су ресурстарының жағдайы әрбір елдің экономикалық дамуына әсер ететін өмірлік маңызды факторлардың бірі болып табылады. Орталық Азиядағы су ресурстары аймақ мемлекеттерінің экономикалық қызметіне үнемі елеулі әсерін тигізіп келеді, өйткені мұнда барлық ірі өзендер трансшекаралық болып табылады және осы аймақтағы елдер арасында сумен жабдықтау және су ресурстарын бірлесе қолдануға қатысты үйлеспеушіліктер бар. Сонымен қатар трансшекаралық су ресурстарын халықаралық-құқықтық реттеу саласындағы халықаралық құқық нормаларын қолдану туралы келіспеушіліктер де бар.

Бұл мақалада мемлекеттердің трансшекаралық су ресурстарын пайдалану бойынша ынтымақтастығы саласындағы халықаралық-құқық нормаларын зерттеу және оларды қолдану тәжірибесі негізінде Орталық Азия аймағындағы трансшекаралық су ресурстарын пайдалану мен басқару бойынша халықаралық-құқықтық реттеуді дамытудың мәселелері мен даму болашағы анықталған.

Түйін сөздер. Трансшекаралық өзен, Орталық Азия, халықаралық ұйым, халықаралық шарт, су-энергетикалық ресурс, су ағыны, су-энергетикалық консорциум

Кіріспе. Соңғы он екі жылда аймақтағы әлеуметтік-экономикалық және саяси дағдарыстың тікелей салдары ретінде Орталық Азия мемлекеттеріндегі трансшекаралық өзендердің су ресурстарын бірлесе пайдалану мен аймақты сумен қамтамасыз ету мәселесі ерекше мәнге ие болды.

Аймақтағы негізгі трансшекаралық су ресурстары бүкіл аймақты қамтитын және Арал теңізі бассейніне құятын Сырдария мен Амудария өзендерінен тұрады. Орталық Азияның барлық

мемлекеттері осы негізгі өзендердің бассейндерінде орналасқан. Сырдария өзенінің негізгі бөлігі (75,2%) Қырғызстан аумағында, 15,2% Өзбекстан аумағында, 6,9% Қазақстанда, Тәжікстанда - 2,7% құрылады. [1] Амударияның су ресурстары Өзбекстан, Ауғанстан, Түркменстан және Тәжікстанмен тұтынылады. [2]

Мақаланың мақсаты Орталық Азия мемлекеттерінің трансшекаралық су ресурстарын пайдаланудың халықаралық-құқықтық мәселелерін зерттеу болып табылады.

Тарихы. Кеңестік кезеңде суды пайдаланудың нақты бекітілген схемасына негізделген шектеулі суды тұтынудың бірыңғай орталықтандырылған саясаты болды. Сонымен бірге, Өзбекстан, Қазақстан және Түркменстанның суармалы егіншілігіне басымдық берілді. Жоғарыда орналасқан Қырғызстан мен Тәжікстан өз аумағында қалыптастырылған су ресурстарының тек 15%-ын пайдалана алды және төменгі ағыс елдерінің ауыл шаруашылық жерлерін суландыру үшін вегетация кезеңінде су жеткізуші ретінде әрекет ете алды. Өтемақы ретінде төменгі ағыс елдерінен оларға жеткізілетін судың есебінен энергетикалық және ауылшаруашылық өнімдерін алып отырды.

Сонымен бірге, әлеуметтік және экономикалық жетістікке жету ұмтылысымен аймақтағы су ресурстарын басқаруда жобалардың экологиялық компоненті ескерілмеді, нәтижесінде ол Арал теңізінің апатына алып келді.

Орталық Азиядағы өзен бассейнінің ресурстарын пайдалану туралы келіспеушіліктер Кеңес Одағы ыдырағаннан кейін су жолдары трансшекаралық мәртебеге ие болған кезде пайда болды, бұл су ресурстарын пайдаланудың құқықтық режиміндегі «кемшіліктерге» жол ашты. Орталық Азия республикалары тәуелсіздік алғаннан кейін ондаған жылдар бойы болған теңдестірілген су пайдалану жүйесі тоқтатылды.

20-дан астам трансшекаралық өзендерді байланыстыратын Қазақстан мен Қытай арасындағы трансшекаралық өзендердің су ресурстарын пайдалану мәселелері бар, олардың ең ірісі - Ертіс, Іле, Талас, Қорғас. Ертіс өзенінің Қазақстан үшін экономикалық маңызы өте үлкен. Қазақстан шегіндегі өзеннің бассейнінде 2,5 миллионға жуық адам тұрады және онда ірі өнеркәсіптік орталықтар орналасқан, энергетиканы, өнеркәсіпті және ауыл шаруашылығын әрі қарай дамыту бұл өзеннің ресурстарын пайдаланумен байланысты. [3]

Зерттеу әдістері. Мақалада трансшекаралық суды пайдалану мәселелері бойынша халықаралық шарттар, актілер, заңдарды талдауда салыстырмалы құқықтық әдіс; трансшекаралық су ресурстарын пайдалануда Орталық Азия мемлекеттерінің халықаралық ынтымақтастығының қалыптастырылуы мен дамуын зерттеуде тарихи талдау әдісі қолданылды.

Мәселені талдау және оның құқықтық шешімі. Жалпы су экожүйелерімен біріктірілген елдердің бірінде суды пайдаланудың кез келген өзгерісі немесе су объектілерінің құрылысы арқылы су объектілерінің жағдайына әсер етуі басқалардың мүдделеріне сөзсіз әсер етеді.

Іс-әрекеттердің келіспеушілігі қақтығыс жағдайына әкелуі мүмкін, себебі салдар төменгі ағыстағы елдер үшін, оладың экономикалық дамуы мен әлеуметтік және экологиялық жағдайы үшін жиі қолайсыз.

Өз дербестігі үшін күресте, өз егемендігін жүзеге асыру кезінде мемлекеттер (Қазақстан, Қырғызстан, Өзбекстан, Түркменстан және Тәжікстан) трансшекаралық өзендердің су ресурстарын пайдалану және қорғау саласында туындайтын қоғамдық қатынастарды реттеудің тиімді бірыңғай әдістерін таба алмады және таба алмауда.

Халықаралық тәжірибе көрсеткендей, жағадағы мемлекеттер арасындағы қақтығыстар мемлекетаралық келісімдер, консультациялар, келіссөздер, мемлекетаралық интеграциялық бірлестіктер құру жолымен шешілуі керек.

Дунай өзенінің бассейнінде трансшекаралық су ынтымақтастығының белгіленген тәжірибесін есепке ала отырып, мемлекетаралық ынтымақтастықтың саяси, құқықтық және институционалдық негіздерін нығайту қажет.

Әр түрлі жылдарда Дунай жағасындағы мемлекеттермен 1948 жылғы Кеме қатынасы режимі туралы конвенцияға, 1985 жылы Дунайды қорғау жөніндегі Бухарест декларациясына қол қойылды және 1991 жылы Дунай бассейнінің экологиялық бағдарламасы құрылған. 1994 жылы Дунай өзенін қорғау және тұрақты дамыту жөніндегі ынтымақтастық туралы конвенция қабылданып, оған 13 Дунай жағасындағы елдер қол қойып, өзенді қорғау және трансшекаралық ынтымақтастықты нығайту бойынша Конвенцияның мақсаттарын және ережелерін жүзеге асыру үшін Дунай өзенін қорғау жөніндегі халықаралық комиссиясы құрылған.

Еуразиялық экономикалық одақ, Шанхай ынтымақтастық ұйымы сияқты халықаралық ұйымдар мұндай құқықтық актілерді құруға және оларды бекітуге, сондай-ақ Орталық Азия елдерінің халықаралық су конвенцияларына қол қоюға жағдай туғызуы мүмкін. Жобасы 2003 жылы ұсынылған Еуразиялық экономикалық қоғамдастық шеңберінде Халықаралық су-энергетикалық консорциумын құру Сырдария су-энергетикалық ресурстарын пайдаланудағы аймақтағы мемлекеттер арасындағы келіспеушілікті жоюға және аймақтағы экологиялық теңгерімді сақтауға мүмкіндік беретін еді.

Алайда осы кезеңде су-энергетикалық саладағы бірлесу су-энергетикалық ресурстарын пайдаланудың бірыңғай тәсілін әзірлемеген Орталық Азия елдерінің тар экономикалық мүдделеріне толықтай сай келмейді: қырғыз мен тәжік тараптары консорциумды ары қарай тауар ретінде сату арқылы электр энергиясын өндіру үшін гидроэнергетикалық қондырғыларды салуға арналған орган ретінде қарастырады, алайда бұл халықаралық құқық нормаларына қайшы келеді. Қазақстан мен Өзбекстан үшін Консорциумды құру суармалы егін шаруашылығын кепілдендірілген сумен қамтамасыз ету шешімдерінің бірі болып табылады. [4] Траншекаралық су ресурстары бар мәселелерді бірлесіп шешуді талап етеді, алайда бір уақытта өзендер үшін жауапкершіліктің негізгі үлесін мемлекет алады, сайып келгенде аймақаралық деңгейде ұсынылған идеялар тиімді мемлекеттік саясаттың нәтижесінде, ең алдымен, тиісті ұлттық нормативтік-құқықтық актілерді қабылдау арқылы сәтті жүзеге асырылуы мүмкін.

Келісімшарттық құқықтық механизм трансшекаралық ағындарды қолдану мен ластаудан қорғау саласындағы мемлекетаралық ынтымақтастықтың маңызды құрамдас бөліктерінің бірі болып табылады.

Қазіргі уақытта трансшекаралық ағындарды пайдалану мен қорғауды реттейтін екі әмбебап халықаралық құжат қабылданды. Қазіргі заманғы халықаралық құқық теоретиктерінің пікірінше, 1997 ж. Халықаралық су ағындарын кеме қатынасында емес пайдалану құқығы туралы БҰҰ Конвенциясы «трансшекаралық су ресурстарын басқарудың кешенді құқықтық негізін қамтамасыз ететін жалғыз құқықтық құжат» болып табылады [5, 33 б.], ол жалпы ағындарға қатысты мемлекеттердің әрекетін анықтайтын екі негізгі қағиданы белгілейді: «әділ және ұтымды пайдалану» және жанындағы мемлекетке «елеулі зиян келтірмеу міндеті». Дегенмен, елдер нақты су жинау алаңдарының контекстінде осы терминдер нені білдіретінін өздері анықтауы керек. [6]

35 мемлекет – 36-баптың 1-тармағының ережелеріне сәйкес күшіне ену үшін қажетті ратификациялаудың ең аз саны. Қазіргі уақытта Конвенцияның қатысушылары: Скандинавия елдері, Еуропалық Одаққа мүше мемлекеттер (Венгрия, Германия, Греция, Испания, Италия, Люксембург, Нидерланды, Португалия, Франция), Еуропа елдері (Ұлыбритания, Ирландия, Черногория), Таяу Шығыс елдері (Иордания, Ливан, Катар, Йемен), бірқатар африкалық мемлекеттер, сондай-ақ Орталық Азияның бір мемлекеті – Өзбекстан болып табылады.

2014 жылғы 17 тамызда 1997 жылғы Конвенция қабылданғанынан кейін 17 жыл өткен соң күшіне енді. Кейбір ғалымдардың айтуынша, 1997 жылы Конвенция кодификациялау актісі ретінде әдеттегі құқық, жұмсақ құқық, халықаралық құқықтың жалпы қағидалары түрінде қолданылған су ағындарын қорғау мен пайдаланудың әр түрлі ережелерін жинақтайды. [7]

Екінші көпжақты халықаралық құжат – 1992 ж. Траншекаралық ағын сулар мен халықаралық көлдерді қорғау және пайдалану туралы БҰҰ ЕЭК Конвенциясы болып табылады. 1996 жылы 6 қазанда күшіне енген және оның аймақтық бағытына қарамастан (аймақта 56 ел), әмбебап деп аталына алады, өйткені 2003 жылдан бастап басқа аймақтардағы мемлекеттердің Конвенциясыға қосылуына жол беріледі. Конвенцияның қатысушылары Қазақстан Республикасы, Ресей Федерациясы, Ұлыбритания, Германия және басқа елдер болып табылады, ал Қытай Халық Республикасы, Түркменстан Республикасы, Қырғызстан, Өзбекстан және Тәжікстан осы Конвенцияның мүшелері болып табылмайды. Преамбулаға сәйкес Конвенция тараптары трансшекаралық су ағындары мен халықаралық көлдерді қорғау және пайдалану маңызды және кідіртуге болмайтын міндеттер екендігін және олардың тиімді шешімі тек тығыз ынтымақтастық арқылы ғана қол жеткізуге болатындығын мойындайды. [8]

Осы Конвенцияны басқа Орталық Азия мемлекеттерінің тануы су ресурстарын бірлесіп қолдануды реттейтін мемлекетаралық қатынастар жүйесінде маңызды кезең болуы керек.

Қазіргі уақытта Орталық Азия мемлекеттерінің трансшекаралық өзендердегі суды бірлесіп

пайдалану саласындағы ынтымақтастығы 2001 жылғы Қазақстан Республикасының, Тәжікстанның және Өзбекстан мемлекет басшылары қол қойған Ташкент декларациясына және 2002 ж. Қазақстан Республикасы, Қырғызстан, Тәжікстан және Өзбекстан арасындағы Орталық-Азиялық ынтымақтастық ұйымын құру туралы шартқа негізделеді. Орталық-Азиялық ынтымақтастықтың негізгі бағыттарының ішінде ең маңыздысы халықаралық құқықтың жалпыға ортақ қағидалары мен нормалары негізінде Орталық Азиядағы су объектілерін, су-энергетикалық ресурстар мен су шаруашылығы объектілерін ұтымды және өзара тиімді пайдалану саласындағы келісілген іс-әрекеттерді жүргізу болып табылады.

1992 жылғы 18 ақпанда Алматыда Арал теңізі бассейніндегі су қатынастарын реттеу мәселелерін реттеу мақсатында Қазақстан Республикасы, Қырғыз Республикасы, Өзбекстан Республикасы, Тәжікстан Республикасы және Түркменстан Республикасы арасында «Мемлекетаралық су ресурстарын пайдалану мен қорғауды бірлесіп басқару саласындағы ынтымақтастық туралы» Мемлекетаралық Келісімге қол қойылды. Аталған келісімнің 1-бабында трансшекаралық су объектілерін пайдалануда аймақ елдерінің тең құқығы және оларды ұтымды пайдалану мен қорғауды қамтамасыз ету үшін тең жауапкершілігі мойындалады. Кейінірек бұл келісім 1993 жылғы 26 наурыздағы Қызылорда келісімімен және 1995 жылғы 20 қыркүйектегі Нукус декларациясымен расталды.

Орталық Азия мемлекеттері басшыларының шешімі бойынша 1993 жылғы 4 қаңтарда Ташкентте Халықаралық Аралды сақтау қоры құрылды, оның негізгі міндеті – Арал теңізін сақтау, аймақтың барлық мемлекеттерінің мүдделерін ескере отырып Арал теңізі мен Арал теңізі бассейнін экологиялық сауықтыру бойынша бірлескен іс-қимыл шараларын, ұзақ мерзімді бағдарламалар мен жобаларды қаржыландыру. 20 жылдан астам уақыт ішінде Арал теңізі бассейні елдеріне көмек көрсету бойынша үш бағдарлама аясында бірқатар жобаларды жүзеге асыру үшін Орталық Азия үкіметтерімен бірнеше миллиард АҚШ доллары инвестицияланды. Қазақстан Республикасының Халықаралық Аралды сақтау қорында (2008-2013 жж.) төрағалық ету кезеңінде әлеуметтік, экономикалық, экологиялық, гуманитарлық бағыттағы 44 жобаны қамтитын Арал теңізі бассейнінің бағдарламасы-3 әзірленді және бекітілді. [9] Аймақтағы осы және басқа трансшекаралық су проблемаларын шешу үшін халықаралық қаржы институттары: Дүниежүзілік банк, Азия және Ислам даму банкі, БҰҰ Даму Бағдарламасы және басқалар көмек көрсетеді.

Дүниежүзілік банк пен Ғаламдық экологиялық қордың қолдауымен «Арал теңізі бассейніндегі су ресурстары және қоршаған ортаны басқару» жобасының аясында Орталық Азия мемлекет басшылары 1999 жылғы 9 сәуірде Ашхабад декларациясына қол қойды. Декларация аймақтық стратегияны жүзеге асыруда бірлескен шараларды әзірлеу және өңірдің су ресурстарын экожүйеге және суды басқарудың интеграцияланған принциптеріне қатысты нақты іс-қимылды дамыту қажеттігіне тоқталды.

Трансшекаралық суларды қорғау және пайдалану мәселелерін шешуде Орталық Азия мемлекеттері арасындағы екі жақты және көп жақты келісімдер алады. Мысалы 2001 жылғы 12 қыркүйектегі Қазақстан Республикасы мен Қытай Халық Республикасы арасындағы «Трансшекаралық өзендерді пайдалану және қорғау саласындағы ынтымақтастық туралы» келісімі жатады. 2005-2013 жылдар аралығында судың сапасын қорғау, қоршаған ортаны қорғау саласындағы ынтымақтастық туралы және басқа да бірқатар келісімдерге қол қойылды. Бүгінгі таңда екі ел арасындағы су мәселесі Трансшекаралық өзендерді пайдалану және қорғау жөніндегі бірлескен Қазақстан-Қытай комиссиясының шеңберінде талқылануда. 2003 жылдан 2017 жылға дейін Бірлескен комиссияның 13 отырысы өткізілді. [10]

Сырдария өзенінің бассейніндегі су-энергетикалық ресурстарды пайдалану туралы 1998 жылғы Қазақстан, Қырғызстан, Өзбекстан және Тәжікстан арасында жасалған келісім-шарт Нарын-Сырдария каскады су қоймаларын келісілген және өзара тиімді пайдалануды реттейді, ал Қазақстан мен Қырғызстан арасындағы 2000 жылғы Шу және Талас өзендеріндегі мемлекетаралық су объектілерін пайдалану туралы келісім осы өзендердегі су объектілерінің үздіксіз және қауіпсіз жұмыс істеуі үшін бірлескен шараларды әзірлеуді және жүзеге асыруды реттейді.

Орталық Азияның трансшекаралық өзендерінің су ресурстарын пайдалануды реттейтін көптеген қол қойылған құжаттардың, үкіметаралық келісімдердің болуы осы мәселені күн тәртібінен шығармады. Аймақтағы елдердің мезгіл-мезгіл қол жеткізетін келісімдеріне қарамастан,

су ресурстарын бірлесе басқарудың механизмі әлі де жоқ. Су мәселелерін шешу жолындағы қайшылықтар су-энергетикалық кешенді интеграцияланған басқару бойынша тиімді шаралар қабылдауды қиындатады. Нақты заңнаманың, суды бөлудің тиімді механизмі, суды басқару және қажығыстарды шешу, судың сапасы мен пайдалануы туралы ақпарат алмасудың төмен деңгейі трансшекаралық өзендердің су ресурстарын пайдаланудағы аймақтық ынтымақтастыққа кедергі болып табылады. Орталық Азия елдері отын-энергетикалық ресурстар мен су ресурстарын салыстыруда қиындықтарға ұшырайды. Сонымен қатар, жағадағы елдер трансшекаралық өзендерді бірлесіп пайдаланудың күрделілігіне алып келетін судың өзі емес, судың қолжетімділігін бөлісуге тырысады. [11, 13 б.]

Нәтижелер. Болашақта өңірдің су ресурстарын ұтымды емес пайдалану салдарынан сарқылуы Орталық Азиядағы саяси және әлеуметтік-экономикалық тұрақсыздық үдерістерін нығайтуға ықпал етуі мүмкін. Жоғарыда келтірілген дәлелдер, сондай-ақ суды пайдалану саласындағы жетекші ғалымдардың зерттеулері негізінде, туындайтын мәселелерді шешуге бағытталған бірқатар шаралар ұсынылған:

- Орталық Азия барлық мемлекеттерінің халықаралық су ағындарын кеме қатынасына емес пайдалану туралы 1997 жылғы конвенциясына қосылуы, сондай-ақ осы Конвенцияның ережелерін ұлттық заңнамаға және аймақ мемлекеттері арасындағы екіжақты және көпжақты келісімдер жүйесіне енгізудің құқықтық механизмін құру;

- су ресурстарының ластануы, атмосфералық ауаның сәулеленуі және улы ластануы, биологиялық әртүрліліктің төмендетілуі, жердің тозуы сияқты ұлттық экологиялық проблемалармен күресте мемлекеттердің ынтымақтастығы. Қазақстан трансшекаралық өзендер мен халықаралық көлдерді қорғау және пайдалану туралы Хельсинки конвенциясына қосылды, бұл трансшекаралық өзендерді ұтымды пайдалану мен қорғау мәселелерін шешудің бірыңғай құқықтық тәсілдерін қалыптастыруға мүмкіндік береді. Орталық Азияның басқа мемлекеттерінің осы конвенцияны мойындауы су ресурстарын бірлесе қолдануды реттейтін мемлекетаралық қатынастар жүйесінде маңызды кезең болуы тиіс;

- аймақтағы әрбір ел шегінде бассейндік және субаймақтық деңгейде біртіндеп барлық секторлардың, жергілікті органдардың және суды пайдаланушылар өкілдерінің тең құқылы қатысуын көздейтін суды пайдалануды басқарудың интеграцияланған тәсіліне бірітіндеп көшуді жүзеге асыру. Бұл әдіс суды пайдалану мен табиғи-экономикалық факторлар арасындағы өзара байланысты, экономикалық даму мақсаттарына қолжетімділіктің өзен жүйелерінің экологиялық қауіпсіздігімен теңгерімін бекітеді. [12, 22 б.]

- көпжақты ынтымақтастық шеңберінде өзара әрекетті белсенді қылу: экологиялық қауіпсіздік саласында Орталық-Азиялық ынтымақтастық ұйымы, Шанхай ынтымақтастық ұйымымен, аймақтық ұйымдармен, соның ішінде ЕАЭО-пен ынтымақтастықты жандандыру. Орталық Азия мемлекеттері Халықаралық су-энергетикалық консорциумының құрылуына әрекет жасауы керек, оның көмегімен бірқатар міндеттер тез және тиімді шешілуі мүмкін: аймақтағы су мен энергетикалық ресурстарды басқарудың бірлескен балансын құру, трансшекаралық өзен бассейндерінің гидроэнергетикалық ресурстарын кешенді игеру және пайдалану, гидроқұрылыстарды бірлесіп салу және т.б.

- трансшекаралық суларды қорғау және пайдалану туралы халықаралық шарттарға су объектілерінің трансшекаралық ластануы үшін мемлекеттердің халықаралық құқықтық жауапкершілігінің түрлері мен нысандарын реттейтін нормаларды әзірлеу және енгізу қажет;

- ұлттық деңгейде трансшекаралық су объектілерін қорғау және пайдалану туралы нормаларын жетілдіру, сондай-ақ оларды жүзеге асырудың ең тиімді механизмдерін әзірлеу қажет. Орталық Азия елдеріне Ұлттық Су стратегиясын жасау және бекіту қажет және соның негізінде трансшекаралық су ресурстарын пайдалану саласындағы мемлекетаралық ынтымақтастықты едәуір жеңілдететін және кейінгі аймақтық келісімдер үшін қажетті құқықтық базаны қалыптастыратын аймақтық су стратегиясын әзірлеу және қабылдау қажет.

Қорытынды. Осылайша, Орталық Азия мемлекеттерінің трансшекаралық ағындарды қорғау және пайдалану саласындағы халықаралық-құқықтық ынтымақтастығы 1990-шы жылдардың соңына қарай ғана күшейе бастады. «Су ресурстарын басқару жөніндегі аймақтық органдар су ресурстарын басқару жөніндегі қызметтің әсерінен экологиялық жағдайдың нашарлауын ескере бастады, демек, табиғи орта аймақтағы әлеуметтік-экономикалық жағдайды тұрақсыздандырушы

факторына айналды. Табиғи және табиғи-антропогендік циклдердің орнықтылығына көшудің басты шарты өзен мен суармалы жерлердің өзара әрекеттесуінің жағымсыз факторларын азайту, сондай-ақ жер үсті және жер асты суларының өзара әрекеттесуі болып табылатындығына қол жеткізілді. [13, 24 б.] Осы кезеңде трансшекаралық өзендердің бассейндеріндегі су тапшылығының артуы, олардың суларының сапасының нашарлауы жағдайында әр тараптың мүдделерін есепке алатын және осы өзендердің экологиялық қауіпсіз режимін сақтауға бағытталған мемлекеттер арасындағы су қатынастарын реттеу үшін құқықтық шаралар әзірленуде.

Су мәселесі – бұл Орталық Азия елдеріндегі мемлекеттік құрылыстың барлық үрдісіне әсер ететін, ұлттық қауіпсіздік мүдделеріне тікелей әсер ететін тақырып. Сондықтан аймақтағы барлық елдердің мүдделерін есепке ала отырып, аймақтағы елдердің келісілген «су саясатын» іске асыру, трансшекаралық өзендердің су ресурстарын барынша ұтымды пайдаланудың құқықтық механизмін құру қолайлы экологиялық жағдайдың, аймақтағы жан-жақты даму мен тыныштықты сақтаудың негізі болып табылады.

Әдебиеттер тізімі

1. Когда соединяет вода. Как в союзе решить проблему трансграничных рек [Электрон.ресурс]. – 2014. – URL: <http://www.odnako.org/blogs/kogda-soedinyayet-voda-kak-v-soyuze-reshit-problemu-transgranichnih-rek/> (жүгінген күн: 15.07.2018)
2. Алиев Г.К. Водные ресурсы Центральной Азии. Роль и значение водных ресурсов в экономике Узбекистана // Нормы международного права по трансграничным водным объектам и региональные проблемы их использования: Материалы Круглого стола, 2009. – Ташкент. – С.10.
3. Трансграничные реки – стратегический ресурс водообеспечения Казахстана. [Электрон.ресурс]. – 2014. – URL: www.inform.kz (жүгінген күн: 15.07.2018)
4. Вода и конфликт интересов в Центральной Азии. [Электрон.ресурс]. – 2009. – URL: <http://caucasustimes.com/ru/voda-i-konflikt-interesov-v-centraln/> (жүгінген күн: 15.07.2018)
5. Калинин Т.Г. Формирование и развитие международного водного права // Экологическое право. – 2005. – № 6 – С.33.
6. Конвенция ООН о праве несудоходных видов использования международных водотоков 1997 г. [Электрон.ресурс]. – URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/watercrs.shtml (жүгінген күн: 15.07.2018)
7. Рязанова М.А. Вступление в силу Конвенции ООН о праве несудоходных видов использования международных водотоков 1997 г. как новый этап кодификации международного права водных ресурсов. Аналитический портал Отрасли права. [Электрон.ресурс]. – 2016. – URL: <http://xn--7sbbaj7auwnffhk.xn-p1ai/article/15565> (жүгінген күн: 15.07.2018)
8. Хельсинкская Конвенция по охране и использованию трансграничных водотоков и международных озер 1992 г. [Электрон.ресурс]. – URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/watercourses_lakes.shtml (жүгінген күн: 15.07.2018)
9. Сотрудничество со странами Центральной Азии в сфере рационального использования водно-энергетических ресурсов. [Электрон.ресурс]. – 2016. – URL: <http://www.mfa.kz/ru/content-view/sotrudnichestvo-so-stranami-tsentralnoj-azii-v-sfere-ratsionalnogo-ispolzovaniya-vodno-energeticheskikh-resursov> (жүгінген күн: 15.07.2018)
10. Сотрудничество между РК и КНР в сфере использования и охраны водных ресурсов. [Электрон.ресурс]. – 2016. – URL: <http://www.mfa.kz/ru/content-view/sotrudnichestvo-mezhdu-rk-i-knr-v-sfere-ispolzovaniya-i-okhrany-vodnykh-resursov> (жүгінген күн: 15.07.2018)
11. Ауелбаев Б. Политика стран Центральной Азии и водно-энергетические проблемы региона // Analytic (Казахстан). – 2009. – № 3. – С.13-18.
12. Кипшакбаев Н.К., Соколов В.И., Рахимов Ш.Х. Водные ресурсы бассейна Аральского моря: формирование и использование // Экология и устойчивое развитие. – 2004. – № 2. – С.22-27.
13. Раджабов С.Н. Нерешенный вопрос правового регулирования трансграничных водотоков в Центрально-Азиатском регионе // Евразийский юридический журнал. – 2015. – № 11 – С.24.

А.Ж. Жунусбекова

Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан

О некоторых вопросах международно-правового регулирования использования трансграничных водных ресурсов в Центральной Азии

Аннотация. Состояние водных ресурсов является одним из важнейших факторов, влияющих на экономическое развитие каждой страны. Водные ресурсы в Центральной Азии всегда оказывали и продолжают оказывать существенное воздействие на экономическую деятельность государств региона, поскольку все крупные реки здесь являются трансграничными и существуют разногласия между странами региона по поводу водообеспечения и совместного использования водных ресурсов. Также существуют разногласия по применению норм международного права в сфере международно-правового регулирования трансграничных водных ресурсов.

В данной статье на основе изучения международно-правовых норм, практики их применения в сфере сотрудничества государств по использованию трансграничных водных ресурсов определены проблемы и перспективы развития международно-правового регулирования сотрудничества государств по использованию и управлению трансграничными водными ресурсами в регионе Центральной Азии.

Ключевые слова. Трансграничная река, Центральная Азия, международная организация, международный договор, водно-энергетический ресурс, водоток, водно-энергетический консорциум

A.Zh. Zhunusbekova

L.N.Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

About some questions of international legal regulation of use of transboundary water resources in Central Asia

Abstract. The condition of water resources is one of the major factors influencing economic development of each country. Water resources in Central Asia always made and continue to make essential impact on economic activity of the states of the region as all large rivers are transboundary rivers here and there are disagreements between the countries of the region concerning water supply and sharing of water resources. Also there are disagreements on use of rules of international law in the sphere of international legal regulation of transboundary water resources.

In this article on the basis of studying of international legal norms, practice of their application in the sphere of cooperation of the states in use of transboundary water resources problems and the prospects of development of international legal regulation of cooperation of the states for use and management of transboundary water resources in the region of Central Asia are defined.

Key words. Transboundary river, Central Asia, international organization, international treaty, hydro-electric resource, waterway, hydro-electric consortium

References

1. Kogda soedinjaet voda. Kak v sojuze reshit' problemu transgranichnyh rek [When water connects. As in the union to solve a problem of the transgranichny rivers], (2014). Available at: <http://www.odnako.org/blogs/kogda-soedinyayet-voda-kak-v-soyuze-reshit-problemu-transgranichnih-rek/> [in Russian]. (accessed 15.07.2018).
2. Aliev G.K. Vodnye resursy Central'noj Azii. Rol' i znachenie vodnyh resursov v jekonomike Uzbekistana [Water resources of Central Asia. The role and importance of water resources in the economy of Uzbekistan]. Normy mezhdunarodnogo prava po transgranichnym vodnym ob'ektam i regional'nye problemy ih ispol'zovanija: Materialy Kruglogo stola [Materials of the Round Table "Norms of international law on transboundary water bodies and regional problems of their use"]. Tashkent, 2009. p. 10.
3. Transgranichnye reki – strategicheskij resurs vodoobespechenija Kazahstana [Transboundary rivers – a strategic resource of water supply in Kazakhstan], (2014). Available at: www.inform.kz [in Russian]. (accessed 15.07.2018).
4. Voda i konflikt interesov v Central'noj Azii [Water and conflict of interests in Central Asia], (2009). Available at: <http://caucasustimes.com/ru/voda-i-konflikt-interesov-v-centraln/> [in Russian]. (accessed 15.07.2018).
5. Kalinichenko T.G. Formirovanie i razvitie mezhdunarodnogo vodnogo prava [Formation and development of international water law], *Jekologicheskoe pravo* [Environmental law], (6), 33 (2005). [in Russian]
6. Konvencija OON o prave nesudohodnyh vidov ispol'zovanija mezhdunarodnyh vodotokov 1997 g. [The UN Convention on the Law of the Non-Navigational Uses of International Watercourses, 1997]. Available at: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/watercrs.shtml [in Russian]. (accessed 15.07.2018).
7. Rjazanova M.A. Vstuplenie v silu Konvencii OON o prave nesudohodnyh vidov ispol'zovanija mezhdunarodnyh vodotokov 1997 g. kak novyj jetap kodifikacii mezhdunarodnogo prava vodnyh resursov [The entry into force of the

1997 UN Convention on the Law of the Non-navigational Uses of International Watercourses as a New Stage of the Codification of International Water Law], (2016). Available at: <http://xn--7sbbaj7auwnffhk.xnp1ai/article/15565> [in Russian]. (accessed 15.07.2018).

8. Hel'sinskaja Konvencija po ohrane i ispol'zovaniju transgranichnyh vodotokov i mezhdunarodnyh ozer 1992 g. [Helsinki Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and International Lakes, 1992]. Available at: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/watercourses_lakes.shtml [in Russian]. (accessed 15.07.2018).

9. Sotrudnichestvo so stranami Central'noj Azii v sfere racional'nogo ispol'zovanija vodno-jenergeticheskikh resursov [Cooperation with Central Asian countries in the field of rational use of water and energy resources], (2016). Available at: <http://www.mfa.kz/ru/content-view/sotrudnichestvo-so-stranami-tsentralnoj-azii-v-sfere-ratsionalnogo-ispolzovaniya-vodno-energeticheskikh-resursov> [in Russian]. (accessed 15.07.2018).

10. Sotrudnichestvo mezhdru RK i KNR v sfere ispol'zovanija i ohrany vodnyh resursov [Cooperation between the RK and the PRC in the field of use and protection of water resources], (2016). Available at: <http://www.mfa.kz/ru/content-view/sotrudnichestvo-mezhdru-rk-i-knr-v-sfere-ispolzovaniya-i-okhrany-vodnykh-resursov> [in Russian]. (accessed 15.07.2018).

11. Auelbaev B. Politika stran Central'noj Azii i vodno-jenergeticheskie problemy regiona [The policy of the Central Asian countries and the water and energy problems of the region], Analytic (Kazakhstan), (3), 13-18 (2009). [in Russian]

12. Kipshakbaev N.K., Sokolov V.I., Rahimov Sh.H. Vodnye resursy bassejna Aral'skogo morja: formirovanie i ispol'zovanie [Water Resources of the Aral Sea Basin: Formation and Use], Jekologija i ustojchivoe razvitie [Ecology and Sustainable Development], (2), 22-27 (2004). [in Russian]

13. Radzhabov S.N. Nereshennyj vopros pravovogo regulirovanija transgranichnyh vodotokov v Central'no-Aziatskom regione [Unresolved issue of legal regulation of transboundary watercourses in the Central Asian region], Evrazijskij juridicheskij zhurnal [Eurasian Law Journal], (11), 11-24 (2015). [in Russian]

Сведения об авторе:

Жунусбекова А.Ж. – Халықаралық құқық мамандығының 2 курс PhD докторанты, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан.

Zhunusbekova A.Zh. – PhD doctoral student 2 courses of specialty International law, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan.

МРНТИ 10.87.51

Д.А. Катренов

Евразийский национальный университет имени Л.Н.Гумилева, Астана, Казахстан
Федеральное государственное автономное образовательное учреждение высшего образования
«Московский государственный институт международных отношений (университет) Министерства
иностраннных дел Российской Федерации», Москва, Россия
(E-mail: katrenov.d@gmail.com)

Юридическое определение «услуги» в праве Европейского Союза

Аннотация. Ввиду возрастания приоритетности сферы предоставления услуг появилась нужда в совершенствовании и в повышении результативности правового регулирования конкретно в этой сфере, а это, в свою очередь, стало причиной всесторонней деятельности по устранению препятствий торговли услугами. В данной статье рассмотрены особенности и тенденции развития правового регулирования в сфере предоставления услуг в праве Европейского Союза. Изучив положения Договора о функционировании Европейского Союза, удалось определить сущность понятия «услуги» в рамках права ЕС. На основании анализа актов вторичного права ЕС и практики Суда ЕС рассматривается формирование механизма правового регулирования сферы предоставления услуг. Особое внимание уделяется Договору о функционировании Европейского Союза с точки зрения реализации свободы предоставления услуг.

Ключевые слова. Европейский союз, внутренний рынок, услуги, свобода предоставления услуг, ДФЕС.

Последние десятилетия сфера услуг развивается ускоренными темпами практически во всем мире. Благодаря этому на сегодняшний день одним из самых быстро растущих элементов международной торговли является сфера услуг. Она занимает примерно две трети мировой экономики, и соответственно становится все более и более значимой для экономического развития. При создании Европейского

Экономического Сообщества (далее - ЕЭС) услуги были далеко не основным сектором торговли, а сейчас на территории внутреннего рынка Европейского Союза (далее - ЕС) они составляют более 60% экономической деятельности.

Чем большую значимость приобретают услуги, тем больше возникает потребность в совершенствовании и повышении эффективности правового регулирования в данной области.

Наиболее разработанным механизмом с точки зрения правового регулирования интеграционных вопросов, в частности либерализации сферы предоставления услуг, является такое образование как ЕС. Свобода предоставления услуг, являющаяся одной из четырех свобод реализуемых благодаря созданию внутреннего рынка ЕС, впервые была закреплена в учредительных договорах ЕС 1957 года.

Изучение тенденций и особенностей правового регулирования предоставления услуг в частности, а также изучение права ЕС в целом, представляет достаточно значимый интерес для других государств также как и для Республики Казахстан. Так как эти исследования помогут развитию интеграционных процессов, совершенствованию имеющихся и разработку новых правовых основ сотрудничества с ЕС. Идеология ЕАЭС во многом аналогична тем идеям, которые когда-то легли в основу ЕС и изучение данной проблемы представляет непосредственно практическую значимость для ЕАЭС с точки зрения развития предоставления «четырёх свобод» и ликвидации препятствий на этом пути.

Прежде чем дать точное определение свободе предоставления услуг, следует понять, что же такое «услуга» согласно Договору о функционировании Европейского Союза (далее - ДФЕС).

ДФЕС дает обобщенное понятие услуги, что обусловлено двумя причинами. Согласно первой причине, в 1957 году, когда был принят Римский договор, услуги не были так важны в экономическом смысле, как в последние десятилетия. Что же касается второй причины, согласно Договору, свобода предоставления услуг носит второстепенный характер, в отличии от других экономических свобод. Услуга - это некое действие, совершаемое физическим или юридическим лицом для другого физического или юридического лица. Но стоит отметить, что в праве ЕС термин «услуга» употребляется как частный термин, и, несмотря на то, что его трактовка часто соответствует общепринятому понятию, в пограничных сферах оно упоминается лишь в соответствии с особыми правилами.

Согласно абзацу I статьи 56 ДФЕС [1], «В рамках нижеизложенных положений, запрещены любые ограничения на свободное предоставление услуг внутри Союза гражданами государств-членов, учрежденных в государстве-члене, ином, чем то, в котором учрежден получатель услуг». Из чего следует, что поставщик и получатель услуг должны быть учреждены в разных государствах-членах. Из данной статьи следует такой существенный признак услуги как трансграничный характер. В соответствии с решением суда по делу C-52/79 *Debauve* [2], положения ДФЕС о свободе предоставления услуг не должны применяться к деятельности, если его элементы могут применяться на территории лишь одного государства-члена.

Но не следует ограничиваться положениями статьи 56 при описании трансграничного характера предоставления услуги. Так, в решении по другому делу Суд признал действие положений ДФЕС, касающихся предоставления услуг, когда поставщик и получатель услуг учреждены в одном государстве-члене. Подобное решение было принято, потому что получатель услуг переместился на территорию другого государства-члена, чтобы там обосноваться, до окончания самого процесса предоставления услуги. В решении по делу C-286/82 and 26/83 *Luisi and Carbone* Суд признал, что для применения статьи 56 Договора не обязательно, чтобы поставка услуг осуществлялась через границу, а может полностью иметь место в рамках одного государства-члена. Итак, услуга может приобрести трансграничный характер как в случае, когда предоставляется с территории одного государства-члена на территорию другого государства-члена, так и когда поставщик или получатель услуги перемещаются на территорию другого государства-члена и услуга предоставляется в рамках одного государства. Полную дефиницию термина «услуга» можно найти в статье 57 ДФЕС: «Услуги следует понимать как «услуги» в соответствии с настоящим Договором в тех случаях, когда они предоставляются за вознаграждение, так как они выходят за рамки действия положений о свободе передвижения товара, капитала или лиц».

В рамках Договора, термин «услуга» может охватывать любую экономическую деятельность,

основным элементом которой следует считать обязательство произвести, а не передать определенное благо.

Государственное образование к услугам не относится, так как является прямой обязанностью государства перед гражданами. Общественные же услуги не относятся к числу тех, на которые распространяется действие положений об услугах. Для предоставления услуг здравоохранения, образования и других общественных благ, деньги, как правило, предоставляются из государственного бюджета. Соответственно, следует различать неэкономическую и экономическую деятельности в рамках Договора. Услуги, предоставляемые государственными учреждениями, с каждым годом все больше подвергаются влиянию коммерции. Это приводит к тому, что сделать такое разграничение становится все сложнее.

Рассматривая услуги в сфере здравоохранения, стоит отметить решение Суда по делу C-158/96 Kohll [3], согласно которому работа, выполненная ортодонтом вне стоматологической клиники, за плату, была признана, как услуга.

Существует также вопрос, можно ли отнести «аморальные» виды деятельности к услугам в рамках Договора? К примеру, в соответствии с решением Суда по делу C-159/90 Grogan [4], где Суд использовал анализируемую норму Договора и устранил из сферы его действия услуги без прямой экономической связи между поставщиком услуги и ее получателем. Дело непосредственно касается запрета аборт в Ирландии. Суд вынес решение о том, что ирландский запрет абортов является не дискриминационным препятствием трансграничной торговле услугами, также постановив, что оно нарушает статью 56 ДФЕС, но, тем не менее, может быть оправдано в целях защиты общественного порядка.

Таким образом, в соответствии с абзацем I статьи 57 ДФЕС, услуги всегда, без исключений, предоставляются за вознаграждение, и никак иначе. Стоит отметить, что вознаграждение не всегда предоставляется в виде денежной платы, однако должно иметь денежную ценность [5]. Кроме этого, в статье 57 ДФЕС так же говорится о том, что услуги считаются услугами по той причине, что они не подпадают под действие положений о свободе передвижения товара, капитала или лиц.

Так как Договор не предусматривает определения товара, часто возникает путаница при разграничении свободы предоставления услуг и свободы движения товаров. Положения о свободе движения товаров закреплены в статьях 34-36 ДФЕС. В праве ЕС товары квалифицируются как любые движимые материальные предметы и изделия, обладающие денежной стоимостью и являющиеся объектом трансграничного торгово-экономического обмена и, следовательно, включенные в номенклатуру единого таможенного тарифа ЕС [6].

Качество услуги во многом зависит от степени ее соответствия языковой и культурной среде, в которой находится потребитель услуги. Интернационализировать услуги гораздо сложнее, чем товары. Это связано еще и с тем, что услуги часто регулируются государствами в целях либо национальной безопасности, либо заботы о защите прав потребителя.

Также, исходя из вышеуказанной статьи 57 ДФЕС, следует разграничить понятия свободы движения лиц и свободы движения услуг. Это можно сделать по особому критерию. Суть этого критерия состоит в том, что отношения подчинения между поставщиком и получателем услуг здесь отсутствуют.

Согласно статье 57 ДФЕС, в «услуги», в частности, входят: а) промышленная деятельность; в) коммерческая деятельность; с) ремесленническая деятельность; д) деятельность лиц свободных профессий.

Что же касается порядка предоставления транспортных услуг, они устанавливались в соответствии с общей транспортной политикой ЕС. В пункте 2 статьи 58 Договора говорится о либерализации банковских и страховых услуг, имеющих отношение к движению капитала, эти услуги должны осуществляться согласно прогрессирующей либерализацией движения капиталов.

Итак, из статей 56 и 57 Договора следует, что услуга представляет собой деятельность, она должна иметь трансграничный характер, быть предоставленной за вознаграждение, а также не подпадать под действие положений Договора, регулирующих свободы движения товаров, лиц и капитала. Следует также назвать и такую существенную черту услуги, как ограниченность по времени, которая является ключевой при разграничении свободы предоставления услуг от свободы движения лиц, а также свободы учреждения. По результатам данной статьи мы пришли к выводу, что

свобода предоставления услуг является составной частью внутреннего рынка ЕС. Для того чтобы лучше раскрыть понятие свободы предоставления услуг следует дать характеристику внутреннему рынку ЕС. Проанализировав разные мнения ученых и положения учредительных договоров ЕС, внутренний рынок можно охарактеризовать как межгосударственное пространство, без внутренних границ, в котором нет национальных преград рыночным отношениям; предоставляется свобода передвижения товаров, услуг, лиц и капиталов; сводятся к минимуму пространственные отличия условий и результатов экономической деятельности.

Само понятие «услуги» дается в ДФЕС. Договор не содержит закрытого перечня услуг, а относит услуги к остаточной категории и упоминает лишь о некоторых сферах деятельности, в рамках которых могут предоставляться услуги. Следует также выделить роль Суда ЕС. Именно практика Суда вносит огромную лепту в наполнение данных понятий юридическим содержанием.

Итак, услуга представляет собой деятельность, она должна быть ограниченной по времени, иметь трансграничный характер, быть предоставленной за вознаграждение, а также не подпадать под действие положений Договора, регулирующих свободы движения товаров, лиц и капиталов. Эффективность правового регулирования свободы предоставления услуг зависит в немалой степени от того, насколько конкретно и подробно характеризуются охватываемые им явления.

На становление свободы предоставления услуг в рамках ЕС потребовалось немало времени и усилий. Оно берет свое начало с Договора об учреждении ЕЭС и продолжает совершенствоваться. Отвечая на современные вызовы, институты ЕС принимали и принимают значимые решения, которые направлены на дальнейшую либерализацию рынка услуг.

В самом начале мы говорили, что идеология ЕАЭС во многом аналогична тем идеям, которые когда-то легли в основу ЕС. Изучение данной проблемы представляет непосредственно практическую значимость для ЕАЭС с точки зрения развития предоставления «четырех свобод» и ликвидации препятствий на этом пути.

Список литературы

1. Treaty on the Functioning of the European Union // Official Journal – 2016. – С 202.
2. Решение Суда ЕС по делу C-52/79 Procureur du Roi v Marc J.V.C. Debauve and others [1980] ECR 833.
3. Решение Суда ЕС по делу C-158/96 Raymond Kohll v Union des caisses de maladie [1998] ECR I-1931.
4. Решение Суда ЕС по делу C-159/90 The Society for the Protection of Unborn Children Ireland Ltd v Stephen Grogan and others [1991] ECR I-4685
5. Решение Суда ЕС по делу C-324/82 Commission of the European Communities v Kingdom of Belgium [1984] ECR 186.
6. Решение Суда ЕС по делу C-7/68 Commission of the European Communities v Italian Republic [1968] ECR 428.

Д.А. Катренов

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан
Федералды мемлекеттік автономды білім беру мекемесі «РФ Сыртқы істер министрлігінің Мәскеу
мемлекеттік халықаралық қатынастар институты», Мәскеу, Ресей

Еуропалық Одақ заңындағы «қызметтің» құқықтық мағынасы

Аннотация. Қызмет көрсету саласының қазіргі таңда қарқынды дамып жатқанын ескере отырып, осы саладағы құқықтық реттеудің тиімділігін арттыру және жетілдіру қажеттілігінің туындағаны заңды десек болады. Бұл өз кезегінде қызметтер саудасының кедергілерін жою жөніндегі кешенді шаралардың ұйымдастырылуына себеп болды. Бұл мақалада Еуропалық Одақтың заңнамасында қызмет көрсету саласындағы құқықтық реттеуді дамытудың ерекшеліктері мен үрдістері анықталады. Еуропалық Одақтың жұмыс істеуі туралы Шарт ережелерін зерделеп, ЕО заңнамасы шеңберінде «қызметтер» тұжырымдамасының мәнін анықтау мүмкін болды. ЕО-ның екінші реттік нормативтік-құқықтық актілеріне және ЕО сотының тәжірибесіне сүйене отырып, қызмет көрсету саласында құқықтық реттеу механизмін құру қарастырылуда. Қызмет көрсету бостандығын жүзеге асыру тұрғысында Еуропалық Одақтың жұмыс істеуі туралы Шартқа ерекше көңіл бөлінеді.

Түйін сөздер: Еуропалық Одақ, ішкі нарық, қызметтер, қызмет көрсету бостандығы, DFES.

D.A. Katrenov

L.N.Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

Federal State Autonomous Educational Institution of Higher Education «Moscow State Institute of International Relations (University) of the Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation», Moscow, Russia

Legal definition of «service» in the law of the European union

Abstract. In view of the increasing priority of the service sector, there is a need to improve and improve the effectiveness of legal regulation in this area, and this, in turn, has led to comprehensive activities to remove barriers to trade in services. This article examines the identification of peculiarities and tendencies in the development of legal regulation in the sphere of providing services in the law of the European Union. Having studied the provisions of the Treaty on the functioning of the European Union, it was possible to determine the essence of the concept of «services» within the framework of EU law. Based on the analysis of secondary legal acts of the EU and the practice of the EU Court, the formation of a mechanism for the legal regulation of the sphere of service provision is being considered. Particular attention is paid to the Treaty on the functioning of the European Union in terms of the implementation of freedom to provide services.

Key words. European Union, internal market, services, freedom of service provision, DFES.

References

1. Treaty on the Functioning of the European Union Official Journal 202, (2016).
2. Reshenie Suda ES po delu C-52/79 Procureur du Roi v Marc J.V.C. Debauve and others [Decision of the Court of Justice in C-52/79 Procureur du Roi v Marc J.V.C. Debauve and others] [1980] ECR 833.
3. Reshenie Suda ES po delu C-158/96 Raymond Kohll v Union des caisses de maladie [The decision of the Court of Justice in the case of C-158/96 Raymond Kohll v Union des caisses de maladie] [1998] ECR I-1931.
4. Reshenie Suda ES po delu C-159/90 The Society for the Protection of Unborn Children Ireland Ltd v Stephen Grogan and others [Decision of the Court of Justice in the case of C-159/90 The Stephen Grogan and others] [1991] ECR I-4685.
5. Reshenie Suda ES po delu C-324/82 Commission of the European Communities v Kingdom of Belgium [Decision of the Court of Justice in the case of C-324/82 Commission of the European Communities v Kingdom of Belgium] [1984] ECR 186.
6. Reshenie Suda ES po delu C-7/68 Commission of the European Communities v Italian Republic [Decision of the Court of Justice in the case of C-7/68 Commission of the European Communities v Italian Republic] [1968] ECR 428.

Сведения об авторе:

Катренов Д.А. – Магистрант кафедры Международного права Евразийского национального университета имени Л.Н.Гумилева, Астана, Казахстан. Магистрант кафедры Европейского права Федеральной государственной автономной образовательной учреждений высшего образования «Московский государственный институт международных отношений (университет) Министерства иностранных дел Российской Федерации», Москва, Россия.

Katrenov D.A. – Master of International Law, LN Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan. Master of the European Law Chair of the Federal State Autonomous University of Higher Education «Moscow State Institute of International Relations (University) of the Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation», Moscow, Russia.

XFTAP 3.34.341

Е.Ч. Мурзагалиев¹, Б.Б. Сейдеш²

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан
(E-mail: murzagaliyev_yech@enu.kz, Seidehs_bb@enu.kz)

Еуразиялық Одақ аясында қызмет атқаратын заңгер-халықаралық құқық кадрларын дайындау үшін базалық университетті қалыптастыру

Аннотация. Еуразиялық идея теория секілді өткен ғасырда туды. Бірақ, еуразиялық идея тәжірибе жүзінде осы ғасырда жүзеге асады. Л.Н. Гумилев атындағы университетінің қабырғасында Еуразиялық Одақ аясында қызмет атқаратын заңгер-халықаралық құқық кадрларын дайындау үшін базалық университетті қалыптастыру идеясының бар екендігі, және бір кездері орындалмайтынды болып көрінгенімен оның да шынайы

түрде жүзеге асып келе жатқандығы қуантады. Авторлар бүгінгі жаһандану дәуіріндегі континенттердің интеграциялық қарым-қатынастарға талпынуға жасалған алғашқы қадам туралы айта келе, оның ішінде нақтырақ Еуразиялық Одақ аясында қызмет атқаратын заңгер-халықаралық құқық кадрларын дайындау үшін базалық университетті қалыптастыру мәселелеріне кеңірек талдау жасайды. Бұрынғы үстемдік құрған екі жүйенің арасындағы даму үрдісі, бәсекелестіктің (экономикалық, саяси, қарулану мәселелері бойынша) болғаныда өз ықпалын тигізбей қойғаны жасырын емес. Саяси мәселелердің де салмақ басатын тұстары басым, бірақ қазіргі заманауи интеграциялық дамудың жаңа белесінде Еуразиялық Одақтың атқаратын ролін және осы аталмыш ұйым аясында қызмет атқаратын заңгер-халықаралық құқық кадрларын дайындау мақсатындағы базалық университетті қалыптастыру бүгінгі таңда өзекті мәселе болып отырғандығын да дәл уақытында, әрі орынды алға тарта білген.

Түйін сөздер. Бүгінгі жаһандану дәуіріндегі ынтымақтастық, интеграциялық үрдістер, халықаралық құқық, интеграциялық бірлестіктер, Еуразиялық Одақ, құқықтық реттеу мәселелері.

Кіріспе: Қазіргі жаңа заманауи халықаралық құқыққа сәйкес интеграциялық бірлестіктердің ролінің арта түскен кезеңінде, бірінші кезекте экономиканың интерұлттандырылуы мен жедел дамуына орай халықаралық деңгейде шешетін көптеген мәселелер туындағаны белгілі. 90 жылдардан кейін тәуелсіз мемлекеттер өз дербестіктерін алып дамудың жаңа бір белесіне түскендей қуанышты күй кешкендері де, бірақ уақыт өте келе әлемдік дамудың өз заңдылықтарына сәйкес интеграциялық бірлестіктердің ауадай қажеттілігі, оның ұтымды тұстары анық сезіле бастаған кезеңінде дәл осы Еуразиялық Одақтың құрылуы да табиғи заңдылық секілді.

Енді осы тұста ең басты мәселе, осындай адамзаттың дамуына қажетті ұйымдар мен бірлестіктерді құрудың құқықтық мәселелері алдыға шығатыны да шындық. Міне нақты осы мәселелерді шешуде бүгінгі алға тартылып отырған Еуразиялық Одақ аясында қызмет атқаратын заңгер-халықаралық құқық кадрларын дайындау үшін базалық университетті қалыптастыру тақырыбы өте өзекті болып табылады.

Еуразия Одағын құру мәселесі, оның түкпі идеясының пайда болуы және қалыптасу кезеңдері. 1994 жылы Ұлыбританияға ресми сапары аясындағы Корольдік халықаралық қатынастар институтында сөйлеген сөзінде Елбасы Н.Назарбаев өзінің Еуразия Одағын (ЕАО) құру туралы жоспарын алғаш рет жариялап «Кеңес дәуірінен кейінгі кеңістіктің дамуы екі бағытпен айқындалды: біріншіден, ұлттық мемлекеттердің қалыптасулары жүріп жатса, екіншіден ТМД елдерінің интеграциялық бағыттарының айқындалғаны байқалды. Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығының өзін реформалау қажеттілігі пісіп жетті, мұның өзі аймақта тұрақтану белдеуі мен қауіпсіздік орнатуды қамтамасыз етер еді және саяси эволюцияны болжаудың дәрежесін жоғарылатуға мүмкіндік беретіні әбден мүмкін» деп мәлімдеген болатын. Мұндай аса құрметті жиынға шақырылуының тағы бір себебі Ұлыбританияның «темір леди» атанған Маргарет Тэтчердің өзінің біздің Президент туралы «Бүгінде әлем - бес-алты ғана беделді саясаткерлерді біледі, деп айтқан салмақты сөзінен ақ әлем саясаткерлерінің арасындағы беделін байқауымызға болады.

Бүгінгі заманауи, яғни жаһандану кезеңіне сәйкес Еуразиялық тұтастықтың қажеттігі, осы кеңістікте интеграциялық үрдістердің өмірлік маңыздылығы, ортақ бірлестіктің қағидалары мен бағдарламасы туралы Н.Ә.Назарбаев өзінің Еуразия Одағы идеясын М.В.Ломоносов атындағы Мәскеу мемлекеттік университетінің профессор-оқытушылар құрамы алдында мәлімдей отырып, неліктен Мәскеу университетінің мінбесін таңдағанын уақыт өте келе: ол жерде мұның тыңдаушылары бұрынғы КСРО ғылымының мақтанышы болған нағыз ірі ғалымдар еді. Империя қалдығының үстінен жаңа интеграциялық құрылымды ұсына отырып Н.Назарбаев өзі үшін есімдері әлемге әйгілі адамдардың қолдау көрсетуін өте қажет деп білгендігімен түсіндірді. Еуразиялық Одақ идеясын ұсынғаннан бері ол мәселені ілгері жылжыту оңайға түскен жоқ. Көп сындар мен пікірлер айтылды. Әйтсе де өмірдің өзі бізді Еуразиялық Одаққа жетеледі. Біз бұны болашаққа жүзеге асатын іс деп есептейміз. Ол болашақтың интеграциясы. ХХІ ғасырда интеграциясыз өмір сүру мүмкін емес. Н.Ә.Назарбаевтың Еуразия Одағын құру туралы ұсынысының мәні ТМД мемлекеттерінің әрқайсының әлеуметтік экономикалық ерекшеліктерін ескере отырып, интеграциялық процестерді біртіндеп жүзеге асыру болып табылады.

Сол кезеңнен бастап, өз дамуын алған бұл еуразияшылдық идея түрлі идеологтар, саясаткерлер, сарапшылар тарапынан қолдау тауып, қазір біртіндеп өмірге белсене еніп келеді. Көшбасшымыздың Еуразиялық идеясын неоеуразияшылдық емес, жаңа қазақстандық еуразияшылдық деп атауымызға

әбден негіз бар. Сонымен қатар, Еуразиялық одақ идеясының тарихи, этно-мәдени және әлеуметтік-экономикалық алғышарттары бар. Белгілі тарихшы Лев Гумилев атап өткендей: «ішкі Еуразия халқы славян-тұрандық қауымдастығымен көзге түседі, яғни қауымдастық жай этникалық қана емес, суперэтностық мәнге ие» орасан зор кеңістік болып табылады. Онда батыс еуропалық, славяндық, түркілік этномәдени құндылықтарды топтастырған әр алуандылық байқалады. Нұрсұлтан Әбішұлы философ болмаса да, өзінің сезімтал қасиетімен осы идеяның өміршеңдігіне көзі жеткендігін көрсетеді. Сондықтан да ол осы идеяны іске асырудың артықшылығын көре білді және ол ақыл-ой жүйесінде ғана емес, нақты өмірде экономикалық интеграция түрінде қажеттілігін дәлелдеді. Осы құрылымды Президент еуразиялық қауымдастық болуы керек деп үлкен көрегендікпен атаған. Н.Ә. Назарбаев философияда «еуразияшылдық ағым» деп аталған осы идеяны жақтаушылардың еңбегімен де таныса отырып, жалпы еуразиялық өркениет ауқымында қарастыру қажеттігін ұсынған П.Савицкий, Г.Флоровский, Н.Трубецкой, Г.Вернадский сияқты т.б. ғалымдардың еңбегін жалғастырушы, «соңғы еуразияшыл» атанған атақты ғалым Л.Н. Гумилевті ол жоғары бағалады. 30-шы жылдардың ортасында КСРО-да бұл ағым ғылыми айналыстан күшпен шығарылып, оны жақтаушылар айыпталғаны белгілі. Олардың еңбектері мен есімдерін ардақтау тұңғыш рет Қазақстанда ғана қолға алынды. Соның дәлелі ретінде Астанадағы ең беделді жоғары оқу орындарының бірі, әрі бірегейі, Еуразия университетіне Л.Н.Гумилевтің есімінің берілуі осыны айғақтаса керек. 2006 жылдың 26 мамырында Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті қабырғасындағы «Экономика біліміне инновация және ғылым арқылы» атты өзінің дәрісінде Елбасы Н.Ә. Назарбаев былай деген болатын: «Еуразиялық идея теория секілді өткен ғасырда туды. Бірақ, еуразиялық идея тәжірибе жүзінде осы ғасырда жүзеге асады. Еуразияшылдық – ХХ ғасырдың басты идеялардың бірі. Мұны өздеріңіз түсініп, көретін боласыздар. Еуразиялық идеяның Қазақстан инициативасы негізінде орындалған үш басты көрінісі – ЕурАзЭҚ, АӨСШК және ШЫҰ. Және бұл үш ұйым мызғымас Орталық, Біріккен Еуразиялық Идеяның тәжірибелік келбеті» Еуразияның төрінде орналасқан Қазақстан қауіпсіздік және жоғарғы дәрежеде интеграция мақсатында жаңа көпполярлы әлемдік саяси жүйені құруда үлкен рөл атқарып келеді. Бұл жөнінде Елбасымыз: «Қазақстан – орталық Азияда еуропалық және азиялық халықтардың тамыры ұштасатын айрықша мемлекет. Әр түрлі мәдениет пен дәстүр бізге Батыс пен Шығыстың үлкен жетістіктерін бойымызға сіңіруге мүмкіндік береді... біз, Қазақстан, еуропалық және азиялық аймақтық халықаралық ұйымдардың мүшесі бола отырып, өзіміздің геосаяси жағдайымызды ескеріп, қауіпсіздікті нығайту орталығы болуға дайынбыз» дей келе, Батыс пен Шығысты жалғайтын көпір болатын Қазақстан Президенті 2008 жылы 17-ші ЕЫҚҰ Парламенттік ассамблеяның жылдық сессиясында: «Еуропа және Азия – шырмалаң көптеген тарихи, экономикалық байланысы бар біріккен субконтинент. Бар күш-жігерімізді салмайынша, қазіргі жаһандық мәселелерге, қауіпсіздікті қамтамасыз ете алмаймыз» деп ерекше атап өткен болатын. Сондай-ақ, Елбасымыз алға тартқан идеяны бір жағадан бас, бір жеңнен қол шығарып қолдауымыз керек. Идея жоғары деңгейде ғана болмай, халықтың қайнаған ортасын баурағанда ғана өміршең болады. Сол себепті, алдымен біз бұл идеяның өміршеңдігіне көз жеткізіп, идеяны іске асырып, дамытуда әрбір қазақстандық үлес қосуы тиіс. Еуразиялық одақты бұрынғы КСРО-ға қайта оралу емес, интеграциялық қайта жаңғыру деп түсінген жөн деген пікірін де ерекше атап өтуге болар еді. Осы алдыға қойған мақсат міндеттерді жүзеге асыруда заңгерлердің атқаратын ролінің ерекше екендігіне тоқталып өткім келеді [2;3;4;6].

Еуразиялық Одақ аясында қызмет атқаратын заңгер-халықаралық құқық кадрларын дайындау мақсатында базалық университетті қалыптастырудағы Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің ролі. Көптеген ғасырлар бойы заңгер мамандығы беделді және үлкен сұранысқа ие. Бұл қызмет саласына сан түрлі мамандықтар кіреді. Мысалы, сарапшы-заңгер мамандығының бір өзі заң ғылымының барлық салаларын меңгерген әрі, инспектор, нотариаттық заңгер, юрисконсульт және де прокурор болып бір тұлғаны құрайды. Заңгерлердің барлығын заңнамалық базаны жетік білуі мен оны іс жүзінде қолдану мүмкіндігі біріктіреді. Заңгер қажетті заңды тауып, оны дұрыс қолдануға қабілетті ғана болмай, негізінде айғақтар мен дәлелдерді келтіре білуі тиіс. «Кітапқа қарай беретін дәрігерден қашық жүр, ал кітаптан басын көтермейтін заңгерге жақын жүр» деп бір ғұламаның айтып кеткеніндей, «кітаптан басын көтермейтін заңгерге жақын жүр» деп бекерден-бекер айтылмағанын аңғаруымызға болады. «Бәрін есте сақтау қабілеті» тәжірибемен келеді.

Еңбекқорлық пен кәсібилік арқасында тәжірибе жинақтап, заңгердің беделді судья мен бас

прокурорға дейінгі жолдан өткеніне қатысты көптеген мысалдарды келтіруге болады. Олар өздерінің беделдерінің мінсіз тазалығына көп көңіл бөле отырып, ең жоғары деңгейдегі істерді ашумен қатар, бірқатар мансаптық сатыларды еңсере отырып өздерінің өміріне даңғыл жол аша біледі. Бүгінде құқықтық білім алудың келешегі - бұл өмірдің көптеген салаларында көп жетістіктерге жетудің бастауы. Көптеген заңгерлер ғылыми, оқу, қоғамдық қызмет және саясатта өз орындарын табуда. Олар коммерциялық құрылымдарда бизнесмендер, банкирлер, құзыретті менеджерлер болып табылады. Енді неліктен адамдар бұл мамандықты таңдағаны түсінікті. Дегенмен, заңдарды жақсы білетін заңгер мамандар зор беделге ие, тек жоғары лауазымда жұмыс істей алады, іскерлік келіссөздер жүргізіп, даулы жағдайларды сауатты шеше алады. Заңгерлердің бизнесті лайықты жүргізетін мамандардың аясы үнемі кеңейіп келеді. Тұтынушылардың құқықтарын қорғауға, нарықты әділетсіз бәсекелестіктен қорғауға, авторлық құқықты қорғауға бағытталған жаңа қызмет салаларымен толығып жатыр. Қазіргі кезде арнайы заң білімінсіз белгілі бір жұмыс орындарына қабылдамайды. Заңгер мамандығын неге таңдау қажеттілігінің бір маңызды дәлелі де осы. Құқық қорғау органдары білікті кадрларға мұқтаж. Заңгерлер нотариалдық кеңселерде, қарулы күштерде, мемлекеттік құрылымдарда, заң фирмаларында, түрлі компанияларда жұмыс істей алады. Олар, сондай-ақ, жеке жобаларын бастап, оларды жүзеге де асыра алады. Кәсібилікпен бірге заңгер мынадай жеке қасиеттерге ие болуы керек: логикалық ойлау, жауапкершілік, жақсы есте сақтау қабілеті, табандылық, бастамашылық және эмоционалды тұрақтылық. Заңгер болу оңай емес, бұл мамандық адамнан үлкен жауапкершілікті талап етеді. Өйткені олардың қызметі белгілі бір адамдардың, тіпті бүкіл қоғамның құқықтары мен мүдделерін қорғаумен байланысты.

Әрине, әлі талай уақыт бойы заңгер мамандығы әлемдегі беделді мамандықтардың қатарында көш бастап тұрады. Бұл бұқаралық гуманитарлық ғылымдардың бірі, біздің елде құқықтық еңбек нарығында заңгерлер саны артып жатса да, сұранысы жоғалмай, керісінше беделінің өсуі жалғасуда. Әртүрлі санақтар бойынша, заңгер-түлектердің 50 пайыздан астамы өздерінің мамандықтары бойынша жұмыс істейді. Жыл сайын мыңдаған мектеп және колледж түлектері әртүрлі жоғары оқу орындарының заң факультеттеріне барады. Мұндай беделді оқу орындарының бірі Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық Университетінің заң факультеті болып табылады. Бүгінгі күні заң факультетін заң ғылымдарының докторы, профессор Сәуле Кошкенқызы Амандықова басқарып отыр. Факультет құрамында төрт кафедра бар: мемлекет және құқық теориясы; конституциялық құқық; азаматтық және экологиялық құқық; қылмыстық құқық пәндері; халықаралық құқық. Қазіргі уақытта факультетте 23 заң ғылымдарының докторы, 28 заң ғылымдарының кандидаты, 8 PhD философия докторы, 25 магистрант қызмет етеді.

Жеке курстарды оқу үшін Қазақстан Республикасы Парламенті, Әділет министрлігі, Сыртқы істер министрлігі, Бас Прокуратура, дипломатиялық өкілдіктерінің, сонымен қатар Польша, Ресей, Австрия, Түркия, Франция, Англия және басқа елдерден практик танымал және көрнекті құқық ғалымдары тартылады.

Студенттерді дайындау үш сатылы жүйе: бакалавриат, магистратура және PhD докторантура, «Құқықтану» және «Халықаралық құқық» мамандықтары бойынша жүзеге асырылады.

Қазақстан - Еуразиялық Экономикалық Одақтың мүшесі, мұнда ресми тілі ағылшын тілі, Астанада халықаралық қаржы орталығы ағылшын заңы бойынша жұмыс жасайды. Міне, сол себепті негізі ағылшын тілі болып отыр.

Расында да, бұл беделді мамандықты ағылшын тілін жоғары деңгейде білетін үміткерлер таңдайды. Кейінірек, бұл мамандықтың түлектері халықаралық ұйымдарда, әмбебап және өңірлік сипатта жұмыс істейді. Халықаралық құқық мамандығына оқуға түсу үшін «Ағылшын тілі» пәнін тапсыру бұл ҚР БҒМ тарапынан қабылданған жақсы шешім болған еді, біз оны болашақта халықаралық құқық мамандығы үшін негізгі пән ретінде қайтадан қайтару қажет деп санаймыз. Себебі, ағылшын тілі халықаралық құқықта әмбебап болып табылады, сондықтан оны білу және қолдану міндетті болып саналады. Қазіргі жаһандану дәуірінде болашақ халықаралық құқықтанушы заңгер қазақ, орыс және ағылшын тілдерін жетік меңгерсе, солғұрлым әлемдік бәсекеге қабілетті болған болар еді.

Бұрынғы КСРО, яғни кеңестік социалистік республикалар одағы кезінде де 15 одақтас республиканың өкілдері бір-бірімен араласып білім алған тәжірибеміз де жоқ емес. Енді болашақта осы Еразиялық Одаққа мүше елдердің студенттері ғана емес, оған мүше емес әлем елдерінің

студенттері келіп білім алатындай деңгейге жетсек, интеграция талаптарына қосқан үлесіміз де сол болар еді, әрі басты мұратымызын да орындалғаны дер едік. Сөзіміз дәлелді болуы үшін Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінде студенттердің әлемнің жетекші университеттерімен академиялық ұтқырлық бағдарламасы бойынша білім алмасу үрдісі өте жақсы жолға қойылып келе жатқандығын мақтанышпен атап өтуге болады. Бұл бағдарлама студенттерге өте тиімді, себебі ешқандай профессор немесе оқытушы студентке мына елге, болмаса мына жоғары оқу орнына бар деп ықпал жасай алмайды. Студент қай елге, қашан және қай курста баратынын өзі шешеді. Немесе керісінше біздің университетке шет мемлекеттерден білім алмасу бағдарламалары бойынша студенттер көптеп келуде. Мысалы, әр жылдары келген Ресей Федерациясы Алтай мемлекеттік университеті, (Душанбе) Тәжікстан мемлекеттік университеті, (Бішкек) Қырғызстан мемлекеттік университетінің студенттерін атап өтуге болады. Сонымен қатар, көрші бірқатар мемлекеттердің жоғары оқу орындарымен магистранттарды дайындауда «қос диплом» бағдарламасы жақсы нәтиже беріп отыр. Сонымен қатар, профессорлар мен оқытушы құрамның да шетелдерге ғылыми тағылымдамадан өту тәжірибелері жақсы жолға қойылуда. Бұның барлығы бір күн, не болмаса бір жылдың ішінде қалыптасқан дәстүр емес. Маңыздысы, осы мақсаттың ең бастауында Елбасымыз тұрған осы Еуразиялық Одақ аясында қалыптасқан ұзақ жылдарға тән идея бар.

Аталмыш мақаланы қорытындылай келе, Л.Н. Гумилев атындағы университетінің қабырғасында Еуразиялық Одақ аясында қызмет атқаратын заңгер-халықаралық құқық кадрларын дайындау үшін базалық университетті қалыптастыру идеясының бар екендігі, әрі бір кездері орындалмайтындай болып көрінгенімен оның да шынайы түрде жүзеге асып келе жатқандығы қуантады. Осы ұйымның құқықтық механизмін қалыптастыруда универсал, яғни әмбебап, аумақтық және екі жақты халықаралық шарттардың атқаратын ролінің ерекше екендігін де атап өткен орынды [7]. Ұйымға мүше мемлекеттердің санының артуына байланысты қабылданған нормалар арасында әлемдік тәжірибеге сәйкес даулы мәселелер, қарам-қайшылықтардың туындайтыны да сөзсіз, сондықтанда осындай мәселелердің алдын алу мақсатында халықаралық сот құру мәселесі де кезек күттірмейтін мәселелердің бірі болып қалып отыр [1].

Қорытынды: Аталмыш мақала тақырыбына қатысты салыстырмалы анализ жасай отырып, Л.Н. Гумилев атындағы университетінің қабырғасында Еуразиялық Одақ аясында қызмет атқаратын заңгер-халықаралық құқық кадрларын дайындау үшін базалық университетті қалыптастыру идеясының алғашқы элементтерінің көрініс тапқандығын тек сөз жүзінде ғана емес, іс жүзінде іске асқан факторларды келтіре отырып, мысалы Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті мен Ресей Халықтар Достығы Университеті арасындағы магистратура білім бағдарламасындағы «Қос диплом» алу тәжірибесі 2009 жылдан бастап өз жемісін бергендігін, сонымен қатар профессор-оқытушы құрамының ғылыми тағылымдамадан өту үрдістері кеңінен етек алып келе жатқандығын да ерекше атап өтуге болады.

Әдебиеттер тізімі

1. Мурзагалиев Е.Ч. Создание Международного налогового суда как конечный результат борьбы с налоговыми преступлениями международного характера: (теоретические аспекты) // Научное пространство в Европе: Материалы 4-ой Междунар. научно-практической конф. Республика Болгария, София. -2008.- С.57- 60.
2. Мурзагалиев Е.Ч. Международно-правовые основы сотрудничества государств в борьбе с налоговыми преступлениями международного характера // Информационно-аналитический журнал «Правовая реформа в Казахстане».-2009 – Т.45№1. – С.110.
3. Мурзагалиев Е.Ч. и др. Правовые аспекты деятельности транснациональных корпораций в Республике Казахстан в сфере формирования человеческого капитала. Коллективная монография // Правовые и социально-экономические аспекты формирования человеческого капитала в Казахстане. - 2011. - С. 115-156.
4. Мурзагалиев Е.Ч. Проблемы ответственности в международном налоговом праве. Монография/ Е.Ч. Мурзагалиев. - Астана: ТОО «Мастер ПО», 2012. - 212 с.
5. Мурзагалиев Е.Ч. Конституционно-правовые основы закрепления прав человека в сфере налогообложения: казахстанский и зарубежный опыт. Монография // Реализация, обеспечение и защита прав человека в условиях мультикультурализма. - Магнитогорск., 2013. -140-176 с.
6. Николаев А.М., Мурзагалиев Е.Ч. Актуальные проблемы борьбы с налоговыми преступлениями международного характера в новых интеграционных объединениях // Вестник Волгоградского государственного университета. Серия 5 «Юриспруденция».- 2016. Т. 15. №3. - С.169-175.
7. Сейдеш Б.Б. Классификация международных договоров в международном праве. Статья // научный журнал

ВЕСТНИК / ХАБАРШЫ – Астана., 2017. – С. 219-221. Евразийский университет им. Л.Н. Гумилева ISSN 1028-9364

Е.Ч. Мурзагалиев, Б.Б. Сейдеш

Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан

Формирование базового университета для подготовки юристов-международников в рамках Евразийского экономического союза

Аннотация. Идея евразийства как теория родилась в прошлом веке. Однако практическое осуществление идеи евразийства стало возможным в этом столетии. Радует тот факт, что есть идея создать базовый университет в стенах Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилева для подготовки юристов-международников, которые смогут работать в рамках Евразийского экономического союза, хоть и в начале казалось, что эта задача невыполнимая. В эпоху современной глобализации авторы, исследующие интеграционные процессы, отмечают необходимость создания учебного центра для подготовки юристов-международников в рамках Евразийского экономического союза. Не секрет, что развитие конкуренции между социализмом и капиталистическим обществами, который доминирует последние 70 лет, повлияло на общую тенденцию. Политические вопросы также имели вес, но современная интеграция нового этапа развития в рамках организации и роли Евразийского экономического союза, идея формирования базового университета в целях обучения юристов-международников является актуальной и своевременной.

Ключевые слова: сотрудничество в эпоху глобализации, интеграционные процессы, международное право, интеграционные ассоциации, Евразийский союз, правовые вопросы.

Ye.Ch. Murzagaliyev, B.B. Seydesh

L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

Formation of a basic university for the training of international lawyers within the framework of the Eurasian Economic Union

Abstract. The idea of Eurasianism as a theory emerged in the last century. However, the practical implementation of the idea of Eurasianism became feasible in this century. Although it seemed impossible at the beginning, it is encouraging that an idea to create a basic university within the walls of the L.N. Gumilyov Eurasian National University for the training of international lawyers who can work within the framework of the Eurasian Economic Union exists. In the era of modern globalization the authors that research integration processes note the need to create a training center for preparing of international lawyers within the framework of the Eurasian Economic Union. It is no secret that the development of competition between socialism and capitalist societies that has dominated the last 70 years has influenced the general trend. Political issues also have been important but the modern integration of a new stage of development in the organization and the role of the Eurasian Economic Union, the idea of forming a basic university for preparing of international lawyers is timely and actual.

Key words. Cooperation in the era of globalization, integration processes, international law, integration associations, the Eurasian Union, legal issues.

References

1. Murzagaliyev E.CH. Sozdanie Mezhdunarodnogo nalogovogo suda kak konechnyj rezul'tat bor'by s nalogovymi prestupleniyami mezhdunarodnogo kharaktera: (teoreticheskie aspekty). [Establishment of the International Tax Court as the final result of the fight against tax crimes of an international nature: (theoretical aspects)], Nauchnoe prostranstvo v Evrope– 2008. Materialy 4-oj Mezhdunarodnoj nauchno-prakticheskoy konferentsii. Respublika Bolgariya. Sofiya, 2008. S.57- 60.
2. Murzagaliyev E.CH. Mezhdunarodno-pravovye osnovy sotrudnichestva gosudarstv v bor'be s nalogovymi prestupleniyami mezhdunarodnogo kharaktera. [The international legal framework for cooperation of states in combating tax crimes of an international character], Informatsionno-analiticheskij zhurnal «Pravovaya reforma v Kazakhstane».-Almaty: Izdatel'skij tsentr «Interligal», **45** (1), 110 (2009).
3. Murzagaliyev E.CH. i dr. Pravovye aspekty deyatel'nosti transnatsional'nykh korporatsij v Respublike Kazakhstan v sfere formirovaniya chelovecheskogo kapitala. Kollektivnaya monografiya. [Legal aspects of the activities of transnational corporations in the Republic of Kazakhstan in the field of human capital formation.], (Master Po, Astana, 2011).
4. Murzagaliyev E.CH. Problemy otvetstvennosti v mezhdunarodnom nalogovom prave. Monografiya. [Problems of liability in international tax law. Constitutional and legal bases of fixing human rights in the field of taxation: Kazakhstani and foreign experience] («Master PO», Astana, 2012).

5. Murzagaliev E.CH. Konstitutsionno-pravovye osnovy zakrepleniya prav cheloveka v sfere nalogooblozheniya: kazakhstanskij i zarubezhnyj opyt. Monografiya. [Actual problems of combating tax crimes of an international character in the new integration], Realizatsiya, obespechenie i zashhita prav cheloveka v usloviyakh mul'tikul'turalizma. - (MSTU publishing house, Magnitogorsk., 2013).
6. Nikolaev A.M., Murzagaliev E.CH. Aktual'nye problemy bor'by s nalogovymi prestupleniyami mezhdunarodnogo kharaktera v novykh integratsionnykh ob»edineniyakh [Actual problems of combating tax crimes of an international character in the new integration associations], Vestnik Vo49 Igogradskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya 5 «Yurisprudentsiya» [Bulletin of Volgograd State University], 3(15), 169-175 (2016).
7. Sejdesh B.B. Khalyqaralyq qyqyqtaǵy khalyqaralyq sharttardyn klassifikatsiyasy. Maqala. [Classification of international treaties in international law], Gylymi zhurnal KHABARSHY, the new in numerical analysis], [Bulletin of L.N. Gumilyov Eurasian National University], 118(3)219-221, (2017).

Авторлар туралы мәлімет:

Мурзагалиев Е.Ч. – Заң ғылымының магистрі, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті заң факультеті халықаралық құқық кафедрасының аға оқытушысы, Қаныш Сәтпаев көшесі 2, Астана, Қазақстан.
Сейдеш Б.Б. – халықаралық құқық магистрі, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті заң факультеті халықаралық құқық кафедрасының аға оқытушысы, Астана, Қазақстан.
Murzagaliev E. – Master of Jurisprudence, L.N. Gumilyov, Faculty of Law, Senior lecturer of Department of International Law, Astana, Kazakhstan.
Seydesh B. – Master of International Law, L.N. Gumilyov, Faculty of Law, Senior lecturer of Department of International Law, Astana, Kazakhstan.

МРНТИ 10.87.47

А.А. Ойнарова

Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан
(E-mail: oinarova@mail.ru)

Организационно-правовая основа взаимодействия Евразийского экономического союза и Всемирной торговой организации

Аннотация. Всемирная торговая организация является главной глобальной организацией, которая занимается вопросами регулирования мировой торговой системы. Основные цели ВТО – укрепление мировой экономики и расширение мировой торговли, увеличение инвестиций, занятости и повышение уровня доходов во всем мире. В статье рассмотрены условия присоединения стран-участниц Евразийского экономического союза к ВТО, а также возможные последующие выгоды и возможные негативные последствия от участия в Организации. Целью данной статьи является изучение процессов взаимодействия государств-членов ЕАЭС со Всемирной торговой организацией. При написании работы применялись специальные приемы и методы исследования явлений и процессов. Также в работе были изучены нормативно-правовые документы организаций, мнения экспертов по данному вопросу. Значимость исследования заключается в том, что в работе были рассмотрены вопросы взаимодействия правовых режимов ЕАЭС и ВТО. По итогам работы было отмечено, что участие государств-членов ЕАЭС во ВТО даст возможность принимать участие в выработке новых правил международной торговли с учетом не только национальных интересов, но и интересов ЕАЭС в целом, получить выгодные условия доступа продукции на иностранные рынки, получения доступа к системе разрешения споров ВТО.

Ключевые слова. Интеграционные объединения, Евразийский экономический союз, Всемирная торговая организация, Орган по разрешению споров ВТО, евразийская интеграция, Таможенный союз, Единое экономическое пространство

Ключевой тенденцией в развитии мировой экономики на данный момент является региональная экономическая интеграция. Будущее мировой экономики будет во многом зависеть от эффективности глобального диалога интеграционных формирований и от их внутренней устойчивости. Вполне закономерным является то, что государства-члены Евразийского экономического союза развивают проект экономической интеграции, стремясь занять определенные позиции в формирующейся новой структуре мировой экономической системы [1,58].

Абдрасулов Е.Б. отмечает, что с формированием структуры Евразийской экономической

интеграции для стран СНГ появилась реальная возможность создать и воплотить в жизнь новую модель общественного развития, основанную на принципах добровольности, поступательного прогресса, экономической рациональности и демократии [2].

В результате глобализации экономических отношений, появления международных регулирующих органов начался повсеместный отход от протекционистской политики, а страны, наиболее страдавшие от протекционизма, стремились к его сокращению и максимальному ускорению либерализации мировой торговли путем снижения внешнеторговых тарифов [3].

Важным институтом, обеспечивающим организационно-правовую основу развития международной торговли, является Всемирная торговая организация (ВТО). Присоединение к данной организации становится эффективным инструментом для дальнейшей интеграции в глобальную экономику. В преамбуле Договора о ЕАЭС страны-участницы принимают во внимание нормы, правила и принципы ВТО. Также согласно ст. 41 Договора Союз в соответствии с международными договорами, нормами и правилами Всемирной торговой организации может применять совместные меры по развитию экспорта товаров государств-членов на рынки третьих сторон [4]. На данном этапе среди стран-участниц ЕАЭС членами ВТО являются Казахстан, Россия, Кыргызстан, Армения. Беларусь продолжает вести переговорный процесс по присоединению к ВТО.

Правовая основа ВТО составляет объемный комплекс многосторонних межгосударственных соглашений и конвенций, формирующих для стран-участниц жесткие правила использования многочисленных средств внешнеторговой политики, разрешая либо запрещая их применение. В их числе такие эффективные средства торговой защиты, как количественные ограничения, лицензирование, антидемпинговые и компенсационные меры, комплекс средств защиты внутреннего рынка от иностранной конкуренции, включающей таможенное регулирование, тарифные и нетарифные меры, методы внутренней поддержки национального производства, валютные и кредитные средства, защитные меры, технические и другие барьеры в торговле, и многое другое. Важно то, что все страны — члены ВТО следуют общей тенденции — последовательному, но глубоко избирательному снижению торговых барьеров [5,130].

В декабре 2015 года Казахстан стал полноправным членом ВТО. Основными условиями вступления Казахстана в ВТО является тарифные обязательства по ряду товарных позиций, ввозная ставка которых в условиях ВТО ниже от действующих таможенных пошлин в рамках Единого таможенного тарифа (ЕТТ) Евразийского экономического союза. Принимая во внимание опасения стран Союза о возможном реэкспорте казахстанских товаров, ввезенных по заниженным таможенным пошлинам в рамках ВТО в государства-члены Союза, главы государств ЕАЭС подписали ряд документов по имплементации тарифных обязательств Республики Казахстан в рамках вступления в ВТО.

Согласно данным документам товары, ввозимые в Казахстан по сниженным ставкам, предназначаются исключительно для его внутреннего рынка и при ввозе на территорию других стран ЕАЭС должны «дооблагаться» таможенными пошлинами по общесоюзным тарифам [6]. Слепнев А. бывший Член Коллегии (Министр) по торговле Евразийской экономической комиссии в одном из интервью подчеркнул важность того, что страны Союза решили поддержать Казахстан в его стремлении стать членом Всемирной торговой организации и выработать такой подход, который позволит Казахстану в полной мере исполнить обязательства по присоединению и минимизировать возникающие риски для рынков стран Союза [7]. Несмотря на поддержку со стороны стран-участниц ЕАЭС вопрос выравнивания таможенных пошлин в перспективе все равно возникнет. Слепнев А. отметил, что в дальнейшем ЕЭК проработает возможности снизить некоторые ставки пошлин ЕТТ до уровня обязательств Казахстана [8]. В связи с этим также важен вопрос вступления ЕАЭС в ВТО как полноправного члена. Сложившаяся ситуация с разным уровнем пошлин в Казахстане свидетельствует о важности и необходимости решения данного вопроса. Ярким примером успешного взаимодействия экономического интеграционного блока и ВТО является членство в ней с момента ее создания Европейского союза (ЕС). Европейская комиссия представляет в данной организации все 28 государств-членов ЕС, обеспечивая европейские компании новыми рынками, наблюдая за соблюдением прочих членов правил международной торговли и создавая условия для стабильного развития торговли в развивающихся странах [9].

Стоит отметить, что в июне 2009 года премьер-министры России, Беларуси и Казахстана уведомили ВТО о вступлении в организацию в качестве единой таможенной территории. Но такая позиция вызвала неоднозначную реакцию и критику со стороны отдельных членов ВТО, утверждавших об отсутствии подобного опыта в ее истории и официально выступивших за отдельные переговоры с вышеназванными странами по вопросам их вступления в ВТО. В связи с этим в октябре 2009 года правительства стран «интеграционного ядра» официально заявили, что вступать в ВТО они будут порознь, поскольку странам предъявляются по линии ВТО разные условия по пошлинам и квотам на ввозимые товары и услуги, что затрудняло формирование как внешнего таможенного тарифа Таможенного союза, так и развитие свободной торговли в рамках ТС [10,3].

В 2016 году Исследовательским центром ИПМ совместно с Немецкой экономической группой было проведено исследование в ходе которого был предложен выход из ситуации с возникшим различием в тарифах ЕАЭС и ВТО. Согласно данному варианту Евразийский экономический союз должен будет провести переговоры о компенсации с теми странами-членами ВТО, которые считают, что им будет нанесен ущерб, если Казахстан начнет применять шкалу ЕТТ, а не ставки импортных пошлин, предусмотренные обязательствами при вступлении во ВТО. В ходе этих переговоров должны быть достигнуты договоренности, удовлетворяющие обе стороны. Предполагается, что в ходе данных переговоров ЕАЭС может предложить различные виды компенсации, такие, например, как сокращение ставок импортных пошлин странами-членами ЕАЭС по тем тарифным линиям, где имеются расхождения ЕТТ с обязательствами Казахстана, или по другим тарифным линиям [11,11].

Медведков М., Директор департамента торговых переговоров Министерства экономического развития России, отметил, что страны-члены ЕАЭС смогут сохранить прежний уровень ЕТТ как минимум шесть с половиной лет после вступления Казахстана во ВТО [12]. В течение этого периода Казахстан будет использовать те тарифы, которые содержатся в его обязательствах, а ЕАЭС – проводить переговоры о компенсации. Если соглашение не будет достигнуто, Казахстан продолжит применять импортные пошлины, согласованные при вступлении во ВТО.

Предложенный вариант можно рассмотреть, как альтернативу тому, который уже применяется. Либо в дальнейшем их можно сочетать для достижения большей эффективности.

Не так много времени прошло и с момента вступления России в ВТО. Россия стала членом ВТО в 2012 году. На тот период в январе 2012 года вступили в силу международные договоры, формирующие правовую основу Единого экономического пространства Республики Беларусь, Республики Казахстан и Российской Федерации, создающие основу для свободного движения уже не только товаров, но и услуг, капитала и рабочей силы. В последующем соглашения регулирующие основные четыре свободы в рамках Союза разрабатывались с учетом обязательств России перед ВТО. После оформления членства России в ВТО 22 августа 2012 г. вступил в силу Договор о функционировании Таможенного союза в рамках многосторонней торговой системы. Данный договор, в частности, предусматривает в указанной выше ситуации включение соглашений ВТО в состав правовой системы Таможенного союза и приведение ее в соответствие с ними, а также снижение ставок импортных пошлин Единого таможенного тарифа до уровня, предусмотренного Протоколом о присоединении соответствующего государства к ВТО, и гармонизацию данных ставок для различных членов Таможенного союза [13]. Вследствие принятых данных мер, с правовой точки зрения, препятствия для нахождения государства в составе и ВТО, и Таможенного союза отсутствуют, даже если не все участники последнего являются полноправными членами первой.

Еще ранее членом ВТО стала Армения в 2003 году. Как известно Армения присоединилась к ЕАЭС в 2015 году. В связи с этим возникла необходимость пересмотра тарифных обязательств Республики Армения перед ВТО в связи с присоединением к ЕАЭС. В ноябре 2014 г. в соответствии с процедурами ВТО Арменией подана нотификация о пересмотре тарифных обязательств по статье XXIV:6 ГАТТ-94 [14]. С даты направления нотификации за 3-х месячный период получено 11 заявок на участие в переговорах. В ноябре 2015 г. в соответствии со статьей XXVIII:3 ГАТТ срок переговоров продлен на 12 месяцев. В июне 2015 г. и 2016 г. Армения провела консультации с членами ВТО с целью выхода на проведение компенсационных переговоров [15].

В 2015 году полноправным членом ЕАЭС стал Кыргызстан. Также Кыргызстан является членом ВТО с 1998 года. По примеру Армении Кыргызстан также должен пересмотреть тарифные обязательства в связи с присоединением к ЕАЭС. В апреле 2015 г. в соответствии с правилами

ВТО Кыргызстан подал нотификацию о пересмотре тарифных обязательств по статье XXIV:6 ГАТТ-94. С даты направления нотификации за 3-месячный период получено 6 заявок на участие в переговорах и 1 запрос на проведение консультаций. В июле 2016 г. в соответствии со статьей XXVIII:3 ГАТТ срок переговоров был продлен до февраля 2018 г. [15] В 2001 году Центром социально-экономических исследований было проведено исследование, согласно сделанным выводам расширение регионального сотрудничества и использование преимуществ членства в ВТО будет содействовать привлечению иностранных инвестиций, в том числе будут преодолены межрегиональные барьеры на пути движения товаров, развивая транспортную инфраструктуру не только Кыргызстана, но и всего региона [16,52]. Следует отметить, что государства-участники ЕАЭС смогут использовать членство друг друга во ВТО в качестве средства продвижения своих торгово-экономических интересов путем участия в многосторонних торговых переговорах в рамках ВТО.

На данном этапе Беларусь продолжает переговорный процесс о вступлении в ВТО. Рабочая группа по присоединению Республики Беларусь к ВТО была сформирована в октябре 1993 г. С этого момента прошло 7 официальных заседаний. Беларусь подписала 10 двусторонних Протоколов с членами ВТО. В 2015 г. Беларусь подтвердила свою заинтересованность в активизации переговоров по присоединению к ВТО. Беларусь проводит переговоры по присоединению к ВТО по четырем основным направлениям: приведение национального законодательства в соответствие с многосторонними соглашениями ВТО, доступ на рынок товаров, доступ на рынок услуг, государственная поддержка сельского хозяйства.

Стоит отметить, что вступление государств в ВТО является важным процессом глобализации, но этот процесс имеет как преимущества, так и недостатки.

К примеру, касательно России Левина Ю.Е. отмечает такие риски как уничтожение или резкое сокращение производства в следующих отраслях промышленности: легкая и пищевая промышленность, производство лекарств, медицинского оборудования, электроники, автопром, гражданское авиастроение [17,143].

На пороге вступления Казахстана в ВТО также обсуждались риски и негативные последствия вступления в ВТО. Абдраш А. в своей статье отмечает, что на сегодня Казахстан обслуживает преимущественно сырьевые потребности более успешных экономик, в обмен на продукцию отраслей глубокой переработки и с высокой добавленной стоимостью. Также вызывает беспокойство низкая конкурентоспособность отраслей и предприятий обрабатывающей промышленности. Вследствие соблюдения обязательств ВТО, государственного субсидирования лишатся многие финансируемые из бюджета сельскохозяйственные программы, программы поддержки малого бизнеса [18].

Можно согласиться с мнением Бурсалиди Д. Ф. о том, что членство в ВТО автоматически не приносит «экономического чуда». Оно может способствовать укреплению основ долгосрочного роста, но может и обострить некоторые проблемы национального развития. Присоединение к ВТО должно быть не самоцелью, а лишь дополнительным механизмом реализации продуманной экономической политики государства. Поэтому ожидания от членства в ВТО должны быть более умеренными и объективными [19,105].

Линецкий А.Ф. отмечает, что наряду с предполагаемыми рисками и возникшими недостатками от присоединения стран к ВТО можно отметить и позитивные явления. Такие как, возможность принимать участие в выработке новых правил международной торговли с учетом не только национальных интересов, но и интересов ЕАЭС в целом, получить выгодные условия доступа продукции на иностранные рынки, создания благоприятного климата для иностранных инвестиций, вести переговоры по улучшению условий доступа на рынки, снижению тарифов, снятию ограничений на поставку услуг, получения доступа к системе разрешения споров ВТО и возможности принудительного исполнения решений [20,71-73].

Винницкий Д.В. считает, что для функционирования Таможенного союза в рамках ЕАЭС большое значение имеет то, на каких условиях каждое из государств ЕАЭС вступит во ВТО [21]. На данный момент всеми инструментами ВТО смогут воспользоваться страны ЕАЭС по отдельности и на тех условиях, которые они для себя выторговывали в ходе переговорного процесса вступления в ВТО. В связи с этим, будут возникать вопросы с одновременным участием стран как в ВТО, так и в ЕАЭС. К примеру, на данный момент они уже возникли в связи с присоединением Казахстана к ВТО. Учитывая, что переговоры Кыргызстана и Армении по пересмотру тарифных обязательств

перед ВТО были инициированы недавно, стоит ожидать возможные изменения в ЕТТ ЕАЭС.

Стоит отметить, что в своей деятельности государства-члены ЕАЭС руководствуются нормами и принципами ВТО и признают важность присоединения всех государств-членов Союза к Организации. ЕЭК провела большую работу по сближению норм ЕАЭС с нормами ВТО. Так санитарные, ветеринарно-санитарные и карантинные фитосанитарные меры применяются в Союзе на основе Соглашения ВТО по применению санитарных и фитосанитарных мер, а также на основе международных и региональных стандартов. Применение мер нетарифного регулирования осуществляется в соответствии с международными обязательствами государств-членов ЕАЭС, в том числе обязательствами государств-членов ЕАЭС в ВТО. В том числе меры защиты внутреннего рынка применяются не только в соответствии с правовой базой ЕАЭС (Договор о Союзе (Статьи 48-49, Приложение № 8), Решения Коллегии ЕЭК № 1 от 7 марта 2012 г., № 44 от 16 мая 2012 г. [22]), но и согласно Соглашениям ВТО (Статьи VI и XIX ГАТТ 1994, Соглашение по применению Статьи VI ГАТТ 1994 (Антидемпинговое соглашение), Соглашение по субсидиям и компенсационным мерам, Соглашение по специальным защитным мерам). Подобное соответствие норм ЕАЭС нормам ВТО свидетельствует о намерении ЕАЭС быть частью мировой экономики, о желании принимать участие в создании и регулировании норм, регулирующих большую часть мирового рынка, о возможности посредством ВТО защищать свои интересы.

В связи с этим можно согласиться с мнением Пазына Е.О. о том, что вхождение в ВТО в составе регионального сплоченного экономического блока, объединяющего участников общими приоритетами в международной торговле и укрепляющего их экономики, более целесообразно и эффективно, чем получение членства государствами, имеющими небольшой экономический вес и неспособными на равных с сильнейшими мировыми игроками вести конкурентную борьбу [23,191]. Опыт взаимодействия Евросоюза и ВТО подтверждает это.

Принимая во внимание, что присоединение и участие стран в ВТО требует соответствующей правовой основы, возникновение вопросов, связанных с процессом применения норм ВТО является вполне ожидаемым явлением. По мнению Ким Е.А. важное значение для функционирования Таможенного союза ЕАЭС имеет понимание таких двух основополагающих принципов, как предоставление режима наибольшего благоприятствования (РНБ) и национального режима (НР). В ГАТТ 1947 г. дано достаточно ясное определение этих двух принципов, более того, они действуют и при применении санитарных, фитосанитарных, ветеринарных мер и мер технического регулирования [24]. В Договоре о ЕАЭС не нашло достаточного отражения содержание этих принципов. Среди принципов функционирования ТС, закрепленных в ст. 25 Договора о ЕАЭС, эти принципы вообще не упоминаются. Установлено только, что действует единый режим торговли в отношении с третьими сторонами. Также не вполне конкретно определена формулировка, данная в ст. 34 Договора в отношении содержания РНБ («применяется в понимании ГАТТ 1994 года»). Принцип НР вообще не закреплен как принцип внешней торговли. Имеется только упоминание о нем в Приложении № 16 (Протокол о торговле услугами, учреждении, деятельности и осуществлении инвестиций) [25,17]. Учитывая важность данных принципов в системе права ВТО, содержание данных принципов должно найти более четкое отражение в праве ЕАЭС.

В рамках ЕАЭС имеются пробелы в правовом регулировании некоторых институтов таможенного контроля, в частности, такого как предотгрузочная инспекция. Практика международной торговли показывает, что предотгрузочная инспекция применяется, как правило, развивающимися странами с целью осуществления контроля за соблюдением экспортерами правил и требований национального законодательства страны-экспортера. Обычно функции по предотгрузочной инспекции предоставляются государством на разрешительной основе частным компаниям. В Соглашении ВТО закреплены такие принципы предотгрузочной инспекции, как недискриминация, транспарентность, защита конфиденциальной деловой информации, техническое содействие. В связи с возрастающей внешнеторговой активностью на территории ЕАЭС считаем целесообразным привести законодательство ЕАЭС и национальное право государств в соответствие с Соглашением ВТО. Еще одним пробелом в правовом регулировании ЕАЭС является отсутствие положений, определяющих порядок взаимодействия ЕАЭС с Комитетом по антидемпинговой практике ВТО, Комитетом по субсидиям и компенсационным мерам, Комитетом по защитным мерам в случае проведения расследований и введения антидемпинговых, компенсационных или защитных пошлин.

Такое взаимодействие предусмотрено соответствующими Соглашениями ВТО [25,18].

В связи с этим было бы целесообразно освещать вопросы экономического и торгового регулирования в рамках ВТО и его сопряжения с ЕАЭС на сайте Евразийской экономической комиссии (создание дополнительной вкладки, дополнительного сайта ЕАЭС-ВТО), в официальных изданиях ЕЭК и пр. Донести информацию экспортерам и импортерам о необходимости соответствия правилам ВТО, о преимуществах соблюдения данных правил, также организовать информационно-консультативные центры, которые смогут оказать помощь при представлении интересов стран ЕАЭС в Органе по разрешению споров (ОРС) ВТО.

ОРС ВТО рассматривает нормы права ЕАЭС как меры, принятые одним из государств-членов ЕАЭС. Все действия ЕАЭС присваиваются каждому его члену. Во всех спорах с участием государств-членов ЕАЭС в качестве ответчика, где затрагивается право ЕАЭС, ОРС ВТО рассматривает нормы права ЕАЭС в качестве мер, принятых государствами-членами, а не в качестве норм международного права в понимании Комиссии международного права ООН. Исходя из практики ОРС ВТО, суды региональных торговых соглашений, в том числе и Суд ЕАЭС, не обладают юрисдикцией рассматривать споры, вытекающие из соглашений ВТО. Однако Суд ЕАЭС полномочен толковать нормы права ЕАЭС, учитывая нормы права ВТО. Вместе с тем из этого не вытекает обязанности Суда следовать толкованию ОРС ВТО. Суд ЕАЭС при использовании права ВТО в целях толкования права ЕАЭС должен руководствоваться целями, объектом Договора о ЕАЭС, а также практикой государств-членов по его применению и подготовительными материалами [26,233-234].

На участие Казахстана в спорах, рассматриваемых в Органе по разрешению споров, будет влиять множество факторов.

Среди них стоит выделить недостаточное количество необходимого практического опыта участия в международных торговых спорах. В связи с этим необходимо продумать на раннем этапе в каких отраслях и по каким вопросам имеется потенциальный риск предъявления претензий. В дополнении Жекеева А. подчеркивает отсутствие разработки понятного и доступного порядка будущего взаимодействия деловых кругов с уполномоченным органом исполнительной власти Республики Казахстан в части инициирования в будущем торговых переговоров и споров [27].

Абдрасулов Е.Б. отмечает также небольшое количество квалифицированных кадров, способных полноценно представлять Казахстан как в переговорном процессе, так и при рассмотрении дела в ОРС. Для достижения успеха в торговом споре ВТО необходима серьезная подготовительная и текущая работа целого ряда специалистов в данной сфере (юристов, экономистов, участников переговоров, экспертов и т.д.). Международный опыт показывает, что одним из способов решения данной проблемы является привлечение иностранных специалистов, и не исключено, что и в Казахстане такая практика будет иметь место [28].

Рассматривая правовые режимы ЕАЭС и ВТО Боклан Д.С. в своей работе подчеркнула, что нормы указанных правовых режимов должны толковаться и применяться на основе принципа гармонизации с учетом цели системной интеграции. Положения Договора о ЕАЭС не представляют собой «развития и дополнения» соглашений ВТО, а являются *lex specialis* по отношению к соответствующим положениям соглашений ВТО. При наличии противоречия между нормой соглашения ВТО и нормой Договора о ЕАЭС должна применяться норма соглашения ВТО [26,233].

Также Вельяминов Г.М. отмечает проблемы, которые могут возникать при совместности участия государств в Таможенном союзе ЕАЭС с членством в ВТО: 1) применение принципа наибольшего благоприятствования; 2) соблюдение разумного баланса в целях уменьшения ограничительного воздействия на общие условия торговли со странами - нечленами ТС; 3) сглаживание противоречий между взаимными преференциальными льготами стран ТС с условиями торговых договоров с третьими государствами [29,56].

Возникновение подобных и других вопросов является нормальным процессом сопряжения интеграционного объединения с мировым экономическим пространством. Ключевым моментом сотрудничества является желание и возможность решать вопросы на основе взаимовыгодной кооперации. Меняющаяся политическая ситуация в регионе и в мире в целом демонстрирует необходимость принятия взвешенных решений.

Опыт работы ВТО и региональных интеграционных объединений показывает, что качественное правовое регулирование является долгосрочной основой для дальнейшего развития международной интеграции. Членство стран ЕАЭС в ВТО дает возможность участвовать в создании и принятии

норм, направленных на регулирование международной торговли с учетом национальных интересов, опираясь друг на друга в качестве партнеров, учитывая европейский опыт внешнеторговой деятельности, а также повысить эффективность своего членства в ВТО, защитив своих производителей и обеспечив их новыми рынками сбыта.

Новокшонова Л. В., Шмелева Н. В. высказывают мнение о том, что основной целью новой многосторонней торговой системы является создание хозяйственной среды, способствующей развитию торговли, увеличению инвестиций и экономическому росту в целом, а также становлению открытой и справедливой конкуренции. Другой непрерывно действующей переговорной площадки, подобной формату ВТО, для обсуждения проблем, связанных с мировой торговлей, на данный момент не существует [30,186-187].

Важным условием развития и углубления региональных интеграционных объединений является включенность в глобальные процессы. Одной из основных платформ на современном этапе, где встречаются региональные и глобальные уровни торговых отношений, является Всемирная торговая организация. Участие в данной организации предоставит государствам возможность быть частью процесса создания норм, регулирующих широкий спектр международных экономических отношений, а также поможет согласовывать интересы в рамках создания ЗСТ с третьими государствами как входящими во ВТО, так и не являющимися ее членами. В связи с этим право ЕАЭС должно развиваться согласно принципам и целям ВТО, учитывая интересы государств-участников. Вхождение государств ЕАЭС во ВТО по отдельности, в разное время, на разных условиях, сказывается на торговых отношениях не только внутри Союза, но и с третьими государствами, подобные возникшие разногласия могут быть преодолены благодаря взаимной поддержке, взвешенным и продуманным правовым решениям.

Таким образом членство стран-участниц ЕАЭС в ВТО помимо торгово-политического значения будет иметь важное влияние на экономику стран, на методы управления внешнеэкономической деятельностью, и приведет к росту конкуренции не только во вне, но и внутри Союза. Влияние данного участия возможно будет неоднозначным и не принесет мгновенного результата, однако последующие выгоды и преимущества смогут затмить возможные негативные последствия.

Список литературы

- 1 Евразийская экономическая интеграция. Цифры и факты. – М.: ЕЭК, 2017. – 76 с.
- 2 Абдрасулов Е.Б. К вопросу о формировании правовой базы Евразийского экономического союза и наднациональном характере его органов [Электрон. ресурс]. – 2014 – URL: <http://www.zakon.kz/4669381-k-voprosu-o-formirovanii-pravovoj-bazy.html> (дата обращения 06.06.2018)
- 3 Абдрасулов Е.Б. Образование Всемирной торговой организации как результат процессов экономической глобализации и необходимости в правовой регламентации международной торговли // Фемида. – 2014. – №9. – С. 8-13.
- 4 Договор о Евразийском экономическом союзе от 29 мая 2014 года [Электрон. ресурс]. – URL: <https://docs.eaunion.org/Pages/DisplayDocument.aspx?s=bef9c798-3978-42f3-9ef2-d0fb3d53b75f&w=632c7868-4ee2-4b21-bc64-1995328e6ef3&l=540294ae-c3c9-4511-9bf8-aaf5d6e0d169&EntityID=3610> (дата обращения 09.09.2017)
- 5 Котова Н.Е. Евразийский экономический союз: совершенствование нормативно-правовой базы // Вестник Финансового университета. – 2016. – №5. – С. 126-132.
- 6 Соков К. Вернет ли Россия таможенный контроль для стран ЕАЭС? (5.08.) [Электрон. ресурс]. – 2017 – URL: <https://www.ritm Eurasia.org/news--2017-08-05--vernet-li-rossija-tamozhennyj-kontrol-dlja-stran-eaes-31686> (дата обращения 08.09.2017)
- 7 Вступил в силу Протокол о реализации обязательств Казахстана по участию в ВТО (11.01.2016) [Электрон. ресурс]. – URL: <http://www.eurasiancommission.org/ru/nae/news/Pages/11-01-2016-1.aspx> (дата обращения 09.09.2017)
- 8 Как Казахстан совместит членство в ВТО и ЕАЭС (18.02.) [Электрон. ресурс]. – 2016. – URL: <https://samonitor.kz/21577-kak-kazahstan-sovmestit-chlenstvo-v-vto-i-eaes.html> (дата обращения 09.09.2017)
- 9 EU & WTO [Электрон. ресурс]. – URL: <http://ec.europa.eu/trade/creating-opportunities/eu-and-wto/> (дата обращения 14.09.2017)
- 10 Каудыров Т., Абдрасулов Е. Некоторые аспекты сотрудничества стран ЕвразЭС и Таможенного союза по совершенствованию норм национального и международного права в условиях вступления в ВТО // Фемида. – 2014. – № 8. – С. 2-5.
- 11 Точицкая И. Вступление Казахстана в ВТО: обзор и последствия для Евразийского экономического союза. Аналитические записки [PP/01/2016]. Немецкая экономическая группа, Исследовательский центр ИПМ. –

2016. – 12 с.

12 После вступления Казахстана в ВТО ЕАЭС сможет сохранять единый тариф минимум 6,5 лет [Электрон. ресурс]. – 2015 – URL: <http://www.finmarket.ru/database/news/4073286> (дата обращения 14.09.2017)

13 Договор о функционировании Таможенного союза в рамках многосторонней торговой системы от 19 мая 2011 года [Электрон. ресурс]. – URL: <https://docs.eaeunion.org/ru-ru/Pages/AllDocuments.aspx#search=%22%D0%94%D0%BE%D0%B3%D0> (дата обращения 14.09.2017)

14 Генеральное соглашение по тарифам и торговле 1994 года (ГАТТ 1994) [Электрон. ресурс]. – URL: <http://docs.cntd.ru/document/902339370> (дата обращения 09.09.2017)

15 Выполнение обязательств государств-членов ЕАЭС в ВТО [Электрон. ресурс]. – URL: http://www.eurasiancommission.org/ru/act/trade/SiteAssets/Presentation_2016%20rus.pdf (дата обращения 09.09.2017)

16 Точицкая И., Могилевский Р. Исследования и анализ №233. Внешняя торговля Кыргызской Республики: состояние и перспективы. Центр социально-экономических исследований (CASE)/ И. Точицкая. Варшава. – 2001. – 72 с.

17 Левина Ю. Е. Вступление России в ВТО, выгоды и риски // Сибирский торгово-экономический журнал. – 2014. – Т.19. №1. – С. 143-145.

18 Абдраш А. Вступление Казахстана в ВТО: преимущества и недостатки. Опыт России: мнения экспертов. Анализ текущей ситуации [Электрон. ресурс]. – URL: <https://articlekz.com/article/11131> (дата обращения 12.09.2017)

19 Бурсалиди Д. Ф. Влияние вступления в ВТО на состояние экономики Армении // Материалы IX Междунар. студенч. науч.-практ. конф. (Чебоксары, 31 мая 2016 г.). – Чебоксары: ЦНС «Интерактив плюс», 2016. – С. 104-106.

20 Линецкий А.Ф. Вступление России во Всемирную торговую организацию как важнейший фактор ее интеграции в мировую экономику // Балтийский регион. – 2011. – №4. – С. 69-78.

21 Винницкий Д. В. Евразийское экономическое сообщество: правовые инструменты формирования Таможенного союза и Единого экономического пространства // Зангер. – 2009. – №9.

22 Решение Коллегии ЕЭК №1 «О некоторых вопросах применения специальных защитных, антидемпинговых и компенсационных мер на единой таможенной территории Таможенного союза» от 07.03.2012, Решение Коллегии ЕЭК №44 «О некоторых вопросах защиты внутреннего рынка» от 16.05.2012 [Электрон. ресурс]. – URL: <https://docs.eaeunion.org> (дата обращения 09.09.2017)

23 Пазына Е.О. Перспективы применения опыта правового механизма взаимодействия Европейского союза и ВТО в Таможенном союзе в рамках Евразийского экономического сообщества // Вестник Саратовской государственной юридической академии. – 2013. – №2 (91). – С. 186-192.

24 The General Agreement on Tariffs and Trade (ГАТТ 1947) [Электрон. ресурс]. – URL: https://www.wto.org/ENGLISH/docs_e/legal_e/gatt47_01_e.htm (дата обращения 09.09.2017)

25 Ким Е.А. Всемирная торговая организация и Евразийский экономический союз: соотношение обязательств государств-членов // Евразийский юридический журнал. – 2016. – № 4 (95). – С. 16-19.

26 Боклан Д.С. Евразийский экономический союз и Всемирная торговая организация: соотношение правовых режимов // Право. Журнал Высшей школы экономики. – 2017. – №2. – С. 223-236. [Электрон. ресурс]. – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/evraziyskiy-ekonomicheskiy-soyuz-i-vsemirnaya-torgovaya-organizatsiya-sootnoshenie-pravovyh-rezhimov> (дата обращения 07.06.2018)

27 Жекеева А. В ВТО Казахстан должен быть готов к искам и рискам (13.01.2014) [Электрон. ресурс]. – URL: http://forbes.kz/finances/integration/kak_zaschitit_biznes_v_usloviyah_vto/?mark=P°P№PjP°PS P¶PµPePµPµPI, 2014 Pı (дата обращения 06.06.2018)

28 Абдрасулов Е.Б. Система Всемирной торговой организации по разрешению споров (20.11.2014) [Электрон. ресурс]. – URL: <http://www.zakon.kz/4669415-sistema-vsemirnoj-torgovojj.html> (дата обращения 06.06.2018)

29 Вельяминов Г. М. Таможенный союз в правовом ракурсе // Государство и право. – 2010. – № 2. – С. 55-58.

30 Новокшопова Л. В., Шмелева Н. В. Межгосударственные интеграционные объединения и Всемирная торговая организация: вместе и врозь // Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. – 2013. – №3-3. – С. 183-187.

А.А. Ойнарова

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан

Еуразиялық экономикалық одақтың Дүниежүзілік сауда ұйымымен өзара әрекеттесуінің ұйымдық-құқықтық негізі

Аннотация. Дүниежүзілік сауда ұйымы әлемдік сауда жүйесін реттеу мәселелерімен айналысатын басты жаһандық ұйым болып табылады. ДСҰ басты мақсаттары – әлемдік экономиканы нығайту және әлемдік сауданы кеңейту, инвестицияларды, жұмыспен қамтылуды ұлғайту және барлық әлемде табыс деңгейін жоғарылату. Мақалада Еуразиялық экономикалық одақтың мүше елдерін ДСҰ-на қосылу жағдайлары,

сондай-ақ Ұйымға қатысудан мүмкін пайда және мүмкін теріс салдарлар қарастырылған. Осы мақаланың мақсаты ЕАЭО мүше мемлекеттерінің Дүниежүзілік сауда ұйымымен өзара әрекеттесуінің процестерін зерттеу болып табылады. Жұмысты жазу кезінде құбылыстарды және процестерді зерттеудің арнайы тәсілдері мен әдістері қолданылды. Сондай-ақ жұмыста ұйымдардың нормативтік-құқықтық құжаттары, осы мәселе бойынша сарапшылардың пікірлері зерттелді. Зерттеудің маңыздылығы жұмыста ЕАЭО және ДСҰ құқықтық режимдерінің өзара әрекеттесуінің мәселелері қарастырылғандығынан тұрады. Жұмыстың қорытындылары бойынша байқалғандай, ЕАЭО мүше мемлекеттерінің ДСҰ-на қатысуы ұлттық мүдделерді ғана емес, сондай-ақ жалпы ЕАЭО мүдделерін де ескерумен халықаралық сауда жасаудың жаңа ережелерін пысықтауға қатысу, өнімнің шетел нарықтарына шығуының тиімді жағдайларын алу, ДСҰ дауларын шешу жүйесіне қол жеткізу мүмкіндігін береді.

Түйін сөздер. Интеграциялық бірлестіктер, Еуразиялық экономикалық одақ, Дүниежүзілік сауда ұйымы, ДСҰ-ның дауларды шешу органы, еуразиялық интеграция, Кеден одағы, Бірыңғай экономикалық кеңістік.

A.A. Oinarova

L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

Organizational and legal basis of interaction between the Eurasian Economic Union and World Trade Organization

Abstract. The World Trade Organization is the main global organization, which deals with the regulation of the world trading system. Strengthening the world economy and expansion world trade, increasing investment, employment and raising incomes around the world are the main objectives of the WTO. The article considers the conditions for the accession of member countries of the Eurasian Economic Union to the WTO, as well as possible subsequent benefits and possible negative consequences from participation in the Organization. The purpose of this article is to study the processes of interaction between the EAEU member states and the World Trade Organization. The study was based on specific techniques and methods for the research of phenomena and processes. Also in the work, normative and legal documents, expert opinions on this issue were studied. The importance of the study lies in the issues of interaction of the legal regimes of the EAEU and the WTO. According to the results of the work, it has been noted that the participation of the EAEU member states in the WTO will provide an opportunity to participate in the development of new rules for international trade taking into account not only the national interests, but also the interests of the whole EAEU, to obtain favorable conditions for accessing products to foreign markets, gaining access to the WTO dispute settlement system.

Key words. Integration associations, Eurasian Economic Union, World Trade Organization, WTO Dispute Settlement Body, Eurasian integration, Customs Union, Common Economic Space

References

- 1 Evrazijskaja jekonomicheskaja integracija. Cifry i fakty [Eurasian Economic Integration. Figures and facts.] (EEC, Moscow, 2017).
- 2 Abdrasulov E.B. K voprosu o formirovanii pravovoj bazy Evrazijskogo jekonomicheskogo sojuza i nadnacional'nom haraktere ego organov [On the formation of the legal framework of the Eurasian Economic Union and supranational character of its bodies] (20.11.2014). Available at: <http://www.zakon.kz/4669381-k-voprosu-o-formirovanii-pravovojj-bazy.html> (accessed 06.06.2018)
- 3 Abdrasulov E.B. Obrazovanie Vsemirnoj torgovoj organizacii kak rezul'tat processov jekonomicheskoy globalizacii i neobhodimosti v pravovoj reglamentacii mezhdunarodnoj torgovli [Formation of the World Trade Organization as a result of the processes of economic globalization and the need for legal regulation of international trade], Femida [Themis], 9, 8-13 (2014). [in Russian]
- 4 Dogovor o Evrazijskom jekonomicheskom sojuze ot 29 maja 2014 goda [Treaty on the Eurasian Economic Union of May 29, 2014]. Available at: <https://docs.eaeunion.org/Pages/DisplayDocument.aspx?s=be9c798-3978-42f3-9ef2-d0fb3d53b75f&w=632c7868-4ee2-4b21-bc64-1995328e6ef3&l=540294ae-c3c9-4511-9bf8-aaf5d6e0d169&EntityID=3610> (accessed 09.09.2017)
- 5 Kotova N.E. Evrazijskij jekonomicheskij sojuz: sovershenstvovanie normativno-pravovoj bazy [Eurasian Economic Union: improving the regulatory framework], Vestnik Finansovogo universiteta [Bulletin of the Financial University], 5, 126-132 (2016). [in Russian]
- 6 Sokov K. Vernet li Rossiya tamozhennyj kontrol' dlja stran EAJeS? [Will Russia regain customs control for the EAEU countries?] (05.08.2017). Available at: <https://www.ritm Eurasia.org/news--2017-08-05--vernet-li-rossija-tamozhennyj-kontrol-dlja-stran-eaes-31686> (accessed 08.09.2017)
- 7 Vstupil v silu Protokol o realizacii objazatel'stv Kazahstana po uchastiju v VTO [The Protocol on the Implementation

- of Kazakhstan's Obligations for Participation in the WTO entered into force] (11.01.2016). Available at: <http://www.eurasiancommission.org/ru/nae/news/Pages/11-01-2016-1.aspx> (accessed 09.09.2017)
- 8 Kak Kazahstan sovmetit chlenstvo v VTO i EAJeS [How Kazakhstan will combine membership in the WTO and the EAEU] (18.02.2016). Available at: <https://camonitor.kz/21577-kak-kazahstan-sovmetit-chlenstvo-v-vto-i-eaes.html> (accessed 09.09.2017)
- 9 EU & WTO. Available at: <http://ec.europa.eu/trade/creating-opportunities/eu-and-wto/> (accessed 14.09.2017)
- 10 Kaudyrov T., Abdrasulov E. Nekotorye aspekty sotrudnichestva stran EvrAzJeS i Tamozhennogo sojuza po sovershenstvovaniju norm nacional'nogo i mezhdunarodnogo prava v uslovijah vstuplenija v VTO [Some aspects of cooperation of the EurAsEC and the Customs Union on improving the norms of national and international law in the context of accession to the WTO], Femida [Themis], 8, 2-5 (2014). [in Russian]
- 11 Tochickaja I. Vstuplenie Kazahstana v VTO: obzor i posledstvija dlja Evrazijskogo jekonomicheskogo sojuza [Kazakhstan's accession to the WTO: review and implications for the Eurasian Economic Union], Analiticheskie zapiski [PP/01/2016]. Nemeckaja jekonomicheskaja gruppa, Issledovatel'skij centr IPM [Analytical notes [PP / 01/2016]. German Economic Group, IPM Research Center] (2016).
- 12 Posle vstuplenija Kazahstana v VTO EAJeS smozhet sohranjat' edinyj tarif minimum 6,5 let [After Kazakhstan's accession to the WTO, the EAEU can keep a uniform tariff of at least 6,5 years] (27.07.2015). Available at: <http://www.finmarket.ru/database/news/4073286> (accessed 14.09.2017)
- 13 Dogovor o funkcionirovanii Tamozhennogo sojuza v ramkah mnogostoronnej torgovoj sistemy ot 19 maja 2011 goda [Treaty on the functioning of the Customs Union in the multilateral trading system of May 19, 2011]. Available at: <https://docs.eaeunion.org/ru-ru/Pages/AllDocuments.aspx#search=%22%D0%94%D0%BE%D0%B3%D0> (accessed 14.09.2017)
- 14 General'noe soglasenie po tarifam i torgovle 1994 goda (GATT 1994) [General Agreement on Tariffs and Trade 1994 (GATT 1994)]. Available at: <http://docs.cntd.ru/document/902339370> (accessed 09.09.2017)
- 15 Vypolnenie objazatel'stv gosudarstv-chlenov EAJeS v VTO [Implementation of obligations of member states of EAEU in the WTO]. Available at: http://www.eurasiancommission.org/ru/act/trade/SiteAssets/Presentation_2016%20rus.pdf (accessed 09.09.2017)
- 16 Tochickaja I., Mogilevskij R. Issledovaniya i analiz №233. Vneshnjaja torgovlja Kyrgyzskoj Respubliki: sostojanie i perspektivy [Research and analysis 233. Foreign trade of the Kyrgyz Republic: state and prospects], Centr social'no-jekonomicheskikh issledovanij (CASE) [Center for Social and Economic Research (CASE)] (Warsaw, 2001).
- 17 Levina Ju. E. Vstuplenie Rossii v VTO, vygody i riski [Russia's accession to the WTO, benefits and risks], Sibirskij torgovo-jekonomicheskij zhurnal [Siberian Trade and Economic Journal], 1 (19), 143-145 (2014). [in Russian]
- 18 Abdrash A. Vstuplenie Kazahstana v VTO: preimushhestva i nedostatki. Opyt Rossii: mnenija jekspertov. Analiz tekushhej situacii [Kazakhstan's accession to the WTO: advantages and disadvantages. The experience of Russia: the opinions of experts. Analysis of the current situation]. Available at: <https://articlekz.com/article/11131> (accessed 12.09.2017)
- 19 Bursalidi D. F. Vlijanie vstuplenija v VTO na sostojanie jekonomiki Armenii [The Impact of WTO Accession on the State of the Armenian Economy]. Materialy IX Mezhdunar. studench. nauch.-prakt. konf. (Cheboksary, 31 maja 2016 g.) [Materials of the International Student Scientific and Practical Conference (Cheboksary, May 31, 2016)]. Cheboksary, 2016, pp. 104-106.
- 20 Lineckij A.F. Vstuplenie Rossii vo Vsemirnuju torgovuju organizaciju kak vazhnejshij faktor ee integracii v mirovuju jekonomiku [Russia's accession to the World Trade Organization is the most important factor of its integration into the world economy], Baltijskij region [The Baltic region], 4, 69-78 (2011). [in Russian]
- 21 Vinnickij D. V. Evrazijskoe jekonomicheskoe soobshhestvo: pravovye instrumenty formirovanija Tamozhennogo sojuza i Edinogo jekonomicheskogo prostranstva [The Eurasian Economic Community: Legal Instruments for the Formation of the Customs Union and the Single Economic Space], Zanger [Lawyer], 9, (2009). [in Russian]
- 22 Reshenie Kollegii EJeK №1 «O nekotoryh voprosah primenenija special'nyh zashhitnyh, antidempingovyh i kompensacionnyh mer na edinoj tamozhennoj territorii Tamozhennogo sojuza» ot 07.03.2012 [Decision of the EEC No. 1 «On some issues of application of special protective, anti-dumping and countervailing measures in the single customs territory of the Customs Union» 07.03.2012], Reshenie Kollegii EJeK №44 «O nekotoryh voprosah zashhity vnutrennego rynka» ot 16.05.2012 [Decision of the EEC No. 44 «On some issues of protection of the internal market» 16.05.2012]. Available at: <https://docs.eaeunion.org> (accessed 09.09.2017)
- 23 Pazyna E.O. Perspektivy primenenija opyta pravovogo mehanizma vzaimodejstvija Evropejskogo sojuza i VTO v Tamozhennom sojuze v ramkah Evrazijskogo jekonomicheskogo soobshhestva [Prospects for applying the experience of the legal mechanism for the interaction of the European Union and the WTO in the Customs Union within the framework of the Eurasian Economic Community], Vestnik Saratovskoj gosudarstvennoj juridicheskoj akademii [Bulletin of the Saratov State Law Academy], 2 (91), 186-192 (2013). [in Russian]
- 24 The General Agreement on Tariffs and Trade (GATT 1947). Available at: https://www.wto.org/ENGLISH/docs_e/legal_e/gatt47_01_e.htm (accessed 09.09.2017)
- 25 Kim E.A. Vsemirnaja torgovaja organizacija i Evrazijskij jekonomicheskij sojuz: sootnoshenie objazatel'stv

gosudarstv-chlenov [World Trade Organization and the Eurasian Economic Union: the ratio of obligations of Member States], *Evrazijskij juridicheskij zhurnal* [Eurasian Law Journal], 4 (95), 16-19 (2016). [in Russian]

26 Boklan D.S. *Evrazijskij jekonomicheskij sojuz i Vsemirnaja trgovaja organizacija: sootnoshenie pravovyh rezhimov* [The Eurasian Economic Union and the World Trade Organization: the ratio of legal regimes], *Pravo. Zhurnal Vysshej shkoly jekonomiki* [Law. Journal of Higher School of Economics.], 2, 223-236 (2017). Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/evraziyskiy-ekonomicheskij-soyuz-i-vsemirnaya-torgovaya-organizatsiya-sootnoshenie-pravovyh-rezhimov> [in Russian] (accessed 07.06.2018)

27 Zhekeeva A. *V VTO Kazahstan dolzhen byt' gotov k iskam i riskam* [In the WTO Kazakhstan should be ready for suits and risks] (13.01.2014). Available at: http://forbes.kz//finances/integration/kak_zaschitit_biznes_v_usloviyah_vto/?mark=R°R№RjR°RS R¶RµRcRµRµRI, 2014 Ri (accessed 06.06.2018)

28 Abdrasulov E.B. *Sistema Vsemirnoj trgovoj organizacii po razresheniju sporov* [System of the World Trade Organization for Dispute Resolution] (20.11.2014). Available at: <http://www.zakon.kz/4669415-sistema-vsemirnoj-torgovoj.html> (accessed 06.06.2018)

29 Vel'jaminov G. M. *Tamozhennyj sojuz v pravovom rakurse* [Customs Union in the Legal Perspective], *Gosudarstvo i pravo* [State and Law], 2, 55-58 (2010). [in Russian]

30 Novokshonova L. V., Shmeleva N. V. *Mezhgosudarstvennye integracionnye ob#edineniya i Vsemirnaja trgovaja organizacija: vmeste i vroz'* [Interstate integration associations and the World Trade Organization: Together and Separate], *Vestnik Nizhegorodskogo universiteta im. N.I. Lobachevskogo* [Bulletin of the N.I. Lobachevsky Nizhny Novgorod State University], 3-3, 183-187 (2013). [in Russian]

Сведения об авторе:

Ойнарова А.А. – докторант 3 курса специальности 6D030200 - «Международное право» юридического факультета Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилева, ул. К. Сатпаева 4/2-2, Астана, Казахстан.

Oinarova A.A. – 3rd year PhD student of specialty 6D030200 - «International Law» of the Law Faculty of the L.N. Gumilyov Eurasian National University, K. Satpayev street, 4/2-2, Astana, Kazakhstan.

МРНТИ 10.63.51

А.Б. Бекенова

*М.Х.Дулати атындағы Тараз мемлекеттік университеті, Тараз, Қазақстан
(E-mail: mentik84@mail.ru)*

Қазіргі таңда ҚР әйелдердің еңбегін қорғауды құқықтық реттеу мәселелері

Аннотация. Қазіргі уақытта еңбек заңнамасының маңызды деңгейі жұмысқа отбасы міндеттері жүктелмеген қызметкерді алуға бағытталған. Қызмет бабы бойынша көтерілу, жоғары қарқынмен немесе қалыпты жұмыс уақытынан тыс жұмыс істеу қажеттілігімен байланысты болып келеді. Өз кезегінде кәсіби мансапқа барынша маңызды болып келетін уақыт бөлігі, отбасында жас балалардың және жиналып қалған үй жұмыстарының пайда болуына сәйкес келеді. Осындай жағдайларда бұл міндеттер бірінші кезекте жүктелетін әйелдер, еңбек нарығында бәсекеге қабілеттілігін және кәсіби дағдыларын жоғалтады.

Аталмыш мақалада әйелдер еңбегінің ерекшеліктеріне талдау жүргізілген және қазақстандық қоғамның әлеуметтік-экономикалық дамуы мүддесінде лайықты еңбек жағдайларын қалыптастыру бойынша ұсыныстар дәйектелген.

Зерттеудің мақсаты әйелдер еңбегін құқықтық қорғау үрдісінде пайда болатын теориялық және тәжірибелік мәселелерге талдау жасау, қолданыстағы еңбек заңнамасының олқылықтары мен қайшылықтарын анықтау және әйелдер еңбегін қорғау туралы заңнаманы жетілдіру бойынша ұсыныстар әзірлеу.

Зерттеудің методологиялық негізін танымның жалпығылыми әдістері құрады: диалектикалық, тарихи, логикалық-теоретикалық, жүйелі-құрылымдық, сонымен қатар, арнайы әдістер: формальды-құқықтық, тарихи-құқықтық, салыстырмалы құқықтық.

Зерттеудің теоретикалық құндылығын зерттеуден алынған нәтижелер арқасында әйелдер еңбегін қорғауды құқықтық реттеудің мәні мен сипаты туралы ұғым терең және кең мағынада қарастырылды. Диссертацияның теоретикалық тұжырымдары еңбек құқығы ғылымының одан әрі дамуына ықпал етіп, әйелдер еңбегін құқықтық қорғау туралы заңнамаларын жетілдіруде қолданылуы мүмкін.

Қорытынды бөлігінде автордың Қазақстан Республикасының еңбек заңнамасының қазіргі жағдайы зерттеліп, оны жетілдіруге байланысты ұсыныстар қалыптасқан.

Түйін сөздер. Құқық, еңбек, еңбек құқығы, еңбекті қорғау, әйелдердің еңбегі, әйелдердің еңбегін қорғау.

ХЕҰ Бас директоры Хуан Сомавия өз сөзінде: «Бүгінгі таңда ХЕҰ басты мақсаты – ерлер мен әйелдер үшін бостандық, теңдік, әлеуметтік кепілдіктер және адамның қадір-қасиетін құрметтеу жағдайында өнімді және лайықты еңбекке мүмкіндік жасау»- деген екен. [1]

Лайықты еңбек ұғымы адамдардың олардың еңбектік өмірінен күтілетін нәтижелерімен байланысты. Адамдар лайықты сыйақы алып келетін, өнімді еңбекке ұмтылғандай қауіпсіз еңбек жағдайларында жұмыс істегісі келеді. Адамдар жұмыс орнында әлеуметтік кепілдіктердің және өз отбасының әлеуметтік қорғалуын, сондай-ақ жеке өсуіне және әлеуметтік интеграцияға мүмкіндіктердің бар болуын қалайды. Еңбек етушілер өз пікірін еркін білдіруге, өмірлік маңызды сұрақтарды қабылдауға қатысуға, ерлер мен әйелдер үшін теңдей мүмкіндіктерге қол жеткізуге ұмтылуда.

Еңбекті қорғау – лайықты еңбек концепциясының құрамдас бөлігі. Басқаша айтқанда, егер еңбек жақсы төленіп, бірақ қауіпті болып табылса, онда оны лайықты еңбектің қатарына жатқызуға болмайды; егер адам еркіндік жағдайында еңбек жасап, өзінің денсаулығын тәуекелге қойса, мұндай еңбекті лайықты деп есептеуге болмайды; егер еңбек шартының талаптары жақсы, бірақ атқарған жұмыс адамның денсаулығына зиян келтіретін болса, мұндай еңбекті лайықты деп айтуға болмайды [2; 76].

Еңбекті қорғау сауалдары «Қауіпсіз еңбек үшін» (InFocus Programme on Safety and Health at Work and the Environment – SafeWork) деп аталып кеткен қоршаған ортаны және еңбекті қорғау бойынша ХЕҰ Мақсатты бағдарламасының қызмет ету аясына кіреді. Бұл бағдарлама еңбекті қорғау саласында техникалық ынтымақтастықты, ақпараттық-түсіндірушілік жұмыс және нормалар мен стандарттарды әзірлеумен айналысады. Лайықты еңбек концепциясын өмірде іске асыру үшін бұл бағдарлама алдына төрт негізгі міндеттерді қояды:

- алдын алу саясаты мен бағдарламаларын әзірлеу;
- жұмыскерлердің барынша осал топтарына қатысты тиімді қорғау шараларын кеңейту;
- жұмыс берушілер мен жұмыскерлердің бірлестіктеріне барынша белсенді ат салысу;
- жұмыскерлердің қорғалуын күшейтуден пайда болған әлеуметтік және экономикалық әсер, осы шешімді және саясатты әзірлеуге жауапты тұлғалармен мойындалуын және бекітілуін қамтамасыз ету[3; 23 б].

Қазақстан Республикасында адамдардың денсаулығы мен еңбек ету бостандығы мемлекет тарапынан қорғалады. Әйелдер еңбегін қорғаудың құқықтық негіздері еліміздің Негізгі заңында бекітілген. Қазақстан Республикасы Конституциясының 24 бабына сәйкес, әркімнің еңбек ету бостандығына, қызмет пен кәсіп түрін еркін таңдауына және қауіпсіздік пен тазалық талаптарына сай еңбек жағдайына, еңбегі үшін теңдей ешбір кемсітусіз сыйақы алуына, сондай-ақ жұмыссыздықтан әлеуметтік қорғалуға құқығы бар [4].

Зерттеудің мақсаты – Қазақстан Республикасында әйелдер еңбегін қорғау және оны ұйымдастыру аясында әрекет ететін, өзарабайланысқан арнайы құқықтық нормаларды біріктіретін, әйелдер еңбегін қорғау үрдісінде пайда болатын, теориялық және тәжірибелік мәселелерге талдау жасау.

Осы мақсатқа жету үшін автордың алдына қойған міндеттері:

1. Ретроспективті талдау негізінде әйелдер еңбегін қолдану аясында еңбек қатынастарының әлеуметтік-құқықтық даму жолдарын зерттеу және талдау.

2. Өртүрлі тұлғалардың және жұмыскерлер санаттарының құқықтық а мәртебелеріне салыстырмалы-құқықтық талдау жүргізу: жалпыға бірдей азаматтың құқықтық мәртебесі, азаматтардың жекелеген топтарының арнайы құқықтық мәртебесі және нақты бір тұлғалардың жекелеген мәртебесі.

3. Өндірісте әйелдердің қауіпсіз еңбек жағдайларын қамтамасыз етуге бағытталған, құқықтық, экономикалық, медициналық, техникалық және өзге де салалардың кешенді жүйесін құрайтын, әйелдер еңбегін қорғаудың жалпы мәселелеріне логикалық-құқықтық талдау жүргізу. Тек қана әйелдерге қатысты қолданылатын, арнайы құқықтық нормалардан тұратын, әйелдер еңбегін ерекше қорғаудың мазмұнын ашу.

Әйелдер еңбегін қорғаудың мәні, маңызы мен мағынасын «еңбекті қорғау» ұғымының жалпы санаты арқылы ашуға болады. Алайда, өндірістегі еңбекті қорғауға тікелей байланысты мәселелерді қарастыруға көптеген ғалымдардың еңбегі арналған. Қоғамдық қатынастардың әр түрін қамтитын күрделі әлеуметтік – құқықтық сала болып отырған еңбекті қорғау, тек құқықтану саласымен ғана зерттелмейді, сондай-ақ техникалық, денсаулық сақтау, әлеуметтік саланың да объектісі болып отыр.

Шындығында еңбек қорғау әртүрлі іс - шаралардың, соның ішінде барлық жұмыс істеп жүрген азаматтардың денсаулығы мен еңбекке қабілеттілігін қамтамасыз етуге бағытталған құқықтық іс – шаралар кешенін құрайды.

Қазіргі қолданыстағы еңбекті қорғау терминнің екі мазмұны бар, ол кең және тар мағынада қарастырылады. Кең мағынада еңбекті қорғау дегеніміз – еңбек қызметі барысында құқықтық, әлеуметтік - экономикалық, ұйымдастырушы - техникалық, санитарлық – гигиеналық және басқа іс шаралардың жүйесі. Ал тар мағынада қызметкерлер үшін қауіпсіз еңбек жағдайларын қамтамасыз ету жүйесі болып табылады.

Әйелдер еңбегін қорғау ұғымы олардың еңбегіне қауіпсіз еңбек жағдайларын қамтамасыз ететін бірқатар құқықтық, экономикалық, медициналық және техникалық шаралар жүйесін құрайды.

Алдымен, әйелдердің еңбегі еңбек құқығының жалпы нормаларымен қорғалады. Сонымен қатар, заңнамамен әйел ағзасының физиологиялық ерекшеліктерін және олардың бала тәрбиелеу үрдісінде алатын ролі ескеріле отырып, әйелдердің еңбегін қорғауға қатысты арнайы ережелер де қарастырылған. Бұл ережелер мен кепілдіктердің басым көпшілігі Қазақстан Республикасы Еңбек кодексінің тиісті баптарында орын алған.

Әйелдер еңбегін қорғау ұғымы – көп құрамды, жүйелі жалпылама еңбекті қорғау түсінігімен беріледі. Яғни, әйелдер еңбегін қорғау әйелдер еңбегінің қауіпсіз шарттарын жасау үшін мемлекет жасап отырған өзара байланысқан құқықтық, экономикалық, денсаулық және техникалық іс-шаралардың жүйесі. Бұл жүйенің маңызды бөлшегі әйелдер еңбегін қорғау бойынша еңбек заңнамасының жалпы және арнайы нормалары болып табылады.

Әйелдер еңбегі еңбек құқығының арнайы нормаларымен қорғалады. Біріктірілген кешенде олар әйелдер еңбегін құқықтық қорғауды білдіреді. Аталған құқықтық кешеннің мақсаты әйелдерге кәсіби қызметі мен аналық қызметін үйлестіру үшін қолайлы мүмкіндіктер жасау. Әйелдерді, олардың аналық қызметі мен өскелең ұрпағын қорғауға бағытталған арнайы құқықтық іс-шаралар жүйесі еңбек құқығында «Әйелдер еңбегін ерекше құқықтық қорғау» деген атауға ие болып келген [5; 97-98 б.б].

Яғни, әйелдер еңбегін қорғау бір-бірімен өзара байланысты екі бөлімнен тұрады:

- әйелдер еңбегін жалпы қорғау;
- әйелдер организмінің ерекшеліктерін және әйелдің ана болу қасиетін ескере отырып, әйелдер еңбегін ерекше қорғау.

Әйелдер еңбегінің ерекше қорғалуы, аналар мен балаларды қорғау жүйесінің маңызды бөлігі болып табылады. Еңбек заңнамасы ҚР Конституциясымен кепілденген аналар мен балалардың мемлекет тарапынан қорғалуын қамтамасыз етеді. Сондықтан да, мұндай міндеттемені қабылдаған мемлекет, сәйкесінше, әйелдер мен балаларды және олардың мүдделерінің мемлекеттік қорғалуға құқығын да мойындайды. Бұл құқық өмірдің түрлі салаларында, ал ең бастысы әйелдердің еңбегінде және отбасы жағдайларында жүзеге асырылады. Сол себептен неке және отбасы туралы заңнаманың негізінде аналар мен балалар мүдделерінің қорғалуы және әрбір балаға бақытты балалық шақты қамтамасыз ету мемлекеттің басты міндет ретінде қарастырылған [6].

Әйелдер еңбегін ерекше қорғау ана мен баланы қорғау жүйесінің маңызды бөлігі болып саналады. Ана мен бала мүддесін мемлекеттік қорғаудың құқық субъектілері тек қана әйел – аналар және олардың кәмелеттік жасқа толмаған балалары емес, сондай-ақ болашақ аналар мен олардың болашақ балалары болып табылады.

Әйелдер еңбегін ерекше қорғаудың құқықтық субъектісі болып жұмыс істейтін кез келген жастағы әйелдер танылады. Бала құқық субъектісі болып табылмайды, ол тек қорғау субъектісі ретінде танылады. Әйелдер еңбегін қорғау арқылы, баланың да қорғалуы қамтамасыз етіледі. Бұл құқық тек еңбектік құқықтық қатынастар барысында ғана емес, сондай-ақ олардың пайда болуы, яғни әйел адаммен еңбек шартын жасасу кезінде де қолданылады. Сондықтан да, әйелдің еңбек ету бостандығы құқығының мазмұнына, қолайлы еңбек жағдайлары және әйел организміне зиян келтірмейтін жұмыс түрін таңдап алу құқығы және әйелдер еңбегін жүйелі түрде тексеріп отыратын медицина ғылымының мәліметтері да кіреді [7; 126 б].

Әйелдердің ерекше қорғалуын қамтамасыз ететін құқықтары:

- жеңіл жұмысты орындау мүмкіндігі;
- жүктілігі кезінде, баланы емізу немесе үш жасқа дейінгі баласы бар әйелдерге бұрынғы жұмыс орны сақталына отырып жеңілдетілген еңбек жағдайларын пайдалану мүмкіндігі;
- әйелдердің еңбегі туралы нормаларына сәйкес келетін құқықтар мен кепілдіктерді талап ету мүмкіндігі дегенді білдіреді.

Еңбектің ерекше қорғалуы әйелдерге еңбек жағдайларының қауіпсіздігін қамтамасыз етеді. Ол келесідей шаралар жүйесінен тұрады.

Әйелдер үшін бекітілген нормалар шегінен асатын ауыр жүктерді тасу мен тасымалдауға тыйым салынады (ҚР ЕК-нің 186 б.); жұмыстардың кейбір түрлерінде әйелдер үшін жеңілдетілген еңбек жағдайлары жасалынады; олардың түнгі уақыттағы жұмысы шектелінеді (ҚР ЕК-нің 76 б. 2 т.); жүкті әйелдерге, бала емізетін аналарға, жас балалары бар әйелдерге сол уақыт аралығында олардың еңбегін жеңілдететін кепілдіктер ұсынылады (ҚР ЕК-нің 77-79 б.).

Өндірісте жұмыс істейтін әйел өндірістік зияндылықтарға (шу, діріл, жоғары және төменгі температуралық жағдайлар, химиялық және радиоактивті заттар, электромагнитті толқындар) және өндірістік еңбек процесі факторларының әсеріне (қолайсыз отыру, физикалық шаршау) ұшырасады. Бұл факторлар әйел организміне, оның ұрпағына кері әсер етеді. Сондай-ақ сынаптың, қорғасынның, бензолдың және химиялық заттардың дені сау баланы тууға зияны көп.

Әйелдердің және балалардың денсаулығын қорғау мақсатында ауыр (аса ауыр) және еңбек жағдайлары зиянды (аса зиянды) жұмыстарда әйелдер еңбегін қолдануға тыйым салынады. Бұл экономиканың, медицина ғылымының және техникалық прогреспен тығыз байланысты. Қазіргі таңда көпшілік ауыр өндірістік процестер механизацияланған, сондықтан да еңбек жағдайлары барынша жеңілдетіліп, сәйкесінше әйелдер еңбегі ауыр жұмыстарда мүлдем қолданылмайтын болды.

Қазіргі уақытта еңбек аясында жұмыс істеуші әйелдердің теңсіздігі және олардың ер қызметкерлерден артта қалуы қалыптасып қалған жағдай. Бұл көбінесе әйелдердің жұмысқа орналасу және жұмыстан шығару, түнгі және үстеме жұмыстарға тарту, жүктілігі мен босануына байланысты және бала күтіміне байланысты демалысты беру кезінде еңбек құқықтарының өрескел бұзылуынан көрінеді.

Сонымен, әйелдер еңбегін қолдану үлкен физикалық ауыртпалықпен, ауыр жүктерді тасу және тасымалдаумен; спецификалық өндірістік улармен және химикаттармен байланысты жұмыстарда; кенеттен өзгертін жағымсыз температура жағдайында ауыр физикалық жұмыстарды орындаумен; жұмыс істеушіге сәулелі қуаттын қарқынды әсер етуі жағдайында; жарақат алу қаупі жоғары болатын жұмыстарда тыйым салынады. Жоғарыда аталып өткен себептерге сәйкес әйелдер еңбегі химиялық, полиграфия, ет, тоқыма өнеркәсібі, құрылыс ісі, таукен, металлургия және металл өңдеуші өнеркәсібі сияқты бірқатар мамандықтар түрлеріне жіберілмейді.

Әйелдер еңбегін қорғау аясында еңбек қатынастарын құқықтық реттеумен байланысты сауалдарды зерттеу осы төңіректегі мәселелерді шешу қажеттілігіне негізделген. «Әйелдер мәселесін», сонын ішінде әйелдер еңбегін қорғау және оны құқықтық реттеу барысында пайда болатын мәселелерді мемлекеттік саясат деңгейіне шығарудың өзі маңызды факт болып табылады. Дегенмен, қоғам бұл мәселені шешетін келешек әлеуметтік жоспарды дайындауға әлі толық көлемде дайын емес. Оны ондаған жылдар бойы қоғам санасында «әйелдер» мәселесі толығымен «түпкілікті және қайтарымсыз» шешілді деген тезистің қалыптасуымен түсіндіруге болады.

Зерттеу жұмысы негізінде автор келесідей тұжырымдарға келді: 1. Еңбек заңнамасында әйелдер еңбегін қорғау және оны ұйымдастыруды реттейтін арнайы нормалар әйелдерді еңбек құқығы субъектілерінің ерекше санаты ретінде бөліп қарастырады. еңбекті қорғау бойынша шаралар жүйесінде қорғаудың ерекше субъектісі ретінде қызметкер және оның еңбекке қабілеті танылса, әйелдерге қатысты еңбек құқығының қорғау функциясының жүзеге асырылу аясы кең ауқымда қарастырылады. Қорғаудың ерекше субъектісі ретінде «қызметкер» болып табылатын, нақты бір жұмыс берушімен еңбек қатынастарында тұратын, жұмыс істемейтін әйел де (бала күтіміне байланысты демалысқа шыққан әйел), сонымен қатар, қызметкер болып табылмайтын, жұмысқа орналасу бойынша нақты бір жұмыс берушімен құқықтық қатынасқа түскен әйел де танылады.

2. Әлеуметтік-әріптестік қатынастарда әйелдерді қорғаудың өзіндік ерекшелігі бар. Бұл жерде әйелдердің еңбектік жұмыстылығын ескеру қажет. Өндірістің көпшілік салаларында олардың жұмыстылығы ерлермен салыстырғанда әлдеқайда төмен, сондықтан олардың ұжымдық құқықтары мен мүдделерінің қорғалуы туралы мәселені шешу қиынға соқтырады. Себебі әйелдердің әлеуметтік-әріптестіктің өкілді органдарына қатысуы заң тұрғысынан ешқандай реттелмеген. Осыдан қызметкерлердің өкілдері және олардың мүдделерін қорғаушыларының басым көпшілігі ер адамдар, ал кейбір жағдайларда тек қана ерлер болатындай жағдай қалыптасады. Осыған байланысты қызметкерлердің өкілді органдарының қатарында әйелдердің қатысу міндеттілігі орынды болар еді. Мұндай қатысу келесідей бастамалар бойынша қалыптасар еді: а) аталмыш органдарда әйел-қызметкерлердің минималды үлесі; б) нақты жұмыс берушіде жұмыс істейтін тұлғалардың жалпы санына қарамастан, әйелдерді осы органдардың құрамына жіберу.

Әдебиеттер тізімі

1. Сократить дефицит достойного труда. Глобальный вызов: доклад Генерального директора. МБТ. 89-я сессия МКТ 2001 г. Женева, 2001.
2. Организатору проведения Всемирного дня охраны труда / Методические рекомендации и информационные материалы. - Москва-Санкт Петербург-Пермь: МОТ, 2007. - 12 с.
3. Василюк Т.Н., Смирнова Т.В. Достойный труд: система показателей и методы оценки // Достойный труд – высшая цель и жизненная необходимость: круглый стол «Достойный труд в XXI веке». 25 ноября 2005 г. Юбилейные Ломоносовские чтения, посвященные 250-летию Московского государственного университета им. М.В. Ломоносова. Москва, Россия, 2005-Москва, 2015. – С.

4. Қазақстан Республикасының Конституциясы / 30 тамыз 1995 жылы республикалық референдумда қабылданған (7 қазан 1998 жылғы № 284-1, 21 мамыр 2007 жылғы № 254-III, 2 ақпан 2011 жылғы № 403-IV Қазақстан Республикасы Заңдарымен енгізілген өзгерістерімен және толықтыруларымен бірге). – URL: // <http://online.zakon.kz>
- 5.«Еңбек аясында әйелдердің құқықтық жағдайы» Қазақстан Тәуелсіздігінің 15 жылдығына арналған «Қазақстандық қоғамды демократияландырудың теориялық және тәжірибелік сұрақтары» атты халықаралық ғылыми конференцияның жинағы. – Алматы, КазГЗУ. – 2007. – Алматы, КазГЗУ. -2006 жылы 7 желтоқсан. –Б.97-98.
- 6.ҚР 26.12.2011 қабылданған №518-IV Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы Кодексі/. – URL: // <http://online.zakon.kz>.
- 7.Бекенова А.Б. «Әйел – еңбек нарығындағы құқықтық қорғаудың ерекше субектісі ретінде» //Материалы международной научно-практической конференции «Актуальные проблемы применения и совершенствования арарного, экологического и природоресурсного законодательства в условиях глобализации («Байсаловские чтения»)). – Алматы, Вестник КазНУ. – 2009. - №1 (49).- Б.126-129.
- 8.2015 жылғы 23 қарашадағы № 414-V ҚРЗ қабылданған Қазақстан Республикасының Еңбек Кодексі. – URL: // <http://online.zakon.kz>.

А.Б. Бекенова

Таразский государственный университет им. М.Х.Дулати, Тараз, Казахстан

Проблемы правового регулирования охраны труда женщин в РК на современном этапе

Аннотация. В настоящее время трудовое законодательство в значительной степени ориентировано на работника, не обремененного семейными обязанностями. Продвижение по служебной лестнице зачастую связано с необходимостью работы сверх нормированного рабочего времени или с повышенной интенсивностью. В тоже время наиболее важный для профессиональной карьеры отрезок времени, как правило, совпадает с периодом появления в семье малолетних детей и перегрузками в выполнении домашних дел. В этих условиях женщины, на плечи которых указанные проблемы ложатся, в первую очередь, теряют профессиональные навыки и конкурентоспособность на рынке труда. В данной статье проведен анализ особенностей женского труда и разработаны рекомендации по формированию условий достойного труда в интересах социально-экономического развития казахстанского общества.

Цель исследования: провести анализ теоретических и практических проблем, возникающих в процессе правовой охраны труда женщин, выявить пробелы и противоречия в действующем трудовом законодательстве и выработать предложения по совершенствованию законодательства об охране труда женщин.

Методологической основой исследования являются всеобщий метод материалистической диалектики познания окружающей действительности и частно-научные методы: логический, исторический, формально-юридический, метод сравнительного анализа, комплексного подхода.

Теоретическая ценность исследования заключается в том, что полученные в нем результаты призваны углубить и расширить знания о правовой охране труда женщин. Теоретические выводы основаны на трудах ученых-трудовиков и могут быть взяты за основу дальнейших теоретических исследований в науке трудового права, разработки новых законодательных актов о труде.

В заключении автором исследовано нынешнее состояние трудового законодательства Республики Казахстан и предложены рекомендации по его дальнейшему совершенствованию.

Ключевые слова. Право, труд, трудовое право, охрана труда, труд женщин, охрана труда женщин.

А.В. Bekenova

M.Kh.Dulaty Taraz State University, Taraz, Kazakhstan

Problems of legal regulation for protection of women's labor in the Republic of Kazakhstan in modern stage

Abstract. Nowadays Labour law in our country to a considerable extent concerns an employee having no family duties. To progress in the career a person usually has to work overtime or more intensively. Meanwhile, the most important for the career period of time corresponds to the necessity of having children and performing various home duties. It is women who have to bear this responsibility which leads to the deterioration in their professional skills and competitiveness. In this article, it is given analysis of the characteristics of women's work and developed recommendations on the formation of decent working conditions for socio-economic development of Kazakhstan's society.

Aim of the research is as follows: to conduct analysis of theoretical and practical issues which arise in the process of female legal protection; to discover gaps and contradictions in the valid labour legislation; to work out the suggestions how to improve female labour protection legislation.

Methodological basis of the research is the general method of the environment cognition dialectics and individual scientific methods such as: logical, historical, formal legal, of comparative analysis and of complex approach.

Theoretical value of the research lies in the fact that the obtained results can help expand the legal knowledge of female labour protection. The theoretical conclusions are based on the works of prominent scholars in the field of labour law, and in their turn may form the foundation of further theoretical studies in labour law and development of new legislative acts on labour.

Conclusion the author made a critical research of the current labour legislation in Kazakhstan and suggested the ways of its further development.

Keywords. Law, labor, labor law, labor protection, women's labor, women's labor protection

References

1. Sokratit' deficit dostojnogo truda. Global'nyj vyzov: doklad General'nogo direktora. MBT. 89-ja sessija MKT 2001 g. [To reduce the deficit of decent work. Global call: report of the General Director. WLB. 89th session WLC 2001 r.] Zheneva, 2001. Available at: http://embargo.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---relconf/documents/meetingdocument/wcms_218371.pdf (accessed 26.02.2018).
2. Organizatoru provedenija Vsemirnogo dnja ohrany truda [The organizer of the World Day for Safety and Health at Work] / Metodicheskie rekomendacii i informacionnye materialy [Methodical recommendations and information materials]. - Moscow, Saint Petersburg - Permian: WLO, 2007. - 12 p. Available at: // http://www2.ilo.org/moscow/areas-of-work/occupational-safety-and-health/WCMS_305901/lang--ru/index.htm (accessed 26.02.2018).
3. Vasiljuk T.N., Smirnova T.V. Dostojnyj trud: sistema pokazatelej i metody ocenki [Decent work: the system of indicators and methods of evaluation], Dostojnyj trud – vysshaja cel' i zhiznennaja neobhodimost': kruglyj stol «Dostojnyj trud v XXI veke». 25 nojabrja 2005 g. Jubilejne Lomonosovskie chtenija, posvjashhennye 250-letiju Moskovskogo gosudarstvennogo universiteta im. M.V. Lomonosova [Decent work is the highest goal and vital necessity: a round table «Decent work in the XXI century». November 25, 2005. Jubilee Lomonosov Readings, dedicated to the 250th anniversary of the Lomonosov Moscow State University]. Moskow, 2005, 20-25.
4. Konstitucija Respubliki Kazahstan (prinjata na respublikanskom referendumе 30 avgusta 1995 goda) [Constitution of the Republic of Kazakhstan (adopted at the republican referendum on August 30, 1995)]/(s izmenenijami i dopolnenijami po sostojaniju na 10.03.2017 g.)[(with amendments and additions as of March 10, 2017)] Available at: // <http://online.zakon.kz> (accessed 26.02.2018).
5. Bekenova A.B. «Pravovoe polozhenie zhenshhin v sfere truda» [The legal status of women in sphere of work]// «Teoreticheskie i prakticheskie voprosy demokratizacija kazahstanskogo obshhestva» sbornik mezhdunarodnoj nauchnoj konferencii posvjashhennoj 15 letiju Nezavisimosti RK [Theoretical and practical issues of democratization of Kazakhstan society» collection of an international scientific conference dedicated to the 15th anniversary of Independence of the Republic of Kazakhstan]. Almaty, 2007, pp. 97-98. [in Kazahstan].
6. Kodeks RK O brake (supruzhestve) i sem'e ot 26.12.2011 prinjatyj ZRK №518-IV (s izmeneijami i dopolnenijami po sostojaniju na 11.07.2017) [The Code of the Republic of Kazakhstan adopted at 26.12.2011 N 518-IV «On marriage (matrimony) and family» (with amendments and additions as of July 11, 2017)]. Available at: <http://online.zakon.kz>. (accessed 26.02.2018).
7. Bekenova A.B. «Zhenshhina – kak sub#ekt osovoj pravovoj ohrany na rynke truda» [Woman as a subject of special legal protection in the labor market], Materialy mezhdunarodnoj nauchno-prakticheskoy konferencii «Aktual'nye problemy primeneniya i sovershenstvovaniya ararnogo, jekologicheskogo i prirodosursnogo zakonodatel'stva v uslovijah globalizacii («Bajsalovskie chtenija»)» [Materials of the International Scientific and Practical Conference «Actual problems of application and improvement of agrarian, environmental and natural resource legislation in the context of globalization («Baisalov Readings»)»]. Almaty, 2009, pp. 126-129[in Kazahstan]
8. Trudovoj kodeks RK ot 23.11.2015 goda prinjatyj ZRK № 414-V [The Labor Code of the Republic of Kazakhstan of November 23, 2015 No. 414-V (with amendments and additions as of November 30, 2017)]. Available at: <http://online.zakon.kz>. (accessed 26.02.2018).

Автор туралы мәлімет:

Бекенова А.Б. – заң ғылымдарының кандидаты, «Азаматтық және азаматтық іс жүргізу» кафедрасының доценті, М.Х.Дулати атындағы Тараз мемлекеттік университеті, Сәтпаев көш., Тараз, Қазақстан.
Bekenova A.B. – candidate of legal sciences, Ass. Prof. of “Civil and civil procedural law” department, M.Kh.Dulaty Taraz State University, Suleimanov st. 7, Taraz, Kazakhstan.

FTAMP 10.63.63

А.Ж.Исаева¹, Б.А.Сериев²

¹*І. Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті, Талдықорған қ, Қазақстан*
(E-mail: ¹*ayim_09@mail.ru,* ²*seriev_bolat@mail.ru*)

Еңбек даулары: теория және тәжірибе мәселелері

Аннотация. Дұрыс реттелетін еңбек қатынастары жайлылық пен ең нәтижелі жұмыс кепілі болып табылады. Дағдарыс кезінде қаржылық тұрақсыздықтың салдарынан еңбек дауларын алдын-алу және құқықтық реттеу мәселелері жұмыс берушілер мен қызметкерлер үшін де өзекті болды. Өкінішке орай,

Қазақстанда соттарда қаралатын еңбек даулары туралы ресми статистикалық мәліметтер жоқ. Алайда, тәжірибе көрсетіп отырғандай, ең көп таралған еңбек даулары жалақыға қатысты болады екен. Еңбек заңнамасының еңбек нормалары, еңбек келісімшарттары, еңбек кітапшасын жүргізу ережелері және т.б. туралы жиі бұзылады. Мақалада еңбек жанжалдары мен еңбек дауының ұғымдары қарастырылады. Еңбек дауының сипаттамалары, сондай-ақ оның қарау тәртібі мен кезеңдері. Еңбек дауларының кейбір проблемалық мәселелерін талдау және оларды еңбек және сот комиссияларының шешу ерекшеліктері де қарастырылған.

Түйін сөздер. Жұмыскер, жұмыс беруші, еңбек құқық қатынасы, еңбек даулары бойынша келісу комиссиясы, сот, еңбек дауы.

Кіріспе. Теңдік қағидасы Қазақстан Республикасы Конституциясының 14-бабында бекітілген. Бұл қағида сақталмаған жағдайда мемлекет Қазақстан Республикасындағы адам және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын қорғауға кепілдік береді, оған қоса әрбір азамат заңмен тыйым салынбаған барлық әдістерді қолдана отырып өзінің құқықтары мен бостандықтарын қорғауға құқығы бар[1].

Зерттеу нысаны. Еңбек дауы дегеніміз Қазақстан Республикасының еңбек заңнамасын қолдану, келісімдердің, еңбек және (немесе) ұжымдық шарттардың, жұмыс беруші актілерінің талаптарын орындау немесе өзгерту мәселелері бойынша жұмыскер (жұмыскерлер) мен жұмыс берушінің (жұмыс берушілердің) арасындағы келіспеушіліктер болып табылады[2].

Зерттеу мақсаты. Еңбек құқықтық қатынастары барысында жұмыс берушілер мен жұмыскерлер арасында еңбек қайшылықтары туындауы мүмкін. Халықаралық еңбек ұйымының Конвенциялары мұндай қайшылықтарға жол бермеуге, бірақ олар пайда болған жағдайда бітістіру арқылы оларды әділ реттеуге шақырады [3].

Негізгі бөлім. Еңбек заңнамасы «еңбек қайшылықтары» деген ұғымды қарастырмайды. Еңбек құқығы ғылымында әртүрлі көзқарастар қалыптасқан, мысалы А.Ахметов «еңбек қайшылықтарын» және «еңбекті қолдану аясында жұмысшылар мен жұмыскерлердің олардың жұмыс берушілерімен арасындағы туындайтын даулары» ретінде анықтаған[4, 234-235б.]. Өз кезегінде Д.Ажинурина еңбек қайшылықтары ретінде «бір жағынан жалдаушылар және екінші жағынан жалданып жұмыс жасаушылар арасында жалданбалы еңбекті қолдануға байланысты туындайтын даулар» ретінде түсінген [5, 72-75б.].

Еңбек дауларының пәні болып еңбек жағдайлары сияқты ресурстарды бөлу, алдын-ала қабылданған келісімдердің орындалуы және т.б. да болуы мүмкін.

Бірақ еңбек қайшылығы мен еңбек дауы – бірдей мәндегі ұғымдар емес. Еңбек дауының ерекшелігі – оның жұмыскер (жұмыскерлер ұжымы) мен жұмыс беруші (жұмыс берушілер) арасында туындайтындығы және ол тек қолданыстағы заңнамалармен (процессуалдық, еңбек) реттелетіндігінде. Өз кезегінде еңбек қайшылығы өзіне мүдделердің қайшылығын да қосады. Сондықтан еңбек қайшылықтары құқықтық сияқты құқықтық емес құралдармен де реттеледі деп болжанады.

Еңбек қайшылығы мен еңбек дауының арасындағы өзара байланыс айқын. Еңбек дауы жұмыскер мен жұмыс беруші арасындағы белгілі бір қайшылықты жағдайдан туындайды және біздің пікіріміз бойынша еңбек қайшылығының өзіндік бір сатысы ретінде қарастыруға болады.

Аталып өткендей, Қазақстан Республикасының Еңбек кодексі дәл осы «еңбек дауы» ұғымын қолданады (ҚР ЕК 159, 162 - баптары). Аталмыш баптар ұжымдық және жеке еңбек дауларына түсінік береді, бірақ, даудың түріне қарамастан заңшығарушы оларды бәрі бір реттелмеген келіспеушіліктер ретінде бекітеді[2].

«Келіспеушілік» ұғымы заңнамада көзделмеген. С.Ожегов сөздігінде «келіспеушілік» көзқарастардың, пікірлердің, мүдделердің сәйкес келмеуіне байланысты келісімнің болмауы; қарама-қайшылықтар, келісілмегендік (сөздердің, ойлардың) ретінде қарастырылады.

Келіспеушілікті жою мақсатында қайшылық тараптары өзара келіссөздер жүргізуі мүмкін. Егер бұл тәсілмен келіспеушіліктер жойылмайтын болса, онда қайшылық еңбек дауына ұласады, бірақ ол үшін тараптардың біреуі еңбек дауын шешу бойынша белгілі бір құзыреттер берілген органға жүгінуі тиіс.

Осылайша еңбек дауы белгілі бір даму динамикасының болуын қарастырады. Оны бірнеше сатылар арқылы көрсетуге болады, мысалы, еңбек құқық бұзушылығының болуы; жұмыскер (жұмыскерлер ұжымы) мен жұмыс берушінің (жұмыс берушілердің) еңбек құқық бұзушылығын

әртүрлі бағалауы; осы келіспеушіліктерді тараптардың келіссөздер арқылы реттеуге әрекеттенуі және осы келіспеушіліктерді шешу үшін құзыретті органға жүгіну, яғни еңбек дауының өзі.

Доктринада еңбек дауларының түрлі жіктеулері бар, мысалы: субъектілеріне байланысты даулар; құқықтық қатынастардың түрлеріне байланысты даулар; қарау тәртібіне байланысты даулар; даудың сипатына байланысты даулар; даудың пәніне байланысты және т.б. даулар.

Жеке еңбек дауларын шешуді юрисдикцияға дейінгі тәртіпте және юрисдикциялық тәртіпте шешу деп бөледі.

Еңбек дауларын юрисдикцияға дейінгі тәртіппен реттеу жұмыскерлердің жұмыс берушіге тікелей жүгінуді көздейді, мысалы, егер ұжымдық еңбек дауы туралы сөз болғанда осы тәртіп қолданылады. Бұл тәртіп үшін еңбек заңнамасы бітістіру комиссиясын құру, делдалдарды шақыру, еңбек төрелігіне жүгіну немесе оны құру және ең соңғы ереуіл өткізу сияқты дауды реттеудің бірнеше сатыларын қарастырады.

Еңбек дауларын юрисдикциялық реттеу тәсілдеріне оларды еңбек даулары бойынша комиссияларда және (немесе) сотта қарау жатқызылады, бұл жағдайда сөз жеке еңбек даулары жайлы болып отыр.

Еңбек дауын реттеудің юрисдикциялық рәсімдерін таңдау даудың сипаты сияқты, заң диспозитивті реттеу мүмкіндігін қарастырған жағдайдағы мүдделі тұлғаның шешіміне де байланысты болады.

Жеке еңбек дауларын қарауда еңбек даулары бойынша келісу комиссияларының рөлі туралы мәселе пікір-таластар тудырады. Ғылыми әдебиеттерде осы юрисдикциялық органды тарату туралы көзқарастар да кездеседі [6. 25-26б.]. Аргументтер ретінде еңбек даулары бойынша келісу комиссияларының мүшелерінің кәсіби деңгейінің жеткіліксіздігін, олардың объективті болмауын, жаңа мән-жайлар анықталған жағдайда келісу комиссиясының шешімін қайта қарау мүмкіндігінің болмауын, келісу комиссиясын құрудың паритетті негізін және т.б. келтіреді. Дегенмен бұл тұжырымдарды қарастыра отырып дифференциалды көзқарасты қолдану қажет.

Еңбек даулары бойынша келісу комиссиясы мүшелерінің кәсіби деңгейіне шын мәнінде де күмән келтіруге болады, өйткені оның мүшелері арасында көп жағдайда еңбек дауларын қарау бойынша тәжірибесі жоқ тұлғаларды айтпағанда, тіпті құқықтық білімі бар тұлғалар да болмайды. Егер сөз, мысалы, қорғаныс өнеркәсібі сияқты өндірістер жайлы болса, онда еңбек даулары бойынша келісу комиссиясының мүшелері арасында құқықтық білімі бар тұлғалардың болуы проблема болып табылмайды. Мұндай кәсіпорындарда әдетте кәсіптік одақ бар, кейде тіпті бір емес бірнешеуі болады және бұл әрине еңбек даулары бойынша келісу комиссиясының мүшелерінің құзыреттілігі жөніндегі мәселені шешуге ықпал ете алады. Ал егер кәсіптік одағы жоқ немесе кішкене ұжымы бар және құқықтық білімі бар тұлғалары жоқ жұмыс берушіде еңбек даулары бойынша комиссия құрылатын болса бұл мәселе өте өзекті. Қызылорда қалалық сотының іс материалдарына сүйенсек, еңбек даулары бойынша келісу комиссиясымен материалдық құқық нормалары дұрыс қолданылмаған, сондықтан сот келісу комиссиясының берген куәліктерінің күші жоқ деп таныған.

Мысалы, Еңбек даулары бойынша келісу комиссиясы мүшелерінің объективті болмауы туралы мәселені қарастыра отырып, А.М.Нұрмағамбетованың шешім қабылдауда еңбек даулары бойынша комиссия мүшелері барлық уақытта бірдей бейтарапты бола алмайды деген пікірімен келісуге болады [7, 5б.]. Сөзсіз, егер келісу комиссия мүшелері - жұмыс берушінің қол астындағы жұмыскерлер болса, онда келісу комиссиясы мүшелерінің шешім қабылдауда объективті болуы туралы айту қиын.

Дегенмен, еңбек даулары бойынша келісу комиссиясы мүшелерінің объективті болмауы барлық жағдайда бірдей дәлелдене алмайтынын ескеру қажет. Сот іс материалдарына сүйенсек еңбек даулары бойынша келісу комиссиясы отырысында жұмыс берушіде жалақы бойынша қарызы жинақталып қалғандығы анықталған. Жұмыс беруші жалақыны есептеген, бірақ есептік шотының бұғатталуына байланысты төлем жасап үлгірмеген. Аталмыш ұйымның еңбек даулары бойынша комиссиясы жұмыскерлердің талаптарын қанағаттандыра отырып жұмыс берушіден жалпы сомасы 17 500 000 тенге құрайтын жалақыны өндіріп алған. Еңбек даулары бойынша келісу комиссиясымен жұмыскерлерге жалақы бойынша қарызды өндіру туралы куәліктер берілген. Конкурстық басқарушы еңбек даулары бойынша келісу комиссиясымен берілген куәліктерді жарамсыз деп танып, конкурстық қорға 17 500 000 тенгені қайтару міндеттілігі түріндегі мәміленің жарамсыздық салдарларын қолдану туралы арызбен сотқа шағымданған. Мүдделілік белгілерінің болуының негіздемесі ретінде конкурстық басқарушы жұмыс беруші мен оның жұбайы міндеттемелер

бойынша кепілгер ретінде қатыса отырып, еңбек даулары бойынша комиссия куәліктерімен ақшалай қаражаттар алуда борышкердің төлем қабілетсіздігінің белгілері туралы білгендігін көрсеткен. Дегенмен сот конкурстық басқарушының ұсынған дәлелдемелерін талдай отырып, өтемақылық төлемдерді жүзеге асыруға негіз болған борышкердің еңбек даулары бойынша келісу комиссиясының даулы куәліктері несиегерлер талаптарын қанағаттандыру пропорционалдығына қайшы келеді және борышкер несиегерлерінің құқықтыра мен заңды мүдделерін бұзуға әкеліп соқтырады, бірақ еңбек даулары бойынша келісу комиссиясы мүшелерінің жеке мүдделілігін көрсетпейді деген тұжырым жасады [8. 76-80б.].

Еңбек даулары бойынша комиссиялардың паритетті негізі туралы мәселе де пікірталас тудырып отырған мәселелер қатарында қалып отыр.

Еңбек даулары бойынша келісу комиссияларының паритетті негізі туралы мәселе де пікірталас тудырып отырған мәселелер қатарында қалып отыр. Өйткені, бұл жайт көп жағдайда жеке еңбек дауларын шешу рәсімдерінің созылып кетуіне әкеліп соқтырады.

Қазақстан Республикасы еңбек кодексінің 159-бабы еңбек даулары бойынша келісу комиссиясын құру тәртібін бекітеді және жұмыскерлер тарабы сияқты жұмыс берушілер тарабынан да өкілдердің тең санынан қалыптастырылатынын бекітеді. Дәл осы бапта жұмыс беруші ретінде тек ұйым ғана емес, сонымен қатар жеке кәсіпкер де танылатыны анықталған. Осылайша, комиссияның сандық құрамы осы ұйымның ұжымының сандық құрамына да байланысты болады және ұжымның кішкене болуы жағдайында келісу комиссиясының сандық құрамы да аз болады. Оған қоса Қазақстан Республикасы Еңбек кодексінің 159-бабына сәйкес жұмыс беруші сияқты жұмыскерлердің де мүдделерін білдіретін келісу комиссиясы мүшелерінің жартысынан кем болмайтын саны қатысқан жағдайда ғана еңбек даулары бойынша комиссия отырысы құзыретті болып танылатыны бекітілген. Мысалы, келісу комиссиясының сандық құрамы тараптардың өкілдерін қоса алғанда төрт адамды құрайды делік, оның екеуі жұмыс орнында болмаған жағдайда еңбек дауы бойынша шешім жұмыскер тарапынан комиссияның бір мүшесімен және жұмыс беруші тарапынан комиссияның бір мүшесімен қабылданады. Сөзсіз, егер олардың арасында келіспеушілік туындаған жағдайда мұндай құрамдағы келісу комиссиясы объективті шешім қабылдай алмайды және әлбетте жеке еңбек дауының шешілу рәсімінің созылып кетуіне әкеліп соқтырады.

Аталып өткендей, еңбек заңнамасы шешімге әсер етуі мүмкін жаңа мән-жайлар анықталған жағдайда да еңбек даулары бойынша келісу комиссиясының шешімін қайта қарау мүмкіндігін қарастырмайды. Бұл жағдайда мүдделі тарап сотқа шағымдана алады. Тек еңбек даулары бойынша келісу комиссиясының ақшалай талаптар бойынша шешімінде есептік қателіктер жіберілген жағдайларда еңбек даулары бойынша келісу комиссиясы өндіріп алуға жататын соманы анықтап алу мақсатында шешілген дауға қайта орала алады.

Еңбек дауын сот тәртібімен шешудің де бірқатар проблемалы мәселелері бар. Солардың бірі жұмыскердің бұзылған құқығын қалпына келтіру үшін сотқа жүгіну мерзімі болып табылады.

Қазақстан Республикасының еңбек кодексінің 160-бабында сотқа шағымдану мерзімдерінің бірнеше түрі қарастырылған. Сотқа шағымдану үшін бекітілген мерзімдедің біріншісі, жұмыстан шығаруды қоспағанда, жұмысқа қайта алу туралы даулар бойынша – жұмыс берушінің еңбек шартын тоқтату туралы актісінің көшірмесі келісу комиссиясына тапсырылған күннен бастап бір ай, ал сотқа жүгіну үшін – реттелмеген даулар бойынша не еңбек шартының тарабы келісу комиссиясының шешімін орындамағанда жүтінген кезде келісу комиссиясы шешімінің көшірмесі тапсырылған күннен бастап екі ай; басқа еңбек даулары бойынша – жұмыскер немесе жұмыс беруші өз құқығының бұзылғаны туралы білген немесе білуге тиіс болған күннен бастап бір жыл. Сот Еңбек кодексінің 160-бабында көзделген мерзімдер дәлелді себеп бойынша өткізіп алынғанын анықтап, шешімнің қарар бөлігінде бұл туралы көрсетуге және дауды мәні бойынша шешуге тиіс. Сот жүтінудің ескіру мерзімін сот шешімі шығарылғанға дейін берілген дау тарапының арызы бойынша ғана қолданады. Егер сот талап қоюшының еңбек құқықтары бұзылған, бірақ ол Еңбек кодексінде көзделген сотқа жеке еңбек дауын қарау бойынша жүтінуге мерзімін дәлелді себептерсіз өткізіп алған деп анықтаса, онда сот шешімнің уәждеуші бөлігінде осы құқықтардың бұзылғанын көрсетеді және жүтінуге мерзімінің өткізіп алынғанына байланысты талап қоюды қанағаттандырудан бас тартады. Сот келісу комиссиясының тұжырымдарына байланысты емес және жеке еңбек дауы талап қоюшы мәлімдеген талаптар шегінде мәні бойынша шешіледі [2].

Сотқа шағымдану мерзімдерін өткізіп алудың дәлелді себептері ретінде аталмыш жұмыскерге жеке еңбек дауын шешу үшін сотқа талап арызбен өз уақытында шағымдануға кедергі келтірген мән-жайлар (мысалы, талапкердің науқастанып қалуы, оның іссапарда болуы, дүлей күштердің салдарынан сотқа шағымдануына мүмкіндігінің болмауы, отбасының ауыр науқасты мүшелерін күту қажеттілігінің туындауы) танылады. Судья сотқа шағымдану мерзімінің дәлелді себептерсіз өтіп кеткендігін анықтағаннан кейін, іс бойынша өзге де нақты мән-жайларды зерттеместен, дәл осы жағдайды негізге ала отырып талап арызды қабылдамау туралы шешім қабылдайды. Бұл ереже тек жауапкерден талапкердің сотқа шағымдану мерзімдерін өткізіп алғандығы туралы арызы түскен жағдайда ғана әрекет етеді.

Егер бұзылған құқықтарға шағым жасау үшін сотқа жүгінудің үш айлық мерзімін өткізіп алу жағдайын қарастыратын болсақ, онда келесі проблемаларды атап көрсетуге болады.

Тәжірибеде жұмыскердің елеусіз еңбектік құқықбұзушылығы үшін тәртіптік жазаға тартылу жағдайлары да туындауы мүмкін. Жұмыскер өзіне тәртіптік жауапкершілік тағайындағанда одан орын алған жағдайға қатысты түсініктеме талап етпегендігін, немесе түсініктеме талап ете отырып, оның берген уәждерін ескермегендігін түсінеді. Дегенмен ол мұндай бұзушылыққа қатысты дау тудырған жоқ, ал бұл кейін еңбек міндеттерін дәлелсіз себептермен қайталап орындамауы үшін жұмыстан шығару сияқты анағұрлым ауыр зардаптарға әкеліп соқтырған. Кең тараған жағдай – жұмыскерге бірінші тәртіптік жаза қолданылғаннан бастап бір жыл ішінде жұмыстан шығару түріндегі екінші тәртіптік жаза тағайындау. Шын мәнінде бұл жағдайда бірінші жазаны тағайындау кезіндегі бұзылған құқықтарға шағымдану мерзімдері өтіп кеткен және мерзімді өткізіп алудың дәлелді себептері де болмаған. Егер жұмыс берушімен жұмыстан шығару түріндегі екінші тәртіптік жаза қолдану тәртібі сақталған болса, мұндай жұмыстан шығаруға шағымдану өте күрделі болады, тіпті кейде мүмкін де болмайды.

Қорытынды бөлім. Бүгінгі күні Қазақстан Республикасының Еңбек кодексінде еңбек дауларын өзге де баламалы тәсілдермен шешу тәртібін реттейтін нормалар жоқ, ал бұл біздің пікіріміз бойынша құқықтағы ақау болып табылады және жеке еңбек дауларын реттеуде туындайтын мәселелерді шешуге ықпалын тигізбейді. Жұмыскердің бұзылған құқықтарын қалпына келтірудің тиімділігі мақсатында еңбек заңнамасы жеке еңбек дауларын шешудің баламалы тәсілдерін қарастыруы тиіс. Мысалы, соңғы уақытта еңбек юстициясын құру, Еңбек процессуалдық кодексін қабылдау және т.б. туралы мәселелер жиі талқыланып жүр.

Қандай жағдайда болмасын еңбек заңнамаларының жекелеген ержелерінің ақаулары мен қарама-қайшылықтарын жою мақсатында заңшығарушының түзетулері еңбек дауларын қарауда пікірталас тудыратын мәселелердің азаюына әкелуі мүмкін.

Әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасы Конституциясы [Электрон.ресурс]. – 2018. – URL: http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K950001000_ (дата обращения: 29.03.2018).
2. [Электрон.ресурс]. – URL: <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1500000414> (дата обращения: 29.03.2018).
3. О праве на объединение и регулировании трудовых конфликтов на территориях вне метрополии: конвенция № 84 Международной организации труда [Электрон.ресурс]. // КонсультантПлюс: справ.-правовая система (дата обращения 26.04.2017).
4. Ахметов А., Ахметова Г. Еңбек құқығы. Оқулық. – Алматы: Нұр-пресс, 2005. – 405 б.
5. Ажинурина Д. Еңбек ету бостандығы және оны қорғаудың мәселелері. Заң ғылымдарының кандидаты ғылыми дәрежесін алу үшін арналған дисс... жұмыс. – Алматы, 2005. – 72-75 б.
6. Нурғалиева Е.Н., Ермагамбетова Ж.Б. Индивидуальные трудовые споры. – Алматы, 2004. – 25-26 с.
7. Нурғалиева Е.Н., Нурмагамбетов А.М. Правовая природа трудовых споров. // Право и государство. – 2004. – №4. – 5 с. – статьи из журнала
8. Қазақстан Республикасы Жоғарғы сотының Бюллетені. [Электрон.ресурс] – 2017. – №7. URL: 76-80. <http://sud.gov.kz/kaz/search/node>

А.Ж. Исаева¹, Б.А. Сериев²

¹² *Жетысуский государственный университет имени И.Жанусугурова, Талдықорған, Қазақстан*

Трудовые споры: проблемы теории и практики

Аннотация. Правильно урегулированные трудовые отношения - залог комфорта и максимально продуктивной работы. Но, в связи с финансовой нестабильностью в период кризиса, проблемы предупреждения и правового разрешения трудовых споров стали как никогда актуальными и для работодателей, и для работников. К сожалению, в Казахстане нет официальных статистических данных о видах трудовых споров, рассматриваемых в судах. Но, как свидетельствует практика, наиболее распространенными являются трудовые споры, связанные с оплатой труда. Также чаще всего нарушаются нормы трудового законодательства относительно рабочего времени, трудовых договоров, правил ведения трудовых книжек и т.д. В статье рассматриваются понятия трудового конфликта и трудового спора. Характеризуются особенности трудового спора, а также порядок и стадии его рассмотрения. Проводится анализ некоторых проблемных вопросов трудовых споров и особенности их разрешения комиссией по трудовым спорам и судом.

Ключевые слова. Работник, работодатель, трудовые правоотношения, комиссия по трудовым спорам, суд, трудовой конфликт.

A.Zh.Issayeva, B.A.Sariev

Zhetysu State University named after I.Zhansugurov, Taldykorgan, Kazakhstan

Labor disputes: problems of theory and practice

Abstract. Correctly regulated labor relations are the guarantee of comfort and the most productive work. But, due to financial instability during the crisis, the problems of prevention and legal settlement of labor disputes have become more relevant both for employers and employees. Unfortunately, there are no official statistical data in Kazakhstan on the types of labor disputes being considered in courts. But, as practice shows, the most common are labor disputes related to wages. Also, the most often violated the norms of labor legislation regarding working hours, labor contracts, rules for keeping labor books, etc. The article deals with the concepts of labor conflict and labor dispute. Characteristic features of the labor dispute, as well as the order and stages of its consideration. An analysis of some problematic issues of labor disputes and the specifics of their resolution by the Labor and Judicial Commission are carried out.

Key words. Employee, employer, employment relations, labour dispute commission, court, labour conflict.

References

1. Kazakstan Respublikasy Konstitucijasy [Constitution of the Republic of Kazakhstan] [Electron resources]. Available at: http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K950001000_ (accessed: 29.03.2018).
2. Kazakstan Respublikasynyn Enbek kodeksi 2015 zhylgy 23 karashadagy № 414-V ҚРЗ. [The Labor Code of the Republic of Kazakhstan as of November 23, 2015 № 414]. Available at: <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1500000414> (data obrashhenija: 29.03.2018) - internet istochniki
3. О праве на объединение и регулировании трудовых конфликтов на территории вне метрополии: конвенция № 84 Международной организации труда [Right to work and the regulation of working conflicts in the territory of the metropolitan: Convention № 84 International work organization]. Available at: // Konsul'tantPljus: sprav.-pravovaja sistema (data obrashhenija 26.04.2017).
4. Ahmetov A., Ahmetov G. Enbekkykygy. (Nyr-press, Almaty, 2005).
5. Azhinurina D. Enbek etu bostandygy zhane ony korgaudyn maseleleri. [Freedom of labor and issues of its protection.] Zan gylymdarynyn kandidaty gylimi darazhesi naluyshtynalghan diss... zhymys. [Can. of jurisprudence is a diss. ...] Almaty, 2005.- 72-75 b.
6. Nurgalieva E.N., Ermagambetova Zh.B. Individual'nyetrudovye spory. [Individual work difficulties] (Almaty, 2004).
7. Nurgalieva E.N., Nurmagambetov A.M. Pravavovaja priroda trudovyh sporov [The legal nature of labor disputes], Pravo i gosudarstvo [Law and the State], 4, 5(2004).
8. Kazakstan Respublikasy Zhogarysotynyn B'ulleteni. [Bulletin of the Supreme Court of the Republic of Kazakhstan] 7, 76-80(2017). Available at: <http://sud.gov.kz/kaz/search/node>.

Автор туралы мәлімет:

Исаева А.Ж. – І.Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университетінің «Құқықтану» мамандығының PhD докторанты, І.Жансугуров к. 187а, Талдықорған, Қазақстан.

Сериев Б.А. – І.Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті, «Азаматтық құқық» кафедрасының профессоры, з.ғ.к., Талдықорған, Қазақстан.

Issayeva A.Zh. – PhD student Zhetysu State University named after I.Zhansugurov, Taldykorgan, Kazakhstan.

Sariev B.A. – Doctor of Law, Professor Zhetysu State University named after I.Zhansugurov, Taldykorgan, Kazakhstan.

**«Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Хабаршысы.
Құқық сериясы» журналында мақала жариялау ережесі**

1. Журнал мақсаты. Заң ғылымдары бойынша мұқият тексеруден өткен ғылыми құндылығы бар мақалалар жариялау.

2. Журналда мақала жариялаушы автор мақаланың қол қойылған бір дана қағаз нұсқасын Ғылыми басылымдар бөліміне (редакцияға, мекенжайы: 010008, Қазақстан республикасы, Астана қаласы, Қ. Сәтпаев көшесі, 2, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Бас ғимарат, 408 кабинет) және vest_law@enu.kz электрондық поштасына Word форматындағы нұсқаларын жіберу қажет. Мақала мәтінінің қағаз нұсқасы мен электронды нұсқалары бірдей болулары қажет.

Мақалалар *қазақ, орыс, ағылшын* тілдерінде қабылданады.

3. Автордың қолжазбаны редакцияға жіберуі мақаланың Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің хабаршысында басуға келісімін, шетел тіліне аударылып қайта басылуына келісімін білдіреді. Автор мақаланы редакцияға жіберу арқылы автор туралы мәліметтің дұрыстығына, мақала көшірілмегендігіне (плагиаттың жоқтығына) және басқа да заңсыз көшірмелердің жоқтығына кепілдеме береді.

4. Мақаланың көлемі 18 беттен аспауға тиіс (6 беттен бастап).

Мақаланың құрылымы

5. *XFTAP* <http://grnti.ru/> - *бірінші жолдың сол жақтауында;*

Автор(лар)дың аты-жөні – жолдың ортасында;

Мекеменің толық атауы, қаласы, мемлекеті (егер авторлар әртүрлі мекемеде жұмыс жасайтын болса, онда әр автор мен оның жұмыс мекемесі қасында бірдей белгі қойылу керек) – жолдың ортасында;

Автор(лар)дың E-mail-ы – жақша ішінде, курсивпен, жолдың ортасында;

Мақала атауы – жолдың ортасында;

Аннотация (100-200 сөз; формуласыз, мақаланың атауын мейлінше қайталамауы қажет; әдебиеттерге сілтемелер болмауы қажет; мақаланың құрылысын (кіріспесі, мақаланың мақсаты, міндеттері, қарастырылып отырған сұрақтың тарихы, зерттеу әдістері, нәтижелер/талқылау, қорытынды) сақтай отырып, мақаланың қысқаша мазмұны берілуі қажет).

Түйін сөздер (6-8 сөз не сөз тіркесі)

Түйін сөздер мақала мазмұнын көрсетіп, мейлінше мақала атауы мен аннотациядағы сөздерді қайталамай, мақала мазмұнындағы сөздерді қолдану қажет. Сонымен қатар, ақпараттық-іздістіру жүйелерінде мақаланы жеңіл табуға мүмкіндік беретін ғылым салаларының терминдерін қолдану қажет.

Негізгі мәтін мақаланың мақсаты, міндеттері, қарастырылып отырған сұрақтың тарихы, зерттеу әдістері, нәтижелер/талқылау, қорытынды бөлімдерін қамтуы қажет – *жоларалық интервал - 1, азат жол «қызыл жолдан» - 1,25см, беттеу жолағы – еніне сай жасалады.*

Таблица, суреттер – аталғаннан кейін орналастырылады. Әр таблица, сурет қасында оның аталуы болу қажет. Сурет айқын, сканерден өтпеген болуы керек.

Мақаладағы формулалар тек мәтінде оларға сілтеме берілсе ғана номерленеді.

Жалпы қолданыста бар аббревиатуралар мен қысқартулардан басқалары міндетті түрде алғаш қолданғанда түсіндірілуі берілуі қажет.

Қаржылай көмек туралы ақпарат бірінші бетте көрсетіледі.

Әдебиеттер тізімі

Мәтінде әдібиеттерге сілтемелер тікжақшаға алынады. Мәтіндегі әдебиеттер тізіміне сілтемелердің номерленуі мәтінде қолданылуына қатысты жүргізіліде: мәтінде кездескен

әдебиетке алғашқы сілтеме [1] арқылы, екінші сілтеме [2] арқылы т.с.с. жүргізіледі. Кітапқа жасалатын сілтемелерде қолданылған беттері де көрсетілуі керек (мысалы, [1, 45 бет]). Жарияланбаған еңбектерге сілтемелер жасалмайды. Сонымен қатар, рецензиядан өтпейтін басылымдарға да сілтемелер жасалмайды (әдебиеттер тізімін әзірлеу үлгілерін төмендегі **мақаланы рәсімдеу үлгісінен қараңыз**).

6. Мақала соңындағы әдебиеттер тізімінен кейін библиографиялық мәліметтер орыс және ағылшын тілінде (егер мақала қазақ тілінде жазылса), қазақ және ағылшын тілінде (егер мақала орыс тілінде жазылса), орыс және қазақ тілінде (егер мақала ағылшын тілінде жазылған болса) беріледі.

Авторлар туралы мәлімет: автордың аты-жөні, ғылыми атағы, қызметі, жұмыс орны, жұмыс орнының мекен-жайы, телефон, e-mail – қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде толтырылады.

7. *Қолжазба мұқият тексерілген болуы қажет.* Техникалық талаптарға сай келмеген қолжазбалар қайта өңдеуге қайтарылады. Қолжазбаның қайтарылуы оның журналда басылуына жіберілуін білдірмейді.

Редакцияға түскен мақала жабық (анонимді) тексеруге жіберіледі. Барлық рецензиялар авторларға жіберіледі. Автор (рецензент мақаланы түзетуге ұсыныс берген жағдайда) үш күн аралығында қайта қарап, қолжазбаның түзетілген нұсқасын редакцияға қайта жіберуі керек. Рецензент жарамсыз деп таныған мақала қайтара қарастырылмайды. Мақаланың түзетілген нұсқасы мен автордың рецензентке жауабы редакцияға жіберіледі.

8. *Төлемақы.* Басылымға рұқсат етілген мақала авторларына төлем жасау туралы ескертіледі. Төлем көлемі 2018 жылы 4500 тенге – ЕҰУ қызметкерлері үшін және 5500 тенге басқа ұйым қызметкерлеріне.

Реквизиттер:

Цеснабанк: КБЕ16
БИН 010140003594
РНН 031400075610
ИИК KZ 91998
ВТВ 0000003104
TSES KZ KA

**Provision on articles submitted to the journal
“Bulletin of L.N. Gumilyov Eurasian National University. Law Series”**

1. Purpose of the journal. Publication of carefully selected original scientific works in the fields of Juridical sciences.

2. An author who wishes to publish an article in a journal must submit the article in hard copy (printed version) in one copy, signed by the author to the scientific publication office (at the address: 010008, Republic of Kazakhstan, Astana, Satpayev St., 2. L.N. Gumilyov Eurasian National University, Main Building, room 408) and by e-mail vest_law@enu.kz in Word format. At the same time, the correspondence between Word-version and the hard copy must be strictly maintained.

Language of publications: *Kazakh, Russian, English.*

3. Submission of articles to the scientific publication office means the authors' consent to the right of the Publisher, L.N. Gumilyov Eurasian National University, to publish articles in the journal and the re-publication of it in any foreign language. Submitting the text of the work for publication in the journal, the author guarantees the correctness of all information about himself, the lack of plagiarism and other forms of improper borrowing in the article, the proper formulation of all borrowings of text, tables, diagrams, illustrations.

4. The volume of the article should not exceed 18 pages (from 6 pages).

5. Structure of the article (page – A4 format, portrait orientation, page margins on all sides - 20 mm. Font: type - Times New Roman, font size - 14)

GRNTI <http://grnti.ru/> - *first line, left*

Initials and Surname of the author (s) - *center alignment, italics*

Full name of the organization, city, country (if the authors work in different organizations, you need to put the same icon next to the name of the author and the corresponding organization) - *center alignment, italics*

Author's e-mail (s)- *in brackets, italics*

Article title - *center alignment, bold*

Abstract (100-200 words, it should not contain a formula, the article title should not repeat in the content, it should not contain bibliographic references, it should reflect the summary of the article, preserving the structure of the article - introduction, problem statement, goals, history, research methods, results /discussion, conclusion).

Key words (6-8 words/word combination. Keywords should reflect the main content of the article, use terms from the article, as well as terms that define the subject area and include other important concepts that make it easier and more convenient to find the article using the information retrieval system).

The main text of the article should contain an introduction, problem statement, goals, history, research methods, results / discussion, conclusion - *line spacing - 1, indent of the “red line” -1.25 cm, alignment in width.*

Tables, figures should be placed after the mention. Each illustration should be followed by an inscription. Figures should be clear, clean, not scanned.

In the article, only those **formulas** are numbered, to which the text has references.

All **abbreviations**, with the exception of those known to be generally known, must be deciphered when first used in the text.

Information on **the financial support** of the article is indicated on the first page in the form of a footnote.

References

In the text references are indicated in square brackets. References should be numbered strictly in the order of the mention in the text. The first reference in the text to the literature should have the number [1], the second - [2], etc. The reference to the book in the main text of the article should be accompanied by an indication of the pages used (for example, [1, 45 p.]). References to unpublished works are not allowed. Unreasonable references to unreviewed publications (examples of the description of the list of literature, descriptions of the list of literature in English, see below in the sample of article design).

At the end of the article, after the list of references, it is necessary to indicate bibliographic data in Russian and English (if the article is in Kazakh), in Kazakh and English (if the article is in Russian) and in Russian and Kazakh languages (if the article is English language).

Information about authors: surname, name, patronymic, scientific degree, position, place of work, full work address, telephone, e-mail - in Kazakh, Russian and English.

6. The article must be **carefully verified**. Articles that do not meet technical requirements will be returned for revision. Returning for revision does not mean that the article has been accepted for publication.

7. Work with electronic proofreading. Articles received by the Department of Scientific Publications (editorial office) are sent to anonymous review. All reviews of the article are sent to the author. The authors must send the proof of the article within three days. Articles that receive a negative review for a second review are not accepted. Corrected versions of articles and the author's response to the reviewer are sent to the editorial office. Articles that have positive reviews are submitted to the editorial boards of the journal for discussion and approval for publication.

Periodicity of the journal: 4 times a year.

8. Payment. Authors who have received a positive conclusion for publication should make payment on the following requisites (for ENU employees - 4,500 tenge, for outside organizations - 5,500 tenge):

Requisites:

Тsesnabank: КБЕ16

БИН 010140003594

РНН 031400075610

ИИК KZ 91998

ВТБ 0000003104

TSES KZ KA

Положение о рукописях, представляемых в журнал «Вестник Евразийского национального университета имени Л.Н.Гумилева. Серия: Право»

1. **Цель журнала.** Публикация тщательно отобранных оригинальных научных работ по юридическому направлению.

2. Автору, желающему опубликовать статью в журнале необходимо представить рукопись в твердой копии (распечатанном варианте) в одном экземпляре, подписанном автором в Отдел научных изданий (по адресу: 010008, Казахстан, г. Астана, ул. Сагпаева, 2, Евразийский национальный университет им. Л.Н.Гумилева, Учебно-административный корпус, каб. 408) и по e-mail vest_law@enu.kz. При этом должно быть строго выдержано соответствие между Word-файлом и твердой копией.

Язык публикаций: казахский, русский, английский.

3. Отправление статей в редакцию означает согласие авторов на право Издателя, Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева, издания статей в журнале и переиздания их на любом иностранном языке. Представляя текст работы для публикации в журнале, автор гарантирует правильность всех сведений о себе, отсутствие плагиата и других форм неправомерного заимствования в рукописи, надлежащее оформление всех заимствований текста, таблиц, схем, иллюстраций.

4. Объем статьи не должен превышать 18 страниц (от 6 страниц).

5. **Схема построения статьи** (страница – А4, книжная ориентация, поля со всех сторон – 20 мм. Шрифт: тип – Times New Roman, размер (кегель) - 14):

ГРНТИ <http://grnti.ru/> - первая строка, слева

Инициалы и Фамилию автора(ов)- выравнивание по центру, курсив

Полное наименование организации, город, страна (если авторы работают в разных организациях, необходимо поставить одинаковый значок около фамилии автора и соответствующей организации)

E-mail автора(ов) – в скобках курсив

Название статьи – выравнивание по центру полужирным шрифтом

Аннотация (100-200 слов; не должна содержать формулы, по содержанию повторять название статьи; не должна содержать библиографические ссылки; должна отражать краткое содержание статьи, сохраняя структуру статьи – введение, постановка задачи, цели, история, методы исследования, результаты/обсуждение, заключение/выводы).

Ключевые слова (6-8 слов/словосочетаний).

Ключевые слова должны отражать основное содержание статьи, использовать термины из текста статьи, а также термины, определяющие предметную область и включающие другие важные понятия, позволяющие облегчить и расширить возможности нахождения статьи средствами информационно-поисковой системы).

Основной текст статьи должен содержать введение, постановка задачи, цели, история, методы исследования, результаты/обсуждение, заключение/выводы – *межстрочный интервал – 1, отступ «красной строки» -1,25 см, выравнивание по ширине.*

Таблицы, рисунки необходимо располагать после упоминания. С каждой иллюстрацией должна следовать надпись. Рисунки должны быть четкими, чистыми, несканированными. В статье нумеруются лишь те формулы, на которые по тексту есть ссылки.

Все аббревиатуры и сокращения, за исключением заведомо общеизвестных, должны быть расшифрованы при первом употреблении в тексте.

Сведения о финансовой поддержке работы указываются на первой странице в виде сноски.

Список литературы

В тексте ссылки обозначаются в квадратных скобках. Ссылки должны быть пронумерованы строго по порядку упоминания в тексте. Первая ссылка в тексте на

литературу должна иметь номер [1], вторая - [2] и т.д. Ссылка на книгу в основном тексте статьи должна сопровождаться указанием использованных страниц (например, [1, 45 стр.]). Ссылки на неопубликованные работы не допускаются. Нежелательны ссылки на нецензурируемые издания (примеры описания списка литературы, описания списка литературы на английском языке см. ниже в образце оформления статьи).

В конце статьи, после списка литературы, необходимо указать библиографические данные на русском и английском языках (если статья оформлена на казахском языке), на казахском и английском языках (если статья оформлена на русском языке) и на русском и казахском языках (если статья оформлена на английском языке).

Сведения об авторах: фамилия, имя, отчество, научная степень, должность, место работы, полный служебный адрес, телефон, e-mail – на казахском, русском и английском языках.

6. Рукопись должна быть тщательно выверена. Рукописи, не соответствующие техническим требованиям, будут возвращены на доработку. Возвращение на доработку не означает, что рукопись принята к опубликованию.

7. Работа с электронной корректурой. Статьи, поступившие в Отдел научных изданий (редакция), отправляются на анонимное рецензирование. Все рецензии по статье отправляются автору. Авторам в течение трех дней необходимо отправить корректуру статьи. Статьи, получившие отрицательную рецензию к повторному рассмотрению не принимаются. Исправленные варианты статей и ответ автора рецензенту присылаются в редакцию. Статьи, имеющие положительные рецензии, представляются редколлегии журнала для обсуждения и утверждения для публикации.

Периодичность журнала: 4 раза в год.

8. Оплата. Авторам, получившим положительное заключение к опубликованию необходимо произвести оплату по следующим реквизитам (для сотрудников ЕНУ – 4500 тенге, для сторонних организаций – 5500 тенге):

Реквизиты:

Цеснабанк: КБЕ16
БИН 010140003594
РНН 031400075610
ИИК KZ 91998
ВТВ 0000003104
TSES KZ KA

Мақаланы рәсімдеу үлгісі /Образец оформления статьи /Template

ГРНТИ 27.25.19

А.Ж. Жубанышева¹, Н. Темиргалиев², А.Б. Утесов³

¹²*Институт теоретической математики и научных вычислений Евразийского национального университета имени Л.Н.Гумилева, Астана, Казахстан*

³*Актюбинский региональный государственный университет имени К. Жубанова, Актюбе, Казахстан*

(E-mail: ¹axaulezh@mail.ru, ²ntmath10@mail.ru, ³adilzhan_71@mail.ru)

Численное дифференцирование функций в контексте Компьютерного (вычислительного) поперечника

Аннотация. В рамках компьютерного (вычислительного) поперечника полностью решена задача приближенного дифференцирования функций, принадлежащих классам Соболева по неточной информации, полученной от производного конечного множества тригонометрических коэффициентов Фурье-Лебега дифференцируемой функции... [100-200 слов]

Ключевые слова. Приближенное дифференцирование, восстановление по неточной информации, предельная погрешность, компьютерный (вычислительный) поперечник.

Основной текст статьи должен содержать

- введение/постановка задачи,
- цели/история,
- методы исследования,
- результаты/обсуждение, заключение/выводы.

Список литературы

1. Темиргалиев Н. Компьютерный (вычислительный) поперечник как синтез известного и нового в численном анализе// Вестник Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева -2014. –Т. 4. № 101. – С. 16–33.
2. Локуциевский О.М., Гавриков М.Б. Начала численного анализа. -М.: ТОО «Янус», 1995. -581 с.
3. Жубанышева А.Ж., Абикенова Ш. О нормах производных функций с нулевыми значениями заданного набора линейных функционалов и их применения к поперечниковым задачам// Функциональные пространства и теория приближения функций: Тезисы докладов Международной конференции, посвященная 110-летию со дня рождения академика С.М. Никольского, Москва, Россия, 2015. – Москва, 2015. -С.141-142

А.Ж. Жұбанышева, Н. Темірғалиев, А.Б. Утесов

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің теориялық математика және ғылыми есептеулер институтына, Астана, Қазақстан

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті, Ақтөбе, Қазақстан

Компьютерлік (есептеуіш) диаметр мәнмәтінінде функцияларды сандық дифференциалдау

Аннотация. Компьютерлік (есептеуіш) диаметр мәнмәтінінде Соболев класында жататын функцияларды олардың тригонометриялық Фурье-Лебега коэффициенттерінің ақырлы жиынынан алынған дәл емес ақпарат арқылы жуықтау есебі толығымен шешілді... [100-200 сөз]

Түйін сөздер. Жуықтап дифференциалдау, дәл емес ақпарат бойынша жуықтау, шектік қателік, Компьютерлік (есептеуіш) диаметр.

A.Zh. Zhubanysheva, N. Temirgaliyev, A.B. Utesov
*Institute of theoretical mathematics and scientific computations of L.N. Gumilyov Eurasian
National University, Astana, Kazakhstan*
K.Zhubanov Aktobe Regional State University, Aktobe, Kazakhstan

Numerical differentiation of functions in the context of Computational (numerical) diameter

Abstract. The computational (numerical) diameter is used to completely solve the problem of approximate differentiation of a function given inexact information in the form of an arbitrary finite set of trigonometric Fourier coefficients... [100-200 words]

Key words. Approximate differentiation, recovery from inexact information, limiting error, computational (numerical) diameter, massive limiting error.

References

1. Temirgaliyev N. Komp'yuternyj (vychislitel'nyj) poperechnik kak sintez izvestnogo i novogo v chislennom analize [Computational (numerical) diameter as a synthesis of the known and the new in numerical analysis], Vestnik Evrazijskogo nacional'nogo universiteta imeni L.N. Gumileva [Bulletin of L.N. Gumilyov Eurasian National University], 4(101), 16–33 (2014). [in Russian]
2. Lokucievskij O.M., Gavrikov M.B. Nachala chislennogo analiza [Elements of numerical analysis] (Yanus, Moscow, 1995).
3. Zhubanysheva A.Zh., Abikenova Sh.K. O normah proizvodnyh funkcionov s nulevymi znachenijami zadannogo nabora linejnyh funkcionov i ih primenenija k poperechnikovym zadacham [About the norms of the derivatives of functions with zero values of a given set of linear functionals and their application to the width problems]. Tezisy dokladov Mezhdunarodnoj konferencii, posvjashhennaja 110-letiju so dnja rozhdenija akademika S.M.Nikol'skogo «Funkcional'nye prostranstva i teorija priblizhenija funkcionov» [International conference on Function Spaces and Approximation Theory dedicated to the 110th anniversary of S. M. Nikol'skii]. Moscow, 2015, pp. 141-142.

Сведения об авторах:

На каз.:

Жұбаньшева А.Ж. – Теориялық математика және ғылыми есептеулер институтының аға ғылыми қызметкері, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Сәтпаев көш. 2, Астана, Қазақстан. Тел.: +7 (7172)709-500 (внут. 33-411). E-mail: axaulezh@mail.ru.

Темірғалиев Н. – Теориялық математика және ғылыми есептеулер институтының директоры, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Сәтпаев көш. 2, Астана, Қазақстан. Тел.: +7 (7172)709-500 (внут. 33-325). E-mail: ntmath10@mail.ru.

Утесов А.Б. - физика-математика ғылымдарының кандидаты, Математика кафедрасының доценті, Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті, А.Молдағұлов даңғ. 34, Ақтөбе, Қазақстан. E-mail: adilzhan_71@mail.ru.

На рус.:

Жубаньшева А.Ж. – Старший научный сотрудник Института теоретической математики и научных вычислений, Евразийский национальный университет имени Л.Н.Гумилева, ул. Сатапаева 2, Астана, Казахстан. Тел.: +7 (7172)709-500 (внут. 31-411). E-mail: axaulezh@mail.ru.

Темиргалиев Н. – Директор Института теоретической математики и научных вычислений, Евразийский национальный университет имени Л.Н.Гумилева, ул. Сатапаева 2, Астана, Казахстан. Тел.: +7 (7172)709-500 (внут. 31-411). E-mail: ntmath10@mail.ru.

Утесов А.Б. - кандидат физико-математических наук, доцент кафедры Математики, Актыобинский региональный государственный университет имени К. Жубанова, пр. А.Молдагуловой 34, Актөбе, Казахстан. E-mail: adilzhan_71@mail.ru.

На аҥҥл.:

Zhubanysheva A.Zh. – Senior researcher of the Institute of theoretical mathematics and scientific computations, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Satpayev str., Astana, Kazakhstan. Tel.: +7 (7172)709-500 (31-411). E-mail: axaulezh@mail.ru.

Temirgaliyev N. – Head of the Institute of theoretical mathematics and scientific computations, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Satpayev str., Astana, Kazakhstan. Tel.: +7 (7172)709-500 (33-325). E-mail: ntmath10@mail.ru.

Utesov A.B. - candidate of physical and mathematical sciences, Associate Professor of the Department of Mathematics, K.Zhubanov Aktobe Regional State University, A.Moldagulova Prospect, 34, Aktobe, Kazakhstan. E-mail: adilzhan_71@mail.ru.

Редактор: С.К. Амандыкова
Шығарушы редактор: Д. Байтлесова
Дизайн: Д. Байтлесова

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің
Хабаршысы. Құқық сериясы.
-2018. - 1(122). - Астана: ЕҰУ. 127-б.
Шартты б.т. -15,8 Таралымы - 25 дана

Мазмұнына типография жауап бермейді.

Редакция мекен-жайы: 010008, Астана қ.,
Сатпаев көшесі, 2.
Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
Тел.: (87172) 709-500 (ішкі 31432)
Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің баспасында басылды